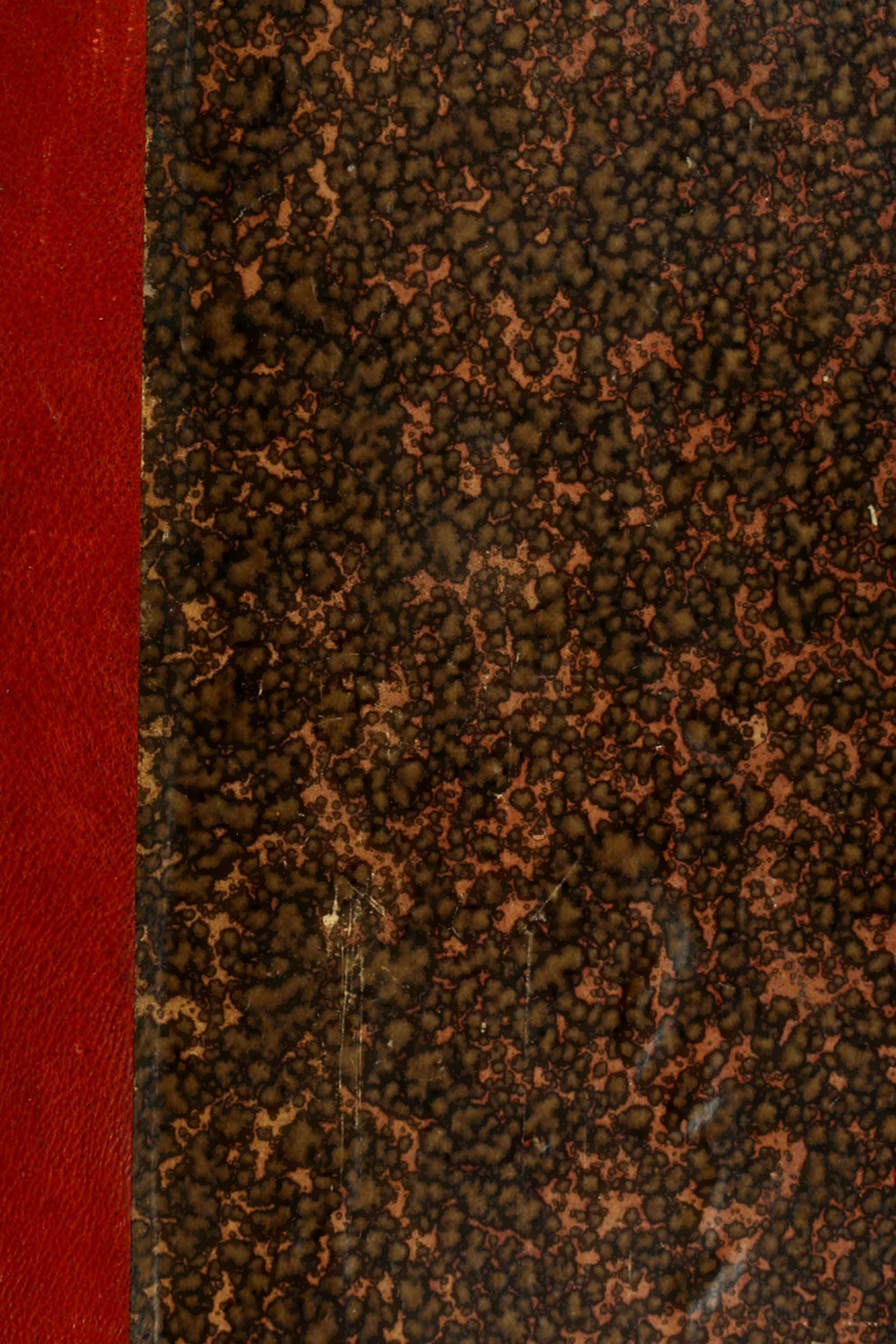
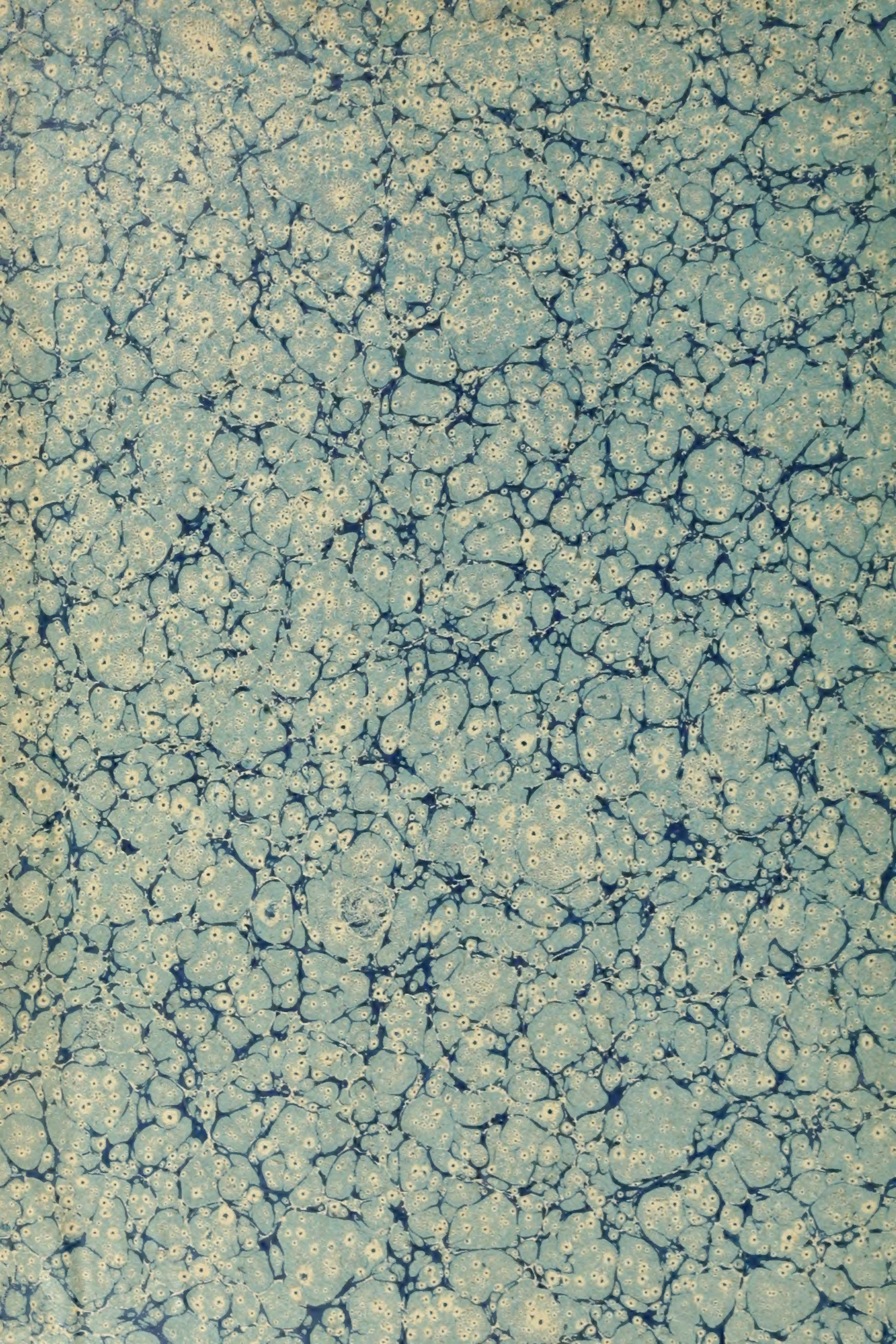
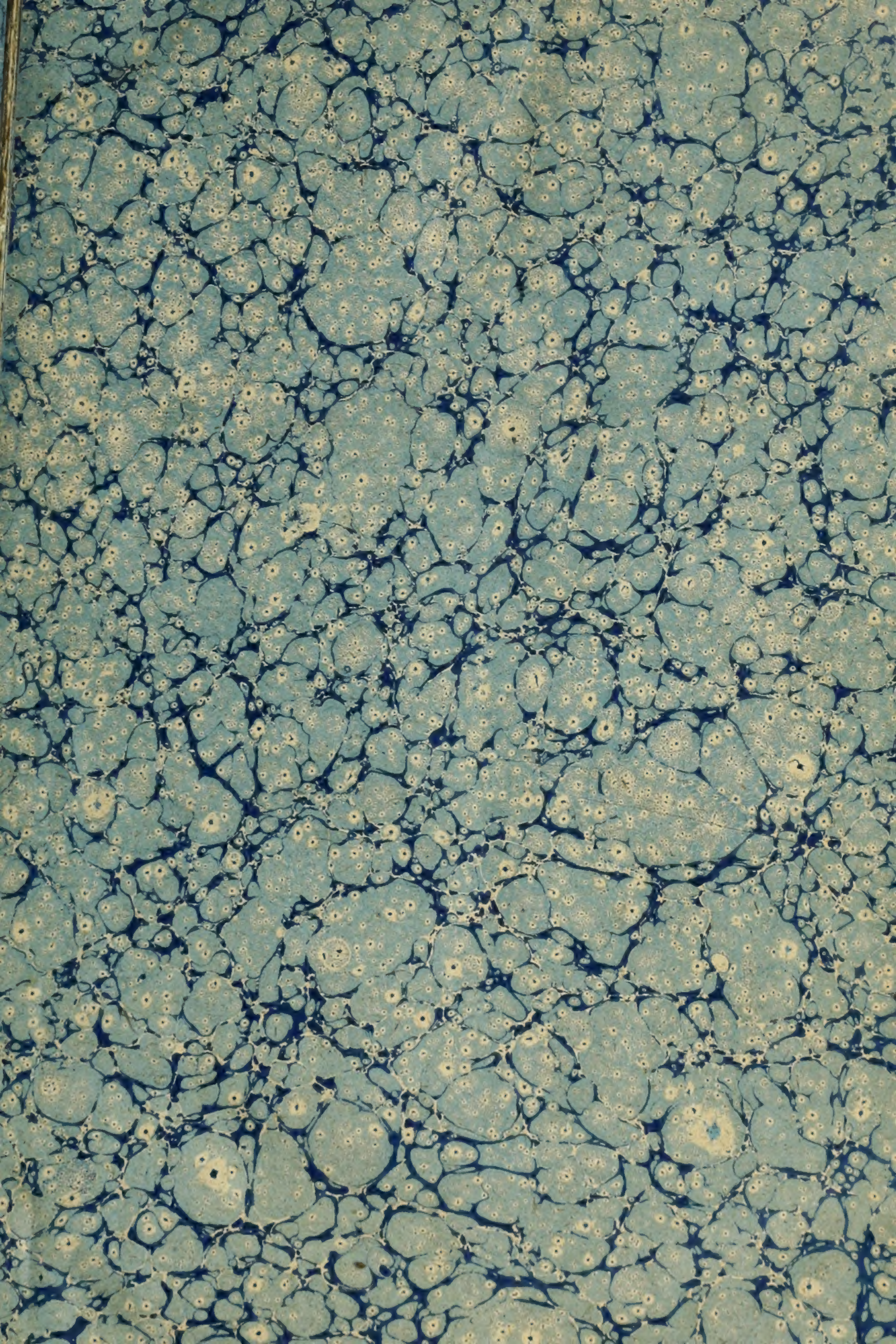

SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA,

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM,

CASTIGATA DENUO AD MANUSCRIPTOS CODICES GALLICOS, VATICANOS, BELGICOS, ETC.

NECNON AD EDITIONES ANTIQUIORES ET CASTIGATIORES,

OPERA ET STUDIO

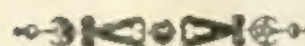
MONACHORUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI

E CONGREGATIONE S. MAURI.

Editio novissima, emendata et auctior,

ACCURANTE M****, CURSUUM COMPLETORUM EDITORE.

TOMUS UNDECIMUS.

PARISIIS,

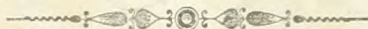
VENIT APUD EDITOREM IN VICO DICTO MONTROUGE, JUXTA *PORTAM INFERNI*,

GALLICE : PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER

1842.

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC UNDECIMO TOMO CONTINENTUR.

EX TYPIS CATHOLICIS MIGNE, IN VICO DICTO MONTROUGE,
Juxta portam gallice dictam, *barrière d'Enfer, à Paris.*

INDICULUS

LIBRORUM, TRACTATUUM ET EPISTOLARUM

SANCTI AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI,

EDITUS CURA POSSIDII EPISCOPI CALAMENSIS.

CAPUT PRIMUM. — CONTRA PAGANOS.

In tomo 1. — De Academicis, libri tres.
Ibid. — De Ordine, libri duo.
In tomo 8. — De Utilitate credendi, liber unus.
In tomo 1 (*a*). — De Vera Religione, liber unus.
Ibid.— De Animæ Immortalitate, liber unus.
In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 1.— Quæstio, Utrum anima a se ipsa sit.
Ibid., quæst. 3. —Quæstio alia Utrum a Deo auctore sit homo deterior.
Ibid., quæst. 9.—Item alia quæstio, Utrum corporeis sensibus percipi veritas possit.
Ibid., quæst. 11.—Item alia quæstio, Quare Christus de femina natus sit.
Ibid., quæst. 16. — Item alia quæstio, De Filio Dei.
Ibid., quæst. 19. — Item alia quæstio, De Deo et creatura.
Ibid., quæst. 23. — Item alia quæstio, De Patre et Filio.
Ibid., quæst. 27.— Item alia quæstio, De providentia.
Ibid., quæst. 28. — Item alia quæstio, Quare Deus mundum facere voluerit.
Ibid., quæst. 29.— Item alia quæstio, Utrum aliquid sit sursum aut deorsum in universo.
Ibid., quæst. 32.— Item alia quæstio, Utrum rem ullam alius alio magis intelligat; atque ita ejusdem rei per infinitum eat intelligentia.
Ibid., quæst. 42.—Item alia quæstio, Quemadmodum Dei sapientia Dominus Jesus Christus, et in utero matris fuerit, et in cœlis.
Ibid., quæst. 44 — Item alia quæstio, Quare tanto post venit Dominus Jesus Christus.
Ibid., quæst. 48. — Item alia quæstio, De credibilibus.
In tomo 3, *parte* 2. — De Consensu Evangelistarum, libri quatuor.
In tomo 2, *Epist.* 102. — Quæstiones contra Porphyrium expositæ sex, id est, De resurrectione, De tempore christianæ religionis, De sacrificiorum distinctione, Ex eo quod Dominus dicit, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*, De Filio Dei secundum Salomonem, De Jona propheta.
In tomo 6.— De Divinatione dæmonum, liber unus.
In tomo 7.— De Civitate Dei, libri viginti duo.

EPISTOLÆ CONTRA QUOS SUPRA.

In tomo 2, *Epist.* 17.— Maximo Madaurensi.
Fratribus Carthaginensibus.
Epist. 232 — Madaurensibus.
Epist. 118.—Dioscoro.
Epist. 132, 137 — Volusiano.
Epist. 138, 143.— Marcellino.
Epist. 153. — Macedonio, de intercessionibus episcoporum.
Epist. 155.— Item ipsi, de veris virtutibus.
Epist. 233 et 235. — Longiniano.

TRACTATUS ADVERSUS QUOS SUPRA.

In tomo 5, *Serm.* 348. — Exhortatio ad fidem.—De timore Dei.— De Parentalibus.— De defectu Solis.
Serm. 199, *etc., necnon forte Serm.* 374.— De Epiphania, duo.
Item de Epiphania contra quos supra, duo.
Sermm. 197, 198. — De Kalendis Januarii, contra quos supra.
Sermm. 240, 241, *etc. vel* 361, 362. — De Resurrectione, tractatus duo.
Sermo 150. — De lectione Actuum Apostolorum, ubi Epicurei et Stoici philosophi cum apostolo Paulo contulerunt.
De testimoniis Scripturarum contra Donatistas et idola.

CONTRA MATHEMATICOS.

In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 45.—Quæstio adversus quos supra.
In tomo 2, *Epist.* 246.— Epistola ad Lampadium.

CONTRA JUDÆOS.

Quæstio de Judæis [1],
In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 56. —Item alia quæstio, De annis quadraginta sex ædificati templi.
In tomo 2, *Epist.* 196 — Epistola ad Asellicum episcopum, de cavendo Judaismo.
Adversus quos supra, tractatus duo.

CAP. II. — CONTRA MANICHÆOS

In tomo 1. — De moribus Ecclesiæ catholicæ, et de Moribus eorum, libri duo.
In tomo 8.— De duabus Animabus, liber unus.
In tomo 1. — Unde malum, et de libero arbitrio, libri tres.
In tomo 8 — Acta contra Fortunatum Manichæum, liber unus.
In tomo 1 (*a*). — In Genesim contra Manichæos, libri duo.
In tomo 8 —Contra epistolam Fundamenti, liber unus.
Ibid.— Contra Adimanti calumnias, quæstiones diversæ, numero viginti octo.
In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 2. — Quæstio de libero arbitrio.
Quæst. 6. — Item quæstio de malo.
Quæst. 10. — Item alia quæstio, Utrum corpus a Deo sit
Quæst. 14.— Item alia quæstio, Non fuisse corpus Domini nostri Jesu Christi phantasma.
Quæst 21.— Item quæstio, Utrum Deus mali auctor non sit.
Quæst. 22. — Item quæstio, Deum non pati necessitatem.
Quæst. 24. — Item quæstio, Utrum et peccatum et recte factum in libero sit voluntatis arbitrio; quod ita esse, omnino verissimum est.
Quæst. 25.— Item quæstio, De cruce Christi.

(*a*) In hac nostra editione liber de Vera Religione ad tomum tertium revocatus est. Vide Monitum tom. II, p. 1. M.

[1] Hic forte lapsus est auctor Indiculi. Nam in libro Quæstionum octoginta trium exstat quædam quæstio, *de Ideis*, quæ in hoc indiculo sola prætermittitur: nulla vero est, *de Judæis*.
(*a*) Vide Monitum tom. II, p. 1. M.

Quæst. 40. — Item quæstio, Cum animarum natura una sit, unde hominum diversæ voluntates?

Quæst. 43. — Item quæstio, Quare Filius Dei apparuit in homine, et Spiritus sanctus in columba?

Quæst. 49. — Item quæstio, Quare filii Israel sacrificabant visibiliter pecorum victimis.

Quæst. 51. — Item alia quæstio, De homine facto ad imaginem et similitudinem Dei.

Quæst. 52. — Item alia quæstio, De eo quod dictum est, *Pœnitet me hominem fecisse.*

Quæst. 53. — Item quæstio, De auro et argento quod ab Ægyptiis Israelitæ acceperunt.

Quæst. 55. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentulæ quarum non est numerus.*

Quæst. 73 — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *Et habitu inventus ut homo.*

In tomo 8. — Contra epistolam Secundini Manichæi, liber unus.

Ibid. — Acta habita cum Felice Manichæo, libri duo.

Ibid. — De natura boni, liber unus.

Ibid. — Contra Faustum Manichæum quæstiones diversæ, libri triginta tres.

In tomo 2, *Epist.* 140. — Epistola ad Honoratum.

TRACTATUS ADVERSUS MEMORATOS.

In tomo 5, *Sermo* 1. — De, *In principio fecit Deus cœlum et terram*; et, *In principio erat Verbum.*

Sermo 50. — Ex eo quod in Aggæo propheta scriptum est, *Meum est aurum, et meum est argentum.*

Contra quos supra, Quæstio de sacrificiis spiritualibus.

Contra quos supra, de die Domini secundum Sophoniam prophetam.

Sermo 21. — Contra quos supra, ex eo quod scriptum est in Job, *Venerunt Angeli in conspectu Dei, et diabolus in medio eorum*; et ex Evangelio, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

CONTRA PRISCILLIANISTAS.

In tomo 8. — Ad Orosium, liber unus.

In tomo 2, *Epist.* 190. — Ad Optatum episcopum, de Anima, epistolæ duæ.

CAP. III. — ADVERSUS DONATISTAS.

In tomo 9. — Psalmus Abecedarius.

Retract. lib. 1, *cap.* 21. — Contra epistolam Donati hæretici, liber unus.

Retract. lib. 2, *cap.* 5. — Contra supra scriptos, libri duo.

In tomo 9. — Contra epistolam Parmeniani episcopi, libri tres.

Ibid. — De Baptismo contra supra scriptos, libri septem.

Ibid. — Contra partem epistolæ Petiliani, liber unus.

Ibid. — Item contra plenariam ejusdem epistolam, liber unus.

Ibid. — Contra secundam epistolam ejusdem, liber unus.

In tomo 2, *Epist.* 93. — Contra epistolam Vincentii Donatistæ et Rogatistæ, liber unus.

Contra quo clam hoc sermonis sumptum est a supra scriptis, liber unus [1].

In tomo 9. — Contra epistolam Cresconii grammatici, libri quatuor.

Retract. lib. 2, *cap.* 19. — Contra quod attulit Centurius a supra scriptis, liber unus.

In tomo 9. — De unico Baptismo contra Petilianum, ad Constantinum, liber unus.

Retract. lib. 2, *cap.* 35. — De Maximianistis, contra supra scriptos, libri tres [1].

In tomo 9. — Breviationes gestorum de Collatione facta, contra supra scriptos Donatistas, libri tres [2].

Ibid. — Post Collationem, contra supra scriptos Donatistas, liber unus.

In tomo 2, *Epist.* 185. — De Correctione Donatistarum, liber unus.

Retract. lib. 2, *cap.* 46. — Ad Emeritum episcopum Donatistarum, liber unus.

In tomo 9. — Responsionum contra epistolas duas Gaudentii episcopi Donatistarum, liber unus.

Ibid., *vulgo De unitate Ecclesiæ.* — Epistola contra quos supra, ad catholicos fratres, liber unus.

Januario [3], primati partis Donati.

In tomo 2, *Epist.* 88. — Primiano commonitorium.

Epist. 106, 108. — Macrobio epistolæ duæ.

Epist. 93. — Vincentio una.

Epist. 53. — Ad Proculeianum, quatuor.

Epist. 87. — Ad Emeritum, duæ.

Epist. 51, 66. — Ad Crispinum, quatuor.

Epist. 34, 35. — Ad Eusebium, duæ.

Thiavensibus [4], duæ.

Constantiniensibus, una.

Epist. 173. — Donato Mutugennensi.

Crescονio grammatico.

Epist. 89. — Festo commonitorium contra supra scriptos.

Epist. 23. — Epistola ad Maximinum eorum episcopum.

Epist. 142. — Clericis qui ex parte Donati sunt conversi.

Epist. 204. — Ad Dulcitium tribunum, epistola contra supra scriptos.

Ad Gaudentium Donatistarum episcopum, epistola una.

TRACTATUS CONTRA DONATISTAS.

Tractatus tres de traditione in persecutionibus, et falso baptismate.

Item contra supra scriptos, unus de iis qui se cogi ad unitatem conqueruntur.

De Bono unitatis Ecclesiæ.

In tomo 5, *Sermo* 10. — Item de duabus mulieribus de parvulo disceptantibus, contra supra scriptos, Siniti habitus.

Jam supra, cap. 1. — De testimoniis Scripturarum, contra supra scriptos, et contra idola.

Contra supra scriptos per natalem sancti Salvii [5] martyris.

Contra supra scriptos, Quia non homines baptizant, sed Christus.

De Baptismo contra supra scriptos, brevissimus liber unus.

CAP. IV. — CONTRA PELAGIANISTAS.

In tomo 10. — De Baptismo parvulorum ad Marcellinum, libri duo, et epistola ad ipsum, de Peccatorum meritis et remissione.

Ibid. — De Spiritu et Littera ad Marcellinum, liber unus.

Ibid. — De Natura et Gratia, liber unus,

In tomo 1. — Ad episcopos Eutropium et Paulum, de Perfectione justitiæ hominis, liber unus.

In tomo 10. — Contra Gesta Pelagii, liber unus.

Ibid. — Contra Pelagium et Cœlestium, de Gratia Christi, et de Peccato Originali, libri duo, ad Pinianum, Albinam et Melaniam.

Contra quæstiones Pelagianistarum, liber unus [6].

[1] Duo Mss., *Contra quosdam, a quibus* (vel, *a quo*) *responsum est supra scripto libro, liber unus.* Unus e Carnutensibus Mss., *Contra quosdam oxor missum est ad supra scriptos, liber unus.* Fossatensis Ms., *Contra quosdam horsor missum est a supra scripto libro uno.* Viderit lector, num verius aliquid elicere possit ex his veterum librorum lectionibus.

[1] Legendum, *liber unus.*

[2] Vulgo, *Breviculus collationis,* tres in dies distinctus.

[3] Veteres quidam Mss., *Januarimo.*

[4] Editi, *Thianensibus.* At Mss., *Thiavensibus*; vel, *v* mutato in *b*, *Thiabensibus.*

[5] Tres Mss., *Silvii.* Alii, *Salvii*; aut, *Salvi*, ut in vetere Kalendario Carthaginensi, ad diem tertium ante idus januarias. De hoc martyre Ado in Martyrologio: « In Africa natalis sancti Salvii. In hujus natali S. Augustinus verbum fecit « ad populum Carthagini. »

[6] Istud opusculum vel ipse est liber seu Epistola 157 ad Hilarium, recensita rursus infra, capite sexto, vel non aliud

In tomo 10. — Ad Valerium, de Nuptiis et Concupiscentia, liber unus [1].

Ibid. — Ad papam Bonifacium, contra supra scriptos, libri quatuor.

Ibid. — Contra Julianum, libri sex.

In tomo 2, *Epist.* 191, 194. — Epistolæ ad Sixtum presbyterum, contra supra scriptos, duæ.

Epist. 193. — Ad Mercatorem epistola [2], contra eosdem, una.

In tomo 5, *Sermo* 294. — Tractatus de Baptismo parvulorum.

In tomo 10. — Ad Valentinum monachum, de Gratia et Libero Arbitrio, liber unus.

Ibid. — Item ad quem supra, de Gratia et Correptione, liber unus.

Ibid. — Item contra secundam Juliani responsionem, imperfectum opus.

CAP. V. — ADVERSUS ARIANOS.

In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 18. — Quæstio, De Trinitate.

Quæst. 37. — Quæstio, De semper nato.

Quæst. 50. — Quæstio, De æqualitate Filii.

Quæst. 69. — Item alia, De eo quod scriptum est, *Tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia.*

In tomo 8. — De Trinitate, libri quindecim.

In tomo 2, *Epist.* 238. — Contra supra scriptos Arianos, ad Pascentium, liber unus.

Epist. 239, *et* 241. — Epistola ad eumdem contra quæstiones diversas.

Epist. 242. — Contra supra scriptos, epistola ad Helpidium [3].

Ad Therentianum [4], una.

Epist. 170. — Ad Maximum, una.

TRACTATUS DIVERSI ADVERSUS SUPRA SCRIPTOS, QUI FILIUM INÆQUALEM PATRI ESSE CONTENDUNT.

In tomo 5, *Sermo* 126. — Ex Evangelio Joannis, *Non potest Filius facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.*

Ex eodem Joanne, *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei.*

Sermo 52. — Item de Trinitate.

Sermo 117. — De, *In principio erat Verbum.*

In tomo 8. — Collatio cum Maximino, Arianorum episcopo.

Ibid. — Item, ad quem supra, libri duo.

Ibid. — De hæresibus [5] ad Quodvult deum diaconum, imperfectum opus.

In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 80. — ADVERSUS APOLLINARISTAS, quæstio.

CAP. VI. — DIVERSI LIBRI VEL TRACTATUS, VEL EPISTOLÆ, AD UTILITATEM OMNIUM STUDIOSORUM CONSCRIPTÆ.

In tomo 1. — De Beata Vita, ad Theodorum, liber unus.

In tomo 1. — Soliloquiorum libri duo.

Retract. lib. 1, *cap.* 6. — De Grammatica, liber unus.

In tomo 1. — De Musica, libri sex.

Retract. lib. 1, *cap.* 6. — Cæterarum disciplinarum principia, libri quinque, id est, de Dialectica, de Rhetorica, de Geometrica, de Arithmetica, de Philosophia.

In tomo 1. — De Animæ Quantitate, liber unus.

In tomo 6. — De Agone Christiano, liber unus.

In tomo 1. — De Magistro, liber unus.

In tomo 6. — De Fide vel Symbolo, liber unus.

In tomo 3, *parte* 2. — De Sermone Evangelii in monte, libri duo.

Ibid. — Quædam expositio Epistolæ omnis ad Galatas, liber unus.

In tomo 6, *in libro Quæstionum* 83, *quæst.* 4. — Quæstio, Quæ sit causa ut sit homo deterior.

Quæst. 5. — Item quæstio, Utrum animal irrationale beatum esse possit.

Quæst. 7. — Item quæstio, Quæ proprie in animante anima dicatur.

In tomo 3, *parte* 2. — Item quædam Expositio in Epistolam ad Romanos, libri duo.

Quæst. 8. — Item quæstio, Utrum anima per se moveatur.

Quæst. 12. — Item quæstio, De mente mundanda ad videndum Deum.

Quæst. 13. — Item quæstio, Quo documento constet homines bestiis excellere.

Quæst. 15. — Item quæstio, De intellectu.

Quæst. 17. — Item quæstio, De scientia Dei.

Quæst. 20. — Item quæstio, De loco Dei [1].

Quæst. 26. — Item quæstio, De differentia peccatorum.

Quæst. 30. — Item quæstio, Utrum omnia in utilitatem hominis creata sunt.

Quæst. 31. — Item quæstio, Quemadmodum virtutes animæ a Cicerone divisæ ac definitæ sunt.

Quæst. 33. — Item quæstio, De metu.

Quæst. 34. — Item quæstio, Utrum non aliud amandum sit quam metu carere.

Quæst. 35. — Item quæstio, Quid amandum sit.

Quæst. 36. — Item quæstio, De nutrienda charitate.

Quæst. 38. — Item quæstio, De conformatione animæ.

Quæst. 39. — Item quæstio, De alimentis.

Quæst. 41. — Item quæstio, Cum omnia Deus fecerit, quare non æqualiter fecerit.

Quæst. 47. — Item quæstio, Utrum aliquando cogitationes nostras videre possimus.

Quæst. 54. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *Mihi autem adhærere Deo bonum est.*

Quæst. 57. — Item quæstio, De centum quinquaginta tribus piscibus.

Quæst. 58. — Item quæstio, De Joanne Baptista.

Quæst. 59. — Item quæstio, De decem virginibus.

Quæst. 60. — Item quæstio, *De die autem et hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, neque Filius hominis, nisi Pater solus.*

Quæst. 61. — Item quæstio, De eo quod scriptum est in Evangelio, turbam Dominum in monte pavisse de panibus quinque.

Quæst. 62. — Item quæstio, Ad id quod scriptum est in Evangelio, quod *baptizabat Jesus plures, quam Joannes, quanquam non ipse baptizabat, sed discipuli ejus.*

Quæst. 63. — Item quæstio, de Verbo,

Quæst. 64. — Item quæstio, De muliere Samaritana.

Quæst. 65. — Item quæstio, De resurrectione Lazari.

Quæst. 66. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *An ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex dominatur homini, in quantum tempus vivit*; usque ad eum locum in quo scriptum est, *Vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis.*

forte a libro de Perfectione justitiæ hominis. Nam illud ipsum nonnullis in manuscriptis notatum reperitur, non hoc loco, sed paulo supra, ante opus contra Gesta Pelagii, proximo videlicet loco post prædictum librum de Perfectione justitiæ hominis, cujus quidem libri titulus a Prospero in libro contra Collatorem, n. 59, profertur hunc in modum: « Ad Paulum et Eutropium sacerdotes, contra Pelagii « et Cœlestii quæstiones. »

[1] Legendum, *libri duo.*

[2] Editi et nonnulli e manuscriptis pro, *epistola*, quam huc vocem ex Beccensi codice et ex duobus Carnutensibus exemplaribus revocamus; substituerant, *episcopum.* At Augustinus Mercatorem et in hacce ad ipsum epistola, et in libro Quæstionum Dulcitii, filium suum semper appellat, tanquam inferioris ordinis Christianum.

[3] Sic tres Mss. Alii duo, *ad Ellidium.* Fossatensis codex et editio Lov., *ad Helvidium.*

[4] Duo Mss., *ad Terentianum.* Beccensis, *ad Terentium.*

[5] In Fossatensi Ms., *De hæresibus nonaginta, ad Quodvultdeum*, etc. Althelmo quoque abbati, *liber de nonaginta hæresibus*, dicitur, in epistola ad Geruntium regem, inter Bonifacianas a Nicolao Serario publicatas ordine quadragesima quarta.

[1] Hic subsequitur apud Lov., *Item quæstio, De ira Dei*, sed abest a manuscriptis.

Quæst. 67. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *Existimo enim quod indignæ sint passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*; usque ad id quod dictum est, *Spe enim salvi facti sumus*.

Quæst. 68. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?*

Quæst. 70 — Item quæstio, De eo quod Apostolus dicit, *Absorpta est mors in victoria; ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum est, virtus autem peccati lex*.

Quæst. 71. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi*.

Quæst. 72. — Item quæstio, De temporibus æternis.

Quæst. 74. — Item quæstio, De eo quod scriptum est in Epistola Pauli ad Colossenses, *In quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis*.

Quæst. 75. — Item quæstio, De hæreditate Dei.

Quæst. 76. — Item quæstio, De eo quod apostolus Jacobus dicit, *Vis autem scire, o homo inanis, quia fides sine operibus otiosa est?*

Quæst. 77. — Item quæstio, De timore, utrum peccatum sit.

Quæst. 78. — Item quæstio, De pulchritudine simulacrorum.

Quæst. 79. — Item quæstio, Quare magi Pharaonis fecerunt quædam miracula, sicuti Moyses famulus Dei.

Quæst 81. — Item quæstio, De Quadragesima et Quinquagesima.

Quæst. 82. — Item quæstio, De eo quod scriptum est, *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit*.

Quæst. 83. — Item quæstio, De conjugio.

In tomo 3, *parte* 1. — De Doctrina Christiana, libri quatuor.

In tomo 6. — Ad Simplicianum, de Diversis Quæstionibus, libri duo.

In tomo 2, *Epist.* 157. — Responsio objectis Hilarii, liber unus.

In tomo 3, *parte* 2. — Adnotationes Evangeliorum, libri duo.

In tomo 3, *parte* 1. — Adnotationes in Job, liber unus.

In tomo 2, *Epist.* 54, 55. — Ad inquisitiones Januarii responsio, libri duo.

In tomo 1. — Confessionum libri tredecim.

Catechismi [1] liber unus.

In tomo 6. — De opere monachorum, ad Aurelium episcopum, liber unus.

Retract. lib. 2, *cap.* 32. — Epistola Jacobi exposita non tota, liber unus.

De Vetere Testamento aliqua exposita [2].

In tomo 6. — De sancta Virginitate, liber unus.

Ibid. — De Bono Conjugali, liber unus.

In tomo 3, *parte* 1. — De Genesi ad Litteram, libri duodecim.

Quaternio unus, quem propria manu sanctus episcopus Augustinus initiavit.

In tomo 8, *contra Faustum Manich.* — Quæstiones diversæ de Vetere Testamento, in libris triginta tribus.

Retract. lib. 2, *cap.* 11. — Contra Hilarium [3], De canticis ad altare, liber unus.

In tomo 2, *Epist.* 140. — De gratia novi Testamenti ad Honoratum, liber unus.

In tomo 6. — De fide et operibus, liber unus.

In tomo 2, *Epist.* 147. — De videndo Deo, ad Paulinam, liber unus.

Jam supra, cap. 4. — De Perfectione justitiæ hominis, liber unus.

[1] Fortasse, *De Catechizandis rudibus*. In tomo sexto.
[2] Fortasse, *Quæstio in Heptateuchum*. In tomo tertio.
[3] Fortasse, *Hilarum*.

In tomo 2, *Epist.* 166. — De Origine animæ, ad sanctum Hieronymum, liber unus.

Ibid. Epist. 167. — De Sententia Jacobi apostoli, ad eumdem, liber unus.

Epist. 187. — De Præsentia Dei, ad Dardanum, liber unus.

Epist. 36. — Ad Casulanum, De jejunio sabbati.

In tomo. 10. — Ad Victorem, de Natura animæ et ejus Origine, libri quatuor.

In tomo 6. — Ad Pollentium, de incompetentibu Nuptiis, libri duo.

In tomo 8. — Contra Adversarium Legis et Prophetarum, libri duo.

In tomo 6. — Adversus mendacium, liber unus.

Ibid. — Ad Laurentium, de Spe, Fide et Charitate, liber unus.

In tomo 4. — Psalmi expositi, a primo usque ad trigesimum secundum. Ex his in populo tractati sunt, decimus quartus, decimus quintus vigesimus primus, vigesimus sextus, trigesimus, trigesimus primus, trigesimus secundus, trigesimus tertius [1].

Ibid. — Item alii dictati, id est, sexagesimus octavus [2], septuagesimus primus, septuagesimus septimus, septuagesimus octavus [3], octuagesimus secundus, octuagesimus sextus, octuagesimus octavus [4], centesimus quartus, centesimus quintus, centesimus septimus, centesimus octavus, centesimus decimus, centesimus undecimus, centesimus duodecimus, centesimus decimus tertius, centesimus decimus quartus, centesimus decimus quintus, conjunctis sibi centesimo decimo sexto, centesimo decimo septimo, centesimo trigesimo quinto, centesimo quinquagesimo.

Ibid. — Reliqui omnes, excepto centesimo decimo octavo [5], in populo disputati sunt, numero nonaginta septem.

Ibid. — Fiunt ergo omnes tractatus Psalmorum in populo habiti, numero centum viginti tres, quia centesimus vicesimus primus bis [6] est expositus.

In tomo 3, *parte* 2. — Tractatus de Evangelio Joannis, a capite usque ad finem, in codicibus sex.

CAP. VII. — EPISTOLÆ.

In tomo 2, *Epist.* 3, 4, *etc.* — Ad Nebridium, decem.

Epist. 1. — Ad Hermogenianum.

Epist. 2. — Ad Zenobium.

Ad Firminum [7].

Epist. 18. — Cœlestinum.

Epist. 20. — Ad Antonino [8].

Epist. 142. — Saturnino.

Thalasio et Valentino.

Eumatio [9].

Epist. 19. — Gaio.

Epist. 26. — Licentio.

Desiderio [10].

Epist. 21. — Valerio episcopo.

Epist. 100, 112. — Donato.

Epist. 243. — Læto.

Cratoni et aliis Carthaginensibus.

Maximo [11] episcopo.

Epist. 38. — Profuturo.

Epist. 74. — Præsidio.

Epist. 145. — Anastasio.

[1] Fossatensis codex, *trigesimus octavus*.
[2] Codices Mss., *id est, sexagesimus septimus*.
[3] Unus Carnutensis codex hic addit, *septuagesimus nonus*. Hunc etiam Fossatensis habet; sed præterit, *septuagesimus octavus*.
[4] In Mss., *octuagesimus septimus, octuagesimus nonus*: omisso, *octuagesimus sextus*; et, *octuagesimus octavus*.
[5] Fossatensis Ms., *excepto centesimo vigesimo octavo*.
[6] Sic in uno ex Carnutensibus manuscriptis. At in editis, *ivi*.
[7] Unus Carnutensis Ms., *Ad Firmianum*.
[8] Duo Mss., *Antonio*.
[9] Sic Ulimmeriana editio et quatuor melioris notæ manuscripti. At Lov., *Eumachio*. Duo manuscripti, *Hermatio*.
[10] Fortasse legendum, *Dario*. Epistolæ scilicet 229 et 231.
[11] Fossatensis Ms., *Maximino*.

Victori presbytero[1] de campo Bullensi.
Epist. 248. — Sebastiano Monacho.
Epist. 120, 205. — Consentio.
Epist. 98. — Bonifacio episcopo.
Epist. 105. — Romaniano.
Epist. 32. — Item ipsi.
Epist. 85. — Paulo episcopo.
Epist. 268. — Plebi propriæ.
Epist. 78. — Item ipsi.
Epist. 22. — Aurelio episcopo.
Epist. 41. — Item ipsi.
Epist. 60. — Item ipsi.
Epist. 29. — Alypio episcopo.
Epist. 83. — Item ipsi.
Epist. 102. — Deogratias presbytero
Epist. 28, 40. *etc.* — Ad sanctum Hieronymum, sex.
Epist. 27, 149. *etc.* — Ad Paulinum, octo.
Epist. 52. — Severino.
Epist. 53. — Generoso.
Epist. 127. — Armentario et Paulinæ.
Epist. 159, 162, 164 *et* 169. — Jovino et Joviniano[2] et cæteris.
Evodio, epistolæ tres[3].
Epist. 130. — Probæ, De orando Deo.
Epist. 131. — Item ipsi, duæ.
Epist. 150. — Item ipsi et Julianæ, De velatione Demetriadis.
In tomo 6. — Julianæ, De sancta Viduitate.
Epist. 49. *vel* 140, *vel* 228. — Honorato, tres.
Flactiano.
Epist. 91, 104. — Nectario[4], quatuor.
Epist. 86. — Cæciliano.
Epist. 47. — Publicolæ, duæ.
Epist. 257. — Orontio.
Epist. 96, 97. — Olympio.
Epist. 259. — Cornelio.
Epist. 173. — Donato.
Item Olympio[5].
Jam supra. — Plebi propriæ, duæ.
Supra. — Paulo episcopo.
Supra. — Item Paulo, supra scripto.
Epist. 61. — Theodoro præsidi[6].
Epist. 59. — Victorino.
Epist. 56, 57. — Celeri[7].
Epist. 151. — Cæciliano.
Epist. 62. — Severo episcopo.
Epist. 84. — Novato[8] episcopo.
Epist. 252. — Felici.
Adeodato.
Catulino.
Epist. 34, 35. — Eusebio.
Fausto et Pelagiæ.
Aurelio episcopo.
Placentino episcopo.
Epist. 265. — Seleucianæ.
Severo.
Memori[9] episcopo.
Epist. 101. — Asello[10].
Æmilio.
Theodoro et Felicissimo.
Aproniano et Avitæ[11].
Epist. 266. — Florentinæ.

[1] Duo manuscripti præbent, *Victorino episcopo.*
[2] Fossatensis Ms., *et Joanno.* Alii quidam Mss., *et Joviano.*
[3] Aliquot Mss., *Evodio episcopo, tres.*
[4] Sic tres Mss. Alii vero cum editis, *Flactiano exnotario.*
[5] Ex manuscriptis addidimus, *Item Olympio.*
[6] In tribus manuscriptis omissum, *præsidi.* Hoc tres optimæ notæ manuscripti habent : cujus loco in uno Carnutensi codice substitutum, *Cresiani*; apud Lov., *Crescenti*; apud Ulimm., *episcopo.* Huic autem Theodoro duo Mss. præmittunt, *Crismo.*
[7] Alter ex duobus Carnutensibus manuscriptis, *Celerino.*
[8] Duo Mss., *Item ipsi Novato episcopo.*
[9] Duo Mss., *Memorio* : ut infra.
[10] Fortasse, *Asellico.* Epist. 196.
[11] Fossatensis Ms., *Avitatæ.* Alii duo Mss., *Habitatæ.*

Marinianæ.
Epist. 175. — Innocentio episcopo.
Imperatoribus.
Stiliconi.
Præfectis Italiæ[1].
Crescenti episcopo[2].
Epist. 125. — Alypio[3] episcopo.
Epist. 249. — Restituto diacono[4].
Macario[5].
Domnioni.
Viventio presbytero.
Delfino.
Epist. 176. — Item Innocentio episcopo[6].
Epist. 58. — Pammachio[7].
Agrippino.
Plebi Cataquensi.
Epist. 174. — Item Aurelio episcopo.
Gerontio.
Maximiano[8].
Epist. 63. — Item Severo episcopo.
Epist. 77. — Felici et Hilarino[9].
Jam supra. — Item plebi propriæ.
Item ipsi.
Item ipsi.
*Epist.*177. — Item Innocentio episcopo.
Epist. 17 *vel* 170. — Maximo[10].
Burnio[11].
Presbyteris propriis.
Item Macario[12].
Theodolo.
Concordio.
Item Memorio[13] episcopo.
Item Cratoni.
Epist. 110. — Item Severo episcopo.
Jam supra. — Novato.
Mecurio diacono.
Romano.
Item Æmilio presbytero.
Theodoro et Felicissimo, duæ.
Oratori[14].
Item Aurelio episcopo, duæ.
Firmo.
Muneri.
Repentino.
Lauritio.
Pelagasio[15] et Vagulo.
Ampelio episcopo.
Item Repentino.
Maximo.
Samsucio.
Epist. 245. — Possidio episcopo.
Protogeni et Thalasio.
Item Protogeni.
Item Thalasio.
Item Protogeni, duæ.
Item Aurelio episcopo.
Clericis Carthaginis.

[1] Tres Mss., *Præfectis Italicæ.* Alii tres, *Præfecto Italiæ.*
[2] Tres Mss. omittunt, *episcopo.*
[3] Unus Carnutensis Ms., *Olympio.*
[4] Duo Mss., *Restituto episcopo.* Unus Carnutensis, *Restituto diacono et Restituto episcopo.* Fossatensis vero, *Restituto diacono, Restituto, Macario, Domnioni*, etc.
[5] Forte, *Macrobio.* Epist. 106.
[6] Duo Mss., *Item ipsi Innocentio episcopo.*
[7] Fossatensis Ms., *Pammatico.*
[8] Forte, *Maximino.* Epist. 23.
[9] Sic duo manuscripti. Alii tamen probæ notæ, cum editis, *Hilariano.*
[10] Unus e Carnutensibus Mss., *Maximino*, Colbertinus et Cassanensis, *Maximo et Burnio* (vel *Burnio*) *presbyteris propriis.*
[11] Duo Mss., *Burnioni.*
[12] Forte, *Macrobio.* Epist. 108.
[13] Duo Mss., *Memori* : ut supra.
[14] Fossatensis Ms., *Oratorio.* Unus ex Carnutensibus, *Oratori.*
[15] Tres Mss., *Pegasio.* Tres alii, *Pelgasio* : unus ex istis, qui est Fossatensis, *et Valgulo.*

Supra. — Sebastiano monacho.
Epist. 256. — Christino [1].
Anisio.
Felici.
Epist. 252. — Geminiano.
Item Firmo supra scripto.
Epist. 261. — Audaci [2] grammatico.
Aca[illegible]io [3].
Epist. 113. — Cresconio.
Epist. 227. — Item Alypio episcopo.
Jam supra. — Item Alypio.
Epist. 126. — Albinæ.
Epist. 134. — Apringio proconsuli.
Jam supra. — Item Christino.
Epist. 124. — Albinæ, Piniano, et Melaniæ.
Epist. 247. — Romulo
Epist. 251. — Panchario.
Epist. 114. — Florentino.
Jam supra. — Cresconio.
Epist. 115. — Fortunato episcopo.
Epist. 116. — Item Generoso.
Epist. 253, 254. — Benenato episcopo, duæ.
Epist. 255. — Rustico.
Epist. 64. — Quintiano [4] presbytero.
Epist. 65. — Xantippo,
Supra. — Item Aurelio episcopo.
Epist. 78, 122. — Item Clero [5].
Epist. 69. — Castorio.
Supra. — Item Alypio episcopo.
Supra. — Item Severo episcopo, duæ.
Epist. 92, 99. — Italicæ.
Epist. 246. — Lampadio.
Epist. 267. — Fabiolæ.
Epist. 70. — Naucellioni.
Fratribus a Carthagine.
Redempto.
Fratribus Carthaginis.
Item plebi propriæ.
Epist. 264. — Maximæ.
Epist. 262. — Ad Ecdiciam, epistola una.
Epist. 684 *altera.* — Ad Petrum et Abraham, una.

CAP. III. — TRACTATUS DIVERSI.

De Charitate et Timore casto.
De Spe.
De eo quod scriptum est, *Jugum meum suave est, et sarcina mea levis est.*
In tomo 5, *Sermo* 54. — De placendo et non placendo hominibus.
Sermo 144. — De eo quod scriptum est, *Ille arguet mundum de peccato, de justitia, et de judicio.*
Tractatus de Psalmo trigesimo quarto, non toto.
Sermo 51. — De generationibus secundum Matthæum et Lucam.
Sermo 4. — De Jacob et Esau.
Sermo 88. — De duobus cæcis.
Sermo 2. — De filio Abrahæ ducto ad sacrificium.
Forte Sermo 3. — Item de Abraham, vel ejus filiis duobus.
De tribus virgis Jacob, et de Psalmo vigesimo primo, non toto.
Sermo 9. — De decem chordis.
Sermo 351. — De utilitate agendæ pœnitentiæ.
Sermo 32. — De Goliath, et David, et de contemptu mundi.
Sermo 346. — De peregrinatione Christianorum, quæ in hac vita est.
Sermm. 248, 249, *etc.* — De centum quinquaginta tribus piscibus, ex Evangelio Joannis.
De Judicio Salomonis inter duas mulieres meretrices.
Sermm. 259, 260, 353, *et forte* 391. — Ad juvenes, de die octavarum infantium, duo.
Sermo 33. — De versu Psalmi, *Deus, canticum novum cantabo tibi.*
De cantico Isaiæ.
Sermo 363. — De cantico Exodi.
De Psalmo decimo septimo, et Joannis apostoli Epistola.
De Psalmo vigesimo primo [1], et Epistola beati Petri apostoli.
De responsorio Psalmi, *Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis.*
Sermo in quo multæ propositæ sunt quæstiones, sed una soluta est.
Sermo 149. — Alius in quo quæstiones propositæ ex Actibus Apostolorum et Evangelio solvuntur.
Sermo 278. — De vocatione apostoli Pauli, et commendatione dominicæ orationis.
Sermo 76. — De eo quod Petrus in mari titubavit.
De Psalmo quadragesimo quarto [2], non toto.
De depositione Cyri [3] episcopi Carthaginis.
Sermo 9. — De novissimo die.
De Psalmo septuagesimo primo, non toto.
Sermo 288. — De natali sancti Joannis, de voce et verbo.
De Apostolo, *Finis enim legis Christus* : et de versu Psalmi nonagesimi [4].
De Evangelio, *Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.*
De venatoribus Dei et sæculi.
De versu Psalmi centesimi tertii.
Sermo 110. — De muliere curva, decem et octo annos habente in infirmitate.
De eo quod ait in Ecclesiastico, *Omne animal diligit simile sibi,* [illegible] *omnis caro ad similem sibi conjungitur; et si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator justo.*
De Apostolo, [illegible] *[illegible]denti in eum qui justificat impium*; et, [illegible] *[illegible]go autem carnalis sum*, etc.
De versu Psalmi qu[illegible]quagesimi secundi [5], in natali Martyrum.
Sermo 22. — De versu Psalmi sexagesimi septimi, *Sicut deficit fumus, deficiant*, etc.
Sermo 1[illegible]0. — Ex eo quod Apostolus ait, *Secundum justitiam quæ ex lege est, qui fuerim sine querela;* et de versu Psalmi centesimi quadragesimi secundi.
De versu Psalmi vigesimi quarti, *Vias tuas, Domine, ostende mihi*, etc.
De versu Psalmi quadragesimi primi, *Quemadmodum cervus desiderat ad fontes aquarum*, etc.
De versu Psalmi centesimi noni, ubi ait, *Tecum principium in die virtutis tuæ*; et de Melchisedech.
De Apostolo, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*
De muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur : et de Jeremia, ubi ait, *Accepit lumbare lineum, et abscondit eum in petra.*
De Apostolo, *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo.*
De depositione Restituti episcopi Carthaginis.
Sermo 64. — De Evangelio, *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum*, etc.
In tomo 6. — De Obedientia.
De Utilitate jejunii.
In tomo 5, *forte Serm.* 352. — Item de Utilitate agendæ pœnitentiæ, et de versu Psalmi quinquagesimi, *Miserere mei, Deus.*

[1] Editi et plerique Mss., *Pristino.* Carnutenses duo libri, *Christino.* Videtur verius : nam infra rursum, *Item Christino.*
[2] Fossatensis liber, [illegible]*daci.* Unus Carnutensis, *Saddaci.* Et hunc [illegible] decepisse [illegible] a subsequente, *Grammatico.*
[3] Apud Lov., [illegible]*q[illegible]tio.*
[4] Quatuor Mss., [illegible] *mtiliano.*
[5] Unus e Carnutensibus Mss., *Celeri.*

[1] Item Carnutensis Ms., *vigesimo secundo non toto.*
[2] Tres Mss., *quadragesimo tertio.* Unus Carnutensis, *quadragesimo quinto.* Beccensis, *quadragesimo sexto*
[3] Beccensis Ms., *Quirini.* Duo Carnutenses, *Quiri.*
[4] Lov., *nonagesimi primi.*
[5] Duo Mss., *Psalmi sexti.*

Sermo 125. — De quinque porticibus, ubi multitudo languentium jacebat; et de piscina Siloe.

Ex eo quod scriptum est in Genesi fecisse Deum tertio die.

Item alius, de die quarto.

Alius, de die quinto.

Alius, de die sexto.

Alius, de die septimo.

De ebrietate Noe, et nudatione femorum ejus.

Sermo 5. — De luctatione Jacob cum Angelo.

De virga conversa in serpentem, et manu celerata, et aqua in sanguinem.

Sermo 45. — Ex eo quod ait Isaias, *Qui autem dediti mihi erunt, possidebunt terram* [1], *et hæreditabunt montem sanctum meum*: Et de Apostolo, *Has ergo promissiones habentes, charissimi*, etc.

Sermo 137. — Ex Evangelio, de pastore mercenario, et fure.

Sermo 368. — De Apostolo, *Nemo unquam carnem suam odio habuit*: et ex Evangelio, *Qui amat animam suam, perdet eam.*

Sermo 177. — Ex eo quod Apostolus ait: *Nihil intulimus in hunc mundum*: et de versu Psalmi quinquagesimi, *Miserere mei, Deus.*

Ex Evangelio, *Agite pœnitentiam.*

De Regnorum [2], ex eo quod David intravit ad Bethsabee, et maritum ejus occidendum curavit.

De versu Psalmi trigesimi tertii, *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos*: et de muliere in adulterio deprehensa, quæ Domino oblata est.

Sermo 141. — Ex Evangelio, *Ego sum via, veritas et vita*: sermo habitus cum pagani ingrederentur.

De Apostolo, *O altitudo sapientiæ et scientiæ Dei!* et de versu Psalmi quinquagesimi noni, *Deus, repulisti nos, et destruxisti nos*: et de versu Psalmi centesimi decimi octavi, *Bonum mihi quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas.*

De versu Psalmi trigesimi, *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.*

De Operibus misericordiæ.

Ex Evangelio Joannis, ubi regulum increpavit.

De Charitate inquieta.

De responsorio [3] Psalmi centesimi trigesimi primi, *Paravi lucernam Christo meo*, etc.

De responsorio Psalmi centesimi tertii, *Benedic, anima mea, Domino; Domine Deus meus, magnificatus es nimis.*

De responsorio Psalmi quinquagesimi primi, *Speravi in misericordia Dei.*

Sermo 37. — De lectione Proverbiorum Salomonis, ab eo loco ubi dictum est, *Mulierem fortem quis inveniet*: usque ad finem libri, hoc est, *Et laudetur in portis vir ejus.*

Sermo 36. — Ab eo quod scriptum est in Proverbiis Salomonis, *Sunt qui divites se affectant* [4], *nihil habentes; et sunt qui se humiliant, cum sint divites*: et, *Redemptio animæ viri divitiæ ejus, pauper autem non suffert minas.*

Sermo 35. — Item de eo quod scriptum est in Proverbiis, *Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens eris, et proximis tuis; si autem malus evaseris, solus hauries mala.*

Sermo 82. — De eo quod scriptum est in Evangelio, *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum*: et in Salomone, *Annuens oculis cum dolo, congregat hominibus mæstitiam; qui autem arguit palam, pacem facit.*

Sermo 91. — De Evangelio; ubi Dominus interrogat Judæos, cujus dicerent Christum esse filium: et de vidua illa, quæ misit duo minuta in gazophylacium.

Ex Evangelio Matthæi, de thesauro in agro, et pretiosa margarita, et de reti misso in mare.

Sermo 243, *etc.* — Ex Evangelio, ubi Dominus tangi se noluit a Maria, eo quod nondum ascenderat ad Patrem.

Sermo 1[illegible]. — Ex Evangelio, ubi Dominus oves suas Petro commendat.

De responsorio Psalmi quinquagesimi sexti, *Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.*

Ex Evangelio, ubi de divite, qui induebatur purpura et bysso, scriptum est.

Serm. 261, [illegible], *etc.* — De quadragesima Ascensionis Domini.

De quinquagesima per vigilias, ex eo quod scriptum est, *In principio fecit Deus cœlum et terram.*

Item aliis ejusdem diei, de responsorio Psalmi centesimi quadragesimi, *Pone, Domine, custodiam ori meo.*

Forte Sermo 53. — De octo sententiis beatitudinum, ex Evangelio.

Item de die Pentecostes, ex eo quod scriptum est in Tobia, *A die Pentecostes, qui est sancta septimanarum.*

Serm. 109. — De Evangelio, ubi scriptum est, *Concordia cum adversario tuo, cum es cum illo in via.*

Ex Apostolo, de homine vetere exuendo, et novo induendo, et de versu Psalmi vigesimi quinti.

Ex Evangelio, *Videbo vos iterum, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.*

CAP. IX.

Sermm. 184, 185, *etc.* — De natali Domini.

Sermo 261, *etc.*, *supra.* — De Die quadragesima Ascensionis Domini.

Serm. 101. — Ex Evangelio, quod scriptum est, *Messis multa*: usque ad id quod ait, *Pax vestra ad vos revertetur.*

Sermo 60. — Ex Evangelio, de thesauro in cœlo condendo.

Sermo 145. — Ex Evangelio, ubi Jesus dicit discipulis suis, *Usque nunc nihil petistis in nomine meo.*

Sermo 285. — De die natali martyrum Casti et Æmilii.

Sermo 26[illegible]. — De die Pentecostes, de versu Psalmi centesimi quadragesimi, *Emendabit me justus in misericordia.*

Sermo 29. — Item de eodem die, de versu Psalmi centesimi decimi septimi, *Confitemini Domino, quoniam bonus est* [1].

Sermo 7. — De flamma in rubo in Exodo, eo quod non comburebatur.

Sermo 28. — Per jejunium quinquagesimæ, de versu Psalmi centesimi quarti, *Lætetur cor quærentium Dominum.*

Item de versu per jejunium quinquagesimæ Psalmi centesimi decimi quinti, *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax.*

Sermo 133. — Ex Evangelio, ubi Jesus non se ascensurum ad diem festum dixerat, et tamen ascendit.

Ex Epistola ad Galatas, ubi Paulus Petrum reprehendit.

Sermo 89. — Ex Evangelio, ubi Jesus arborem arefecit; et de eo, ubi se finxit longius ire.

De avaritia.

Sermo 160. — De Apostolo, ubi ait, *Qui gloriatur, in Domino glorietur*: et de versu Psalmi septuagesimi, *In tua justitia erue me et eripe me.*

Serm. 103, 104. — De Evangelio, ubi Domino Martha ministrabat.

Serm. 287, 2[illegible], *etc.* — De natali Joannis Baptistæ.

Serm. 29[illegible], *etc.* — De natali sanctorum apostolorum Petri et Pauli.

[1] Sic Mss. At Lov., *Qui autem serviunt mihi, erunt possidentes terram.*

[2] Lov., *De regno cœlorum.* Verius Fossat. [illegible] liber, *De Regnorum*; subaudi, *libro* [illegible] citari solet.

[3] Sic [illegible] Mss. [illegible], *De responsorio*: tametsi habeant supra, *De responsorio Psalmi, Da nobis auxilium*, etc.

[4] Lov., *efficiunt.*

[1] In manuscriptis hic et infra, *quoniam bonum est.*

Ex Evangelio, de dilectione Dei et proximi.
Ex Evangelio, ubi Pharisæi Dominum interrogant, *Si licet uxorem quacumque ex causa dimittere.*
De Apostolo, ubi ait, *Quis nos separabit a charitate Christi?*
Ex Evangelio, *Qui non odit patrem et matrem*, etc.
Per natalem Catulini.
Per natalem sanctorum martyrum Scillitanorum, tractatus duo [1].
Ex Evangelio, ubi ait Jesus, *Impleta sunt tempora, et appropinquavit regnum Dei, pœnitemini, et credite Evangelio.*
Sermo 72. — Ex Evangelio, *Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum.*
Sermm. 302, 303, *etc.*— Per natalem sancti martyris Laurentii.
Ex Evangelio, de muliere quæ decem et octo annos curvata erat, et de his super quos turris ceciderat.
Sermo 306. — Per natalem martyrum Massæ candidæ.
Per natalem martyris Quadrati.
Ex Evangelio, *Ego sum panis qui de cœlo descendi*: et, *Operamini escam, non quæ perit, sed quæ permanet in æternum.*
De versu Psalmi decimi septimi, *Disciplina tua me direxit in finem, et disciplina tua ipsa me docebit.*
De versu Psalmi decimi noni, *Mittat tibi auxilium de sancto.*
Sermo 65. — De Evangelio, ubi ait, *Nolite timere eos qui occidunt corpus*, etc.
Sermo 53. — Ex Evangelio de beatitudinibus.
Sermo 274, *etc.* — De natali sancti Vincentii.
De versu Psalmi quadragesimi tertii, *Quoniam propter te morte afficimur*, etc.
Per natalem sancti Ag[illegible] [2].
Sermo 69. — De Evangelio, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.*
Forte Sermo 7[illegible]. — Item ex eadem lectione, per natalem Carihaeri [illegible] [3].
Forte Sermo 3[illegible]4. — De Amore Dei.
Sermo 75. — De evangelica lectione, ubi Domino jubente Petrus super mare ambulavit.
De ordinatione diei [4], et depositione episcopi Florentii.
De episcopo eligendo et ordinando in locum memorati.
De versu Psalmi septimi, *Justum auxilium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.*
De versu Psalmi septuagesimi tertii, *Exsurge Domine, judica causam tuam, commemorare opprobriorum tuorum.*
De versu Psalmi centesimi, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.*
In tomo 3, *parte* 2. — De epistola Joannis ad Parthos, sermones decem.
In tomo 5, *Sermo* 24. — De versu Psalmi octuagesimi secundi, *Deus, quis similis erit tibi? ne taceas neque mitescas, Deus.*
Supra. — De natali sancti Joannis Baptistæ.
Sermo 8. — De decem plagis et decem præceptis.
De lectione evangelica.
Sermm. 326, 327, *etc.* — De die natali Martyrum.
Ex Evangelio Lucæ, et de Actibus Apostolorum.
De versu Psalmi centesimi quadragesimi tertii, *Deus, canticum novum cantabo tibi*, etc.

[1] Sic plures manuscripti. Editi autem omissa voce, *duo*; nomen, *Tractatus*, transtulerunt ad sequentis sermonis titulum, hoc facto: *Tractatus ex Evangelio*, etc.

[2] Colbertinus manuscriptus præbet, *Agillei*. Cassaniensis, *Achillei*. Fossatensis, *Agilei*: et sic vetus Kalendarium Carthaginense ad octavum diem ante kalendas februarias.

[3] Fossatensis codex, *Cathariniani*. At in vetere Kalendario Carthaginensi [illegible] commemorantur ad diem quartum ante nonas februarias.

[4] Duo Mss., *Dei*.

Sermo 44. — De lectione Isaiæ, *Domine, quis credidit auditui nostro?*
Sermm. 33[illegible], 331, *et* 368. — Ex Evangelio, *Qui amat animam suam, perdet eam.*
De natali sancti Joannis, tractatus duo.
Sermm. 295, 296, *etc.* — De natali apostolorum Petri et Pauli.
De Evangelio, ubi Centurio Dominum rogat pro puero suo.
De adolescentium luxuria.
Sermo 98. — De tribus mortuis a Domino resuscitatis.
Sermo 126, *jam supra cap.* 5. — Ex Evangelio, *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.*
Sermo 127. — De eo quod scriptum est, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus iis qui diligunt eum.*
De die Pentecostes per vigilias, ex eo quod scriptum est, *In principio fecit Deus cœlum et terram.*
De Charitate tractatus, duo.
De versu Psalmi septuagesimi, *Libera me de manu peccatoris*, etc.
De versu Psalmi septuagesimi quarti, *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi.*
De versu Psalmi centesimi decimi septimi, *Confitemini Domino quoniam bonus est.*
De retenta unitate ad senem Maximum [1].

CAP. X.

Sermo 184, *etc. supra, cap.* 9. — De natali Domini, tractatus septem.
Sermm. 199, 200, *etc.* — De Epiphania, tractatus septem.
Sermm. 205, 206, *etc.* — De quadragesima ante Pascha, tractatus quinque.
Sermo 218. — De Domini passione, tractatus duo.
Sermm 11[illegible] 219, *etc.* — Per vigilias Paschæ, tractatus [illegible]
Sermo 212, 2[illegible] [illegible] Symbolo, tractatus tres.
Sermm. 56, 57, *etc.* — [illegible] tione Dominica, unus.
Sermo 216. — [illegible] ad Competentes, tractatus unus.
Sermo 2[illegible] [illegible]ra, *cap.* 8. — De octavis infantium, [illegible] duo.
Serm. 26, *etc. supra, cap.* 8, *et cap.* 9. — De Ascensione Domini, tractatus duo.
De Eucharistia, tractatus unus.
Serm. 267, *etc.* — De adventu Spiritus sancti, tractatus unus.
De natali Apostolorum, tractatus unus.
Sermm. 274, 275, *etc.* — De natali sancti Vincentii, tractatus duo.
Sermo 339. — De natali episcopi, tractatus unus.
Supra. — De natali sancti Joannis, tractatus unus.
Sermm. 309, 310, *etc.* — De natali sancti Cypriani, tractatus quatuor.
Sermm. 280, 281, 282. — De natali Perpetuæ et Felicitatis, tractatus tres.
De natali sancti Salvii, tractatus unus.
Supra. — De natali sancti Vincentii, tractatus duo.
Sermo 340. — De natali episcopi, tractatus unus.
De versu Psalmi centesimi trigesimi octavi, *Imperfectum meum viderunt oculi tui.*
De eleemosynis rerum spiritualium.
De ministerio rerum carnalium, quod fit in sanctos.
De eleemosynis quæ fiunt in omnes.
Sermo 364. — De Samson, et de versu Psalmi quinquagesimi septimi, *Si vere ergo justitiam loquimini.*
De natali sancti Victoris, et de versu Psalmi centesimi decimi quinti, *Pretiosa in conspectu Domini.*
Sermo 343. — De Susanna et Joseph.

[1] Fossatensis manuscriptus et unus Carnutensis, *Maximinum.*

De versu Psalmi centesimi trigesimi primi, *Sacerdotes tui induantur justitiam.*
Serm. 336, 337, *etc.* — De dedicatione ecclesiæ, tractatus duo.
Sermo 71. — De blasphemia Spiritus sancti.
In tomo 6. — De cura pro mortuis gerenda.
Ibid. — Ad Dulcitium, liber unus.
Ibid. — De continentia, sermo unus.

Fient simul [1]...... Ac per hoc, quod memoratus sanctus Augustinus episcopus Spiritu divino actus, in sancta Ecclesia catholica, ad instructionem animarum fecit libros, tractatus, epistolas, numero mille triginta, exceptis iis qui numerari non possunt, quia nec numerum designavit ipsorum.

[1] Locus mendosus in exemplaribus manuscriptis.

OPERA APPENDICUM,

QUORUM AUCTORES AUT JAM ANTEA NOTI, AUT HAC EDITIONE DETECTI SUNT;

EORUMQUE AUCTORUM NOMINA AUT ÆTAS.

IN TOMO PRIMO.

Principia Dialecticæ auctorem habent Augustinum quemdam, alium quidem ab Hipponensi, sed forte non alium ab auctore librorum de Mirabilibus sacræ Scripturæ, qui pariter Augustinum se nuncupat.

De Vita Eremitica ad sororem liber, est Aelredi Rhievallensis in Anglia abbatis.

IN TOMO SECUNDO.

Epistola ad Demetriadem, est Pelagii.

Altercatio Augustini cum Pascentio, est Vigilii Tapsensis.

IN TOMO TERTIO.

Libri tres de Mirabilibus sacræ Scripturæ rursum cujusdam Augustini sunt, aut Britonis natione, aut Britonum vicini, qui ante Bedam quidem vivebat, sed non ante annum Christi sexcentesimum sexagesimum hos libros scripsit.

Opusculum de Benedictionibus Jacob patriarchæ, est fragmentum Quæstionum in Genesim, quas Alcuinus tum ex Hieronymo, tum ex Gregorio maxima ex parte collegit.

Quæstionum Veteris et Novi Testamenti scriptor, quæstione quadragesima quarta ex Veteri Testamento, anno circiter trecentesimo ab excidio Jerosolymitano se scripsisse indicat. Dicendi quoque ratio scriptorem sapit non longe recentiorem. Multi hoc opus adjudicant Hilario diacono, qui Damaso summo Pontifice florebat.

IN TOMO QUINTO.

Sermo 9, est Origenis, ex quo et plura translata in Sermones 5, 6, 20, 24, 25, 2[illegible], 30, 31, 33.

Gregorii Bœtici creditur Sermo 255.

Ex Ambrosii præfatione in librum de Spiritu sancto descriptus est Sermo 36, sicut et ex vulgato ejusdem opere de Sacramentis Sermo 84.

Joannis Chrysostomi est Sermo 155, ac, secundum duos manuscriptos, Sermones 43 et 268.

Pelagii libellum continet Sermo 256, ejusque doctrinam sapit Sermo 71.

Heraclii, qui Augustino in episcopatu successit, est Sermo 72.

Pertinent ad Leonem papam, Sermones 133, 148.

Ad Maximum Taurinensem, Sermones 80, 100, 122, 145, 152, 185, 208, 248.

Petri Chrysologi sunt Sermones 61 et 199, sed nonnihil interpolati ac decurtati.

Fausti Regiensis censeri possunt Sermones 119, 153, 154, 156, 161, 162, 176, 182, 196, 205, 254.

Cæsario Arelatensi partim asserti, partim ad horum assertionem confirmandam ex jam vulgatis ipsius nomine huc revocati sunt Sermones 2, 4, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 28, 29, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 65, 66, 67, 68, 69, 76, 77, 78, 89, 90, 91, 93, 104, 107, 110, 112, 115, 116, 129, 130, 139, 140, 141, 142, 173, 174, 224, 225, 228, 229, 230, 244, 249, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 303, 305, 307, 308, 309, 313, 314. Ac præterea videntur ab eodem ex aliis Patrum scriptis collecti Sermones 5, 6, 14, 21, 24, 25, 33, 36, 53, 57, 58, 75, 101, 105, 111, 149, 168, 197, 198, 210, 220, 252, 287.

Ex Vigilio Tapsensi descriptus est totus Sermo 113, cum parte postrema Sermonis 234.

Ambrosio Autberto tribuendus est Sermo 208, forsitan et Sermo 195, aliique qui cum his duobus stilo consentiunt.

Rabani Mauri nomine jam inter ipsius opera exstant Sermones 98, 108, 222, 280, 290, 291, 297, 302, 304, quibus forsitan adjungendus et Sermo 143.

Bedæ vel Alcuini, aut certe concionatoris Rabano familiaris eoque antiquioris est Sermo 209.

Odiloni abbati Cluniacensi restituendus est Sermo 171.

Ad Ivonem Carnutensem pertinent Sermones 64, 74, 247, forte et Sermo 223.

IN TOMO SEXTO.

Hoc in tomo habentur Tractatus

De Fide ad Petrum, sive de Regula veræ fidei, Fulgentii Ruspensis episcopi.

De Spiritu et Anima, Alcheri Cisterciensis monachi. Nec dissimili stilo conscriptus est liber de Diligendo Deo, ac Manuale.

De Amicitia, opus est Aelredi Rhievallensis in Anglia abbatis Cisterciensis, in epitomen contractum.

De Substantia dilectionis, Hugonis Victorini.

Meditationes, aut omnes, aut prope omnes, Joannis Fiscamnensis abbatis.

De Contritione cordis, ex meris Anselmi Cantuariensis archiepiscopi conflatum opus.

Speculum, prima pars est operis, quod sub titulo Confessionis fidei Alcuini, Pater Chiffletius edidit.

Scala paradisi, Guigonis Carthusiensis.

De Cognitione vitæ, Honorii Augustodunensis.

De Vita Christiana, Fastidii Britonis.

De salutaribus Documentis, Paulini Forojuliensis seu Aquileiensis patriarchæ.

De septem Vitiis, et septem Donis Spiritus sancti, Hugonis Victorini.

De Conflictu vitiorum et virtutum, Ambrosii Autberti, seu Autperti.

De Antichristo, opus ab Adsone Derbensi abbate, Gerberga regina Ludovici Ultramarini regis Francorum uxore rogante, conscriptum.

Psalterium, dicitur beati Joannis papæ factum apud Viennas.

In canticum Magnificat, ex Hugone Victorino.

De Consolatione mortuorum, sancti Joannis Chrysostomi.

De Rectitudine catholicæ conversationis, Eligii Noviomensis.

De Bono Disciplinæ, Valeriani Cymelensis episcopi.

Mittimus quæ tomo septimo habentur de translatione Reliquiarum sancti Stephani notorum scriptorum opuscula.

IN TOMO OCTAVO.

Hoc in tomo comparent

Liber de Fide contra Manichæos, Evodio tributus.

Dialogus contra Felicianum de Unitate Trinitatis, Vigilio restitutus.

Quæstiones de Trinitate et Genesi, ex Alcuino descriptæ.

De Incarnatione Verbi ad Januarium libri duo, ex Origenis opere περὶ Ἀρχῶν juxta Ruffini versionem collecti.

De ecclesiasticis Dogmatibus liber Gennadio Massiliensi presbytero tributus.

Neque hic opus fuerit recensere varia excerpta, quæ tum in tomo nono ad historiam Donatistarum, tum in tomo decimo ad historiam Pelagianorum illustrandam collecta sunt.

S. AUGUSTINI EPISCOPI

OPERUM ORDO NOVUS

CUM ORDINE VETERI COMPARATUS.

Editio nova.	Pag.	Editio Lovaniensis.	Tom.	Pag.
TOMO PRIMO.				
Monitum de hac Benedictinæ editionis nova recensione.	5			
In novissimam S. Augustini operum editionem Præfatio generalis.	15			
Vita Possidii Calamensis episcopi.	31			
Vita sancti Aurelii Augustini Hipponensis episcopi, auctore Possidio Calamensi episcopo.	33			
Vita sancti Aurelii Augustini Hipponensis episcopi, ex ejus potissimum scriptis concinnata.	65			
Opuscula quæ adhuc catechumenus, aut nondum presbyter edidit S. Augustinus, cum Retractationibus et Confessionibus continentur, hoc ordine :		In editione Erasmiana seu Basileensi atque in editione Lugdunensi et in Veneta, eadem est in singulis tomis operum distributio, etsi non idem ordo ac in editione Lovaniensi.		
Retractationum libri duo.	585	Tom.	I	5
Confessionum libri tredecim.	659			28
Contra Academicos libri tres.	905			175
De Beata Vita liber unus.	959			212
De Ordine libri duo.	977			195
Soliloquiorum libri duo.	869			219
De Immortalitate Animæ liber unus.	1021			242
De Quantitate Animæ liber unus.	1035			248
De Musica libri sex.	1081			155
De Magistro liber unus.	1195			272
De Libero Arbitrio libri tres.	1221			265
De Moribus Ecclesiæ catholicæ et de Moribus Manichæorum libri duo	1309			319
Regula ad servos Dei.	1377			365
IN APPENDICE.				
De Grammatica liber.	1385	Append.	I	100
Principia Dialecticæ.	1409			101
Categoriæ decem.	1419			117
Principia Rhetorices.	1439			128
Regulæ clericis traditæ fragmentum.	1447			366
Regula secunda.	1449			366
De Vita Eremitica ad sororem.	1451			367
TOMO SECUNDO.				
Exhibentur Epistolæ ducentæ septuaginta duo secundum temporum ordinem dispositæ, et quatuor in classes digestæ.			II	
IN APPENDICE.				
Augustini nomine ad Bonifacium, et contra, Epistolæ breviores sexdecim	1093	Append.	II	371
Ad Demetriadem Pelagii epistola.	1099			372
Augustini nomine ad Cyrillum, et contra, de laudibus Hieronymi.	1120		II	379
Altercatio Augustini cum Pascentio.	1156	Epist. 178.		
TOMO TERTIO.				
Opuscula exegetica secundum Scripturarum ordinem disposita sunt, cum præfixis in capite libris de Doctrina Christiana, scilicet :				
De Doctrina Christiana libri quatuor.	15		III	3
De Vera Religione liber unus.	121		;	299
De Genesi contra Manichæos libri duo.	175		I	545
De Genesi ad Litteram imperfectus liber.	219		III	188
De Genesi ad Litteram libri duodecim.	245			198
Locutionum libri septem.	485			41
Quæstionum in Heptateuchum libri septem.	547		IV	37
Adnotationum in Job liber unus.	825			393
Speculum de Scriptura sacra.	887		III	524
De Consensu Evangelistarum libri quatuor.	1041		IV	160
De Sermone Domini in monte libri duo.	1229			329
Quæstionum Evangeliorum libri duo.	1321			141
Quæstionum septemdecim in Evangelium secundum Matthæum liber unus.	1365			156
In Joannis Evangelium tractatus centum viginti quatuor.	1379		IX	3
In Epistolam Joannis ad Parthos tractatus decem.	1977			236
Expositio quarumdam propositionum ex Epistola ad Romanos.	2063		IV	367
Epistolæ ad Romanos inchoata Expositio.	2087			360
Expositio Epistolæ ad Galatas.	2105			376
IN APPENDICE.				
De Mirabilibus sacræ Scripturæ libri tres.	2149	Append.	III	394
De Benedictionibus Jacob Patriarchæ.	2199			427
Quæstiones Veteris et Novi Testamenti.	2215	Append.	IV	426
Quæstiones Veteris et Novi Testamenti post vulgatas.	2385			478
In B. Joannis Apocalypsim Expositio.	2417	Append.	IX	352
TOMO QUARTO.				
Enarrationes in Psalmos continentur.			VIII	
TOMO QUINTO.				
Sermones ad populum habentur sic distributi :				
Classe prima, sermones de Scripturis.	23			

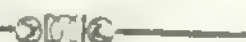
Editio nova.	Pag.	Ed. Lov.	Tom.	Pag.
Classe secunda, Sermones de Tempore.	995			
Classe tertia, Sermones de Sanctis.	1247			
Classe quarta, Sermones de Diversis.	1485			
Classe quinta, Sermones dubii.	1639			
In Appendice, Sermones suppositítii.	1735			
Ad superiores illas germanorum vel spuriorum classes revocantur universi Sermones qui apud priores editiones sic digesti erant :				
Sermones de Verbis Domini.		Append.	X	3
Sermones de Verbis Apostoli.				95
Homiliæ quinquaginta.				156
Sermones de Tempore.				208
Sermones de Sanctis.				401
Sermones septemdecim a Parisiensibus editi.				431
Sermones de Diversis.				446
Sermonum Fragmenta.				615
Sermones ad Fratres in eremo, quorum tamen pars maxima in sequentem tomum rejecta est.		Append.	X	712
Sermones undecim ex majoris Carthusiæ manuscriptis.				
Sermones a Jacobo Sirmundo additi.				
Sermones ab Hieronymo Vigniero additi in prima parte supplementi.				
Sermones ab eodem additi in secunda parte supplementi.				
Sermones quoque hic nunc primum vulgati numero septemdecim.				
Fragmenta hic addita sexdecim.				
Sermo Eraclii.				
Homiliæ quatuordecim sancti Cæsarii Arelatensis episcopi, a Stephano Baluzio editæ, aliæque ejusdem sancti Cæsarii ex bibliotheca Patrum depromptæ.				
TOMO SEXTO.				
Opera moralia cum aliquot quæstionum libris, scilicet :				
De diversis Quæstionibus octoginta tribus liber unus.	11		IV	229
De diversis Quæstionibus ad Simplicianum libri duo.	101			264
De octo Dulcitii Quæstionibus liber unus.	147			280
De Fide rerum quæ non videntur liber unus.	171	Append.	IV	507
De Fide et Symbolo liber unus.	181		III	61
De Fide et Operibus liber unus.	197		IV	25
Enchiridion, de Fide, Spe et Charitate liber unus.	231		III	85
De Agone Christiano liber unus.	289			286
De Catechizandis rudibus liber unus.	309		IV	295
De Continentia liber unus.	349			308
De Bono Conjugali liber unus.	373		VI	330
De Sancta Virginitate liber unus.	395			338
De Bono Viduitatis liber unus.	429		IV	321
De Conjugiis Adulterinis libri duo.	451		VI	350
De Mendacio liber unus.	487		IV	3
Contra Mendacium liber unus.	517			14
De Opere Monachorum liber unus.	547		III	295
De Divinatione Dæmonum liber unus.	581			321
De Cura pro Mortuis gerenda liber unus.	591		IV	288
De Patientia liber unus.	611			316
De Symbolo ad Catechumenos tractatus quatuor.	627		IX	291
De Disciplina Christiana sermo.	667			310
De Cantico novo sermo.	677			313
De Quarta Feria sermo.	685			316
De Cataclysmo sermo.	693			318

Editio nova.	Pag.	Ed. Lov.	Tom.	Pag.
De Tempore Barbarico sermo.	699			322
De Utilitate Jejunii sermo.	707			326
De Urbis excidio sermo.	715			330
IN APPENDICE.				
Liber Sententiarum viginti unius.	725	Append.	IV	417
Dialogus Quæstionum sexaginta quinque.	735			420
Liber de Fide ad Petrum.	755	Append.	III	584
De Spiritu et Anima.	779			410
De Amicitia.	831	Append.	IV	528
De Substantia Dilectionis.	845			510
De Diligendo Deo.	847	Append.	IX	567
Soliloquia animæ ad Deum.	865			575
Meditationes.	901		IX	534
De Contritione cordis.	939	Append.	IX	599
Manuale.	951			585
Speculum.	967			410
Speculum Peccatoris.	985			457
De Triplici Habitaculo.	991			591
De Scala Paradisi.	997			595
De Cognitione veræ vitæ.	1005			401
De Vita Christiana.	1031			416
De Salutaribus Documentis.	1047	Append.	IV	518
De Duodecim Abusionum gradibus.	1079	Append.	IX	595
De septem Vitiis, et septem Donis Spiritus sancti.	1089	Ex supplemento Vignierii.		
De Conflictu vitiorum et virtutum.	1091	Append.	IX	440
De Sobrietate et Castitate.	1105			455
De Vera et Falsa Pœnitentia.	1113	Append.	IV	511
De Antichristo.	1131	Append.	IX	454
Psalterium quod Augustinus matri suæ composuisse fertur.	1133		IX	552
Expositio cantici Magnificat.	1137	Append.	IX	455
Tractatus de Assumptione B. Mariæ.	1141			421
De Visitatione infirmorum libri duo.	1147			428
Sermones de Consolatione Mortuorum.	1159			452
De Rectitudine catholicæ conversationis.	1169			423
De Symbolo.	1189	Append.	X	687
		Append.	X	Edit.
De Esu Agni.	1201	Par.		575
Sermones ad Neophytos.	1205	A Sirmundo editi.		
De Creatione primi hominis.	1213	Append.	IX	444
De Vanitate Sæculi.	1215			423
De Contemptu Mundi.	1215			427
De Bono Disciplinæ.	1217			425
De Obedientia et Humilitate.	1221			913
Sermones alii ad populum.	1225	Ex App. tom. X Edit. Par. aut ex Vignierio, aut ex Sirmundo.		
Sermones ad Fratres in eremo.	1255	Append.	X	712
TOMO SEPTIMO.				
De Civitate Dei contra Paganos libri viginti duo.				
Librorum et capitum summaria ad frontem operis edita sunt.			V	
IN APPENDICE.				
Exhibentur scriptiones aliquot de Stephani martyris detectione, translatione et miraculis, scilicet :				
Aviti ad Palchonium Epistola de reliquiis S. Stephani, et de Luciani epistola a se e græco in latinum versa.	805	Append.	X	650
Luciani Epistola ad universam Ecclesiam de revelatione corporis Stephani martyris.	807			Ibid.
Anastasii ad Candidianum Epistola, de subsequente scriptura.	817			Ibid.
Scriptura de alia detectione ac translatione Stephani in urbem Byzantium, quam Anastasius latinitate donavit.	817	Append.	X	659
Severi Epistola ad omnem Ecclesiam de virtutibus in Minoricensi insula factis per reliquias S. Stephani.	821			Ibid.
De Miraculis S. Stephani libri duo ad Evodium	833			653

S. AUGUSTINI EPISCOPI

OPERUM ORDO VETUS

CUM ORDINE NOVO COMPARATUS.

Editio Lovaniensis.	Pag.	Ed. nova.	Tom.	Pag.
sitionum ex Epistola ad Romanos liber unus.	567		III	2063
Expositionis Epistolæ Pauli ad Galatas liber unus.	576			2105
Adnotationum in Job liber unus.	595			825
IN APPENDICE.				
Viginti unius Sententiarum liber unus.	417	Append.	VI	725
Sexaginta quinque Quæstionum dialogus.	420			733
Quæstionum Veteris et Novi Testamenti liber unus.	426	Append.	III	2213
De Incarnatione Verbi libri duo.	492	Append.	VIII	1173
De Trinitate et Unitate Dei liber unus.	497			1193
De Essentia Divinitatis liber unus.	504			1199
De Fide rerum invisibilium liber unus.	507		VI	171
De Substantia Dilectionis liber unus.	510	Append.	VI	843
De Vera et Falsa Pœnitentia liber unus.	511			1113
De Salutaribus Documentis liber unus.	518	Append.	VI	1047
De Amicitia liber unus.	528			831
TOMO QUINTO.				
De Civitate Dei contra Paganos libri viginti duo.			VII	
IN APPENDICE.				
Castigationes.				
Joannis Ludovici Vivis Commentaria.				
TOMO SEXTO.				
De Hæresibus ad Quodvultdeum liber unus.	5		VIII	21
De quinque Hæresibus oratio.	15	Append.	VIII	1111
Concio ad Catechumenos.	25			1117
Oratio adversus Judæos.	30		VIII	51
De Utilitate Credendi ad Honoratum liber unus.	34			65
Contra Epistolam Manichæi Fundamentum dictam liber unus.	45			173
De Duabus Animabus contra Manichæos liber unus	58			93
Contra Fortunatum Manichæum liber unus.	65			111
Contra Adimantum Manichæi discipulum liber unus.	72			129
Adversus Faustum Manichæum libri triginta tres.	89			207
De Actis cum Felice Manichæo libri duo.	206			519
Epistola Secundini Manichæi ad Augustinum.	217			571
Contra Secundinum Manichæum liber unus.	219			577
De Natura Boni contra Manichæos liber unus.	228			551
De Fide seu de Unitate Trinitatis contra Manichæos.	236	Append.	VIII	1139
Contra Adversarium Legis et Prophetarum libri duo.	243		VIII	603
Contra Priscillianistas et Origenistas liber unus.	268			669
Sermo Arianorum distinctus numeris.	272			677
Contra Sermonem Arianorum liber unus.	274			683
Contra Maximinum Arianorum episcopum libri tres.	285			709
De Unitate Trinitatis contra Felicianum liber unus.	325	Append.	VIII	1157
De Bono conjugali Contra Jovinianum liber unus.	330		VI	373
De sancta Virginitate liber unus.	338			395
De Adulterinis Conjugiis ad Pollentium libri duo.	350			451
De Epicureis et Stoicis tractatus unus.	363		V	808
In illud, *Ego sum qui sum*, tractatus unus.	365			62
IN APPENDICE.				
De Altercatione Ecclesiæ et Synagogæ liber unus.	367	Append.	VIII	1131

Editio Lovaniensis.	Pag.	Ed. nova.	Tom.	Pag.
TOMO SEPTIMO.				
Prioris partis dispositio.				
Psalmus contra partem Donati.	3		IX	23
Contra Epistolam Donati liber unus (non exstat).				
Contra partem Donati libri duo (non exstant).				
Contra Hilarium liber (non exstat).				
Contra Epistolam Parmeniani libri tres.	6			33
De Baptismo contra Donatistas libri septem.	32			107
De Unico Baptismo contra Petilianum liber unus.	82			595
Contra quod attulit Centurius (non exstat).				
Contra Litteras Petiliani libri tres.	89			245
De Unitate Ecclesiæ contra Petiliani Epistolam liber unus.	141			391
Contra Cresconium grammaticum libri quatuor.	161			445
Probationum et testimoniorum contra Donatistas liber unus (non exstat).				
Contra nescio quem Donatistam liber unus (non exstat).				
Admonitio Donatistarum de Maximianistis, liber unus (non exstat).				
De Maximianistis contra Donatistas, liber unus (non exstat).				
Breviculus Collationum cum Donatistis : Collatio dierum trium.	215			613
Epistola nomine Cirtensis concilii ad Donatistas post Collationem.	230		II	577
Post Collationem ad Donatistas liber unus.	232		IX	651
Ad Emeritum liber unus (non exstat).				
Sermo de Emerito ad plebem Cæsareensis Ecclesiæ.	247			689
De Gestis cum eodem Emerito liber unus.	250			697
De Correctione Donatistarum (tomo 2, pag. 79).			II	792
Contra Epistolam Gaudentii libri duo.	54		IX	707
IN APPENDICE				
Contra Fulgentium Donatistam liber unus.	271	Append.	IX	763
Posterioris partis elenchus				
De Peccatorum meritis et remissione libri tres.	277		X	109
De Spiritu et Littera liber unus.	309			199
De Natura et Gratia contra Pelagianos.	310			247
De Gestis Pelagii liber unus.	324			319
De Gratia Christi, et Peccato Originali contra Pelagium libri duo.	325			359
De Nuptiis et Concupiscentia ad Valerium libri duo.	343			413
Contra Julianum Pelagianum libri sex.	365			641
Contra Duas Epistolas Pelagianorum libri quatuor.	430			549
De Anima et ejus Origine libri quatuor.	481			475
De Perfectione Justitiæ contra Cœlestium liber unus.	508			291
De Gratia et Libero Arbitrio liber unus.	517			881
Ad Valentinum et ipsius monachos epistolæ duæ.	528		II	968
De Correptione et Gratia liber unus.	531		X	915
Ad Augustinum Prosperi et Hilarii epistolæ.	542		II	1002
De Prædestinatione Sanctorum liber unus.	546		X	959
De Dono Perseverantiæ liber unus.	558			993

Editio Lovaniensis.	Pag.	Ed. nova.	Tom.	Pag.
IN APPENDICE.				
Prosperi Regiensis episcopi Responsionum libri quatuor.	575	Append.	X	1855
Cælestini pontificis Romani pro Augustino epistola.	584			1755
Concilium Arausicanum habens canones viginti quinque.	595			1785
Hypognosticon incerti auctoris libri sex.	597			1611
De Prædestinatione et Gratia liber unus.	616			1665
De Prædestinatione Dei.	620			1677
TOMO OCTAVO.				
Enarrationes in Psalmos libris quinquagenis distributos complectitur.			IV	
TOMO NONO.				
In Evangelium Joannis expositio. Tractatus.	3		III	1579
In Epistolam Joannis expositiones numero decem.	236			1977
De Decem Chordis liber unus.	268		V	75
De Pastoribus liber seu sermo.	274			270
De Ovibus tractatus seu sermo.	283			295
De Symbolo fidei ad Catechumenos libri quatuor.	291		VI	627
Tractatus quatuordecim de diversis, scilicet :				
De Disciplina Christiana.	310			667
De Cantico novo.	313			677
De Cultura agri dominici, sive de Feria Quarta.	316			685
De Cataclysmo.	318			695
De Tempore Barbarico.	322			699
De Quatuor Virtutibus charitatis.	326	Append.	V	1952
De Laudibus Charitatis.	326		V	1755
De Honestate mulierum.	326	Append.	V	2501
De Convenientia decem plagarum et decem præceptorum.	325		V	67
De Utilitate Jejunii.	325		VI	707
De Urbis excidio.	330			715
De Pugna animæ.	332		V	715
De Utilitate Pœnitentiæ	332			1549
Psalterium matri compositum.	332	Append.	VI	1153
Meditationum liber.	334			901
IN APPENDICE.				
In Apocalypsim Joannis Expositio. Homiliæ.	352	Append.	III	2417
De Diligendo Deo, seu Meditationum liber.	367	Append.	VI	847
Soliloquiorum liber unus.	375			865
Manuale.	385			939
Tractatus viginti quatuor, scilicet :				

Editio Lovaniensis.	Pag.	Ed. nova.	Tom.	Pag.
De Triplici Habitaculo.	391	Append.	VI	991
De Scalis Paradisi.	395			997
De Duodecim Abusionibus.	395			1079
De Contritione cordis.	399			959
De Cognitione Veræ Vitæ.	401			1005
De Speculo.	410			967
De Vita Christiana.	416			1031
De Assumptione B. Mariæ Virginis.	421			1141
De Contemptu Mundi.	425			1215
De Vanitate sæculi.	425			1215
De Obedientia et Humilitate.	426			1221
De Bono Disciplinæ.	427			1217
De Visitatione Infirmorum.	428			1147
De Visitandis Infirmis.	430			1147
De Consolatione mortuorum.	432			1159
De eodem argumento.	433			1159
De Sobrietate et Castitate.	435			1105
De Speculo Peccatoris.	437			983
De Conflictu Vitiorum et Virtutum.	440			1091
De Rectitudine catholicæ conversationis.	444			1169
De Creatione primi hominis.	452			1215
De Arbore scientiæ boni et mali.	452	Append.	V	1755
De Antichristo.	454	Append.	VI	1151
Super Magnificat.	455			1157
TOMO DECIMO.				
Sermones sexaginta quatuor de Verbis Domini.	5	Tomo quinto habentur omnes isti sermones, quorum ordinem tam in veteri quam in nova editione servatum exhibet index post Præfationem et Disquisitionem criticam appositus.		
Sermones triginta de Verbis Apostoli.	55			
Homiliæ quinquaginta	156			
Homiliæ ducentæ quinquaginta sex de Tempore.	208			
Homiliæ quinquaginta et una de sanctis.	404			
Sermones septemdecim a Parisiensibus additi.	451			
Sermonum de Diversis partes duæ.	504			
Fragmenta quædam operum D. Augustini	615			
IN APPENDICE.				
De Revelationibus Stephani protomartyris.	630	Append.	VII	805
Appendix Sermonum de Diversis.	641		V	
Sermones ad Fratres in eremo.	712	Partim in tomo quinto partim in Appendice tomi sexti.		

S. AUGUSTINI EPISCOPI

Operum omnium

INDEX ALPHABETICUS.

INDEX

IN OMNIA OPERA

SANCTI AUGUSTINI.

Prior Romana arithmetica nota, tomum designat, posterior arabica, columnam.

Dei prius noverunt rationes æternas creaturarum, deinde in ipsis creaturis. III, 313. Angelica cognitio in creatura non remanet, sed creaturam refert in laudem Dei. III, 313. Sexta repetitione Angelicæ cognitionis matutinæ et vespertinæ, consummata est universa creatura. III, 313. Dies vespera et mane an simul in cognitione Angelica initio creationis et nunc. III, 316. Angeli non tantum in Deo norunt quod absconditum est, sed etiam hic eis apparet cum efficitur. III, 333. Angeli quomodo Deum Trinitatem cognoscunt. VII, 343. Angeli concordissima contemplatione Verbi Dei, sunt unus dies quam fecit Dominus. III, 313. Angeli creaturam melius norunt in Verbo, quam in ea ipsa. VII, 343. Ordo quo Angeli opera Dei noverunt. III, 317, 320. Angeli in Deo veritatem incommutabilem vident, et secundum eam suas dirigunt voluntates. III, 390. Angeli mysterium regni cælorum noverunt a sæculis. III, 334. Angeli cogitationes nostras, etiamsi nolimus, noverunt; nos autem ipsorum, nisi ostendantur, nosse non possumus. III, 473. Quomodo sensibilia cognoscunt. III, 269. Angeli unde temporalia et mutabilia certius noverunt. VII, 263. Angeli nunquam in futurorum cognitione falluntur. VII, 274, 273. Angelis numeratum est, quod homini videtur infinitum. IV, 1906. Angelis cognitio temporalium et mutabilium vilis est. VII, 263. Ineffabili modo de actibus suis æternam veritatem tanquam legem incommutabilem consulunt. IV, 1009. Quomodo, veritatem Dei consulant. VI, 146. Angelis sive bonis, sive malis Deus loquitur multis modis. V, 102; quomodo iis loquatur. III, 391.

Angelorum omnium natura bona. VII, 349. Angelica natura ipso vitio quo misera est, optimam se institutam docet. VII, 753. Angeli natura mutabiles. I, 851; III, 133. Angeli mali, non a Deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali. VIII, 561, recedentes a summo bono. X, 819. Angeli cum libero arbitrio creati. VII, 751. Angelorum bonorum permansio, malorum casus, per liberum arbitrium. X, 932, 933. Quare Deus liberum arbitrium malis angelis non ademit, cum præsciret eos illo male usuros. VII, 751.

Angelorum genera duo secundum Porphyrium. VII, 303. Genus duplex Angelorum admittendum esse non habetur ex Scriptura. III, 439. Inter Angelos bonos et prævaricatores, vel præscientia, vel opere, Deus divisit. VII, 346. Angelorum diversitas non ex natura, sed ex voluntatibus et cupiditatibus. VII, 349, 353. Bonorum et malorum discretio quando facta. VII, 333. Angelorum societates duæ, una bona, altera perversa, lucis et tenebrarum nomine declaratæ. VII, 346. Angelorum bonorum et malorum discretionem significari aquarum discretarum nomine quidam putant. VII, 347, 348.

Angeli prævaricatores quatenus ante peccatum participes fuere sapientiæ, non potest definiri. VII, 327. Angeli prævaricatores non obtinuerunt excellentiam sapientis beatæque vitæ. VII, 327. Angeli prævaricatores an ante peccatum aliquam beatitudinem habuere, etsi non præsciam. VII, 329. Angeli prævaricatores aut minorem acceperunt gratiam, aut minus adjuti sunt quam qui steterunt. VII, 357. Quomodo Angeli qui steterunt amplius adjuti quam qui ceciderunt. VII, 357. Angeli quomodo extrinsecus adjuvantur. III, 391. Angelorum et hominum sic Deus ordinavit vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium. X, 932. Angeli desertores immortales simul et mortui. VII, 402. Angeli mori potuerunt, quia peccare potuerunt. VIII, 767.

Angelicæ ruinæ causa, superbia. III, 433, 437, 441; IV, 1608, 1623; VII, 751. Angeli tanto minus quam nos peccare debuerunt, quanto meliores nobis fuerunt. III, 1925. Angelorum lapsus nihil Deo nocuit. VI, 333. Tanto damnabilior judicata est Angelorum culpa, quanto sublimior erat eorum natura. III, 1925. Cur irreparabiliter cecidit Angelus. X, 1553. Cur nihil gratiæ Deus iis reparandis contulit. III, 1925, 2122. In eorum locum succedet pars hominum reparata. VI, 246.

Angeli de paradiso spiritali ceciderunt. VII, 1419. Angeli peccantes in hujus aeris caliginem detrusi sunt. III, 730. Iis aer est velut carcer. VII, 346. Angeli desertores, et vitiatores, possessores ac consortes hominis peccatoris. VI, 245. Angeli reprobi, exterminatores et angeli iracundiæ. III, 156, ultimi servi. III, 156; caro dicuntur. VII, 470; in secundam mortem post ultimum judicium sunt præcipitandi. VII, 402; communi ornis incendio non sunt consumendi. IV, 1313; sensu doloris non carebunt. VII, 402.

Angeli an habeant corpora. II, 353; VII, 467, 468. Angelorum corpora. I, 626; IV, 1094; V, 1262. Angelorum caro quo sensu dici possit. V, 1622. Angelorum corpus spiritale. VIII, 870. Qualia sint, in quibus apparuerunt corpora, et quomodo mentibus ingerant visiones, difficile explicatur. VI, 260; VII, 870. Angeli per verum corpus assumptum apparent. V, 104. In corporibus apparuerunt quæ videri et tangi possent. VII, 468. Angeli cum sint spiritus, an corporaliter cum mulieribus possint coire. VII, 468. Angeli apud Abraham vere manducarunt. V, 1617. Angeli qui apparuerunt, cibos, non quia indigebant, sed quia volebant et poterant, sumpserunt. VII, 396. Angelus manducat non ex necessitate, sed ex potestate, et ut hominibus congruat. V, 1618. Deum in Angelis an et quomodo Abraham et Sara agnoverint. III, 557, 558. Angelus apparens vice Dei, Dominus appellatus. V, 65. Angelus gestans personam Dei apparuit Jacob. V, 57. Angelus luctans cum Jacob, et teneri se nolens, quid significet. V, 58. Angelus qui apparuit Manue significabat Christum. III, 824. Angeli animalia. VII, 267. Angelorum ministerio, vox Patris in monte, et species columbæ visa, potuerunt fieri. II, 747. Per Angelum quandoque Deus loquitur. IV, 1595.

Angelorum beatitudo ex Deo solo. VII, 220, 275, 349, 353. Angeli Deo debent quod sunt quod vivunt, quod juste vivunt, quod beate vivunt. IV, 895. Angelis præceptum dedit Deus ut laudent illum. IV, 1941. Angelus lux est, non in se ipso, sed in Deo. VII, 325. Angeli hinc beati, unde et nos, etiam secundum Platonicos. VII, 279. Angeli beati nunquam sunt peregrinati, sed ita formati, ut sine ullo defectu contemplationis, sine ullo intervallo mutationis, æternitate et incommutabilitate Dei perfruantur. I, 831. Angeli eo beatiores, quod nunquam peregrinati sunt. VII, 323. Angeli in sublimibus sedibus non Deo coæterni, sed de sua sempiterna felicitate securi. VII, 328, 329, 346, 357. Angeli æternitate Dei sunt firmi, veritate certi, munere sancti. VII, 284. Angeli beati stabiles, non natura, sed voluntate, quia magis Deum quam se diligunt. I, 133. Angeli facti sunt de sua nunquam casura stabilitate securi. VI, 246. Non posse peccare facta est Angelis sanctis merces meriti. X, 936. Angeli non essent beati, si beatitudinis suæ incerti essent. III, 436, 437. De nullo eorum, ne peccando fiat diabolus, formidamus. VI, 359; X, 1117.

Angelorum naturæ convenit, ut Deo adhæreant. VII, 350. Angeli beati, liberaliter Deo serviunt: neque hoc Deo, sed ipsis prodest. I, 133. Angeli æterno Dei imperio liberaliter, quia suaviter, serviunt. VIII, 418. Angeli a contemplatione Dei nunquam resiliunt. III, 390. Angeli fiunt participes æternitatis, veritatis et voluntatis Dei. III, 390. Angeli sancti nunquam deserunt Deum. VIII, 614. Angelus cum avertitur a Deo fit immundus. VII, 325.

Angelorum panis. I, 1286. Angelis Deus ipse est tanquam vita victusque communis. VII, 751. Verbo vitæ tanquam pane suo cibantur. III, 1978. Angelos Verbum Dei incorruptibiles incorruptibiliter pascit. IV, 995. Angelorum cibus et satietas. VI, 707. Angeli in Verbo Dei requiescunt in sancto silentio. VI, 331. Angeli habent contemplationem et actionem suam. VIII, 418. Angeli quomodo vident aciem Patris, ita et nos videbimus Deum sicuti est. II, 606. Naturam Angelicam nihil prorsus delectat illicitum. III, 433.

Angelorum perfecta justitia. III, 1634; X, 601. Angelus non secundum Angelum, sed secundum Deum debet vivere. VII, 407. Angeli in comparatione Dei justitiæ, non justi, quomodo. VIII, 677. Angelos etiam sanctos, adhuc a peccatis suis esse purgandos, male asserebant Priscillianistæ. VIII, 674. Pro Angelis Christus non est mortuus. VI, 261. Angeli opera sunt Christi. III, 1823. In Angelis diffusa caritas per Spiritum sanctum. VII, 337.

Angelorum numerus nobis ignotus. VII, 437.

Angeli beati, officio superiores animis rationalibus, non natura. I, 1287. Angeli majores quidem homine, sed corrupto. VIII, 803. Ad Angelorum multitudinem, omne genus humanum, ad unam comparatur ovem. VIII, 727.

Angelorum quæ sint differentiæ, et an ex eorum numero sint sidera, incertum. VI, 259. Beatos spiritus inter se differre credit Augustinus, sed quid differant, nescire se fatetur. VIII, 678. Angelis hominem præponere, quia pro eo Christus mortuus est, quid est aliud, quam de impietate velle gloriari? III, 1924.

Angelos creare corpora tantum, non animas voluit Plato. VII, 575. Quid inde sequitur. VII, 575. Angeli creare non possunt. III, 404. Angeli sive boni sive mali, non creatores. VIII, 876, 878. Ne ullius quidem naturæ quamlibet minimæ creatores. VII, 373, 374. An Creatori cætera facienti ministerium præbuerunt. VII, 374. Angeli nonnullam operam præstare possunt, ut aliquid creetur. III, 404. Materia corporali visibilium elementorum possunt uti Angeli, et boni et mali. IV, 1001.

Angelis beatis solus Deus imperat, ipsis autem universus mundus subjectus est. I, 1287. Quænam beatis Angelis subditæ creaturæ. III, 390. Angeli cœlorum præpositi super potestates aereas. IV, 1385. Ex illa lege faciunt quidquid hic fit. IV, 1385. Gentes alienigenas sub Angelis Deus constituerat, portionem sibi faciens populum Israel. IV, 1121. Cur Angelis tribuantur affectus, cum peragunt officia. VII, 261.

[illegible] rant parentes. I, 718.

[illegible] cit. I, 747, 921.

[illegible] matris ejus lacrymis concessa. X, 1036 Augustinus coelibem vitam amplectitur, abjecta omni spe saeculi. I, 762. [illegible]

[illegible] I, 981. quotidianis fletibus Deum rogat ut san[illegible]

[illegible] Augustinus trans mare peregrinatus, alius ivit, [illegible]

[illegible] se interfuisse. IV, 1949.

[illegible] Augustinus causa dimisit. II, 692. Non divitias dimisisse, [illegible]

Augustini domus vigilans [illegible]

B.

III, 157. Deus bonus omnia bona fecit. I, 743, 811. Bona omnia creavit. VII, 665. A summo bono omnium species [illegible] que [illegible] omnes [illegible] Deo bonorum [illegible]. VII, 206. [illegible] et [illegible], nisi a summo bono esse non potest. VIII, [illegible] omnia [illegible] nullum [illegible] bonum [illegible] non a Deo sit bonum. IV, 1741. [illegible] sive magna sive parva. VIII, 195, 761, 575, 580, 597 [illegible] minima et terrena. I, 597; VII, 148, 560, 565. [illegible] sunt, sed non summe aut æqualiter [illegible] universa sunt bona valde. VI, 255 [illegible] requiritur ut æqualia sint. Deo. VIII, 606. Omnia bona sunt. I, 743, 744. Bonum quoddam summ [illegible] creaturæ. IV, 1522. sed comparatione Dei bona creata non sunt bona. I, 828.

Bona omnia Deus creavit, sed non sibi paria. VIII, 548. Bona alia aliis meliora. VI, 379. Alia aliis inferiora e nihilo per Omnipotentem creantur. VII, 191, 787. [illegible] quæ sunt, sed inæqualia. [illegible] runt esse inter se æqualia. VIII, 606, 607. Bonum solum laudatur. IV, 1741.

Bona possunt esse sine malis, mala vero non sine bonis. VII, 418. [illegible] boni naturam. X, 1117. [illegible] nichæus, mali vero naturam immutabilem. X, 1115. Boni necessitate [illegible] mala naturaliter possunt [illegible] generatur bonum est [illegible] et mali pugna nulla esset [illegible] num si remansisset in natura, nullus boni [illegible] esset in pœna. II, 785. De bono [illegible] ratione, sententia Manichæorum. VIII, 55.

Boni genus triplex. VI, 257. Bonum summum, Deus; bonum magnum, anima; parvum bonum, corpus. V, 8 5. Bonum triplex est, magnum, medium et [illegible]. Magna bona sunt quibus recte vivitur, virtutes; media, sine quibus recte vivi [illegible] potest, [illegible] quibus recte vivi potest, species corporum. I, 1268. Bonum duplex, bonum alio bono bonum, et bonum seipso bonum. IV, 1710. [illegible] unde [illegible] V, 520, 410. [illegible] tenda, alia propter aliud. VI, 580. Bonum aliud nomine superius, alia diversi generis [illegible] du [illegible] generis. IV, 515. [illegible] malis, est malum [illegible] media et bona et mala [illegible]. [illegible], 6 8. Bona quæramus quæ non nobis sint [illegible]. V, 1299.

Bonum animi id quod melius animo. IV, 293. Bonum animi Deus. IV, 294. Bonum [illegible] superevolitet judicando, sed cui hæreat amando. VII, [illegible]. Bonum corporis animus. IV, 293. Bona ipsius corporis, si quæ sunt, sicut forma et vires et salus, etc., non sunt nisi ex Deo creatore ac perfectore naturæ [illegible] animæ bona donare nullus alius potest? II, 591. Bona sive corporis sive animæ sine virtute, non bona ejus sunt, cujus sunt. VII, 626.

Bonum nullum secundum Stoicos præter virtutem. VII, 258. Boni finis est secundum virtutem vivere. VII, 255. Beata vita merces bonorum est. V, 809. Bonum quæris, et malum agis, in contrarium curris, [illegible] 809. De boni fine inter philosophos magna contentio est. VII, 281. Oppositæ philosophorum [illegible] boni. VII, 601.

Bona temporalia et æterna. V, 498. Bona Domini dulcia, immortalia, incomparabilia, sempiterna, et incommutabilia sunt. IV, 210. Bonum [illegible]? IV, 1688. [illegible] Bona futuri sæculi [illegible] appetendum, regnum Dei est et justitia ejus. [illegible] Bona æterna quomodo petenda [illegible] V, 1567.

Bona interiora sola diligenda sunt, cæteris autem ad necessitatem utendum, non ad gaudium perfruendum. IV, 81. Non facile inveniuntur, qui diligant bona interiora. IV, 81. Bonum tunc concupisci incipit, quando dulcescere cœperit. X, 586. Quando delectat bonum, magnum est Dei donum. IV, 1547. *Vide Opus bonum.* Suavitatem dat Deus, ut bonum vere bene, hoc est non mali carnalis formidine, sed boni spiritalis delectatione faciamus. IV, 1565. Boni etiam imperfecti cupiditas donum gratiæ est [illegible] dum merita [illegible]. X, 585, 584, 586. [illegible] boni, nisi ab illo acceperit qui solus bonus est. IV, 1670. Boni cupiditas, caritas, quæ tota ex Deo. X, 585. Boni quidquid habes, in justificationibus Dei est. IV, 105. Nihil bonum [illegible] temporalia ipse auferet; et quisquis alius aufert, ipso donante potestatem, aufert. IV, 201.

Bonorum radix caritas. X, 269, 270, 374. Sine caritate nullum opus bonum recte vocatur. X, 374. Nullum bonum [illegible] gratia. X, 370. Bona hominum agit in ipsis. X, 1155. Multa facit Deus in homine bona, quæ non facit homo; nulla vero facit homo, quæ non faciat Deus ut faciat homo. X, 586. Bona multa [illegible] 727. Deus per se et in te bonum operatur. IV, 1535. Bonum [illegible] nisi per Christum. IV, 141. [illegible] facit homo ex propria voluntate, sed diversimode. X, 1484. Bonum qualiter voluntarium. X, 514. Bona voluntas datur a Deo et excitatur. V, 108. Bona voluntas Dei præcedit bonam [illegible]. IV, [illegible]. Ab incommutabili bono deficere, origo malæ voluntatis. X, 370. Nonnulla [illegible] homo. X, 1511, 1515, 1516. Aut nolle quod bonum est, aut illud non posse perficere, ex vitio originali venit. X, 1517. [illegible] perficere. X, 505. Bonum hic datur facere, non perficere. VI, 562. Bonum perficere quid sit. X, 560, 731, 805. Bonum agit qui malæ concupiscentiæ non consentit; sed bonum non perficit qui adhuc concupiscit. V, 818. Quando non perficitur [illegible] nostro habemus; quod in nobis nos fecimus, inde damnamur; quod in nobis ille fecit, inde coronamur. IV, 1280. [illegible] habes bene agere. III, 2050. Bonum quando timore pœnæ, non amore justitiæ fit, non bene fit bonum, nec fit in corde, [illegible] in te. V, 1040. Bona nostra, instituta et dona Dei sunt; mala vero nostra delicta nostra sunt et judicia Dei. I, 781. Boni faciunt cum Deo quod bonum est, de malis facit Deus quod justum est. VI, 294. Castigatur qui se in bono faciendo [illegible]. V, 89. *V. Opus bonum.* Ad aliquem cogendum ad bonum vis potest adhiberi. II, 7[illegible].

Bono superiore relicto noli curvare te ad inferius bonum. V, 144. Bonum quid quærat cui adest Deus? aut quid sufficit ei, cui non sufficit Deus? V, 366. Coheres Christi quid [illegible] sed non sicut Deus, qui est deliciæ rectorum corde. I, 679. Bona sunt ista quæ quæris, sed mala tibi erunt deserto illo [illegible] mutabilia. VII, 349. Bona mutabilia unde sint bona, unde mutabilia. VIII, 607. Bona mutabilia nulla essent, nisi esset incommutabile bonum. VIII, 950. Bona mutabilia, bona sunt et non sunt; non stant, sed labuntur et fluunt. IV, 1686. Bona, quia non summe bona, ideo corruptibilia et malo obnoxia. VI, 256. Bona mutabilia, non per se bona. IV, 205. Bona dicenda non sunt, quæ non faciunt bonos. V, 1511. [illegible] V, 187. Bona habere vis, et bonus esse non vis: contraria est vita tua votis tuis. V, 521. Non vides te erubescere de bonis tuis, si domus tua plena est bonis, et te habet malum? V, [illegible] sine Deo habet. V, 469. Bona omnia homo vult habere [illegible] V, 141, 187, 469, 515, 650, 1352, 1482. Quid te offendisti? quid de te male meruisti [illegible] nisi te solum. V, 1112, 1565. Bona obsunt, et mala prosunt, sicut fuerint quibus dantur. III, 1801. Bonum est quidquid patitur bonus, nec tormentum est pœnæ, sed occasio coronæ. V, 1551.

Bona hujus vitæ, quænam sunt. VII, 641. Bona temporalia [illegible] nonnisi a Deo exspectanda. III, 568; IV, 346, 805, 1686. A solo Deo vero. VII, [illegible] affectum: tanquam stabulum viatoris, non tanquam prædium possessoris. V, 955. Bona temporalia ipsa bona non sunt, [illegible] cœlestium et terrestrium potestatem. II, 996. Deus utilitati eorum consulit, quos orantes pro bonis temporalibus non [illegible] non dat, ut gratis eum colant. VII, 20. Bona non magnipendenda, quæ adipiscuntur et mali. V, 468; VII, 660. Impiis abundant bona, quæ piis aliquando desunt. IV, 351, 1678. Bona tem-

Christianorum duo genera. III, 127. Christiani tri[illegible] generis. V, 55. Christianorum ex modo [illegible] quatuor genera. III, 1479. Christiani boni et mali. V, [illegible]. Christiani veri quinam. IV, 373; IX, 131. Christiani a [illegible] tium moribus discrepare debent. V, 1025. Fausti calumnia nihil mutasse Christianos de moribus gentium, [illegible]. VIII, 435. Christiani catholici a Fausti calumniis vindicantur. VIII, 347.

Christianus crimen habere non debet. III, 1697. Christianorum habitus et mores VII, 647. Christianorum et Christianarum verus ornatus non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem vestisque pompa, sed mores boni sunt. II, 1060. Eorum affectus erga res creatas et ipsum Deum. VI, 331. Vitæ Christianæ ordo. I, 866, 867. De Christiana professione non sibi blandiendum, nisi et opera sequantur. IV, 1043, 1044. Christianorum est imitari Christum. V, 53. Christi sanctitatem quatenus experiantur Christiani. IX, 274. Christiana vita cruci Christi, sepulturæ, resurrectioni, etc., configuranda. VI, 257.

Christianus, quia Christianus est, aliquid plus passurus est in hoc sæculo. V, 276. Christianus frustra est, qui non est in ea sorte propter quam passus est Christus. IV, 176. Si putas te non habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. IV, 649. Christianorum adversus tyrannorum minas, fortitudo. IV, 1501. Christianus exemplo Christi, in tribulatione fortis effectus est. IV, 649. 655. Christiani martyrium pro Christo finis optimus. X, [illegible]. Christianus quando non potest occidi, agitur ut exhonoretur. IV, 752. Christiani patienter ferant injurias ad instructionem aliorum. II, 529. Christiana firmitas. V, 277. Christianus similis debet esse quadrato lapidi. IV, 1163. Christianorum sub patrono Christo securitas. V, 728. Christiani quid pro patria cœlesti agere debeant, discunt ex eo quod Romani fecerunt pro terrena. VII, 160, 162.

Christianos gratis persecuti sunt reges terreni. IV, 1391. Christianum nomen gentiles perdere non potuerunt. V, 1637. Christianum nomen, mortuo Christo, per Martyrum passiones disseminatum. IV, 453, 454. Christianorum pugnæ modo non sunt cum tyrannis, sed cum diabolo, cum carne. IV, 1687. Christianum describebat Apostolus, non Judæum adhuc sub lege positum. X, 995. Christiano mundus inimicus est. IV, 649. Christianorum vita in hoc mundo similis arboribus quæ per hyemem videntur mortuæ. III, 1627.

Christianorum opes. VII, 23. Qui Christiani sunt, prorsus pauperes sunt. IV, 863. Christiani damnis turbari non debent. II, 1060. Christiani cor angitur, non ob damnum, sed quia nondum cum Christo vivit. IV, 1631. Christianus fieri volens propter commodum temporale, ne largiatur. VI, 330. Christianus non ad hoc factus est, ut in sæculo isto floreret. IV, 190. Qui Christianus est ut abundet temporalibus, deficit ubi ista deficiunt. IV, 1701. Christianus qui vult fieri ob felicitatem terrenam, adhuc in tenebris perseverat. IV, 1673. Christianus nondum est, qui non ad Dei promissa de futuro sæculo attendit. V, 78. Christiani Deo spe carnalis mercedis servientes, ad vetus Testamentum pertinent. V, 32. Christianorum est pati mala temporalia, et sperare bona sempiterna. V, 1356. Christianos ad præsentis temporis bona non esse factos. V, 705. Christiani ad hoc sunt, ut præsentia superent, et futura sperent. IV, 1154. Christiani sumus, non propter temporalem, sed propter æternam vitam. V, 652, 1196, 1356, 1386, 1650. Christiani esse debemus propter vitam sempiternam. II, 550. Christianus vere est, qui religionem profitetur propter futuram requiem. VI, 331. Propter unam æternam vitam Christiani sunt. VII, 189.

Christianus est, qui hic peregrinum se esse cognoscit. V, 642. Christiani bonis terrenis tamquam peregrini utuntur, nec capiuntur; malis autem aut probantur, aut emendantur. VII, 42. Christiano tria commendantur, continentia, justitia, spes præmii æterni. V, 633. Christiano de resurrectione dubitare non licet. V, 1614. Christianorum propria est fides resurrectionis. V, 1112. Christianum cor, faculæ ardentis similitudine, cœlum semper petere debere ostenditur. V, 1117. Christiani boni tota vita sanctum desiderium est. III, 2008. Qui transit ad Christum, transit a timore ad amorem. V, 199. Christiano amanti lex non est pondus, sed decus, non tormentum, sed ornamentum. V, 207. Christianus es, audi Christum; servus es, audi dominum; filius es, audi patrem. IV, 160. Christianæ animæ pascua. V, 1647. Christianus bonus quomodo devoratur in corpus [illegible]. IV, 617.

Christianorum perfectorum vita laudatur. I, 1337. Christianorum in civitate simul viventium vita et mores. I, 1338. Dimittere patrem aut matrem aut uxorem, quandonam tenetur Christianus. II, 689.

Christiani sunt sacerdotes. VII, 676. Christianorum sacrificium. V, 284.

Christianorum [illegible] est. VI, 573. Christiani ad unitatem revocantur. VI, 712, 713, 716. Eo ipso quo accepisti nomen Christi, sacramento quodam natus es in visceribus Ecclesiæ. IV, 678. Christianorum non animæ, sed anima una, unica illa Christi. II, 1036. Christiani omnes unus homo. IV, 1346, 1556, 1634, 1704. Omnes in Christo et Christi et Christus sumus. IV, 200, 1679. Christianus in alio Christiano faciente miracula, quomodo et ipse facit. IV, 1707. In Christianis adhuc carnalibus morientibus spiritus perficit quidquid deest, quia ab unitate corporis Christi non recesserunt. II, 843. Christiani boni a tepidis prohibiti, ne ducantur quasi auctoritate turbarum. V, 546, 548.

Christiani quidam nomine, opere vacui. V, 1562. Inter Christianos hujus mundi dilectores, et contemptores discrimen. II, 486. Semi-Christiani. VIII, 207. Christiani mali. VI, 545, 547. Falsi. VII, 674. Christiani ficti et mali non computandi in membris Christi. VII, 742. Christiani ficti et mali, mysterium iniquitatis. VII, 686. Christiani bonos mores non habentes, et Dei dicuntur, et non Dei: Dei propter ipsius sacramenta, non Dei propter proprium vitium. IV, 539. Christiani mali portant sanctum nomen ad pœnam suam. V, 548. Christiani mali injuriam Christo faciunt. III, 1760. Implent ecclesias per dies festos Christianorum, qui implent et theatra per dies solemnes paganorum. VI, 543. Christianus per paganos, judæos, hæreticos, et maxime malos Christianos [illegible] tentationes. VI, 545, 547. [illegible] paganorum, sic nunc malorum Christianorum insultationes insidiantur virtutibus justorum. IV, 1151, 1152. Christiani mali tanto sunt nocentiores, quanto interiores inimici. VI, 180. Christiani mali, ejus vivunt quam Judæi et pagani: hi comparantur lignis silvestribus, illi sarmentis præcisis. IV, 242. Christiani nomine tantum, feræ calami dicuntur. IV, 836. Multi qui volunt fieri Christiani, offenduntur malis moribus Christianorum. IV, 243. Ex malorum Christianorum moribus non spernenda Ecclesia. I, 1341. De pravis multorum Christianorum moribus perturbari non debet qui in Ecclesiam congregatur. VIII, 291. Christiani boni et mali hic simul confunduntur, quare. IV, 248, 249. Amborum oppositi mores. III, 128. Mali, ut palea tolerantur. III, 127. Nec ab Ecclesia præciduntur. I, 1341. Christiani boni ad tolerandos malos excitantur. V, 471. Christiani mali provocantur ad vitæ mutationem. V, 471. Maledicta in malos Christianos cadunt in omnes Christianos. IV, 582. Christiani plures super numerum sunt, quomodo. IV, 440. Christiani boni in comparatione multitudinis malorum pauci sunt, per se autem considerati multi sunt. VIII, 291. Christianis pagani nil valent objicere nisi dissensionem Christianorum. V, 314. Maxima calumnia est, si Christianis exprobretur quod mortuum colant. IV, 1378. Christiani nullum mortuorum colunt. II, 83. Christianos accusavit Porphyrius quod dæmones venerarentur. VII, 653, 654. Mala quæ per quosdam Imperatores Christianos imperio Romano accidunt, immerito in doctrinam Christianam rejiciuntur. II, 332. Christianis tribuebant pagani Romani mala omnia quæ patiebantur. VII, 49, 111. Refelluntur. VII, 111. Christiani satagunt, etiam Pagani testimonio ut diuturnitatem calamitatis afflicti non sentiant. II, 587, 589. Christianos nec vituperat Seneca, nec laudat. VII, 192. Christiani temporibus Juliani lege data prohibiti sunt docere litteraturam et oratoriam. I, 733. Christianus nec falsæ philosophiæ inani loquacitate seduci, nec falsæ religionis superstitione terreri debet. III, 262. Christianus de rebus naturalibus quasi secundum Christianas litteras loquens, nihil temere affirmet coram infidelibus. III, 261, 264. Christiani nominis inimicorum mirabilis conversio. VII, 612. Christiani nominis inimici partim crediderunt, partim perierunt, pauci timidi remanserunt. IV, 1782.

Christiani, sunt Israelitæ et filii Abraham. II, 896. Non carnaliter, sed spiritaliter sunt Judæi et Israelitæ. II, 895, 896. Christiani licet spiritaliter Judæi sint et Israelitæ, non tamen debent hæc nomina sibi imponere. II, 896, 897. Christianos Apostolus Judaizare docebat. II, 897. Christianos non oportet Judaizare. II, 892. Christiani in celebratione Paschæ observant ut occurrat sabbatum. II, 211. Nec tamen observant dies et annos, et menses et tempora. II, 209, 210. Ad solis et lunæ computationem Pascha celebrant. II, 209, 210. Christiani, si possunt, non permittere debent ut aliquid de area et torculari tollatur ad sacrificia dæmoniorum: si quid vero ipsis insciis sublatum est, utuntur mundis reliquis fructibus. II, 185. Christianis non licet uti re aliqua in honorem deorum, etiamsi animo contemnant. II, 185. Non licet de templis, idolis, lucis qui evertuntur, in usus privatos quidquam usurpare. II, 185. Christianos et justos non debere quemquam etiam malum occidere, Donatistæ dicebant. II, 177. An aliqui fient Christiani idemnis tribus annis et mensibus sex. VII, 671.

Chromatius episcopus. X, 652, 663.

Chrysippus. I, 925; IX, 459. Chrysippus unus ex principibus Stoicorum. VII, [illegible] cum illo disputatu-

piscentia nobis non obesset, si desideriis ejus illicitis nullis obediremus. IV, 1507. Diabolus nihil vobis nocebit, si membra vestra vobis adhærentibus non tenuerit. V, 1077. Et absque culpa est in corpore dormientis concupiscentialis inobedientia, ita in corpore non consentientis. VII, 59. Concupiscentiæ qui consentit dicere non potest, *Non ego operor*, etc. X, 560. Multi concupiscentiis damnabilibus victi se excusant verbis Apostoli, *Et non ea quæ vultis, ita faciatis*. V, 716. Concupiscentia non habet necessitatem criminis. X, 815. Concupiscentia mala displicet Deo etiam in baptizatis. X, 848. Non concupiscentias sentire, sed sequi peccatum est. X, 789.

Concupiscentiæ motibus in hac vita sancti non carent. III, 2061, 2062, *Retr.*; V, 718. Concupiscentiam sancti Patres conjugati quo usque licebat, in concubitum relaxarunt: sed non quousque libebat, ejus impetum pertulerunt. III, 422. Concupiscentiam casta et bona jura nuptiarum non sinunt valere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo prospicere. III, 424. Apostoli de concupiscentia carnis gemuerunt. X, 562. Concupiscentia quomodo captivabat Apostolum. X, 452. Non frustra non dixit Apostolus: non sint concupiscentiæ, aut non eas habueritis, sed *ne perfeceritis*. V, 716, 717, 719, 815. Velimus nolimus, habeamus illas. V, 718. Nec ipse Apostolus sine concupiscentia. V, 851. Concupiscentia carnis nihil aliud est quam desiderium peccati. X, 297. Concupiscentiæ desideria mala. X, 450. Cur Deus non auferat nobis omnem prorsus carnis concupiscentiam. X, 752.

Concupiscentia ad quid remanet in baptizato. X, 829. Concupiscentia de peccato factum supplicium, sed de supplicio potest fieri meritum. III, 400. Concupiscentia quatenus ad innocentiam promovet. X, 742. Concupiscentiæ reatus regeneratione solutus est, conflictus ejus ad agonem relictus est. X, 1096, 1097. Concupiscentia non penitus exstinguitur per baptismum, remanet ad certamen. X, 150. Concupiscentia cujus reatus solvitur non nocet, cum adversus eam pugnatur. X, 861. Pugna contra concupiscentiam. X, 679, 682, 685. *Vide* Certamen, Conflictus, Pugna. Concupiscentia, ex quo desideramus Jerusalem, adversum nos contendit. IV, 775. Si nulla in te rixa est, vide ne forte ideo non sit bellum, quia pax perversa est. V, 189. Concupiscentiæ pugnam non experiuntur nisi bellatores virtutum, debellatoresque vitiorum. VI, 353. Sanctorum tota vita in bello. V, 818, 821. Præstat pugnare cum concupiscentiis, quam pacem habere cum illis. VII, 729.

Concupiscentia in aliis major, in aliis minor. X, 1424, 1428. Concupiscentia vehementius quosnam oppugnat. X, 855. Juvenilis ætas acriores habet hostes, senilis minores, sed tamen habet. V, 719. Concupiscentia minor est, quamdiu non a sciente, sed ab ignorante peccatur. X, 1605. Concupiscentiæ per infirmitatem et ignorantiam magis minusve creditur, prout quisque melior est aut deterior. X, 152. Concupiscentia habet quo crescat. X, 1605. Concupiscentia consuetudine roborata vehementior. X, 855. Concupiscentiæ vires addunt, et peccata ex voluntate commissa, et consuetudo peccandi. X, 1605. Concupiscentias sequendo, vires eis adduntur. III, 1699. Concupiscentiæ sunt vires, subjectio nostra. V, 816.

Concupiscentiæ vitio plura committit homo vel infirmitate, vel cæcitate. X, 261, 265. Concupiscentiarum ignis non sinit videre veritatem. IV, 688, 689. Concupiscentiæ peccata in usu rerum concessarum et licitarum. X, 500. Veniales quidam concupiscentiæ lapsus. X, 696. Qui concupiscentiis carnalibus cedit, vel bonas putans, vel malas sciens et sequens, totus carnalis est. V, 836. Concupiscentia carnalis, pœna qua percutit Deus carnales. III, 828. Quomodo tradit Deus in concupiscentias. X, 795. Non cogendo, sed deserendo tradit. V, 591.

Concupiscentia non est luxuria, nisi quando perficitur. X, 1585. Concupiscentias perficere quid sit. V, 719; X, 755. Etiam quando lex in membris repugnat legi mentis, nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo. X, 455. Concupiscentia qui agat malum, et non perficiat. X, 818. Qui non sinat perficere bonum. V, 958. Non concupiscere, omnino perfecti est; post concupiscentias suas non ire, pugnantis est. V, 816, 856. Concupiscentiis obedientium triplex gradus, tribus mortuis a Domino suscitatis adumbratus. V, 720.

Concupiscentiæ resistendum. V, 597; X, 775. Concupiscentiæ resisti potest, non ea tamen prorsus carendo. X, 799. Concupiscentia carnis, cum qua de tradnce nascimur, cito vincenda est. IV, 688. Concupiscentiæ nolunt post te ire, noli post eas ire; rebellant, rebella; pugnant, pugna; expugnant, expugna; hoc solum vide ne vincant. V, 816. Magna merces præparata iis qui concupiscentiam vicerunt per gratiam. III, 400. Concupiscentiam vincere non est impossibile. III, 400. Concupiscentiæ dominatis expugnatoribus, non laudatoribus ejus. X, 1545. Concupiscentiæ et consuetudini malæ quomodo resistendum. V, 719, 816; VII, 58. Concupiscentia non exstinguitur per jubentem litteram timore pœnæ, sed per juvantem spiritum dilectione justitiæ. VIII, 654. Ad vincendam concupiscentiam non sufficere legis notitiam. V, 794.

Concupiscentiæ malum ante Legem ignotum. V, 828. Concupiscentia Legem Dei nescientibus nec inimica deputatur. VI, 355. Concupiscentia per Legem innotescens, augetur ac fit invicta. VI, 105, 353. Concupiscentia ex prohibitione Legis augetur, non sanatur. II, 893, 894; III, 2065, 2068, 2070. Concupiscentia aucta per Legem, non victa. V, 829. Audiens, *Non concupisces*, si gratia non adsit, pœnam tuam audisti. V, 792. Non sufficit homo ingeniis suis motibus dare leges. X, 820. Fidenti de se timendum ne multo amplius inde sibi peccatum dominetur. VI, 357. Si posueris spem in ipso spiritu quo homo es; iterum spiritus tuus in carnem relabitur. V, 830. Concupiscentia timore pœnæ non tollitur. V, 949. Concupiscentia in eo sævit, qui a factis malis temperat non delectatione justitiæ, sed formidine pœnæ. V, 82. Contra concupiscentiam arma, Dei præcepta. V, 719.

Concupiscentia malum est, nec ei resistitur nisi adjuvante Deo. X, 1096. Concupiscentia non nisi per gratiam vincitur. VI, 355. Concupiscentias carnis vincit charitas. III, 2061. *Retr.* Vincente delectatione justitiæ non ceditur malæ concupiscentiæ. VI, 225, 287. Concupiscentiæ, et legis Dei delectationes. V, 830, 858, 859. Spiritus Dei est qui pugnat in te adversus te, adversus illud quod est in te contra te. V, 717. Christus vivit in eis qui contra concupiscentias pugnant. X, 866. Concupiscentiæ languor tyrannus est, cujus si vis te esse victorem, Christum invoca imperatorem. V, 190. Contra concupiscentiam tres ultimæ petitiones orationis Dominicæ adhibendæ. X, 153. Conflictus cum concupiscentia etsi non sit damnabilis, est tamen miserabilis. X, 450. Concupiscentiæ lucta spiritalem delectationem et perfectionem minuit justitiæ. X, 742. Strenuis bellatoribus non desunt vulnera peccatorum. VI, 357. Pars aliquantum libera resistit reliquiis servitutis. V, 189. Concupiscentia victa nec regnat, nec pugnat, inest tamen. IV, 1860. Cum non fiunt membra tua arma iniquitatis, est quidem iniquitas in membris, sed non regnat. V, 190.

Concupiscentia in quibus regnet. X, 1243. Concupiscentia tunc regnat, cum desideriis ejus obeditur. III, 417; V, 719; VI, 354. Ut non regnet, tene membra tua, et noli iis armare adversarium tuum contra te. V, 719. Concupiscentia ut non dominetur, facit gratia. VI, 357. Concupiscentiæ regnum non evertitur nisi per gratiam. V, 190. Concupiscentiæ dominatu non liberat, nisi gratia. III, 2061. *Retr.* Concupiscentia quantum ad sanctos, in hac vita regnum perdit, in alia perit. V, 840, 841. Concupiscentia non regnante plus habet juris mens ad tenenda membra carnis, quam ipsa concupiscentia ad ea movenda. V, 841. A quo accepit homo victoriam concupiscentiæ, ne voluptate pertrahatur, ab illo etiam robur patientiæ, ne dolore frangatur. IV, 1577. Concupiscentia quandonam recte superatur. X, 788.

Concupiscentia minuitur. X, 855. Quomodo. X, 856. Concupiscentia minui in hac vita potest, consumi non potest. X, 851. Imminutio cupiditatis, est profectus sanctitatis. X, 845. Concupiscentia seu necessitas nostra per gratiam minuitur, per gratiam finitur. X, 1279. Concupiscentia in proficientibus minuitur, augetur in incontinentibus. X, 450. Concupiscentias carnis quodam modo crucifigit continentia. VI, 355.

Concupiscentia in conjugatis est et continentibus, quare. X, 742. Cur in continentibus penitus non exstinguatur. X, 742. Feminæ a concupiscentiæ motu non immunes. X, 798. Concupiscentia sic insidiatur sanctis, ut faciat dormientibus quod non potest vigilantibus. V, 819. Concupiscentiæ violentia carere non est in hominis potestate. X, 1550. In potestate animæ non est ne concupiscat, quamdiu inest peccatum in membris. III, 417.

Concupiscentia minui potest, quamdiu vivimus finiri non potest. V, 817. Concupiscentia vinci potest, donec sicut vulnus in corpore, ita perfecta curatione sanetur. X, 722. In hac mortali vita difficile est etiam sub gratia positis omni modo implere quod in lege scriptum est, *Non concupisces*. VIII, 552. Præceptum, *Non concupisces*, hic perfecte non adimpletur. II, 895. Ad quid lex *Non concupisces*, si hic non impletur. X, 452. Ostendit non quod hic valeamus, sed quo proficiendo tendamus. II, 895. Concupiscentias rerum illicitarum penitus exstirpare omni modo velle debemus, licet hoc non detur in hac vita. V, 892. Contra concupiscentias quæ verba pugnantium, quæ triumphantium. V, 892. Concupiscentiæ interitus in votis esse debet. V, 189, 815, 820, 892. Tali voti homo es, si tali adversario non vis carere. V, 189. Quandonam est omnis concupiscentia. X, 1605. Concupiscentias non habere, non est

Contendere de verbis turpissimum est. I, 946, 947. Qui de verbis in contentia contendunt, docendus; qui malitia, deserendus. I, 949. Contendere verbis quid sit. III, 119. Contendere judicio pro rebus terrenis, delictum est. IV, 1045. Contende cum malo, sed de bonitate. IV, 564. Contentio vera ipsa est, ut sit bonus contra malum, non ut sit ipso malo. IV, 56. Contentiosi animositas duplicis generis. IX, 55. Contentiones et humanæ humanæ propetentias superbia mater est. II, 2. Contentiones et dissensiones non faciunt nisi animales. V, 75. Contentionis cupidiores quam veritatis, non solent latebras defensionis quærere. II, 1050. Quæ ergo hominum veritatem quæque scribendo. II, 1059. Contentiosis non est unde videant Deum. V, 162. Contentio Catholicorum cum Donatistis, dilectionis est, non litis. V, 1586.

Continentia et sustinentia duæ virtutes hujus vitæ. V, 159, 255, 256. Continentia a carnis illecebris quintuplex. VI, 45. Continentia a carnis illecebris præcipitur Lege, Prophetis et Evangelio. IV, 1465. Continentia cuilibet peccato cohibendo est necessaria. VI, 559. Continentiæ pugna contra libidines quamdiu hic sumus. VI, 552, 362. Non expugnat concupiscentiæ malum, nisi continentiæ bonum. VI, 553. Continentia ipsas carnis concupiscentias quodammodo coercet. VI, 555. Continentia servanda pro suo cuique gradu. V, 755, 756, 1200. Continentia servanda aut conjugalis aut excellentior. VI, 484. Continentia conjugalis. VI, 348. Continentia a libidinibus carnis, et continentia oris. VI, 349. Continentia cordis, non solum oris a Christo commendata. VI, 351. Continentia carnis in animi bonis numeranda. VI, 400. Continentia in bello spirituali plurimum valet. VI, 353. Contra suavitatem noxiam qua vincebat concupiscentia, Dominus dat suavitatem beneficam qua delectet amplius continentia. VI, 353.

Continentiæ casta dignitas, serena, non dissolute hilaris. I, 761. Continentia luminosa et speciosa. II, 852. Continentia non est sterilis sed fecunda de Domino Deo marito. I, 761. Per continentiam colligimur ad unum Deum a quo in multa defluximus. I, 796. Continentia cum numinatæ carnalium concupiscentiarum non cedit, et ipsum corpus sanctificatur. VII, 31.

Continentia conjugio præfertur. VI, 380; VII, 515; VIII, 597; X, 758. Jure divino. VI, 597. Continentia nunc procreatione filiorum melior, si tamen ea servetur ad cogitandum quæ Domini sunt. VI, 594, 478. Ante Christum tempus nubendi, post Christum tempus continendi est. X, 422. Continentia perpetua cur insolita apud antiquos. VI, 455. Distinguenda continentia ut et aliæ virtutes, in habitu et in opere. VI, 390. Continentia in antiquis habitu, nunc opere tenenda. VI, 380, 391. Continentia quibus potest, suadeatur. VI, 449. Nunc ii soli conjugari debent qui se non continent. VI, 380. Continentia, si digne ab omnibus servaretur, citius Dei civitas compleretur. VI, 381. Continentia et virginitas in veteri Testamento commendata. VIII, 302.

Continentiæ votum. VI, 412; X, 740. Continentiæ votum non reddens, damnatur. V, 1201. Continentiam professis non licet desiderare conjugium. X, 741. Continentiæ votum nulla spe compensationis rumpendum. VI, 463. Continentibus deliciæ spiritales sint loco carnalium. VI, 447. Continentia a volentibus servari potest. X, 81. Continentiam professæ servare possunt, quam et non professæ sæpe servare coguntur. VI, 447. Continentes caveant ne nummus viri amori succedat, et compressa lascivia crescat avaritia. VI, 447.

Continentiæ perpetuæ votum mutuo inter conjugatos consensu ratum. II, 1012. Continentia voveri nequit sine utriusque conjugis consensu. II, 487, 997; III, 746; IV, 1950; VI, 468; X, 957, 958. Continentiam uxor marito nondum volente, non secundum sanam doctrinam suscipit. II, 1078. Mulier quæ ex consensu mariti consortio carnali non miscetur, in cæteris conjugali obsequio viro suo servire debet. II, 1078. Mulier quæ ex consensu mariti continenter vivit, nihil de veste, auro, aut ullis rebus sine arbitrio ejus facere debet. II, 1079.

Continentiæ voto obstricti. V, 736. Continentia clericorum qui electi sunt inviti, opponitur viris nolentibus in divortio se continere. VI, 86. Continentia voluntate delecta fit necessitatis, et quæ ex necessitate custoditur, fieri potest voluntatis, quomodo. VI, 485. Continentia interdum violatur non violato corpore. VI, 351. Continentia, si servetur, nec violatur corporis continentia. VI, 352. Continentia quorumdam immunda, ut per magicas artes perveniant ad uxores alienas. VI, 357.

Continentia conjugalis servanda certis diebus per annum. V, 1052. Quadragesimæ tempore servanda. V, 1047, 1952. Continentia continentium ab invidis mordetur ut probetur. V, 1554.

Continentia et sustinentia dona sunt Dei. V, 1286. Continentia et castitas Dei donum. III, 659; VI, 349, 372, 421, 442; X, 807. Continentia, quam magnum munus. VI, 444. Continens esse nemo potest nisi Deus det. X, 297. Continentia est donum Dei et datur petenti. I, 729. Continentia a Deo petenda. X, 256. Orationes plus valent ad donum continentiæ diligendum et habendum, quam exhortatio. VI, 445. Continentiam Deus jubet et dat. I, 796; II, 67. Continentia ex dono Dei et libero arbitrio. X, 886. Ita ea quis non deficiat, ne de propriis viribus præsumat. VI, 355, 357. Non se continet spiritus tuus, si non continetur ab alio superiore. V, 830. Continentium locus excellentior in Christi corpore. V, 1564. Continentes, maximi apud Deum loci. II, 855. Sed possunt conjugati esse continentibus meliores. VI, 392.

Continentia sine fide, nulla vera. VI, 368. Præter continentiam et opera bona, requiritur caritas. V, 575. Obedientiæ bonum majus quam continentiæ. VI, 392. Continens mulier, a nuptiis animum detestanda est si non continet a delictis. VI, 385. Continentes viventes contra propositum reprehenduntur. VI, 415. Melius nuberent quam urerentur. VI, 415. Continentium varia genera, et quoddam est excellentius. VI, 484, 485.

Continentibus quam maxime cavenda superbia. V, 1567. Continens cogitet quid sibi desit, non quid adsit. V, 1565. Continente superbo melior conjugatus humilis. V, 1564, 1567. Continentium superbiam quo pacto Deus aut punit, aut prævenit. VII, 41. Continentibus superbis expedit cadere. V, 1567. In eos qui putant continentiam non prodesse nisi ad præsentem vitam. VI, 401. Continentes hujus temporis non abjecte sentiant de sanctis patribus conjugatis VI, 395.

Contractus humani supernæ justitiæ quædam habent impressa vestigia. VI, 120.

Contradictio mundi. V, 1551. Contradictores patitur qui cœpit sequi Christum. V, 586.

Contraria ad decorem universi pertinent. VII, 332. Contrariorum reciprocatio. X, 858. Significatio quarumdam vocum a contrario debet intelligi. III, 800. Contraria a contrariis notis pleraque intelliguntur ignota. III, 386. Contraria nulli rei duo simul inesse dicunt dialectici. VI, 258.

Contritio cordis quæ. IV, 947, 1902. Qui cor non conterunt non sanantur. IV, 1902. Contritiones cordis, vox magna ad Dei misericordiam. I, 739. Contritionis signum pectoris tunsio. IV, 1905. Contritionum alligamenta sunt sacramenta temporalia. IV, 1905.

Contubernales dicuntur milites, tamquam simul habentes tabernacula. IV, 145.

Contumeliæ hæreticorum pro laudibus habendæ. X, 1254.

Contyrones. V, 1077.

Convenientia et inconvenientia universale bonum et malum est. I, 1350. Convenientia omnia pulchra sunt. III, 146. Summa convenientia est veritas. III, 154. In voluptate corporis tenetur convenientia. III, 154.

Conversationis bonæ coram fratribus sit cura. V, 501, 503. Propter ipsorum utilitatem, non propter nostram dignitatem. V, 502. Conversatio sine querela secundum legem. V, 929.

Conversio ad Deum. I, 988. Ut homo sit aliquid, convertit se ad illum a quo creatus est. IV, 896. Semper a Deo fieri, semperque perfici debemus inhærentes ei, et in ea conversione quæ ad illum est permanentes. III, 404. Vita spiritalis conversione ad Creatorem formatur atque perficitur. III, 247. Avertendo nos ad peccatum, illuminationem amittimus, convertendo nos ad Deum percipimus illuminationem. III, 1566. Conversio animæ ad Deum quomodo fit. III, 418. Conversio oritur, et ex confusione peccati fame et siti justitiæ. IV, 852. Bono meo male mihi fuit sine te; nam si bene mihi esset sine te, nollem forsitan redire ad te. IV, 1787. Deus fugientis dorsa persequitur, faciem redeuntis illuminat. V, 780. Habes judicem fugiens, patrem habeto rediens. V, 780. Cæcitatis inflictione conversus est Paulus. II, 803.

Converti est ab immoderatione vitiorum virtute ac temperantia in sese attolli. I, 988. Conversionem ad Deum debet præcedere renuntiatio huic sæculo. V, 1654. Converti ad Deum nemo potest, nisi ab hoc mundo se averterit. VIII, 102. Non convertitur anima ad Deum, nisi dum ab hoc sæculo avertitur, nec opportunius ab hoc sæculo avertitur, nisi noxiis ejus voluptatibus dolores misceantur. IV, 121. Mutandæ vitæ malæ in bonum, dum vivitur, semper est locus, semper est tempus. IV, 772. Conversionis tempus nunc, in altera vita nonnisi retributio meritorum. IV, 95. Bis miser homo ante conversionem. IV, 1658.

Conversionem plerique male sperando differunt. V, 140, 244, 536. Alii sperando, alii desperando differentes. V, 139, 244. Conversio in crastinum non differenda. V, 141, 150, 241, 245. Conversionem suam qui differunt, fit in illis vox cornicina, cras, cras. IV, 1550. Conversioni tuæ Deus indulgen-

(Sept.)

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
APR 13 1957

279. Nihil homini secundum vitia corporalia potest accidere quod Deus nolit. III, 598. Deus juste omnia vult. III, 598. Dei quæ fuerit voluntas erga salutem Adam, quem peccaturum præsciebat. VI, 281. Dei consilia non norunt nisi amici ejus et filii. VI, 71. Dei judicia nemo comprehendit, juste nemo reprehendit. VII, 71. Voluntas Dei dicitur, quam facit in cordibus obedientium mandatis ejus. VII, 735. Deus facit ut homines faciant quæ ille præcipit. X, 975. Optimus minister Dei est, qui non magis intuetur hoc a Deo audire quod ipse voluerit, sed potius hoc velle, quod a Deo audierit. I, 795. Dei voluntas, Prophetis magis cognita quam philosophis. VII, 389.

Dei potentia et Dei voluntas Deus ipse est. I, 736. Ea est causa exsistentiæ creaturarum. I, 736. Deus omnia quæcumque vult facit, quomodo. VII, 735. Facit quidquid vult; quidquid male fit, non vult. VI, 627. Deum demus aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. II, 519. Deus nullum habet Dominum. I, 805. Sine typho dominatur. I, 804. Animus fit ei similis, dum ei se subjicit. I, 1520.

Deus omnipotens. V, 1060, 1067. Solus omnipotens. VI, 640. Deum omnipotentem nemo negat etiam paganus. V, 1151. Deus non ob aliud vocatur omnipotens, nisi quia quidquid vult, potest. VII, 719. Deus omnipotens qui id solum non potest, quod non vult. V, 1067. Deus omnipotens quo volente fit quod alias fieri non potest. V, 1111. Dei omnipotentis voluntas an fatum potest nuncupari. X, 577. Nihil Deo impossibile. VII, 716. Deus dives est omnipotentia, non pecunia. VII, 204. Si nescis qua ratione fiat, crede non injuste fieri quod sinit aut facit Deus. V, 519. Dei omnipotentiæ nihil adimit quod peccare aut mori non possit. V, 1061, 1068; VII, 549, 795; VI, 627; VIII, 482; X, 285. Quidquid Deus dicitur non posse, non deficienter potest, sed potenter. VIII, 693. Deus omnipotens, iniquis multa contra ejus voluntatem facientibus, non superatur. V, 1067. Deus non victus a diabolo cum Adam deceptus est. VIII, 615.

Deus solus creator. VIII, 878. Solus verus creator. III, 603. Quidquid vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum. I, 1277. Dominum quidquid non laudat, non fecit Dominus. III, 2002. Naturaliter sentit natura humana se esse factam a Deo. X, 247. Rerum condendarum tam facultas, quam facilitas, est incomparabilis apud Deum. III, 502. Si bona facere non posset Deus, nulla esset potentia; si autem posset, nec faceret, magna esset invidentia. III, 307. An Deus causa rerum dici possit. III, 21. Deum primam esse causam quomodo Platonici noverunt. VII, 231. Ex ipso sunt omnia, non de ipso. VIII, 560. Deus creator omnium quæ cernimus, et quæ meliora non cernimus; quamvis modus quo ea fecerit, comprehendi non possit. VIII, 610, 611. Deus omnipotens factor ostenditur tribus potentiis. VIII, 547, 549. Deum esse omnipotentem negant, qui putant mundum non ex nihilo fecisse, sed ex natura sibi coæterna. VI, 181. Deus omnipotens non esset, si indigeret materia ad faciendum quod vellet. VIII, 117. Dei imperium, potentia et benignitas quomodo intelligitur in creatione rerum. III, 228. Dei opera carnalibus membris fuisse fabricata non cogitandum. VII, 375. Non nova voluntate creavit mundum. I, 852. Deus incommutabili consilio et voluntate operatur. VII, 366, 367. Deus fecit nova non novus, temporalia sempiternus, mutabilia nesciens mutari. V, 1204.

Deus creator est temporum. III, 510. Cæterarum Deo esse quidquid generavit et ejusdem cum eo substantiæ, error Manichæorum. VIII, 532. Deus omnia creavit in tempore, immutabili tamen æternoque consilio. VII, 562. Deus cum operatur non fit in ejus natura aliquid quod non ante fuerat. VII, 367. Quod Deus facit ex tempore, manente incommutabilitate consilii sui facit. VII, 320. Quidquid incipere et desinere dicitur Deus, non in natura ejus, sed in ejus creatura intelligendum. III, 227. Deo hoc est natura quod fecerit. III, 349. Deus omnia in mensura, numero et pondere disposuit. III, 299, 300. Quomodo. III, 299, 300. A Deo est omnis mensurarum modus, qualitas numerorum, ordo ponderum. III, 557. Deus et mensura est, et numerus, et pondus. III, 299. Quomodo. III, 299. Deus miris modis habebat omnia antequam faceret. V, 558. Omnia noverat priusquam fierent. III, 332. Quare, III, 333. Ubi cernebat unde omnia disponeret. III, 300. Deus in vita sua vidit omnia, quando fecit. III, 332. Deum vidisse opera sua, est eum illa approbasse. III, 228. Deus novit omnia incommutabiliter. III, 331. Deus auctor omnium eorum operum propter quæ multos deos physici finxerunt. VII, 219. Descriptio compendiaria operum Dei. I, 865.

Deus ex æquo fecit cœlum et terram ... distinctione actionis sua. I, 825. Deus et cœlestia, et terrestria, et ... quæ exigua condidit. VIII, 606. Deus creator est cujuslibet naturæ quamvis minimæ. VII, 373, 374, 376. Deus in minimis operibus suis magnus est. III, 599. Deus ita est artifex magnus in magnis, ut minor non sit in parvis. VII, 333. Dei creatoris omnipotentia quantum in rebus minimis elucet. II, 519. Deus creator non parvus in parvis, sed magna de minimis insinuat. II, 519. In creando hominem, bonitatem suam ostendit. I, 1272. Deus et animæ et corporis conditor. X, 686. Conditor est corporis. III, 131. Deus hominem fecit, hominis vitia non fecit. III, 2002. Deus visibilium et invisibilium conditor, non quantum ad vitia; sed quantum ad naturas ipsas attinet. III, 227. Deus nascentium conditor, sed ita ut naturarum sit auctor, non vitiorum. X, 1300, 1301, 1303, 1312, 1313. Dei regno nullus subtrahitur. V, 1638. Deus non generator malorum. VIII, 652, 653. Quid agat Deus in omni genere et operatione naturæ. VII, 788. Dei potestas in omnes naturas et voluntates. VII, 433. Dei regno nullus subtrahitur. V, 1638. Deus quid sit rationabilibus, irrationabilibus animantibus, et corporibus. VIII, 572. Deum in mysteriis imbecillitate, in præceptis immoderatione, in judiciis immanitate peccare, calumnia Juliani adversus sanctum Augustinum. X, 1418. Deus creator efficaciam sapientiæ suæ rebus quæ quotidie suis temporibus oriuntur condendis adhibet. II, 948.

Deus etiam nunc creat quæ nascuntur. III, 325. Deus usque nunc operatur. III, 304, 334. Quomodo, cum omnia simul creaverit. III, 337. Semper operatur, et semper quiescit. I, 868; III, 1334; IV, 1481. Dei vacatio ab opere sine desidia, opusque sine labore. VII, 367. Deus in operando non laboravit. III, 302. An proprie requievit. III, 302.

Dei requies ab operibus suis quomodo accipienda. III, 304, 320, 336, 338; V, 80. Quia Deus se ipso bono perfecte beatus est, a bonis quæ fecit in se ipso requievit. III, 298, 307. Requievisse dici potest Deus, quatenus creaturæ rationali requiem præbuit in semetipso. III, 302, 303, 306. Deus, quia requiescimus, se dicit requiescere. IV, 1725. Deus semper quietus, sua quies ipse est. I, 868. Requies Dei sine initio, sine termino. III, 310. Nec mane nec vesperam habet. III, 308, 309, 310. Quare Deus septimo die requievit, eique benedixit, III, 305, 306. Ordinatis rerum causis, consilii sui secretissimi immutabilitate disposuit, qua suis quæque temporibus agnita et præsentia facit, et futura jam fecit. IV, 1416. Deus nihil facit quod non ab æterno se facturum esse præscivit. IV, 1416. Facit quod se facturum promisit. X, 124. 1206, 1208. Quomodo fecit Deus quæ futura sunt. III, 1814. Deus quædam per se ipsum facit, quædam per servientem sibi creaturam fieri jubet aut sinit: quænam illa sunt. VI, 36, 37. Deus ita per ministros suos operatur, ut sint etiam ipsi cooperatores Dei. VII, 483. Cur voluerit mundum creare; frustra quæritur. III, 173.

Deus omnia fecit bonitate, non necessitate. IV, 1745. Deus creaturam amat ut sit et ut maneat. III, 251. Dei amor in opera sua ex beneficentia venit. III, 250, 251. Deo inest ex beneficentia veniens, non ex indigentia, amor in opera sua. VI, 166, 167. Deus nihil sibi contulit de operibus bonorum. III, 435. Nullis eget bonis nec factis nec faciendis. III, 306, 308. Nec faciendis eguit, qui factis non eget. VIII, 606, 608. Ad augendam beatitudinem. VIII, 606, 608. Deus nulli quod ex ipso est debet, quod beatus est. III, 306, 308. Deus nulla creatura indiget ut aut melior sit, aut potentior, aut beatior. IV, 896. Nec futurus erat minor nisi fecisset mundum, nec beatior cum fecisset. III, 306. Deus judex est voluntatum, creator naturarum. VIII, 544. Deus naturas creat bonitate, voluntates ordinat potestate. III, 389. Deus naturarum optimus conditor, peccantium vero justissimus ordinator est. III, 296. Deus solus reparator creaturarum. III, 308.

Deus omnipotens non sine ratione facit, unde animus humanus rationem non potest reddere. VII, 716. In rebus supra naturam mirabilibus, tota ratio facti est potentia facientis. II, 519. Habet Deus in se ipso absconditas quorumdam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit. III, 406. Valde occulta et abstrusa vis est, qua Deus agit, ut etiam illa quæ sensu carent, confestim ejus obtemperent voluntati. IV, 1410. Occultorum Dei operum utilitas. X, 852. Nonnulla in operibus Dei, quam Deus ipse, in quantum cognosci potest, difficilius cognoscuntur. X, 527. Sicut humana consuetudo verbis, ita divina potentia etiam factis loquitur. II, 585. Deus rerum creatarum efficiens, cognoscendarum lumen, agendarum bonum. VII, 233, 234. Deus principium naturæ, veritas doctrinæ, felicitas vitæ. VII, 233, 234. Deus naturarum auctor, intelligentiæ dator, amoris quo bene beateque vivitur inspirator. VII, 338. Hæc agnoverunt Platonici. VII, 230. Quærenti quid faciebat Deus ante cœlum et terram, quid responsi reddatur. I, 815.

Deum curare humana negant Epicurei. VIII, 575. Dei providentiam res humanas non curare, impia iniquorum doctrina est. IV, 924. Gubernationem rerum humanarum ad

Concilium Arelatense indictum intra diem Kalendarum Augustarum. IX, *App.* 783. Constantinus ad Ablavium Vicarium Africæ scribit, ut Arelatem ad concilium ire jubeat partes inter quas erat controversia. IX, *App.* 785. Chrestus Syracusanorum episcopus ad Arelatense concilium jubetur pergere. IX, *App.* 786. Nomina episcoporum qui Arelatensi interfuere concilio. IX, *App.* 786. Rem Donatistas inter et Cæcilianum in concilio Arelatensi diligentius examinandam terminandamque curat Constantinus. II, 161, 169, 198. Cæcilianus in Arelatensi concilio absolutus est. IX, 41, 640. Quid in Arelatensi concilio gestum sit. IX, *App.* 786. Constantinus Donatistarum contumaciam detestans, jubet episcopos qui Arelatensi concilio interfuerunt, ad suas provincias redire. IX, *App.* 788. Donatistas vero ad comitatum suum perduci, ut ibi degant, ibi sibi mortem pervideant. IX, *App.* 789.

Donatistæ ab ecclesiastico judicio ad Constantinum provocant. II, 161, 198, 310, 327, 794; IX, 27, *App.* 426. Donatistis petentibus episcopale judicium dederat Constantinus et apud Romam, et apud Arelatum. Primum apud Constantinum accusant, ab altero ad eum appellant. IX, 326. Ipsum adeunt ut causam Cæciliani cognoscendam decerneret etiam post Arelatense Concilium. IX, 41. Jubet Constantinus ut partes Romæ occurrant ad causam agendam. II, 169; IX, *App.* 789. Nescio qua causa non occurrit Cæcilianus. II, 168. Ab iisdem interpellatus Imperator præcipit ut Mediolanum sequantur. Quidam se subtrahunt, reliquos ab officialibus custoditos facit Imperator illuc pervenire. II, 169. Ingentium falsitatis convictum ad comitatum suum mitti jubet Constantinus: ut interpellantibus Donatistis intimari possit, frustra eos Cæciliano invidiam comparare IX, 540. Constantini judicium Mediolani habitum. IX, *App.* 790. Præsente utraque parte Cæcilianum innocentem judicat Imperator; Donatistas calumniosos pronuntiat. II, 169, 399; IX, 640, 647, 648, 649, 650, 664. 685. Constantini sententia. IX, 647. Codex in quo judicium Constantini legitur, diem et consulem non habet. IX, 664. Imperatore inter partes audiente calumniatores inventi Donatistæ atque damnati. IX, 371, 429. Cæcilianus judiciis et ecclesiasticis et imperialibus absolutus. IX, 615, 626, 645, 681, 687, 695. Cæcilianus semel damnatus est absens, et ter absolutus est præsens. IX. 362, 668. Cæcilianus transmarino judicio absolutus est. IX, 503, 533. Constantini litteræ ad Eumalium de Cæciliani purgatione. IX, 687. Et ad Probianum. IX, 540, 649. Transmarinos judices a Cæciliano corruptos esse dicebant Donatistæ. IX, 533. Ipsumque Constantinum gratia corruptum. IX, 41, 533. Donatistarum murmura adversus judices a quibus condemnati sunt. IX, 41, 42. Donatistæ in Cæciliani causa humanas traditiones divinæ Scripturæ præferunt. IV, 1924. Donatistæ a judicibus, quos postulaverant, ter condemnati. IV, 583.

Donatistæ nec sic toties victi quiescunt. II, 400. Licet Cæcilianus ab Imperatore innocens apud Mediolanum pronuntietur, mentiuntur tamen ipsum Cæcilianum in eo judicio fuisse damnatum. II, 794. In eadem furoris pertinacia permanserunt. IX, 426, 429. Ubique victi rebaptizant. IX, 27. Donatistæ nec superati corrigi voluerunt. IX, 39. Promittit Constantinus ad Africam se venturum, ut inter Cæcilianum et Donatum de schismate in Africa facto judicet. IX, *App.* 789. Constantinus adversus Donatistarum errorem primus multa constituit. IX, 329. Constantinus basilicas jussit auferri Donatistis. IX, 526. Loca congregationum ipsorum fisco vindicari jussit Constantinus. IX, *App.* 791. Donatistæ libellum Constantino offerunt, quo dicunt nullo modo se communicaturos antistiti ipsius nebuloni, paratosque esse perpeti quidquid eis facere voluisset. IX, 648. Donatistarum potius tolerandam insolentiam, quam vindicandam, censet Constantinus. IX, *App.* 791. Ad Valerium Vicarium de Donatistarum exsilio soluto, et eorum furore Deo vindici dimittendo, litteras dedit Constantinus IX, 648, 685, 687. Occupata a Donatistis basilica, quam in Constantina civitate jusserat fabricari Constantinus, locum alium fiscalem concedit, et basilicam fiscali sumptu erigi præcipit. IX, *App.* 792.

Donatistarum preces ad Julianum Apostatam. IV, 574. Ab eo episcopi Donatistæ in exsilio agentes revertendi licentiam obtinent. IX, *App.* 802. Episcoporum Donatistarum horrenda facinora post redditam sibi a Juliano libertatem. IX, 803. Catholici legatos mittunt ad Honorium. IX, *App.* 811. Commonitorium legatis datum. IX, *App.* 811. Honorii lex confirmans ante latas constitutiones in hæreticos, et ad Donatistas pertinere declarans. IX, 522, *App.* 813. Ejusdem lex abrogans eam legem, qua hæreticis concessa fuerat libertas arbitrii. IX, *App.* 815.

Donatistæ. Concilium Carthaginense Africæ universale cum Donatistis leniter et pacifice agere studens, legatos mittit qui exponant Donatistis nihil contra Ecclesiam juste proponi. IX, *App.* 810. Concilium alterum Carthaginense ex tota Africa Donatistas conveniendos decernit. IX, *App.* 810. Forma conventionis Donatistarum. IX, *App.* 810. Libellus a Concilio Carthaginensi datus Septimonio proconsuli de Donatistarum conventione. IX, 626, *App.* 811. Donatistas Catholici celebrato Concilio ad pacem invitant, et ad pacifice simul conferendum, uti statutum fuerat in Concilio Carthaginensi an. CCCCIII die 25 Aug. II, 306, 308. Rescriptum Honorii de habenda collatione. IX, *App.* 816. Marcellini edictum primum, quo per provincias misso, utriusque partis episcopi convocantur. IX, *App.* 817. Donatistis cur locum et tempus examinis præbuerunt terrenæ potestates. X, 1054, 1055, 1056.

Donatistis episcopis Catholici conditiones collationis proponunt. II, 488, etc. Promittuntque se non requisituros episcopales honores, si ostendatur Ecclesiam in sola parte Donati remansisse. II, 488. Donatistarum notoria. II, 501. Donatistarum notoriæ respondent Catholici. II, 490. Donatistæ cum Catholicis conferre nusquam voluerant, quasi fugientes cum peccatoribus loqui. II, 401. Collatio habita cum Donatistis. I, 646, 650; V, 1582, 1586, 1590. Donatistæ in collatione, oblato sibi consessu a cognitore, sedere nolunt cum Catholicis, ne ab ipsis maculentur. V, 599. Unde se excusarunt ne cum Catholicis sederent, convicti sunt nec debuisse intrare. V, 599. Donatistæ in collatione instabant ne causa ageretur propter quam episcopi ex utraque parte coacti fuerant. II, 578. Contra se ipsos multa dixerunt et recitarunt. II, 579, 580, 582. Confessi sunt contra Ecclesiam catholicam nihil se habere quod dicerent. II, 579, 580.

Donatistæ expugnati. VI, 696. Sua ipsorum sententia damnati. V, 901. Donatistæ jam capti dicunt, Contendere nolumus. V, 286. Cæcilianum a suis prædecessoribus apud Constantinum imperatorem accusatum fuisse professi sunt. II, 580. Ab Imperatore damnatum fuisse Cæcilianum cum dicerent, in mendacio convicti sunt. II, 580. Marcellinum cognitorem in collatione Carthaginensi præmio fuisse corruptum dicebant. II, 577. Maxime ab Augustino, ut pro ipso judicaret. V, 901. Donatistarum mendacia. II, 577, 579, 580, 582. Donatistæ mendacii convicti. II, 577. Donatistæ in schismate post collationem pertinaces. II, 161, 170, 172, 265, 300, 400; V, 286, 899. Quot criminum sint rei. V, 900. Quid eis reponendum, ubi dicunt: Non communico peccatis alienis, nec ferre debeo quem novi malum. V, 900. Puto quod ipse diabolus, si auctoritate judicis quem ultro elegerat, toties vinceretur, non esset tam impudens, ut in ea causa persisteret. II, 309. Donatistæ resistunt sæviendo aut pigrescendo, velut phrenetici aut lethargici. II, 312. Appellantur ab Augustino anima hæretica, insanabilis, animosa. V, 901. Et tamen statim jubet ut leniter cum eis agatur, et caveatur ab insultationibus. V, 902. Donatistarum post Carthaginensem collationem Concilium triginta episcoporum. IX, 736. Donatistarum obstinatorum quorumdam inepta excusatio. V, 1596.

Donatistis duo mala objiciuntur, error in quæstione baptismi, et separatio. IX, 497. Donatistæ schismatis convincuntur. IX, 226, 235, 517, 519. Unde convincuntur. IX, 306. Missi a Secundo Tigisit. clerici ad clericos Carthaginis accedere noluerunt, Visitatorem posuerunt, a Lucilla suscepti sunt. V, 293 Donatistæ schismatis rei, quidquid de traditione et persecutione dicant aut fingant. IX, 587, 588, 592, 594, 595, 495. Et hæretici et schismatici sunt ex Cresconii definitionibus. IX, 469, 470, 471, 472. Donatistas Ecclesiis, apostolico labore fundatis extra Africam, non communicare manifestum est. IX, 629. Catholicos a sua communione repellunt. V, 288. Diem Epiphaniæ numquam cum Catholicis celebrare voluerunt. V, 1033. Eluenda putabant sacra loca et instrumenta quæ Catholici attigissent. II, 414. *Notas vide*. Ab unitate catholica communicatorias litteras non accipiunt. II, 160, 170, 173. Se Catholicos esse, testimonio beati Cypriani incassum affirmare conantur. IX, 741. Suæ communionis esse Orientales contendebant. IX, 576. Concilium Sardicense dedisse litteras ad Afros episcopos communionis Donati contendebat Fortunius. II, 176. Donati nomen inventum inter episcopos concilii Sardicensis. IX, 576. Quid de hoc sentiendum. IX, 516, 576. Non constat Donatum, qui in litteris concilii legitur, fuisse illum schismatis auctorem. II, 176. Donatistæ exsecrabili sacrilegio ab unitate se præsciderunt. IX, 256, 258. Donatistarum schisma sacrilegum. IX, 293. Injustum. IX, 26, 28, 41, 49, 121, 585. Separatio scelus maximum et manifestum. IX, 264, 266, 267. Donatistæ nolentes communicare omnibus gentibus urgentur. III, 1464. Augustini dilemma ad Donatistas. II, 592.

Donatistæ cum Catholicis erant in baptismo, in Symbolo, in ceteris dominicis sacramentis, non in spiritu unitatis. II, 345. Donatistarum animus ab unitate alienus. V, 1585. Carent caritate. V, 1256 Caritatem non esse in parte Donati, ex ipso quod fecerunt schismate ostenditur. IX, 311, 512, 313. Donatistæ significantur per corvum, qui non reversus est ad arcam. III, 1454. Ut ad unitatem redeant monentur,

E.

G.

[illegible]

[illegible] in conscientia. IV, 1955. Gloria sola habetur in conscientia [illegible] V, 937. Egregia quædam, [illegible]

[illegible] boli. IV, 302.

[illegible] II, 227.

[illegible] Italiam vastant. VII, 115. Gotthorum irruptio in Urbem. VII, [illegible]

[illegible] consuetudo referendi mortuos in deorum numerum. VII, [illegible] VII, 18. Græcorum lingua in gentibus præeminet. VII, 235. Græ [illegible]

[illegible] IV, [illegible] III, 1477.

[illegible] I, 1012, 1099. [illegible] IV, 758, 1745.

[illegible] IV, 1000.

[illegible] V, 1397.

[illegible] X, 668, 645. [illegible] VIII, 47. [illegible] stium. II, 760. Gratia Pelagiana. X, 272, 361, 1291. Gratia [illegible] II, 760, 768, 774, 844, 855, 877. [illegible] ea loquimur quæ ad naturæ pertinet institutionem, sed reparationem. X, 272, 277. Naturæ falsus defensor [illegible] est iniquitatis. V, 190. Refutatur experimento propriæ infirmitatis. V, 188. [illegible] Ecclesia. V, 191. Sapiens [illegible], non naturam, non liberum arbitrium, non scientiam, non remissionem peccatorum, sed vires quibus valeat continere petit. II, 853. Etsi [illegible] II. 767, 768. Natura non putetur gratia, nisi quia et ipsa gratis concessa est. V, 172, 176. Gratiam Dei nullam dicit Pelagius, nisi naturam nostram cum libero arbitrio creatam. X, 346, 347. [illegible] II. 877. Naturæ falsus defensor medico ingratus. V, 189.

Gratia Dei [illegible] ad non peccandum. [illegible] X, 617, 895. [illegible] X, 212. Aliud Lex, aliud gratia. X, 364. Gratiam inter et Legem quid intersit. V, 791. Per Legem actum est, ut peccatum agnosceretur, [illegible] confugeretur. II, 769. Lex, docendo et jubendo quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suam infirmitatem, ut quærat demonstrata infirmitas salvatorem. II, [illegible] æternam, sed gratia per fidem. III, 743. Deus facit per gratiam suam opus Legis in homine; et homo per fidem suam suscipiens gratiam etc., cooperator est adjuvantis Dei. III, 736. In gratia et non in Lege veri Israelitæ gloriantur. II, 893.

Gratiæ adjutorium a Pelagio positum in sola doctrinæ revelatione. X, 379, 380. Gratia Christianorum non in scientia tantum sita est. II, 852. Gratia si desit, etiam obest doctrina. II, [illegible]

Gratia Pelagiana in interiori et multiformi mentis illu[illegible] distat. X, 364. Sapientiæ revelatio non est perfecta gratia. X, [illegible] rum etiam ut cognita faciamus, etc. X, 367, 373. Gratia non solum ostendit quid faciendum sit, sed adjuvat ut fieri possit. X, 155, 241, 363. Non Lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna atque occulta mirabili ac ineffabili potestate operatur Deus in cordibus hominum, [illegible] X, 373. Ad doctrinam pertinet etiam quod sapientia revelatur, ad doctrinam pertinet cum suadetur omne quod bonum [illegible] X, 367. Homo sub Lege, homo sub gratia constitutus. I, 620. Conditio hominis sub gratia constituti. V, 64, 66. Timor sub Lege, [illegible] V, 791.

[illegible]

I. J.

K.

L.

Per solam gratiam homo mente servit legi Dei. X, 561. Lex mentis, lex membrorum, per Tragelaphos significatur. III, 880.

Lex civitatis Dei, caritas. IV, 1261. In cœlis plenitudo Legis sine ullo peccandi timore servabitur. IV, 1558. Lex non implebitur ita ut nihil omnino desit, nisi in altera vita. X, 604. Lex in cœlo non legitur, et quare. IV, 1194, 1560.

Legis veteris præcepta an Christianus teneatur custodire. X, 594. A servitute Legis ad filiorum libertatem transeundum. X, 256. Legis observationes cur jam respuunt Christiani. X, 215. Legis observationem indifferentem non esse inter bonum et malum, imo malam esse Hieron. dicit. II, 260, 280. Nec bonam esse nec malam August. docet. II, 280. Poterat Judæus qui Christo credidisset, in observationibus Legis, licet superfluis, permanere. VIII, 156. Legitima nonnulla quo animo celebranda susceperit Paulus. II, 278, 279, 282. Ab illo non mendaciter observata. VI, 536. Tunc permittebantur Judæis in Christum credentibus. VI, 536. Petrum et Paulum Legis exercuisse mandata timore fidelium Judæorum censet Augustinus, Hieronymus vero simulasse tantum. II, 156, 260. Lex post resurrectionem Domini amisit tamquam vitam officii sui. II, 281. Nec continuo deserenda, sed religiose deducenda ad sepulturam. II, 281, 284. Nihil veteris Legis imponebant Apostoli iis qui ex Gentibus credebant, præter tria. III, 934. Gentiles ad observationem Legis non cogebantur. VI, 536. Cogendos quidam putabant, tamquam sine iis salvi esse non possent. VI, 536. Hoc timor Petri simulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. VI, 537. Gentiles qui in Christum credidissent, Legis onere liberos; eos autem qui ex Judæis crederent, Legi esse subjectos, ex Hieron. censet August. II, 251, 258. Legis præcepta servari volebant Cerinthiani. VIII, 27. Ebionæi. VIII, 27. Nazaræi. VIII, 27. Legis observatio non continuo, sed paulatim abjicienda erat. II, 281, 282, 285. Legis observatio initio revelationis gratiæ non erat perniciosa; progressu vero temporis a Christianis deserenda fuit. II, 282. Nunc qui eam observare vellet, habendus esset ut impius sepulturæ violator. II, 282. Nec ullo modo hoc jam licet. II, 285. Legis antiquæ sacramenta cur non observemus. IV, 1856. Ideo jam non observamus, quia Christus ea implevit. VIII, 353, 354. Legem et Prophetas quomodo Christus adimplevit. VIII, 352, 359, 365, 368, 370. Quam Legem et quos Prophetas Christus non venit solvere, sed adimplere. VIII, 348, 351. Quædam Legis Christum adimplevisse, quædam solvisse opinabatur Faustus. VIII, 359. Refellitur. VIII, 359. Legem veterem potuisse mutari non mutata divinæ providentiæ ratione. II, 525. Lex non evacuatur in Christo, sed Legis velamen. VIII, 71. Legis observationes serviles ablatæ sunt, sed earum interpretationes tenentur a liberis. VIII, 154. Non jam observanda quæ sunt Legis, sed illa quæ his significantur. VIII, 156, 157. In ipsis umbris non est spes ponenda, sed in rebus quas illæ umbræ significabant. VIII, 156. In lege veteri mysteria velata. VIII, 71. Quæcumque in Lege et Prophetis vel rebus gestis, vel sacramentorum celebrationibus, vel locutionum modis figurate prophetata sunt, in Christo et in Ecclesia implentur. VIII, 348. Christus in antiqua lege prophetatus. II, 634. Judæi toto orbe terrarum dispersi, ut essent testes Christi per ipsam Legem. II, 634. In Lege non intelligebant Christum Judæi. VIII, 632. Exceptis nonnullis VIII, 633. Legis præcepta multa Judæis pro suo corde lapideo magis congrua, quam vera. VIII, 545.

Legis præcepta omnia figuræ nostræ fuerant. VIII, 546, 351. Legis præcepta medicamenta erant, adventu Domini medicata sunt ipsa medicamenta. IV, 680. Lex ex aliqua parte observatur in fide Christiana. III, 745. Quid ex Lege et Prophetis jam observant Christiani. VIII, 545, 359. Quæ Lege significantur, non jam jubentur facienda, sed leguntur intelligenda. VIII, 345.

Lex quomodo intelligenda. III, 2055; VIII, 405. Spiritaliter intelligenda, ne in murmura sensus carnalis incurrat. VIII, 705. Nihil perniciosius quam quidquid in Lege accipi ad litteram, nihil salubrius quam spiritu revelari. VIII, 71. Lex temporalia promittebat. III, 1602. Cur præmia visibilia promittebat. VII, 292. Per promissa terrena, significabantur æterna. VII, 293. Legis promissa a paucis intellecta. VII, 293. Legis veteris promissa spiritaliter intelligenda. V, 167. Qui propter terrena suscipit legem Dei, ipse est heres veteris Testamenti. X, 528. Legem observantibus quænam vita promittitur. X, 616. Lex vetus quatenus spiritalis. X, 594. Non impletur nisi a spiritalibus. VI, 105. Legis verba non omnes qui noverunt, justi sunt. IX, 299. Homo factor legis debet esse, non judex. I, 859. Qui diligit legem Dei, etiam quod in ea non intelligit, honorat; et quod ei sonare videtur absurde, se potius non intelligere judicat. IV, 1592. Quatuor modi Legis exponendæ. III, 222. Lex Moysi, quæ sola terrena præmia polliceri videtur, habet etiam sub velamento spiritalia. IV, 1149. Lex Judæis data, pluvia voluntaria est quam segregavit Deus hæreditati suæ. IV, 818. Lex vetus spiritaliter intellecta, Evangelium est. V, 168. In Lege velabatur novi Testamenti gratia, in Evangelio revelatur. IV, 1856. Omnis legalis observatio habet occultam virtutem intelligendæ gratiæ Christi. VIII, 259. Quare Judæis intelligendæ gratiæ Christi virtus non datur. VIII, 260. Lex quomodo gratia et veritas fit per Jesum Christum. VIII, 312. Lex Christiana vel ab ipsis infidelibus laudatur, ut potens, divina, ineffabilis. IV, 457.

Legis Mosaicæ et novæ comparatio. X, 218. Legis et gratiæ discrimen. IV, 1528; V, 792; VIII, 652, 655, 654. Earum concordantia. V, 845. Lex vetus mortem, nova justitiam ministrat. X, 219. Lex vetus hordeum est ad Evangelicum triticum. V, 725. Præcepta seu monita quæ Christus quasi opponere præceptis Legis videtur, in ipsis libris veteribus reperiuntur. VIII, 366. Lex in Christo, lex cum misericordia. IV, 209.

Lege uti legitime. V, 851; X, 616, 917. Fieri potest ut quisque et in Lege sit, et non legitime utatur. IX, 461. Quatenus justus et injustus legitime Lege utuntur. X, 209. Non sunt ista duo contraria et quod justus legitime Lege utatur, et quod justo lex non sit posita. X, 210. Lex quomodo justo non est posita. X, 209. Lege utitur legitime, qui intelligens quare sit data, confugit ad gratiam. II, 595. Lex non absolutionis adjutorium, sed vinculum criminis ei fit, qui ad eam implendam de suis viribus fidit. II, 595. Ambulare in lege sine querela. V, 918. Perficere legem in hac vita sanctis non conceditur. V, 858. Consentire cum lege. V, 857. Lege quis male utitur. VI, 105. Lege bene utenti bona opera nascuntur, mala male utenti. IV, 720. Aliud est perire sine Lege, aliud judicari per Legem. III, 1857. *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*, de Moysi lege intelligendum. IV, 1572. Sententia eorum qui dicunt hos qui in lege peccaverunt non perituros, sed per pœnas transitorias purgandos, rejicitur. IV, 1575. Qui legem agere noluit, a lege juste agitur. I, 1180.

Lex vetus et nova. V, 857. Unde utraque dicitur. X, 221, 222. Lex vetus nunc specialiter pro altera parte veteris Testamenti, nunc generaliter pro toto veteri Testamento dicitur. I, 624. Lex a Judæis contempta. V, 1642. Legis auditores etsi apud Deum justi non sint, audiri tamen possunt, quando verum dicunt. IX, 714. Lex Christiana ab ipsis infidelibus laudatur, sed ejus difficultatem ne eum amplectantur excusant. IV, 457.

Lex in arca est sanctificatio in corpore Domini. II, 219. Lex Moysi porticibus quinque figurata. V, 689. Et denario. V, 1240. Lex Dei, firmamentum. IV, 1194, 1195. Lex Domini immaculata, spiritus sanctus. IV, 161. Lex decem præceptorum, psalterium decem chordarum. IV, 161. Lex Domini ipse est Christus, IV, 155. Auctor, quem Augustinus appellat adversarium Legis et Prophetarum, non fuit Manichæus. VIII, 664.

Leges omnes beatitudinem appetunt. II, 395. Lex quæ justa non est, non est lex. I, 1251. Per humanam legem non nulla permittuntur, quæ per divinam vetantur et puniuntur. I, 1252. Lege mundi, non lege Creatoris mundi quædam approbantur. V, 828. Legis humanæ potestas in vindicando, quousque porrigatur. II, 1224. Non licet judici de legibus institutis judicare, sed secundum ipsas. III, 148. Subditur legibus qui non amat leges. I, 1188. Leges humanæ addiscendæ. III, 62. Legibus civilibus terrenæ civitatis civitas cœlestis obtemperare non dubitat. VII, 645. Leges suas non infringit Imperator, quando confessis dat indulgentiam. IV, 390. Ex bonis et malis legibus Imperatorum Ecclesia proficit. II, 599, 796. Legibus malis probantur boni, legibus bonis emendantur mali. IX, 527. Cor regis cum est infidele, aut exercentur aut probantur boni; cum vero est fidele, aut corriguntur aut plectuntur mali. IX, 739. Leges non petendas ab Imperatoribus contra Donatistas August. cum aliis sentiebat, alii contra sentiebant. II, 804, 805. Leges ab Imperatoribus Apostoli non postularunt, quare. II, 801. Leges Imperatorum, exemplo Pauli Apostoli implorare possunt Christiani. II, 806. Quid de legibus ab Imperatoribus contra Donatistas petendis decretum sit in Concilio Carthag. II, 805. Leges Imperatorum contra hæreticos. IV, 1500. Paganos. V, 515. Leges Imperatorum hæreticos damnis et exsiliis, Paganorum autem sacrificia capite plectunt. II, 526. Leges de idolis confringendis et hæreticis corrigendis vivo Stilichone in Africam missæ. II, 558. Earum occasione multi ad Christianam religionem vel catholicam pacem conversi. II, 559. Jactant vani homines eas Imperatore nesciente vel nolente datas. II, 558. Lex Theodosii multæ decem librarum auri in hæreticos, in Donatistas qui in Ecclesiam desævirent, extensa. II, 804. Donatistæ possessiones amittere jussi sunt secundum leges Regum terrenorum. II, 545. Querela hæreticorum adversus leges Imperatorum catholicorum. X, 703,

M.

officium quid importat. VII, 269, 272. Mediator Dei et hominum, quid. V, 174, 1153. Oportebat ut mediator haberet aliquid Deo simile et aliquid simile hominibus. I, 807. Christus mediator in quantum homo. V, 1552. Mediatoris necessitas. V, 852, 1555. Mediator quomodo est et mancipatoris, hominem autem deceptoris destruxit. V, 40. Mediatoris mysterium antiquis per prophetiam, a nobis per Evangelium prædicatur. III, 1070. Per Mediatorem nec per Angeli mysterium... III, 1924, 2122. Quid gratia Mediatoris ... præstat. VII, 500. Mediatori tanto ... majorem ... potestatem ... videmus. VII, 571. Per Mediatorem unum ex multis colligimur in unum. VIII, 895.

Medicamenta quædam sunt, quotidianæ refectiones indigentiarum. IV, 1520. Medicamentum medicatum a sapiente IV, 951. Medicamentum suum in scripturis habet omnis morbus animi. IV, 357; V, 207. Medicamenta ipsa tormenta sunt. VII, 786.

Medicinæ duo sunt officia, unum quo sanatur infirmitas, alterum quo sanitas custoditur. IV, 101. Medicina non illico neganda est, quia non nullorum est tristia illis pestilentia. II 322. Medicina quanto plus laudatur, tanto magis ... a quo ... X, 205. Medicina cum ... III, 380. Medicinas ... morborum. II, 815. Medicina post peccatum ... respuenda. V, 127. Medicina quotidiana in Dominica oratione. V, 127.

Medicus proprie, quis. V, 1269. Medicus etiam cum secat, tollit, ardet. IV, 1519. Artis est, non crudelitatis, nondum sano negare aliqua, ut sanus possit omnia. V, 1504. Medicus crudelis est qui exaudit hominem et parcit vulneri et putredini. IV, 319. Tanto amplius laudatur medicus, quanto plus desperatur ægrotus. IV, 1219. Medicum ... ægrotat; per insaniam cædens, desperatus. V, 945. Ægroti cum medico contendunt. V, 85, 1595. Medicus corporis cur ... sanet. IV, 1510. Deus et certus curat, et gratis. IV, 1520. Medicorum more Deus nobiscum agit. IV, 319.

Medicus Christus. V, 357, 359. Hominem curare venit. IV, 355, 1503. ... poculum prior medicus bibit, ne bibere timeret ægrotus. IV, 1259. Quod medicum occidit ægrotus, hoc ei valuit ad medicamentum. IV, 1447. Sanguis medici medicamentum suo interfectori. V, 945, 946. Christi medici ars ... Pauli. IV, 1708; V, 949. Omnipotenti medico nullus languor insanabilis. IV, 1519. Medicus ipse salus est. V, 1409. *Vid.* Christus. Medici comparatio, V, 324, 465. Medici prædicatores verbi. IV, 1116. Medicorum nomine, superbi significati. IV, 1116.

Mediolanum. V. 964. Mediolani inventæ reliquiæ. V, 1458. Mediolani Memoria sanctorum, ubi dæmones mirabiliter et terribiliter confitentur. II, 269. Meditatio legis Dei. IV, 1555, 1570.

Meditatio Dei interiores affectiones, et delectationes quasdam suas habet. IV, 778.

Medius esse dicitur Deus, æqualiter omnibus consulens, quomodo et quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines. IV, 320. In medio esse dicitur, cui honor præcipuus exhibetur. IV, 1445.

Medorum imperium ad Persas translatum. VII, 117.

Megalius Calamensis episcopus, Primas Numidiæ, ordinator Augustini. IX, 337, *Not.* (*a*), 628. De Augustino adhuc presbytero scripsit in malam partem. IX, 337. A sancto concilio, de hoc quod ita in Augustinum peccavit, veniam petivit et meruit. II, 152, *et Not.*; IX, 337. Megalii mors. II, 152.

Megasius episcopus. II, 759, 780.

Mel Hymetium acriter dulce. I, 966. Mel scholasticum. I, 965. Mel de petra, sapientia Christi. IV, 1046. Similis melli est aperta doctrina sapientiæ; favo vero, doctrina quæ de abstrusioribus sacramentis exprimitur. IV, 1565.

Melania. II, 178, 928. Filia Albinæ, uxor Piniani. X, 355. Melania in monasterio vixit. II, 348. Melania cum Albina ... Thagastæ commorabatur. II, 475. Melaniæ ... obitu matri filii Publicolæ. II, 547. Melania laudata est ab Augustino. II, 918.

Melanthus sextus decimus rex Atheniensium. VII, 577.

Melantonice conjux regis Criasi, relata in deorum numerum. VII, 565.

Melchia. I, 655.

Melchiades presbyter Marcellini episcopi Romani, ipse postea Romanus episcopus. IX, 40, 610, 637. Ejusdem concilio quo Cæcilianus absolutus est. II, 399; IX, 40, 610, 637. Melchiadis concilium diem et consules habet. IX, 655. Melchiadem traditionis crimine accusant Donatistæ. IX, 40, 545, 616, 661. A traditionis crimine vindicatur. IX, 610, 661. Melchiadis judicium pro Cæciliano. IX, 645. Quo tempore habitum. IX, 687. Hoc judicium non usurpavit. II, 166. Melchiadis judicium pro Cæciliano destruere volebant Donatistæ. IX, 616, 661. Melchiades Cæcilianum in episcopatu confirmat, et Donatum improbat. II, 161. Melchiades filius Christianæ pacis, pater Christianæ plebis, litteras communicatorias obtulit, etiam iis quos a Majorino ordinatos esse constaret: ita ut quibuscumque locis duo essent episcopi quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet, qui fuisset ordinatus prior. II, 167.

Melchisedech utrum homo an Angelus fuerit a nonnullis dubitatur. III, 567. Melchisedech gessit typum Christi. III, 111. Ejus sacerdotium figuravit. II, 769. ... Christianum panem et vinum obtulit. VII, 500.

Melchisedeciani hæretici. VIII, 31.

Melech verbo Hebræo chorus significatur. IV, 1109.

Meletius hæreticus, a quo Meletiani, qui nunc Arianis dicuntur conjuncti. VIII, 39.

Melicertes filius Athamantis regis, in deorum numerum relatus. VII, 572.

Mellona dea, mellis curam habens. VII, 140.

Melodiæ utilitas in ecclesiastico cantu. I, 800. Melodia potius quam rebus allici, peccatum est. I, 801.

Melos De melo sex libros scribere dum cogitaret Augustinus, negotia cum alio avertebant. II, 369.

Melontanus. II, 694.

Meltis, *Melitta*. IX, 507, 528, 550.

Membra alia ad usum, alia ad decorem. V, 1146. Membra corporis, sunt interioris cujusdam vel habitaculum, vel organum. V, 574. Membra corporis, præter ea quæ libidini serviunt, a voluntate moventur. VII, 427, 451, 452. Quæ autem libidini serviunt, ad arbitrium voluntatis mota fuissent, si homo non peccasset. VII, 452. Julianus ... membrorum ab exordio creationis insitum fuisse putat. X, 779. Vel ipsi Philosophi membra genitalia pudenda esse cognoverunt. X, 766. De membrorum verecundia. X, 1555. Membrorum inobedientia, pœna peccati. X, 172. Membra genitalia cur pudenda vocentur. X, 175. Unde pudenda. X, 405, 406, 417. Membra inhonesta unde. X, 780. Cur dicantur inhonesta. X, 806. Membra texerunt primi parentes ex confusione. X, 780, 781. *Vide* Pudor. Etsi ... membra quædam inhonesta et pudenda essent, effectum est per peccatum. X, 1556. Membra monstruosa non nascerentur, si nemo peccasset. X, 1458.

Membrorum officia diversa, vita communis. V, 1251. Unus spiritus. V, 1252. Harmonia membrorum et concordia. V, 165, 592, 1115. ... consensio. IV, 1707. Membra omnia, propter corporis unitatem, sibi invicem serviunt. III, 1541. Membrorum concordia, symbolum caritatis. III, 1645; VI, 125, 126. In illa concordia unusquisque possidet, quod alter possidet. III, 1645. Membra corporis invicem compatiuntur. IV, 251, 1245. Membrum præcisum formam retinet, non vitam. V, 1252.

Membra Christi. V, 1550. Eorum conjunctio cum Christo capite, et de hac re apta similitudo. V, 1605. Mundi odium in membra Christi. V, 1565. Caritas facit nos membra Christi. III, 1618. Membrorum vox agnoscenda est in capite. IV, 1205. In membris suis Christus adhuc laborat, sitit. IV, 1284, 1285, 1550. ... membris ... diversa opera, ... Christi diversa munera, caritas una. IV, 296.

Membra corporis qua ratione in Scripturis Deo attribuuntur. III, 210. Membra quæ Deo tribuuntur, spiritaliter intelligenda. II, 628.

Membres. IX, 107, 251, 507, 528, 549, 550.

Memor Juliani pater. X, 855. Veneris Augustini. X, 658.

Memoria, quomodo ... VIII, 995, ... 995. Memoria, an sit præsentium. VIII, 1047. Memoriæ ... thesaurus. X, 550. Memoria ... X, 520. Memoriæ ... X, 524, 550. Memoriam rerum ... VIII, 185. ... Memoria ... VIII, 1090. Memoria quantum valet ad quasdam cognationes, quas futuras quasi prospicimus. VIII, 1065. In memoria ... VIII, 995. Memoria, intelligentia, et voluntas unum ... relative. VIII, 985. Memoria sui recordante, se ... intelligente ... Memoria, intelligentia et quomodo Trinitas fiat. VIII, 1046. Memoria, intelligentia et voluntas tria æqualia non solum singula singulis, sed etiam omnibus singula. VIII, 985. In memoria, intelligentia et voluntate observatur ingenium, et usus. VIII, 982.

Memoria Dei suaves nos, quam suavis. IV, 1874. Dicitur oblivisci Deus, quando non facit; meminisse, quando facit. IV, 1112.

Memoria animo ... tribuenda. I, 1040, 1087. Quamvis ... phantasia cum memoria sit, omnem tamen memoriam sine phantasia esse non posse videtur Nebridio. II, 67. Memoria sine phantasia esse potest. II, 68. Memoria quo pacto excitatur. III, 1589. Memoriæ vis. I,

P.

(*Diversæ sept.*)

R.

S.

ad Hebræos nonnullis incerta, sed ab Ecclesiis orientalibus inter canonicas habita. X, 157. Scriptore epistolæ ad Hebræos fidelis est fides [illegible] X, 1284. Epistola ad Hebræos teste usi sunt illi [illegible] catholicæ regulæ defensores. VI, 255. Scripturarum libri quos catholica disciplina custodit, non falsati. VI, 70.

Scriptura explicabatur in ecclesia. VII, 77. Scripturarum tractatio magnum opus et arduum. III, 19. Cum auxilio Dei suscipienda. III, 19. Quandonam temerarium non sit tractare de Scripturis. III, 19. Scripturarum tractationi vitia duo inimica. VIII, 845. Scripturæ intelligendæ regula. IX, 675. Regulæ ad intelligendas Scripturas. V, 26, 30, 46, 149, 180, 198, 450, 456, 470, 556, 609. Scripturas veteris Testamenti quadruplex tractandi ratio. VIII, 68. Scriptura quomodo intelligenda et explicanda. VII, 473. Scripturarum tractandarum præcepta quædam tradi possunt. III, 15, 18. Hæc a tribus hominum generibus reprehenduntur III, 15, 16. Eorum rationibus satisfit. III, 16, 17. Scripturarum tractatio duabus rebus nititur. III, 19. Scripturarum verum sensum assequendi regulæ. VI, 544, 545. Scripturæ sacræ variæ interpretationes simul possunt esse veræ. I, 838, 844. Non obest aliter quam alii senserint sentire, modo vera sint quæ existimamus. I, 836. Quis sensus habendus sit excellentior. I, 844. In omnibus Scripturis summa vigilantia custodiri oportet, ut secundum fidem sit sacramenti divini expositio. VI, 55. In Scripturis liceat sentire quod earum scriptor non sensit, non tamen quod abhorret a regula fidei et veritatis. V, 65. Scripturæ sacræ fides ab originali lingua repetenda est. VII, 455.

Scripturæ sacræ variæ versiones. VII, 605. Scriptura unde in diversas linguas traducta est. III, 38. Scripturæ ambiguitas in una lingua, tollitur per aliam. IV, 1555. Multi scripturas ex Hebræa lingua in Græcam, innumeri vero et in Latinam verterunt. III, 43. Scriptura ex codicibus Græcis in Latinam linguam translata est. IX, 709. Scripturarum divinarum pertractatores in Latina lingua pauci sunt, in Græca innumeri. VIII, 214. Translatio scripturæ veteris e Græca lingua in Latinam facta secundum LXX interpretes. I, 592. Quare quædam in versione LXX inveniuntur, quæ in codicibus Hebræis non sunt, et e contra. VII, 604. Hebræis codicibus et LXX versione utendum. VII, 605. Obelisci aut asterisci in codicibus Græcis quid significabant. III, 590; VII, 604. Asterisci in scriptura, [illegible] ea quibus appositi [illegible] sed esse in Hebræo. IV, 821. [illegible] LXX [illegible] Augustinus. III, 547. [illegible] III, 1150. Scripturarum Latina versio [illegible] est, ut tolerari vix possit. II, 245. Tanta Latinorum interpretum imperitia carere optat August. II, 231.

Scripturæ sic [illegible] Sancto temperatæ, ut quædam [illegible] IX, 595. Loca manifestis obscura, et obscuris manifesta cur intermiscentur in Scripturis. IV, 156. Etsi in scripturis innumera lateant, tamen ad ea [illegible] non tanta in eas pervenitur difficultate. II, 516. Scripturæ claræ in his quæ ad salutem necessaria sunt. X, 186. Scripturæ obscuritas utilis est. VII, 572. [illegible] III, 38. In Scripturis cur quædam clausa, quædam aperta. V, 849. In Scripturis alia secretius absconduntur, ut quærentes exerceant, alia in promptu ponuntur, ut desiderantes curentur. V, 196. Scripturarum verba quædam obscuritate sua hoc profuerunt, quod multas intelligentias pepererunt. IV, 159, 160. Scripturarum sacramenta quædam clauduntur, non ut negentur, sed ut pulsantibus aperiantur. IV, 1189, 1907; V, 1257. Obscurum aliquid est in scripturis, ut exerceatur accepturus, et capacior fiat ad sumendum quod donatur. IV, 1907. Et ut post laborem inquisitionis, delectabilior sit dulcedo inventionis. IV, 415. [illegible] rei jam cognitæ tamquam nova fiat ipsa cognitio. IV, 1805. Scripturarum latebræ maxime valent ad amorem veritatis acuendum, decutiendumque fastidii torporem. VI, 520. Scripturarum non solum manifestis pascit, sed etiam obscuris exercere nos vult Deus. VI, 36, 559. In Scripturis sanctis quod ad exercendas mentes fidelium obscure ponitur, gratulandum est si multis modis, non tamen insipienter exponitur. VIII, 795. In omni copia scripturarum sanctarum pascimur apertis, exercemur obscuris: [illegible] fames pellatur, hic fastidium. V, 150. Alte posita sunt sacramenta Dei, ne fastidiamus oblata, ne prompta vilescant, ut quæsita cum difficultate, cum majori jocunditate inveniantur. IV, 1550. Scripturæ ad jocunditatem clausæ sunt. V, 1555. Ea suavius contemplamur in Scriptura, quæ ex abditioribus locis enucleantur. VIII, 262. Ad hoc prophetias obscuras esse Deus voluit, ut inde prædicatores interpretando, quasi de nubibus sagnam spiritalem influerent. IV, 1909. Scripturæ, silvæ ob opacitates et umbracula mysteriorum. IV, 214. Pia fides et humilis inquisitio ad earum intelligentiam necessaria. V, 556. Scripturarum superficie non debemus esse contenti. II, 920. In Scripturarum obscuritatibus, tractatores earum non sunt temere sequendi. II, 921. Scripturæ sacræ perscrutatio in curiositatis medelam est. III, 166. Non ad solam Dei naturam pertinent quæ scrutari prohibemur. V, 527. In rebus obscuris ubi Scripturæ non adjuvant, cavenda judicandi temeritas. X, 186. Scriptura sacra nonnisi temere reprehenditur, cum non intelligitur. VIII, 77, 91. Divina eloquia salubria sunt bene intelligentibus, [illegible] his qui ea volunt ad cordis sui perversitatem detorquere. IV, 545. Scripturarum sacramenta ædificant [illegible] esurientes. V, 59. In Scripturis multa latent [illegible] quæstionibus respondendo aperta sunt. [illegible] 857. Scriptura sacra [illegible] III, 1722, 1726, 1727, 1741. In [illegible] Scripturæ locis quid agere debeat [illegible] lector. III, 262. Obscuri Scripturæ loci ex apertioribus [illegible] III, 79. Aut per recapitulationem. III, 86. [illegible] et humilibus revelantur Scripturarum obscura. IV, 1507. Scriptura obscura a pio et humili diversimode accipitur. III, 1721, 1722. Scriptura quæ duplicem sensum parere potest, non præcipiti interpretanda affirmatione. III, 260. Eumdem Scripturæ locum variæ intelligi nihil prohibet. III, 80. Quis fructus esse possit ex interpretatione Scripturæ illa, quæ fit quærendo, non asserendo. III, 202. [illegible] tutius per alios Scripturæ locos, quam per rationem exponitur. III, 80. Scripturæ obscura loca aliis manifestis nimirum dubiis explicanda. V, 264, 1654; VII, 552, 555. In Scripturæ difficultatibus, honora verbum Dei, differ pietate intelligentiam. IV, 1907. Scripturam Dei qui diligit, etiam quod in ea non intelligit honorat. IV, 1592. Honora in ea quod non intelligis, et tanto magis honora, quanto plura vela cernis. V, 556. Ad divinas Scripturas potius desideratur pietas et humilitas, quam acumen ingenii. V, 556. Antequam scias quare quid dictum sit, crede ita dici debuisse ut dictum est. IV, 1915. Scripturæ difficultas non est in obscuris sensibus, quando adjuvat Spiritus. V, 820. Scripturæ tene et devote accipe aperta, ut merito tibi pandantur obscura. V, 240. Ipsum desiderium intelligendi, oratio est apud Deum. V, 820. Fatetur Augustinus se in ipsis sanctis Scripturis multo plura nescire quam scire. II, 222. Errores non servantium modum in Scripturis intelligendis. VI, 20[illegible]

Scripturam contingit non intelligi ob signa ignota vel ambigua. III, 42. Ambiguitas Scripturæ aut in verbis propriis est, aut in translatis, III, 65. In ambiguitate verborum sacræ Scripturæ quid agendum. III, 45, [illegible], 65, 66. Idem verbum in Scripturis non semper idem significat. III, 78. Nomina Hebræa, Syra, Ægyptia etc., quæ in Scriptura sacra sunt, tempore Augustini erant interpretata. III, 62. In scripturis omne quod dicitur sive fit, aut intelligendum est proprie, aut figurate, aut utraque ratione. V, 556. In Scriptura locutiones triplicis generis VIII, 846. Scripturarum quarumcumque tres differentiæ. VIII, 75. Ignoti verbi aut ignotæ locutionis unde eruenda cognitio. III, 15. Scripturis locutionis genus familiare est, ut conjunctio [illegible] ponatur, cum sententia non præcesserit cui sequens adnectatur: quid hoc significet. IV, 79, 80. In Scripturis propositiones indefinitæ quomodo intelligendæ. V, 450. Scriptura nonnunquam continens pro contento ponit. IV, 1414, 1415. Ita loquitur de parte, tamquam de toto. II, 658; IV, 1115. Utitur plurali pro singulari. VII, 519. Pro omnibus aliquando ponit multos. VII, 696. In Scriptura et Patribus sermo plerumque ad omnes dirigitur, licet de quibusdam tantum sit intelligendus. II, 337. Multa dicuntur tamquam facta, cum in spe adhuc sint. II, 842. Scriptura ut præterita narrat futura. IV, 1476. Ponit futurum pro præterito, et præteritum pro futuro. VI, 505; VII, 705. Præteritum pro futuro sæpe, raro autem futurum pro præterito. III, 723.

Scripturæ prædictiones aut jam impletæ, aut omnino implendæ. IV, 451, 452, 1881. Scripturis prædicta, jam videri impleta. II, 1028. Scripturarum mos in numerando. V, 552. Scripturæ loca in quibus accipitur numerus pro numero. VI, 253, 254. Scriptura summa solida utitur ad computanda tempora. III, 615. Quomodo tollenda ambiguitas ex pronuntiatione. III, 67. Et ambiguitas dictionis. III, 68. Illud ex Joan. *Quod factum est in ipso vita erat*, etc. Quomodo distinguendum. III, 331, 332. Ex iis quæ leguntur in Scripturis, aliqua etiam quæ non leguntur intelliguntur. VIII, 760. Quæ Scriptura reticet, quatenus conjectando proferre juvat. III, 529. Usitatum est locutionis genus in Scripturis, ut quod semper est, tunc fieri dicatur in aliquo, cum in eo cognosci cœperit. VI, 75, 76. Cognitio siderum non multum ac propemodum nihil adjuvat tractationem Scripturarum. III, 57. Ad intelligentiam Scripturarum conducit cognitio animalium, herbarum, lignorum, etc. III, 56, 62. Artium cognitio. III, 57. Et dialectica. III, 57, 58. Quibus in Scriptura nominatis membris Dei, potentias operationum

X

Z

INDEX GENERALIS

IN OMNIA OPERA

QUÆ IN APPENDICIBUS AUGUSTINI CONTINENTUR.

A.

B.

D.

E.

G.

K.

L.

M.

N.

P.

Q.

R.

S.

T.

V.

U.

X.

Z.

LECTORI PHILAUGUSTINO.

Divi Aurelii Augustini Scripta maximo semper in pretio fuere cunctis christianæ Fidei cultoribus, si eos excipias, qui suas in illis opiniones incassum quæsivere. Ea porro post Joan. Amerbachii, Joan. Frobenii, Theologorum Lovaniensium, et Monachorum florentissimæ quondam Congregationis S. Mauri amplissimas Editiones, post Jacob. Sirmondi, Joan. Bapt. Mari, Hier. Vignerii, Godefrid. Besselii Συμβολάς, atque adeo sub ipsum sæculi XVIII. finem novis accessionibus auctum iri, haud facile quis existimasset, quod homines illi doctissimi juxta, ac solertissimi nulli operæ in lustrandis Europæ Bibliothecis pepercisse viderentur. At vero relictum mihi post uberem messem spicilegium, ut in divinis donis, ita in parte felicitatis meæ repono. Neque enim nihil me de Christi Ecclesia mereri arbitror, qui tanti Doctoris voces, quibus ante mille trecentos, et quod excurrit, annos illa personuit, ab annis facile sexcentis pressas rursus excitem. Qua ratione istud evenerit, paucis accipe.

Absoluto priore Recensionum Volumine, quod Codices theologici argumenti pene mille Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensi ad Caroli VI. Imperatoris tempora illatos complectitur, et modo sub prelo est, dum ad alterum Volumen Codices ab illis temporibus in hodiernam diem acquisitos complexurum aggredior, offertur mihi sub exitum Novembris anni proxime elapsi Codex ordine *Decimus*, in folii majoris membranis per duas columnas sæculo XII. non eleganter minus, quam emendate scriptus; quidquid enim prima manus aliquando etiam peccasset, secunda doctior quidem, sed tamen συγχρόνως solerter plerumque correxit. Inspicienti occurrit mox ad inferiorem oram primæ paginæ isthæc Nota: *Iste Liber est Congregationis S. Justinæ de Padua: deputatus in Monasterio S. Severini de Neapoli.* Legisti fortasse *L. I. Commentar. Lambecii*, edit. *Kollar. Supplem. col.* 765. anno MDCCXVII. Codices manuscriptos haud sane paucos Carolo VI. Imp. utriusque tunc Siciliæ Regi dono fuisse oblatos a diversis cœnobiis Neapolitanis. Atque hic continuo venit mihi in mentem Cl. Bernardi Montefalconii, qui, dum Sodales ejus Parisiis in edendo Augustino desudarent, itinere litterario in Italiam suscepto, anno MDCXCVIII. Octobri mense Neapolim appulerat. Consulo ejus *Diarium Italicum* Parisiis an. MDCCII. excusum cap. XXI. p. 319. *Antequam Neapoli discederemus*, ait, *Bibliothecæ Manuscriptorum Monasterii S. Severini sequentem notam excepimus.* Recitat mox Codices, et septimo loco: *Augustini Sermones quosdam, et Retractationes in Codice XII. sæculi.* En αὐτότατον Codicem nostrum, cui et *Retractationes* insunt. Itaque vir ille celeberrimus aut solis Monachorum Severinatium indicibus usus, aut falso persuasus, nihil jam Augustini Sermonum superesse, quod Fratres suos fugisset, ne aperto quidem Codice, et illos hoc Auctario, quod saltem *Tomo XI.* adjicere potuissent, destituit, et mihi lampada, quod aiunt, tradidit, quam lubens accepto.

Non vero tecum hoc loco inquiram, Lector, qui fieri potuerit, ut Codex hic singularis tandiu delitesceret, neque te tenebo adminiculis illis, quibus ad detegendam, et extra dubium ponendam Γνησιότητα, et Ἀνέκδοτον eorum, quæ ex illo profero, adniti oportuit, et sedulo adnisum est. Norunt illa Eruditi. Ad rem venio. Indicem Sermonum LVI. quem Codici Librarius præposuit, primum tecum communico. Videbis in illo Sermones ineditos editis mixtos decurrere. Ad quemvis editorum locum noto, quo in operibus D. Doctoris habetur, atque hic semper de editione Mauriana *Parisina* ann. MDCLXXXIX — DCC. intelligi cupio. Ineditos ut illico discernas, singulis numerum, quo se excipient, in margine astitui: quæ vero de iis observanda duxi, ad singulorum initia distuli. Atque en indicem.

I. *Sermo de Laude Cerei.* Capitulum primum.

II. *Item Ejusdem* (nempe Augustini) *in Vigiliis Paschæ.* Cap. II. *Alius Ejusdem in Die Paschæ.* Cap. III. Tomo V. Edit. Maur. Sermo CCXXVIII.

III. *Alius de Sacramentis in eodem Die.* Cap. IV.

IV. *Item Alius de eodem Die.* Cap. V.

V. *Item Alius in eodem Dei contra Arianos et Apollinaristas, maxime vero contra futuros Nestorianos et Eutychianos.* Cap. VI. *Alius ejusdem Diei.* Cap. VII. Tomo cit. Sermo CCXXVI.

VI. *Item Alius in eodem Die de Sacramentis Altaris ad Neophytos.* Cap. VIII. Tomo cit. ejus Fragmentum instar Sermonis CCXXIX. *Alius Ejusdem in eodem Die, de eo, quod Neophytis ante baptismum ex oleo sancto aures a Sacerdotibus et nares illinantur.* Cap. IX. Tomo VI. Append. col. 288. Secuti sunt Editores Jacob. Sirmondum, qui primus protulit, et Augustino detraxit, licet in Cod. Floriac. unde protulit, Augustino ascriberentur, et ejus nomine etiam citarentur ab Ivone Carnot. et altero Cod. vetustiss. Remigiano, et hic, et sequentes duo. Adde, quod Codex noster eos in medio Sermonum genuinorum collocet. *Ejusdem de Mysterio et sanctitate Baptismatis.* Cap. X. Tomo VI. Append. col. 289. Vide quæ mox notavi. *Item Ejusdem de Unctione capitis, et pedibus lavandis.* Cap. XI. Tomo VI. Append. col. 291. Ut duo præcedentes.

VII. *Alius Ejusdem habitus in Festivitate paschali*

Cap. XII. *Alius Ejusdem secunda Feria Paschæ.* Cap. XIII. Tomo V. Sermo CCXXXIX. *Alius Ejusdem quartæ Feriæ.* Cap. XIV. Tomo cit. Sermo CCXLVIII. *Item quintæ Feriæ.* Cap. XV. Tomo cit. Sermo CCXLV. *Item Ejusdem de eodem die ad Sacramenta Altaris.* Cap. XVI. Tomo cit. Sermo CLXXII.

VIII. *Item Sabbati die.* Cap. XVII. *Item Alius in eodem die.* Cap. XVIII. Tomo cit. Sermo CCXXX. *Item Ejusdem in die Octavarum.* Cap. XIX. Tomo cit. Sermo CCXLVII. *Sermo Ejusdem de Ascensione Domini.* Cap. XX. Tomo cit. Sermo CCLXI. *Item Ejusdem de Psalmo* Confitemini Domino. Cap. XXI. Tomo cit. Sermo XXIX.

IX. *Alius Ejusdem de versu Psalmi centesimi septimi decimi.* Confitemini Domino, quoniam bonus est. Cap. XXII. *Alius Ejusdem de duobus temporibus, id est, vitæ præsentis et futuræ.* Cap. XXIII. Maurianis hic Sermo *Enarratio* est *in Psalmum* CXLVIII. adeoque legitur Tomo IV. col. 1672. sed productior; noster enim Sermo tantum illorum numeros 1.2.4.5. complectitur, neque id quidem sine multiplici discrepantia. Fieri potuit, ut S. Pater tardius totum Psalmum enarraret, postquam peculiarem jam Sermonem in ejus v. 1. habuisset.

X. *Alius Ejusdem de Alleluia principio Psalmi centesimi quadragesimi noni :* Cantate Domino canticum novum. Laus ejus in Ecclesia sanctorum. Cap. XXIV. *Item alius de versu Psalmi :* Emendabit me Justus in misericordia, *et de eo, quod Apostoli linguis omnium gentium loquebantur. Contra Donatistas in Pentecoste.* Cap. XXV. Tomo cit. Sermo CCLXVI. *Alius Ejusdem de natali sancti Joannis Baptistæ. Contra Donatistas, et omnes rebaptizatores hæreticos.* Cap. XXVI. Tomo cit. Sermo CCXCII. *Item de eodem natali sancti Joannis, ubi disputat etiam de verbis Zachariæ non credentis, et Mariæ inquirentis,* Quomodo fiet istud? *et de originali peccato pro quo parvulis Baptismum necessarium dicit.* Cap. XXVII. Tomo cit. Sermo CCXCIII.

XI. *Sermo Ejusdem de Responsorio Psalmi centesimi tricesimi primi :* Paravi lucernam Christo meo, *ubi multum etiam de Trinitate disputat.* Cap. XXVIII. *Loquimur Charitati Vestræ.*

XII. *Sermo Ejusdem in Vigiliis Apostolorum.* (Nempe Petri et Pauli). Cap. XXIII. *Alius Ejusdem in natali Apostolorum, ubi contra memoratos hæreticos disputat de adjutorio gratiæ Dei.* Cap. XXX. Tomo cit. Sermo CCXCVII.

XIII. *Alius Ejusdem de natali sancti Laurentii, ubi per occasionem redarguit quosdam, qui seditionem commoverant a saltatu prohibiti.* Cap. XXXI. *Sermo Ejusdem habitus Carthagine ad mensam beati Martyris Cypriani, de ejus Natali.* Cap. XXXII. Tomo cit. Sermo CCCIX. *Alius Ejusdem in eodem die.* Cap. XXXIII. Tomo cit. Sermo CCCXII.

XIV. *Item Ejusdem in eodem die.* Cap. XXXIV.

XV. *Alius Ejusdem in eodem die.* Cap. XXXV.

XVI. *Alius Ejusdem in Natali sanctorum Martyrum, Scillitanorum, Sperati, et sociorum ejus.* Cap. XXXVI.

XVII. *Alius Ejusdem in Natali sanctorum Machabæorum, ubi docet, quid etiam significetur in Turre ædificanda, et sumptibus præparandis, vel in Rege, qui cum decem millibus occurrit illi, qui habet viginti millia.* Cap. XXXVII. — *Alius Ejusdem in Natali plurimorum Martyrum de eo, quod in Evangelio Dominus dicit :* Si quis vult post me venire, neget se ipsum. Cap. XXXVIII. Tomo cit. Sermo CCCXXX. — *Alius Ejusdem de versu Psalmi :* Beatus vir, quem tu erudieris, Domine, *et maxime de eo, quod dicit Apostolus :* Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti. *Contra Manichæos, et Pelagianos.* Cap. XXXIX. Tomo cit. Sermo CLIII. In Codice nostro folium excidit, unde abrumpitur in verbis : Quia mortuum, est dixit, absconditum latet : non ap... — *Alius Ejusdem de originale Peccato, et de lectione Apostoli :* Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit, etc. *Contra Pelagianos.* Cap. XL. Tomo cit. Sermo CLIV. In Codice ob folium mox memoratum incipit ἀκεφάλως ; tuorum neque nubent, neque uxores ducent. Non enim incipient mori, etc. — *Alius Ejusdem de lectione Apostoli ad Romanos ab eo loco, ubi dicit :* Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. *Contra Pelagianos.* Cap. XLI. Tomo cit. Sermo CLV. — *Alius Ejusdem de lectione Apostoli, ubi dicit :* Ergo, Fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. *Contra Pelagianos et philosophos Stoïcos, et Epicureos.* Cap. XLII. Tomo cit. Sermo CLVI. — *Sermo Ejusdem de lectione Apostoli :* Humanus sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in mundum, etc. *Contra Pelagianos, Nestorianos, et Eutychianos.* Cap. XLIII. Tomo cit. Sermo CLXXIV.

XVIII. *Alius Ejusdem de eo, quod dicit Apostolus :* Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, etc. Cap. XLIV. — *Alius Ejusdem de lectione Apostoli ad Philippenses :* Nos sumus circumcisio, quia spiritu Dei servimus, et gloriamur in Christo Jesu, etc. *Contra Pelagianos.* Cap. XLV. Tomo cit. Sermo CLXIX.

XIX. *Sermo Ejusdem de lectione Apostoli, ubi ait :* Supereminentem viam vobis demonstro. *Contra Donatistas.* Cap. XLVI.

XX. *Alius Ejusdem de Responsorio* (Psalmi) *tricesimi octavi :* Exaudi, Deus, orationem meam, et precem meam Domine, *et de Muliere in adulterio deprehensa.* Cap. XLVII.

XXI. *Item alius de Responsorio Psalmi tricesimi secundi* Exultate, justi, in Domino. Cap. XLVIII

XXII. *Alius Ejusdem de Responsorio Psalmi quinquagesimi primi :* Speravi in misericordia Dei in æternum. Cap. XLIX.

XXIII. *Item alius de versu Psalmi centesimi quadragesimi quinti :* Laudabo Dominum in vita mea Cap. L. — *Alius Ejusdem, ubi Domini verba ad Nicodemum loquentis exponens de originali peccato.* Cap. LI. Tomo cit. Sermo CCXCIV.

XXIV. *Item alius de Evangelio*, *ubi de Divite et Lazaro mendico refert.* Cap. LII. — *Alius Ejusdem de Evangelio :* Nisi manducaveritis carnem Filii hominis. *Contra Pelagianos.* Cap. LIII. Tomo cit. Sermo CXXXI. — *Item alius*, *unde supra.* Cap. LIV. Tomo cit. Sermo CLXIII. — *Alius Ejusdem de Evangelio, ubi dicit :* Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis. Cap. LV. Tomo cit. Sermo CXXXIV.

XXV. Sermo *quinquagesimus sextus*, et ultimus, quanquam eadem manu, qua præcedentes, exaratus, omissus est in Indice, cui subscriptum : *Expliciunt Capitula.*

Jam cætera, quæ præfari visum est, hæc sunt. Sive Sententias sacrorum Librorum expositas, sive rationum, et argumentorum momenta, sive ipsos loquendi modos spectes, multa reperies in his Sermonibus, quæ in aliis Augustini Scriptis diu notis occurrunt. Visa sunt illa nempe, S. præsuli cum primis efficacia, et opportuna, quæ auditoribus, lectoribusve suis identidem inculcaret; atque ejusmodi iterationum exempla in ipsis jam olim impressis præsto sunt, neque in tanto Operum numero ab homine uberrimi etiam ingenii prorsus caveri possunt.

Emendandi licentia etiam tum pudentissime mihi sumpta est, cum manifesta Librarii παροράματα invitabant. Optandum tamen mihi esse intelligo, ut excussis denuo Bibliothecis vetustiora Sermonum meorum reperiantur Ἀντίγραφα, e quibus vacillantia firmari, intrusa detegi, conjecturæ meæ, aut everti, aut approbari queant. Et fortasse Tomus alter, Palatino nostro geminus, alicubi cum umbris luctatur, qui selectos Sermones per reliquum anni tempus, illisque pariter ἀνεκδότους quosdam admixtos complectatur.

Insunt in Codice præter Sermones, quorum Indicem exhibui : *Enarratio Augustini in Psalmum CXVIII.* constans Prooemio, et Sermonibus XXXII. quæ habetur Edit. *Maur. T. IV. col.* 1277. item *Libri II. Retractationum* Ejusdem, ut Edit. *cit. T. I. col.* 1. quarum vero membranæ a *L. II. c.* 24. excidere; demum *Commentaria in Evangelium Marci*, olim Hieronymi credita, hic ἀκέφαλα, a Cl. Vallarsio autem in *T. XI. Opp. Hieronymi* ad *col.* 783. rejecta. Atque hæc Opera ideo enumeranda censui, quod ad perficiendum eorum contextum Codex iste a nemine hactenus, ut patet, consultus, aut adhibitus fuit.

Editionem hanc, quantum licuit, aptare *Maurianæ* conatus sum, ut S. Patris Operibus eo commodius in Bibliothecis adjungi queat.

Demum, dum *insanientis Sapientiæ Consulti* quidam Scriptis suis nihil non agunt, ut veterum Ecclesiæ christianæ Doctorum fidem, et auctoritatem elevent, ego Λείψανα hæc Scriptoris, *quo*, teste Erasmo, *orbis christianus nihil habet vel magis aureum*, *vel augustius*, piorum et eruditorum sacræ Antiquitatis amatorum judicio commendo, meque ad repetendos, quorum in principio memini, labores in Bibliothecam Palatinam abdo.

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
Sermones inediti.

SERMONES
ADMIXTIS QUIBUSDAM DUBIIS.

SERMO I.
De Cereo Paschali (*a*).

SYNOPSIS.

I. Attentos reddit. II. Cereus imago Justi, et Christi. III. Apis imago Justi, Favus Scripturarum. IV. Samson leonem trucidans Figura Christi.

1. Deo et Domino nostro omnipotenti, visibilium atque invisibilium creatori honorem deferens orationibus vestris juvandum me credo, ut, quod in laudem

(*a*) In Codice *fol.* 1. *p.* 2. inscriptus : *Sermo sancti Augusti ep. In sabbato Sancto.* Videant Eruditi. Ego nimis fidenter Augustino tribuo, motus concessis illis comparationibus, ipsoque stylo, quamvis non obstaret temporum ratio; veteres enim Liturgici divulgant hujus Ritus Zosimum Papam anno 418. defunctum auctorem fuisse, secuti, ut videtur, Librum Pontificalem, in quo legis : *Per Parochias concessit licentiam benedicendi cereum paschalem.* Addit Amalarius *l. I. de eccl. offic. c.* 18 [illegible], *nobis autem patet, quod concessum est a Papa Zosimo benedicere cereum.* Potuit igitur præceptum istud Ecclesiæ Gallicanæ datum

et gloriam indulgentissimi creatoris dicere suscepi, non tam meis viribus, quam ipsius Domini misericordia adjuvante explicare sufficiam. Adeste itaque nunc intenti, dilectissimi fratres, ut primo de cordibus vestris carnalibus cogitationibus, quasi nocturnis tenebris, discussis, et in cubiculis conscientiarum Christi lumine accenso ea, quæ vobis Dominus per nostrum famulatum ministrare dignabitur, non solum aure percipere, verum etiam mente possitis.

II. Cereus nocturnum lumen est, et homo justus tenebrosi hujus mundi lumen est. Dicit Dominus ad eos, quos ipse justificat: *Vos estis lumen mundi* (*Matth.* v. 14). Tria conspiciuntur in Cereo: Cera, Papyrus (*a*) et Flamma. Et in homine justo tria sunt: Caro, Anima et Sapientia. Flamma illuminat, papyrus accenditur, ceræ tenacitas solvitur. Sapientiæ doctrina animum tenet, carnis duritia superatur. Flamma urit, papyrus uritur, guttas cera distillat. Sapientia docet, anima dolet, caro lacrymas fundit. Flamma fulget superius, papyrus commutatur interius, cera currit exterius. Sapientia sublimiter prædicatur, anima latenter convertitur, caro visibiliter cooperatur. Cerei laudatur pulchritudo per diem, honoratur claritudo per noctem. Sic ostendit nobis columnæ illius imaginem, qua duce populus Israel ambulans per desertum non permittebatur errare. Apparebat enim eis nubis columna per diem, ignis columna per noctem (*Exod.* XIII, 21. *et Num.* XIV, 14). Dies significat securitatem in hoc sæculo, et nox tribulationem in hoc sæculo. Hic est dies, de quo Propheta cantat et dicit: *Per diem mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte declaravit* (*Psal.* XLI, 9). In hac carnali vita Dominus Christus veniens non ostendit claritatem suam, sed mortali carne velatus, tanquam nubis columna, in eremo apparuit. Cum autem finis sæculi venerit, quo omnium visibilium gaudia subtrahentur, tunc ipse Dominus sine mortalitatis aliquo velamento clarus et splendidus, tanquam ignis columna, fulgebit. Columna ignis ardet, et lucet. Quod ardet, potestatis est: quod lucet, honoris. Quod ardet, judicat; quod lucet, illuminat. Quod ardet, pœna est impiorum; quod lucet, beatitudo justorum.

III. Sed nos proprie Cerei nomen oportet edicere, quod ad sacramentum tantæ hujus celebritatis pertinet. Manu gerimus, oculis intuemur, corde conspicimus, ore laudamus. Ceræ artifex apis est, de qua Scriptura sic dicit (*a*): Vade ad apem, o piger, et disce, quam operatrix sit. Opus autem quam sanctum habet, cujus labores reges et mediocres ad sanitatem assumunt sibi. Grata est illa omnibus, et gloriosa, et, cum sit viribus infirma, sapientiam honorans provecta est. Quid nos (*b*), Christe, memoras? Quid in ape jubes intueri? breve animal est, et volatile. Quia humilitas exaltatur. Duabus lucidissimis pennis volat. Et quid luminosius charitate? Et duo sunt præcepta charitatis, ut diligamus Dominum, diligamus et proximum, per quæ, veluti duas alas, ad cœlum justus attollitur. Operatur illa dulcedinem, habet justus in ore veritatem, quoniam clamat Dominus *Ego sum via, et veritas, et vita* (*Joan.* XIV, 6). Clamat et Propheta: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Amant apes regem suum, amant justi Christum suum. Apes fabricant favos justi operantur Ecclesias. De floribus illæ colligunt divitias suas, sic omnes justi pulchritudines Scripturarum, per quas intelligitur et honoratur Deus; ipsa sunt florentia prata justorum. Sine libidine apes generant filios, generant et justi casta Evangelii prædicatione Christianos. Paulus enim filios suos alloquebatur, cum diceret: *Si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres; nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* (I *Cor.* IV, 15). In favo tria sunt: Cera, Mel, et Pullus. Et in Ecclesia tria sunt: Scriptura, Intellectus, Auditus. Sicut mel cera concludit, sic intellectum Scriptura custodit. Sicut pulli nidus in cera est, sic in Scriptura pectus auditoris. Sicut foramina favorum, qui adhuc pullos habent, mel nondum habent, sic secreta Scripturarum, prius quam intelligantur, fidem continent parvulorum. Sicut apis pullus, posteaquam volaverit, melle implet receptacula ceræ, in quibus nutritus est, sic fideles parvuli, cum in fide creverunt, et pennis charitatis se regere cœperint, munimenta Scripturarum, quarum veneratione custoditi sunt, pleniora efficiunt, et majori veneratione custodiunt. Sicut, favi dum exprimuntur, mella fluunt, vasa suscipiunt, sic Legis et Prophetarum scripta passio Domini expressit, cognitio manavit, corda spiritualium susceperunt. Sicut post mellis expressionem signis imprimendis aptior est cera sine sapore gustantis, sic populi Judaici regentes in lege et prophetis Sabbata et Circumcisionem, Neomenias et Azyma, et cætera horum similia, velut amissa legis dulcedine, sola signorum vestigia, tanquam ceram sine melle tenuerunt.

IV. Sed favus multo evidentior (*c*), cera, mel et examen Ecclesiæ sacramenta, fœcunditatisque bona opera significant. Quapropter admonet me Scriptura, ex libro Judicum, aliquid etiam de illo favo dicere, qui in ore leonis mortui inventus est. Cum enim Samso

etiam ad Africanam permanasse, cum Canon Concilii Tolet. IV. celebrati anno 633. Ritum hunc *per multa terrarum loca* in usu esse asserat. Accedit, quod Cerei Benedictio: *Exultet jam angelica turba*, etc in Sacramentario Gothico et Gallicano Augustino tribuatur, *cum adhuc Diaconus esset*, et ipse S. Doctor *L. XV de Civ. Dei cap.* 22. versiculos citet a se *in laude quadam Cerei* compositos. Verum an his paschalis? Certius est, *Epistolam ad præsidium* de Cereo paschali olim Hieronymo tributam, et a Vallario in *T. XI. p.* 154. rejectam Augustini tempora propius contingere, cui deinceps Ennodii Ticin. *Benedictiones Cerei II.* Flori Drepanii *Hymnus*, et alia successere monumenta, quæ Ritus hujus antiquitatem confirmant. Vide, quæ in hanc rem *T. II. vet. Liturg. Alem. Disq. VI. c.* 1. congessit cels. Mart Gerbertus S. Blasii Abbas Princeps, quem honoris, doctrinæ, et amicitiæ causa nomino, cuique *Appendicem* hanc *Augustinianam* imprimis cupio commendatam. Si qui pro Augustino pronuntiaverint, Sermonem hunc Editioni *Maur.* post *Sermonem CCXXIII.* inserere poterunt.

(*b*) Pro facis seu candelæ ellychnio. Confer Gloss. Ducangii v. *Papyrus*.

(*a*) Lapsus videtur memoria Auctor apem formicæ, *Prov.* VI, 6. substituens. Paulo infra tamen ad *Eccli.* XI, 3. alludit.

(*b*) Error Librarii pro *Nobis*.

(*c*) Lege *evidentius*.

ille fortissimus ad desponsandam iret uxorem, catulus leonis obviam illi factus est in itinere, quem tanquam hœdum arreptum necavit, et in nihilum facta est in manibus ejus tantæ bestiæ fortitudo (*Judic.* XIV). Perrexit quo intenderat, desponsavit uxorem, discessit. Rediens divertit cadaver leonis inspicere. Tunc invenit congregatas apes favum mellis in ore leonis mortui fabricasse. Sacramentum hoc magnum est ; res autem breviter a nobis huc usque narrata pro qualitate temporis suffecerit. Jam nunc, fratres, quantum potestis, attendite. Quid Samson, quid leo, quid favus ille significat? Quantum Dominus suggesserit, explicabo. Ipse namque Dominus Jesus Christus pulchritudine mirabilis, fortitudine potentissimus Ecclesiam scilicet ex gentibus convocatam tanquam alienigenarum filiam, venit, ut desponsaret uxorem. Cui Ecclesiæ loquebatur Apostolus, cum diceret : *Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (2 *Cor.* XI, 2). Catulus leonis hic mundus est, dilectores hujus sæculi, filius diaboli, populus impiorum, cujus furor ausus est obviam ire, et resistere Domino, quoad salutem credentium, evangelicam prædicationem præpediret. Fremebat enim gentilis furor per reges, et potentes hujus sæculi, et veluti a patre diabolo inflammatus contra Evangelium Dei, quasi catulus leonis, ardebat, sed tam diu fremuit, donec ad manus viri fortis veniret. Perseverans autem Martyrum fides totam sævitiam gentium, et acerrimos persecutionis impetus fregit. Talibus enim vere fortissimis membris Dominus Christus sæculum vicit, cujus immanem superbiam cum per omnem orbem terrarum nunc videamus extinctam, quis non lætus aspiciat jacere super terram catulum leonis occisum?

SERMO II.

In Sabbato sancto (*a*).

SYNOPSIS.

I. Deus creavit omnia per Filium. II. Manifestatio Filii per incarnationem. III. Trinitatis Mysterium. IV. Mentis humanæ existentia demonstrat existentiam Dei. V. Genuina Dei notio, et in ea spes immortalitatis nostræ.

I. Multas divinas lectiones audivimus, quarum prolixitati parem sermonem nec nos valemus (*b*), nec vos capitis, si valeamus. Quantum ergo Dominus donat, loqui volumus Charitati Vestræ de ipso capite Scripturarum, ubi cum legeretur, audivimus, quia *In principio fecit Deus cœlum et terram* (*Gen.* I, 1). Attendite et cogitate, quis fecerit ; sed scio non posse vos cogitare, quis fecerit. Cogitate, quid fecerit, et laudate, qui fecit. *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Ecce, quæ facta sunt, in promptu sunt, cernuntur, delectant. Opus patet, Artifex latet, quia et, unde videtur, patet, et unde amatur, latet. Quando ergo mundum videmus, et Deum amamus, melius est utique, unde amamus, quam unde videmus. Oculis videmus, mente amamus. Ergo mentem oculis præponamus, quia et melior est, quem de occulto amamus, quam opus ejus, quod de aperto videmus. Quæramus ergo, si placet, quando Deus tantam molem fecit, quibus machinis fecit? Machina facientis verbum est jubentis. Quid miraris? Opus est Omnipotentio. Si ergo quæris, qui fecit? Deus fecit. Si quæris, quid fecit? Cœlum et terram fecit. Si quæris, per quid fecit? Per verbum fecit, quod non fecit. Verbum, per quod factum est cœlum et terra, ipsum verbum non est factum. Si enim factum est, per quid factum est? *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3). Si quæcumque facta sunt, per Verbum facta sunt, procul dubio Verbum factum non est, per quod omnia facta sunt. Denique narrator operum famulus Dei Moyses : *In principio*, inquit, *fecit Deus cœlum et terram.* Per quid fecit? Per verbum. Numquid et verbum fecit? Non. Sed quid? *In principio erat Verbum* (*Ibid.* 1). Jam erat, per quod fecit; ideo, quod non erat, fecit. Possumus intelligere, et recte intelligimus in ipso unigenito Verbo factum esse cœlum et terram. Per quod enim facta sunt, in ipso facta sunt. Potest hoc esse et intelligi principium, in quo fecit Deus cœlum et terram. Ipsum enim verbum est et sapientia Dei, cui dicitur : *Omnia in sapientia fecisti* (*Psal.* CIII, 24). Si in sapientia Deus fecit omnia, et unigenitus ejus Filius procul dubio est Dei sapientia, non dubitemus in Filio facta esse, quæ per Filium facta esse didicimus. Nam ipse Filius est profecto principium. Interrogantibus quippe Judæis, et dicentibus : *Tu quis es?* Respondit : *Principium* (*Joan.* VIII 25). Ecce *In principio fecit Deus cœlum et terram.*

II. Jam vero cætera, sive cum digeruntur et disponuntur, sive cum ornantur, sive cum ea, quæ facta non erant in cœlo et in terra, creantur, dicit Deus et fiunt. *Et dixit Deus : Fiat, et factum est* (*Gen.* I, *sæpius*). Et sic per singula opera : *Dixit et factum est; Ipse dixit et facta sunt* (*Psal.* XXXII, 9). Qua lingua dixit? Ut quis audiret, dixit? Non semper lacte nutriamur. Erigite nobiscum mentes ad solidum cibum. Nemo Deum cogitet sicut corpus, nemo Deum cogitet sicut hominem, nemo Deum cogitet sicut Angelum, quamvis patribus sic apparere dignatus sit, non per ipsam substantiam suam, sed per subjectam sibi creaturam suam : non enim aliter humanis visibus invisibilis appareret. Quæramus, quid in nobis est melius, et inde conemur attingere, quod est melius omnibus. Quod est in nobis melius, mens est. Quod est omnibus melius, Deus est. Rem meliorem quid quæris re deteriore? In te corpus inferius est, quam mens; in rebus nihil melius, quam Deus. Erige, quod est in te melius, ut attingas, si potueris, ad eum, qui est omnibus melius. Nam et ego, cum loquor, mentibus loquor. Visibiles quidem facies et ipse corpore visibilis cerno; sed per id,

(*a*) In Codice *Fol.* 2. inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep. in Vigiliis Paschæ.* Sublimis, et auctore suo dignissimus, Mundi creationem, Incarnationis et Trinitatis Mysterium, Existentiam et Naturam Dei, nostræque immortalitatis spem exequitur. Locandus in Editione post *Sermonem CCXVIII.*

(*b*) Supplendum fortasse : *exhibere, proferre.*

quod video, alloquor, quod non video. Gero intus verbum corde conceptum, et volo in auribus tuis parere. Quod corde concepi, volo tibi dicere, quod intus est, proferre ad te. Quod latet, quæro, quomodo pervenire ad mentem tuam possit. Convenio primum, quasi januam mentis tuæ, aures tuas, et quoniam invisibile verbum, quod corde concepi, trahere ad te non possum, provideo illi, quasi vehiculum, sonum. Ecce verbum latet, sonus patet. Impono latentem super patentem, et pervenio ad audientem, ac sic verbum exit a me, venit ad te, et non recessit a me. Si ergo licet magnis exigua comparare, infima summis, humana divinis, fecit hoc et Deus. Verbum latebat apud Patrem. Ut veniret ad nos, assumpsit quasi vehiculum, carnem suscepit, ad nos processit, et a Patre non recessit, sed ante incarnationem suam, ante ipsum Adam patrem generis humani, ante cœlum et terram, et omnia, quæ in eis sunt, *In principio erat Verbum, et in principio fecit Deus cœlum et terram.*

III. Terram autem fecit Deus adhuc antequam ornaretur, antequam ejus species nudaretur. *Invisibilis erat, et incomposita, et tenebræ erant super abyssum.* Tenebræ erant, ubi lex non erat; nondum enim lux facta erat. *Spiritus Dei superferebatur super aquas* (*Gen.* I, 2), et ipse opifex, nec a Patre et unigenito Verbo sejunctus. Nam ecce, diligenter attendamus, Trinitas nobis insinuatur. Ubi enim dicitur : *In principio fecit,* Usia (*a*) intelligitur Patris et Filii, in principio Filio Deus Pater. Restat Spiritus, ut Trinitas impleatur. *Spiritus Dei superferebatur super aquas. Et dixit Deus.* Cui dixit Deus? Antequam creatura fieret, erat, qui audiret? Erat, inquit. Quæro, quis? Ipse Filius. Filio ergo dixit Deus. Quo verbo locutus est Verbo? Si enim jam erat Filius, ut dubitat nemo Christianus, utique hoc etiam erat. Filius Verbum erat, et Verbo Pater dicebat. Ergo inter Deum et Verbum verba currebant? Absit! Impedimenta, fratres, carnalis cogitationis auferte, invisibilia invisibiliter cogitate, non vobis versentur ante oculos mentis similitudines corporis. Transi, quidquid in te cernitur. Transcende, quidquid in te etiam non cernitur; corpus enim cernitur, anima non cernitur, sed tamen mutatur. Modo vult, modo non vult; modo scit, modo nescit; modo meminit, modo obliviscitur; modo proficit, modo deficit. Non est hoc Deus, non est Deus ista natura, non est anima portio de substantia Dei. Quidquid enim Deus est, immutabile Bonum est, incorruptibile Bonum est. Etsi invisibilis Deus, invisibilis anima, sed tamen mutabilis anima, immutabilis Deus. Transcende ergo non solum, quod cernitur in te, sed etiam illud, quod mutatur in te. Totum transcende, te ipsum transcende.

IV. Amator quidam invisibilis bonitatis, amator quidam invisibilis æternitatis ait in suspiriis suis, et gemitibus amoris sui : *Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis die et nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus* (*Psal.* XLI, 4). Quomodo non fiant vere gemitus amanti lacrymæ suæ panis, ut eis quodam modo tanquam ex cibi voluptate vescatur, et libenter ploret, quandiu non videt quod amat, cum dicitur ei quotidie : *Ubi est Deus tuus?* Si dixero Pagano : « *Ubi est Deus tuus?* ostendet mihi idola. Si fregero idolum, ostendet montem, ostendet arborem, ostendet vilem de flumine lapidem. Quod enim de multis lapidibus tulerit, et in loco honoratiore collocaverit, et incurvatus adoraverit, hoc est Deus ipsius. Ecce, inquit digitum intendens : Ecce Deus meus. Cum irrisero lapidem, cum abstulero, cum fregero, cum projecero, cum contempsero, intendit digitum ad solem, ad lunam, intendit ad quamlibet stellam. Illam vocat Saturnum, illam Mercurium, illam Jovem, illam Venerem. Quæro, quid voluerit, quocumque digitum intenderit. Respondet mihi : Ecce est Deus meus. Et quia video solem, et frangere non possum, sidera non possum dejicere, cœlum non possum evertere, quasi superior sibi videtur visibilia demonstrando, et digitum extendendo, ad quod voluerit, et dicendo : Ecce est Deus meus, et ad me se convertit dicens : *Ubi est Deus tuus?* Cum audio : *Ubi est Deus tuus?* quid oculis ostendam, non habeo, mentes oblatrantes cæcas invenio. Oculis, quos habet, unde videat, ego non habeo, quod ostendam. Cum vere habeo, quem ostendam, ille non habet oculos, unde videat. Libet flere, tanquam in lacrymis pane vesci! Invisibilis est enim Deus meus, ille, qui mihi loquitur, visibilia requirit, cum dicit : *Ubi est Deus tuus?* Ego autem, ut pervenirem ad Deum meum, sicut dicit in ipso Psalmo : *Hæc meditatus sum, et effudi super me animam meam* (*Psal.* XLI, 5). Deus meus non est infra animam meam, sed est supra animam meam. Unde attingo ad id, quod est supra animam meam, nisi effundam super me animam meam? Et tamen huic protervo, visibilia requirenti, visibilia demonstranti, de visibilibus exultanti utcumque adjuvante Deo meo respondere conabor. Hoc certe mihi dicis : *Ubi est Deus tuus?* Respondeo tibi : Ubi es ipse tu? Respondeo, inquam; puto, quia non importune. Tu quæsisti, ubi sit Deus (*a*); ego vero, ubi sit ipse interrogator meus. Dicturus est : Ecce, ubi sum. Vides me, tibi loquor. Et ego illi : Interrogatorem meum quæro. Faciem ejus video, corpus ejus video, vocem ejus audio, linguam ejus inspicio. Ipsum quæro, qui in me oculos intendit, qui linguam movet, qui vocem emittit, qui interrogando scire desiderat. Hoc totum, de quo loquor, anima est. Non ergo tecum diutius agam. Tu dicis : Ostende mihi Deum tuum. Ego dico : Ostende mihi animum tuum. Laboras, fatigaris, figeris, cum dico : Ostende mihi animum tuum. Scio, quia non potes. Quare non potes? Quia invisibilis est animus tuus. Et tamen melior est in te, quam corpus tuum. Deus autem meus melior est, quam animus tuus. Quomodo ergo ostendam Deum

(*a*) Οὐσια. Essentia.

(*a*) Fortasse addendum *meus*.

meum, cum mihi non ostendas animum tuum, quo meliorem ostendo Deum meum? Ecce, si dicis mihi, ex opere agnosce animum meum. Quia oculos intendo ad videndum, aures ad audiendum, linguam moveo ad loquendum, vocem promo ad sonandum, ex hoc intelligo et cognosce animum meum. Vides, quia ipsum non potes ostendere, sed me jubes eum ex operibus nosse. Ecce, et ego ex operibus ostendam tibi Deum meum. Nec pergo longius, nec mitto forte infidelitatem tuam ad ea, quæ non capis. Opera Dei mei non sic commemoro: Fecit invisibilia, fecit visibilia, id est, Cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt. Non te mitto per multa. Ad te ipsum redeo. Tu certe vivis. Habes corpus, habes animum. Visibile est corpus, invisibilis est animus. Corpus habitaculum, animus habitator. Corpus vehiculum, animus utens vehiculo, corpus, quasi vehiculum, quod regatur, animus auriga corporis tui. Ecce manifesti sunt sensus tui, tanquam januæ in corpore tuo, per quas nuntietur aliquid interius habitanti animo tuo: oculi, aures, olfactus, gustus, tactus, membra disposita. Quid illud intus, unde cogitas, unde ista vivificas? Hoc totum, quod miraris in te, qui hoc fecit, ipse est Deus meus.

V. Ergo, fratres mei, si mentes vestras, si interiores animos vestros aliqua, ut potui, congrua collocutione conveni, si ad eos, qui intus morantur in domibus luteis, id est, ad animos vestros habitantes in corporibus vestris loquendo perveni, nolite de eis, quæ nostis, Divina conjicere. Superat omnia Deus, cœlum et terram. Nolite vobis ante oculos ponere quasi fabrum aliquem magnum aliquid componentem, disponentem, machinantem, tornantem, vertentem, aut certe tanquam Imperatorem in sella regia, lucida, ornata sedentem, et jubendo creantem. Frangite idola in cordibus vestris. Attendite, quod dictum est ad Moysen, cum Dei nomen inquireret. *Ego sum, qui sum* (*Exod.* III, 14). Quære, quid aliud *Est*. Illius comparatione nec *Est*. Nescit ulla ex parte mutari, quod veraciter *Est*. Omne, quidquid mutatur et fluitat, et quodam tempore mutari non cessat, fuit, et erit. Non in eo comprehendis *Est*. Deus autem non habet fuit, et erit. Quod autem fuit, jam non est. Quod erit, nondum est. Et quod sic venit, ut transeat, ideo erit, ut non sit. Cogitate, si potestis: *Ego sum, qui sum*. Nolite voluntatibus volvi, nolite voluntariis et temporalibus cogitationibus agitari. State ad *Est*. State ad ipsum *Est*. Quo itis? State, ut et vos esse possitis. Sed quando tenemus volaticam cogitationem, et ad id, quod manet, affigere quando possumus? Ergo misertus est Deus, et ille, qui *Est*, et ille, qui dixit: *Hoc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos*, dicto nomine substantiæ suæ, dicit postea nomen misericordiæ suæ. Quod nomen substantiæ ejus? *Ego sum, qui sum, dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos* (*Ibid.*). Sed Moyses homo erat, et in his, quæ in illius comparatione non sunt, erat. In terra erat, in carne erat, et in ipsa carne anima erat, natura mutabilis erat, sub sarcina fragilitatis humanæ erat. Nam illud, quod dictum est: *Ego sum, qui sum*, quando capiebat? Etenim per id, quod videbatur oculis ejus, ad eum loquebatur, qui non videbatur, et illo, qui videbatur, tanquam instrumento latens Deus utebatur. Non enim, quod videbat Moyses, hoc erat totum Deus: quia nec tu (*a*), quod a me ipso, quod homo sim, sonat, hoc est totum verbum. Habeo in corde verbum, quod non sonat. Sonus transit, verbum manet. Ergo cum diceret Deus ad hominem invisibilis, per id, quod apparere dignatus est, visibilis, loqueretur æternus temporalia, incommutabilis fragilia, cum diceret: *Ego sum, qui sum*, et *Dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos*, tanquam illo non valente comprehendere, quid sit: *Ego sum, qui sum*, et: *Qui est, misit me ad vos*, aut forte, si ipse comprehendebat, nobis legendum erat, qui comprehendere non valemus, continuo post nomen substantiæ dixit nomen misericordiæ. Tanquam diceret Moysi: Quod dixi: *Ego sum, qui sum*, non capis, non stat cor tuum, non es immutabilis mecum, nec incommutabilis mens tua. Audisti, quod sum. Audi, quod capias; audi, quod speres. Dixit iterum Deus ad Moysen: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob*. Non potes capere nomen substantiæ meæ, cape nomen misericordiæ meæ. *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (*Ibid.* 6). Sed quod sum, æternum est. Abraham, Isaac et Jacob quidem æterni, imo non dico æterni, sed ab illo facti æterni. Denique sic etiam calumniantes Sadducæos Dominus ipse convincit, qui cum resurrectionem negarent, hinc ille dedit testimonium sanctæ Scripturæ. *Legite quod dixit Dominus in rubo ad Moysen: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Non est Deus mortuorum, sed vivorum* (*Matth.* XXII, 32; *et Marc.* XII, 26, 27); omnes enim illi vivunt. Proinde et hic non addidit Deus, cum dixisset: *Ego sum, qui sum, Hoc mihi nomen est in æternum* (*Exod.* III, 15). Hic enim nemo dubitat; quia id, quod est, ideo est, quia æternum est. Sed ubi ait: *Ego sum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob*, ibi addidit: *Hoc mihi nomen est in æternum*. Tanquam diceret: Quid times de mortalitate generis humani? Quid fortasse trepidas, ne, cum mortuus fueris, ultra non sis? *Hoc mihi nomen est in æternum*. Æternum nomen esse non posset *Deus Abraham*, *et Deus Isaac*, *et Deus Jacob*, nisi in æternum viverent Abraham, Isaac et Jacob. Conversi ad Dominum, etc. (*b*).

SERMO III.

De Sacramento altaris ad infantes (*c*).

SYNOPSIS.

I. Sacrificii novæ Legis Commendatio. II. Sacrificium istud Christus est. III. Vere et realiter in Eucharistia

(*a*) Vocula *tu* redundat.

(*b*) Formulam hanc Augustino familiarem, pluribus Sermonibus subjectam semel indicasse sufficiat. Integram exhibet Sirmondus in *not. ad XL. Sermones* Opp. suor. T. I. *col.* 537.

(*c*) In Codice *fol.* 4. p. 2. inscriptus: *Incipit alius de sa-*

præsens. IV. Eucharistiæ Effectus. V. Conditiones dignæ Sumptionis.

I. Reddendi sermonis officium, et cura, qua vos parturivimus, ut Christus formaretur in vobis, compellit nos admonere infantiam vestram, qui ex aqua et Spiritu nunc renati cibum et potum istum super hanc dominicam mensam nova luce conspicitis, et novella pietate percipitis, quid sibi velit tam magnum, divinumque Sacramentum, tam clarum et nobile medicamentum, tam mundum et facile sacrificium, quod nec in una civitate terrena Jerusalem, nec in tabernaculo illo quod per Moysen, nec in templo illo, quod per Salomonem fabricatum est, quæ fuerunt umbræ futurorum, sed a solis ortu usque ad occasum, sicut a Prophetis prædictum est, immolatur, et secundum Novi Testamenti gratiam Deo victima laudis offertur. Non adhuc de gregibus pecorum hostia cruenta conquiritur, non nunc ovis aut hircus divinis altaribus admovetur, sed sacrificium jam nostri temporis Corpus et Sanguis est ipsius Sacerdotis. De illo quippe tanto ante prædictum est in Psalmis: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* (1 Psal. cix,4). Quod autem panem et vinum Melchisedech sacerdos Dei excelsi protulerit, quando patrem nostrum Abraham benedixit, in libro Genesis legimus et tenemus (*Gen.* xiv, 18).

II. Christus ergo Dominus noster, qui obtulit patiendo pro nobis, quod nascendo accepit ex nobis, princeps Sacerdotum factus in æternum sacrificandi dedit ordinem, quem videtis, Corporis utique et Sanguinis sui. Nam percussum lancea Corpus ejus aquam et sanguinem emisit, quo peccata nostra dimisit. Hujus gratiæ memores, vestram ipsorum salutem operantes, quoniam Deus est, qui operatur in vobis, cum timore et tremore ad participationem hujus altaris accedite. Hoc agnoscite in pane, quod pependit in cruce; hoc in calice, quod manavit ex latere. Nam et illa vetera sacrificia populi Dei hoc unum venturum multiplici varietate figurabant. Ipse enim Christus et ovis est propter innocentiam simplicis animi, et hircus propter similitudinem carnis peccati. Et quidquid aliud multis et diversis modis in sacrificiis Testamenti Veteris prænunciatum est, ad hoc unum pertinet, quod novo Testamento revelatum est.

III. Accipite itaque, et edite Corpus Christi, etiam ipsi in Corpore Christi facti jam membra Christi. Accipite, et potate Sanguinem Christi. Ne dissolvamini, manducate vinculum vestrum. Ne vobis viles videamini, bibite pretium vestrum. Sicut hoc in vos convertitur, cum id manducatis et bibitis, sic et vos in Corpus Christi convertimini, cum obedienter et pie vivitis. Ipse namque sua jam propinquante passione, cum Pascha faceret cum Discipulis suis, acceptum panem benedixit, et ait: *Hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur* (*Luc.* xxii, 19). Similiter benedictum calicem dedit dicens: *Hic est Sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (*Matth.* xxvi, 28). Hoc in Evangelio vel legebatis, vel audiebatis, sed hanc Eucharistiam esse Filium nesciebatis. Nunc vero aspersi (*a*) corde in conscientia pura, et loti corpore aqua munda *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent* (*Psal.* xxxiii, 6). Hoc enim si digne accipitis, quod pertinet ad Testamentum Novum, per quod æternam hæreditatem speratis, tenentes mandatum novum, ut vos invicem diligatis, habetis in vobis vitam. Illam enim carnem sumitis, de qua dicit ipsa Vita: *Panis, quem ego dedero, caro mea est pro sæculi vita*, et: *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam* (*Joan.* vi, 52-54).

IV. Habentes ergo vitam in illo in carne una eritis cum illo. Neque enim hoc Sacramentum Christi corpus ita commendat, ut nos inde sejungat. Hoc namque Apostolus in Scriptura sancta prædictum esse commemorat: *Erunt Duo in carne una. Sacramentum hoc, inquit, magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* v, 32). Et alio loco de hac ipsa Eucharistia dicit: *Unus panis, unum corpus multi sumus* (1 *Cor.* x, 17). Accipere ergo incipitis, quod et esse cœpistis, si non indigne accipiatis, ne judicium vobis manducetis, et bibatis. Sic enim dicit: *Quicumque manducaverit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit Corporis et Sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (1 *Cor.* xi, 27-29).

V. Digne autem accipitis, si a malæ doctrinæ fermento caveatis, ut sitis *Azymi sinceritatis, et veritatis* (*Id.* v. 8). Aut si fermentum illud charitatis teneatis, *Quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus, donec fermentaretur totum* (*Matth.* xiii, 33). Hæc enim mulier est sapientia Dei, facta per Virginem in carne mortali, quæ in toto orbe terrarum, quem de tribus Noë filiis post diluvium reparavit, tanquam in mensuris tribus suum disseminat Evangelium, *Donec fermentaretur totum.* Hoc est illud *Totum*, quod græce dicitur *Holon* (*b*), ubi custodientes vinculum pacis eritis secundum totum, quod *Catholon* vocatur, et unde Catholica nominatur (*c*).

SERMO IV.

De Paschate (*d*).

SYNOPSIS.

Christus agnus et Leo.

Sicut veritas per Apostolos sonuit, et *In omnem terram exivit sonus eorum, atque in fines orbis terræ verba*

cramentis in eodem die. Sermonem hunc illum puto, de quo Augustinus Edit. *Maur. T. V. Serm. CCXXVIII. Sermonem ad altare Dei debemus hodie Infantibus* (novellis Christianis) *de Sacramento Altaris.* Et fortassis ille est, quem Possidius in *Indiculo Opp. Augustini T. X. cap.* 10. notavit: *De Eucharistia.* Pulchra est ad S. Communionem Præparatio, locanda in Edit. post *Serm. CCXXVIII.*

(*a*) Lego *abstersi.*
(*b*) ὅλον Καθόλον.
(*c*) Videtur excidisse: *Ecclesia.*
(*d*) In Codice *fol*, 5. inscriptus: *Incipit alius de eodem die Sermo sancti Augustini ep.* Fortassis extemporalis, et e

eorum (*Psal.* XVIII, 5); *Pascha nostrum immolatus est Christus* (*Rom.* X, 18). De quo ante Propheta prædixerat : *Sicut ovis ad immolandum ductus est, et ut agnus coram, qui se tonderet, fuit sine voce, sic non aperuit os suum* (*Isai.* LIII, 7). Quis est iste? Nempe ille, de quo sequitur, et dicit : *In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ipsius quis enarrabit* (*Isai. Ibid.* 7). Video exemplum tantæ humilitatis in Rege tantæ potestatis. Nam iste sicut agnus coram tondente non aperiens os suum ipse est *Leo de tribu Juda* (*Apoc.* V, 5). Quis est iste agnus et leo? Mortem pertulit, ut agnus; consumpsit, ut leo. Quis est iste agnus et leo? Mitis et fortis, amabilis et terribilis, innocens et potens, tacens judicatus, fremens judicaturus. Quis est iste agnus et leo? In passione agnus in resurrectione leo, an potius et in passione agnus, et leo, et in resurrectione agnus et leo? Agnum in passione videamus. Modo jam dictus est. *Sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, sic non aperuit os suum.* Leonem in passione videamus. Jacob dixit : *Ascendisti recumbens, dormisti sicut leo* (*Gen.* XLIX, 9). Agnum in resurrectione videamus Apocalypsis, cum de gloria sempiterna virginum loqueretur : *Sequuntur, inquit, Agnum, quocumque ierit* (*Apoc.* XIV, 4). Leonem in resurrectione videamus. Eadem Apocalypsis dicit, quod supra jam posui. *Vicit leo de tribu Juda aperire librum* (*Ibid.* 5). Quare agnus in passione? Quia mortem sine iniquitate suscepit. Quare leo in passione? Quia mortem occisus occidit. Quare agnus in resurrectione? Quia sempiterna est illi innocentia. Quare leo in resurrectione? Quia sempiterna est illi potentia. Quis est iste agnus et leo? Quomodo quæris, quisnam sit? Si autem, quid erat? *In principio erat Verbum.* Si, ubi erat? *Et verbum erat apud Deum.* Si, quale Verbum erat? *Et Deus erat Verbum.* » Si, quantæ patientiæ sit? *Omnia per ipsum facta sunt.* Si, et ipse quid factus est? *Et Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 1, 2 *et* 14). Si, quemadmodum vel de patre sine matre, vel de matre sine patre natus sit? *Generationem ejus quis enarrabit?* Ab altero genitus, gignenti, coæternus. Verbum permanens caro factum est. Omnium temporum creator, opportuno tempore creatus. Præda mortis, prædator mortis. Deformis positione præ filiis hominum, infirmitatem sciens ferre, excelsus facere humilia, humilis excelsa. Deus homo, et homo Deus. Et primogenitus, et creator primogenitorum. Unicus, et frater cunctorum. De substantia patris natus, et particeps factus adoptatorum. Et Dominus omnium, et servus plurimorum. Hic est agnus, *Qui tollit peccata mundi* (*Ibid.* 29), hic est leo, qui vincit regna mundi. Quærebam, quis est iste. Quæramus, qui sunt, pro quibus mortuus est iste. Forte pro justis et sanctis? Non hoc dicit Apostolus, sed potius, quia *Christus pro impiis mortuus est* (*Rom.* V, 6). Non utique, ut impii permanerent, sed ut morte justi impius justificaretur, et effuso sanguine sine peccato peccati chirographum deleretur.

repentinis, quales S. Doctorem subinde habuisse narrat Possidius *Vitæ cap.* 7. sed dignus ejus ingenio. Editioni inferendus post *Sermonem* CCXXIX.

SERMO V

Iterum de Paschate (*a*).

SYNOPSIS.

I. Mors Christi Spes nostra. II. Mors Christi voluntaria. III. Quomodo Christus tristis in morte. IV. Necessitas Incarnationis, ut redimeremur. V. Redemptoris ad Redemptos Verba. VI. Quomodo intelligatur Christus pro nobis mortuus. VII. Errores Apollinaris et Arii refutantur. VIII. Adhortatio.

I. AUDIVIMUS Evangelium. Lecta est Resurrectio Domini nostri Jesu Christi. Resurrexit Christus, ergo mortuus est Christus. Resurrectio testis est mortis; mors autem Christi peremptio timoris. Non timeamus mori. Mortuus est Christus pro nobis. Cum spe vitæ æternæ moriamur. Resurrexit Christus, ut resurgamus. Habemus in morte et resurrectione ejus opus indictum, præmium promissum. Opus indictum passio, præmium promissum resurrectio. Opus hoc Martyres impleverunt; non impleamus pietate, si non possumus passione. Non enim omnibus contingit pati pro Christo, et mori pro Christo. Tamen ipsum mori omnibus contingit. Felices, quibus pro Christo factum est, quod necesse erat, ut fieret! Necessitas enim erat mori, sed non erat necessitas pro Christo mori. Omnibus ventura est mors, sed non omnibus pro Christo mors. Quibus contigit pro Christo mori, quodam modo illud, quod eis erogatum fuerat, reddiderunt. Erogaverat eis Dominus, ut moreretur pro illis; reddiderunt illi moriendo pro illo. Sed unde redderet miser egenus, si non dedisset felix Dominus? Itaque quod erogaverat Martyribus Christus, dedit eis, unde redderent Christo. Vox enim Martyrum est : *Nisi quia Dominus erat in nobis, fortasse vivos absorbuissent nos* (*Psal.* CXXIII, 1, 2). Persecutores, inquit, *Fortasse vivos absorbuissent nos.* Quid est, *Vivos?* Scientes, quia male faceremus, si Christum negaremus, tamen tam magnum malum *Vivi*, id est, scientes faceremus, et sic *Absorbuissent nos vivos*, non mortuos. Quid est, *Vivos?* Scientes, non nescientes. Et qua virtute non fecerunt, quod a persecutoribus facere cogebantur? Ipsi interrogentur, ipsi dicant. Ecce respondent : *Nisi quia dominus erat in nobis.* Ergo ipse dedit, quod ei redderetur. Gratias illi. Dives est. Et quod de illo scriptum est : *Pauper factus est, ut nos divites faceret* (2 *Cor.* VIII, 9), paupertate ejus ditati, vulneribus ejus sanati, humilitate ejus exaltati, morte ejus vivificati (*b*).

II. Dicebat Martyr : *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi* (*Psal.* CXV, 12)? Audite, quod sequitur. Attendit enim et quæsivit, quid retribueret Domino. Et quid ait? *Calicem salutaris accipiam* (*Ibid.* 13). Hoc retribuam Domino : *Calicem salutaris*, calicem martyrii, calicem passionis, calicem

(*a*) In Codice *fol.* 5. *p.* 2. inscriptus : *Item alius Sermo sancti Augustini ep. in eodem die.* Præstans et ad motum comparatus, de Passione et morte Servatoris, collocandus in editione post *Sermonem* CCXXX.

(*b*) Supple *sumus.*

Christi. Hoc est : *Calicem salutaris*, quia salutare nostrum Christus. Ergo, inquit, accipiam calicem ejus, et retribuam illi. De ipso calice dixit et ipse Patri ante passionem : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (*Matth.* XXVI, 39). Pati venerat, mori venerat, in potestate habebat mortem, aut, si mentior, ipsum audite. *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me, et iterum sumo eam* (*Joan.* X, 18). Audistis potestatem? *Nemo tollit*, Sine causa gloriantur Judæi. Peccatum inde habent, non potentiam. Christus, quia voluit, mortuus est. Ipse dicit in Psalmo : *Ego dormivi, et somnum cœpi* (*Psal.* III, 6). Clamaverunt : *Crucifige, crucifige* (*Luc.* XXIII. 21; *et Joan.* XIX, 6), tenuerunt, suspenderunt. Sic illi juvant, quia aliquid potuerunt. *Ego dormivi.* Et quid postea? *Et somnum cœpi.* Vere somnus erat triduans. Quid ergo postea? *Et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me.* Secundum formam servi loquitur : *Dominus suscepit me* (*Psal.* III, 6). Sicut et alio loco : *Numquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat* (*Id.* XL. 9)? Gloriantur Judæi, quasi vicerint me. *Numquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat?* Illi, ut occiderent, suspenderunt, sed *Ego dormivi*, quia quando volui, animam posui, et quando volui, surrexi.

III. Ergo ipse est calix, quem volebat transire, ad quem bibendum venerat. Quid est ergo, Domine, quod dixisti : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Dixisti discipulis passurus et moriturus : *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth.* XXVI, 38). Quæro ergo in his verbis verba illa tua : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Unde audio : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Nemo tollit eam. Quare tristis est? Potestatem habes ponendi animam tuam. Quare dicis : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Respondet interroganti et dicit tibi : Homo, in carne mea te suscepi. Numquid ergo, si in carne mea te suscepi, in voce mea non te suscepi? Quando dico : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*, sicut factor, me loquor. Quando dico : *Tristis est anima mea usque ad mortem*, sicut factura, te loquor. Gaude de me in me, agnosce te in me. Quando dico : *Potestatem habeo ponendi animam meam*, adjutorium tuum sum. Quando dico : *Tristis est anima mea usque ad mortem*, speculum tuum sum.

IV. Non legistis, quia mortuus est? Numquid negamus? Si negaverimus mortem, negamus et resurrectionem. Inde mortuus est, unde homo esse dignatus est. Inde resurrexit, unde homo esse dignatus est, quia et nos homines et morituri sumus, et resurrecturi sumus. Numquid Verbum in illo mortuum est? Numquid pati aliquid potuit, quod *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* 1, 2.)? Quid potest pati tale Verbum? Et oportebat tamen, ut moreretur pro nobis Verbum, et mori non poterat, et, ut moreretur, oportebat. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Ubi sanguis? Ubi mors? Numquid mors in Verbo? Numquid sanguis in Verbo? Si nec mors in Verbo, nec sanguis in Verbo, ubi pretium nostrum? Annon pretium nostrum sanguis est ejus? Unde ergo daret hoc pretium, si maneret solum Verbum? nisi carnem assumeret Verbum; carnem autem de anima humana viventem, ut, quoniam Verbum occidi non poterat, occideretur sola caro, quæ de sua anima vivebat? Neque enim vel anima occidi poterat, quæ anima Divinitati adhærendo unus spiritus erat, ipso Domino duntaxat eam (*a*) se induente, non ipsa in illo credente, sicut de nobis scriptum est : *Qui adjungit se Domino, unus spiritus est* (1. *Cor.* VI, 17). Nos enim, cum infideles essemus, indigni eramus, et a Deo alieni; credendo autem adhæsimus Deo. Illa autem anima adhæsione Dei digna creata est, cum in personæ divinæ unitatem nova, rudisque assumpta est. Qua unitate hac singularitate duorum spirituum inæqualium discedente caro mortua est, quæ de ipsa duorum spirituum unitate novo modo, novoque genere vivens, id est, geminam et admirabilem vitam habens, parvo tantummodo tempore derelicta est. Deus enim spiritus, et imago ejus, humanus spiritus immortales sunt.

V. Sic ergo nos alloquitur quodam modo Dominus noster, Salvator noster dicens : O Homines! feci hominem rectum, et fecit se ipse perversum. A me recessistis, in vobis peristis. Ego autem quæsiturus sum, quod perierat. A me recessistis, inquit, vitam perdidistis. *Et vita erat lux hominum* (*Joan.* I, 4). Ecce quod reliquistis, quando in Adam omnes peristis *Vita erat lux hominum.* Quæ vita? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Ibid.* 1). Vita erat, vos in morte vestra jacebatis. Verbum, unde morerer, non habebam; Homo, unde viveres, non habebas. (Quia dignatur Dominus Christus, suscepi verba ejus. Si ipse mea, quanto magis ego ejus). Quodam modo in silentio, rebus ipsis loquens Dominus noster Christus dicit : Unde morerer, non habebam : Homo, unde viveres, non habebas. Assumpsi de te, unde morerer pro te. Assume de me, unde vivas mecum. Commercia celebremus. Do tibi, da mihi. Accipio a te mortem, accipe a me vitam. Expergiscere, vide quid dem, quid accipiam. Excelsus in cœlo accepi a te super terram humilitatem. Dominus tuus accepi a te formam servi. Sanitas tua accepi a te vulnera. Vita tua accepi a te mortem. Verbum caro factum sum, ut mori possem. Carnem apud patrem non habebam, de massa tua sumpsi, unde tibi erogarem. (Virgo Maria de massa nostra erat; ibi assumpsit Christus carnem a nobis, id est, a genere humano). Accepi a te carnem, unde morerer pro te, accipe a me Spiritum vivificatorem, unde vivas mecum. Postremo mortuus sum de tuo, vive de meo.

(*a*) Lege *ea.*

VI. Ergo, fratres, quando auditis : Natus est de Spiritu ex Virgine Maria, passus est, vapulavit, alapas accepit, quando auditis : Passus est hæc Christus, nolite putare *Verbum illud in principio apud Deum* in sua natura, atque in sua substantia aliquid tale potuisse. Sed numquid possumus dicere, quia Verbum Dei, Deus unigenitus non est passus pro nobis ? Passus est, sed secundum animam et carnem suam passibilem. Accepit enim formam servi, ut tanquam homo pateretur. Habebat enim et animam et carnem, quia totum hominem liberare venerat, non amittendo vitam, sed donando vitam. Ut autem similitudinem demus, unde celerius, quod dicimus, advertatis ; sicut verbi gratia quando Stephanus martyr, et Phocas (*a*), vel aliquis alius passus est, et occisus, et sepultus, caro eorum sola occisa et sepulta est ; animæ autem eorum neque occidi, neque sepeliri potuere, et tamen rectissime dicimus : Mortuus est Stephanus, vel Phocas, vel quicumque alius pro nomine Christi, ita, quando passus, et occisus, et sepultus est Dei Unigenitus, caro utique ejus sola occisa et sepulta est ; anima autem, et multo magis Divinitas ejus occidi non potuit, et ideo securi dicimus, mortuum pro nobis esse et sepultum unicum Dei Filium, id est, Deum Dei unigenitum. Unde utique veraciter, non mendaciter dixit ipse Christus Dominus, qui est sine mendacio veritas : *Sic enim dilexit Deus mundum, ut Unigenitum suum daret, ut omnis, qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (*Joan.* III, 16). Et Apostolus similiter de Deo Patre dicit : *Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* (*Rom.* VIII, 32). Vultis autem noscere, quid est Christus? Nolite attendere carnem solam, quæ jacuit in sepulcro, nolite attendere animam solam, de qua dixit : *Tristis est anima mea usque ad mortem*, nolite attendere Verbum solum, quia, *Deus erat Verbum*, sed attendite, quia Christus totus Verbum, et anima, et caro est.

VII. Nihil autem animæ Christi subtrahatis. Hæretici enim Apollinaristæ dixerunt, quia mentem non habuit, id est, intelligentiam non habuit anima illa, sed Verbum illi pro mente, et pro intelligentia erat. Hoc ait Apollinaris. Ariani autem dicunt : Nec qualemcumque animam habuit. Vos ergo fideliter tenete, quia prorsus Verbum, et anima, et caro est totus Christus. Et quando auditis : *Tristis est anima mea*, animam humanam intelligite, non belluinam. Anima enim sine intellectu anima pecoris est, non anima humana. Si non venit liberare mentem, non habuit mentem. Ergo unus Christus, Verbum, et anima, et caro. Quid homo? Anima et caro. Quid Christus ? Verbum et homo, ac per hoc, Verbum, et anima, et caro, Christus unus. Hominem quando cædis pugnis, quid ejus percutis ? Animam, an carnem? Confiteris, quia carnem. Et tamen clamat anima : quid me percutis, quid me cædis? Numquid, si dicas animæ : Quis te tetigit ? Ego carnem ferio, non te ; nonne, quicumque te audierint hæc dicentem, irridebunt, et insipientem vel insanum te judicabunt ? Sic ergo, qui carnem Verbi Dei flagellaverunt, vel alapis cæciderunt, non possunt dicere : nos carnem flagellavimus, vel exalapavimus (*a*), non Verbum, vel animam Christi. Totum enim Christum, id est, Verbum, et animam, et carnem flagellaverunt, vel alapis cæciderunt. Et cum utique neque animam, neque ipsam Divinitatem ejus, quæ vera vita est, in cruce occidere potuerunt, totum tamen Christum in corde suo, et in mala voluntate sua inficere delectati sunt. Quicumque enim persequitur aliquem, ut eum occidat, sic eum vult extingui totum, sicut extinguitur totum lumen lucernæ in terram collisæ, ut penitus non luceat, cum eam sibi quisque malefactor viderit impediré (*b*). Quod in homine fieri nullo modo potest, id est, ut totus extinguatur, qui unam utique substantiam habet mortalem, alteram immortalem. Nulla enim in illo mortalis est, nisi caro. Unigenitus autem Dei Christus multo magis totus extingui non potuit, cum eum se Judæi extinguere putaverunt, qui in tribus substantiis suis, id est, una, æterna, atque divina, et in duabus temporalibus, id est, humanis unam solam habuit mortalem, id est, carnem suam. Animam autem et maxime Divinitatem suam sine dubio immortalem habuit. Et ideo sua parvi temporis morte nos de nostra morte æterna redimere solus potuit, qui non tantummodo caro, et anima humana fuit, sed Deus et anima, et caro, unus Dei Unigenitus fuit. Qui enim *Descendit usque in inferiores partes terræ, ipse est, et qui ascendit super omnes cœlos* (*Ephes.* IV, 10), quod homo solus facere non posset.

VIII. Securi ergo exultemus, et lætemur, charissimi fratres, quia ille nos sua morte redemit, qui etiam occisus de hostibus triumphavit. Occisus enim mortem occidit, et in æternum nos de manu ejus liberavit, *Ascendensque in altum captivam duxit captivitatem* (*Ibid.*), atque hominibus misso Spiritu sancto dona sua dedit, qui etiam jacens in sepulcro credentem latronem in paradisum introducere potuit.

SERMO VI.

Item de Sacramento altaris ad infantes (*c*).

SYNOPSIS.

I. Corpus dominicum et in altari est, et nos illud sumus. II. Eucharistia symbolum unitatis III. Liturgiæ eucharisticæ expositio.

I. Hoc, quod videtis, charissimi, in mensa Domini,

(*a*) Difficile dictu sit, quem e tribus Phocis, Antiocheno videlicet et duobus Sinopensibus, hic innuat Augustinus. Legere de iis, ut soleat, accurate Hagiographi Belgæ ad diem 14. *Julii*. Neminem tamen eorum in Africa notum, aut cultum e Monumentis ibi allatis liquet. Interim Phocæ [illegible] notitia ab Nautis Africæ littora frequentantibus proficisci potuit, atque hunc Hortorem Sinopensem fuisse, ex Encomio Asterii Amaseæ Ep. a Fr. Combefisio *Paris.* 1648. e... edito discimus.

(*a*) Ita apud Martene *Anecd. t. III, col.* 1640. in pass. Cypriani et Justinæ : *Exalapari jussit.*

(*b*) Lego : *cum ea se quisque malefactor viderit impediri.*

(*c*) In Codice *fol.* 7. inscriptus : *De Sacramentis altaris. Sermo sancti Augustini ep. in eodem die.* Brevis institutio ad sacram Synaxin primum accedentium, qualis supra

panis est, et vinum; sed iste panis, et hoc vinum accedente verbo fit corpus, et sanguis Verbi. Ille enim Dominus, qui *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1), propter misericordiam suam, qua non contempsit, quod creavit ad imaginem suam, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Ibid.* 14), sicut scitis, quia et ipsum Verbum assumpsit hominem, id est, animam et carnem hominis, et homo factus est, manens Deus. Propter hoc, (*a*) quia et passus est pro nobis, commendavit nobis in isto Sacramento corpus, et sanguinem suum, quod etiam fecit et nos ipsos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus, et per misericordiam ipsius, quod accipimus, nos sumus (*b*). Recordamini, quod fuit aliquando creatura ista in agro, quomodo eam terra peperit, pluvia nutrivit, ad spicam perduxit, deinde labor humanus ad aream comportavit, trituravit, ventilavit, recondidit, protulit, moluit, conspersit, coxit, et vix aliquando ad panem perduxit. Recordamini et vos (*c*). Non fuistis, et creati estis, ad aream dominicam comportati estis, laboribus boum, id est, annuntiantium Evangelium, triturati estis. Quando Catechumeni differebamini, in horreo servabamini. Nomina vestra dedistis, cœpistis moli jejuniis (*d*), exorcismis. Postea ad aquam venistis, et conspersi estis, et unum facti estis. Accedente fervore Spiritus sancti cocti estis, et panis dominicus facti estis.

II. Ecce, quod accepistis. Quomodo ergo unum videtis esse, quod factum est, sic unum estote et vos (*e*), diligendo vos, tenendo unam fidem, unam spem, individuam charitatem. Hæretici quando hoc accipiunt, testimonium contra se accipiunt, quia illi quærunt divisionem, cum panis iste indicet unitatem. Sic et vinum in multis acinis (*f*) fuit, et modo in unum est. Unum est in suavitate calicis, sed (*g*) post pressuram torcularis. Et vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem, et contritionem jam in nomine Christi tanquam ad calicem Domini venistis, et ibi vos estis ad mensam (*h*), ibi vos estis in calice. Nobiscum hoc (*i*) estis; simul enim hoc sumus (*j*), simul bibimus, quia simul vivimus (*k*). Audituri estis, quod etiam hesterno die audistis, sed hodie vobis exponitur, quod audistis, et quod respondistis, aut forte, cum responderetur, tacuistis, sed, quid respondendum esset, hodie didicistis.

III. Post salutationem, quam nostis, id est: *Dominus vobiscum*, audistis: *Sursum cor*. Tota vita Christianorum verorum sursum cor, non Christianorum nomine solo, sed Christianorum re ipsa, et veritate tota vita sursum cor. Quid est *Sursum cor?* Spes in Deo, non in te. Tu enim deorsum, Deus sursum est. Si spem habes in te, cor deorsum est, non est sursum. Ideo, cum audieritis (*a*) a Sacerdote: *Sursum cor!* respondetis: *Habemus ad Dominum*. Laborate, ut verum respondeatis. Quia apud acta (*b*) Dei respondetis, sic sit, quomodo dicitis. Non lingua sonet, et conscientia neget, et, quia hoc ipsum, ut sursum habeatis cor, Deus vobis donat, non vires vestræ, ideo sequitur, cum dixeritis, habere vos sursum cor ad Dominum, sequitur Sacerdos et dicit: *Domino Deo nostro gratias agamus*. Unde gratias agamus? Quia sursum cor habemus, et nisi ille illud levasset, in terra jaceremus. Et inde jam (*c*), quæ aguntur in precibus sanctis, quas audituri estis, ut accedente verbo fiat corpus et sanguis Christi. Nam tolle verbum, panis est, et vinum. Adde verbum, et jam aliud est. Et ipsum aliud quid est? Corpus Christi et sanguis Christi. Tolle ergo verbum, panis est, et vinum. Adde verbum, et fiet Sacramentum. Ad hoc dicitis: *Amen*. Amen dicere subscribere est. Amen latine interpretatur Verum. Deinde dicitur dominica Oratio, quam jam accepistis, et reddidistis (*d*). Quare ante dicitur, quam accipiatur Corpus et Sanguis Christi? Quia, sicut est humana fragilitas, si forte aliquid, quod non decebat, cogitatio nostra concepit; si aliquid lingua, quod non oportebat, effudit; si aliquid oculus, quod non decebat, aspexit; si aliquid auris blandius, quod non oportebat, audivit; si forte aliqua talia contracta sunt de hujus mundi tentatione, et vitæ humanæ fragilitate, tergitur dominica Oratione, ubi dicitur: *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12); ut securi accedamus, ne, quod accipimus, in judicium nobis manducemus, et bibamus. Post hoc dicitur: *Pax vobiscum*. Magnum sacramentum osculum pacis. Sic osculare, ut diligas. Ne sis Judas. Judas traditor Christum ore osculabatur, corde insidiabatur. Sed forte inimicum animum habet contra te aliquis, et non potes eum convincere, cogeris tolerare. Noli ei malum pro malo in corde tuo reddere. Ille odit, tu ama, et securus oscularis. Audistis pauca, sed magna. Non vilescant paucitate, sed chara sint pondere. Simul etiam onerandi non estis, ut ea, quæ dicta sunt, teneatis.

SERMO VII.

De Paschate.

SYNOPSIS.

I. Quis agat Pascha, et quomodo agendum. II. alleluia

Sermo noster III. et in Editis CCXXVII et CCLXXII. Fragmentum ejus e *Bedæ* et *Flori* Collectione *Sermonis CCXXIX.* loco edidere Mauriani. Hic integrum damus.

(*a*) Hic incipit *Fragmentum* editum, de quo supra.

(*b*) Sequens περικοπή usque ad verba: *Recordamini et vos, etc.* deest in *Fragmento* edito.

(*c*) *To vos* in accusandi casu. Itaque male interpunctum in *Fragm.* edito.

(*d*) *Fragmentum* editum interponit: *et*

(*e*) *Fragm.* edit. *estote vos.*

(*f*) Id. *racemis.*

(*g*) Id. omittunt: *sed.*

(*h*) Id. *in mensa, et.*

(*i*) Id. *vos* pro *hoc.*

(*j*) Id. rectius: *sumimus.*

(*k*) Finit hic *Fragmentum* editum *T. V. Col.* 976.

(*a*) Aut hic legendum censeo: *auditis*, aut mox: *respondebitis* pro *respondetis.*

(*b*) Alias in *Actione*. Συνώνυμον Canonis, Secretorum Sacrificii Missæ, ut mox infra: *quæ aguntur.*

(*c*) Supple: *succedunt, sequuntur*, vel quid simile.

(*d*) Id est: Sacerdoti memoriter recitastis. Itaque non Symbolum solum *reddebant*. Vide Nostri *Sermonem LVIII. T. V. col.* 337.

(*e*) In Codice *fol.* 10. *p.* 2. inscriptus; *Item Sermo sancti*

divitum, pauperum, afflictorum. III. Deus agit, ut Pater; Diabolus, ut Mango.

I. Dies Paschæ nos celebrare omnibus notum est, quibus diebus Alleluia cantamus. Quapropter, fratres, sollicite attendendum est, ut, quod visibiliter celebramus, in animo teneamus. Pascha enim nos celebrare dicimus. *Pascha* hebræus sermo est, quod interpretatur Transitus; græce autem *Paschin* pati (*a*), latine *Pascha* pascere, ut dici solet: *Pascam amicos.* Pascha qui celebrant, nisi qui a morte peccatorum suorum transeunt ad vitam justorum? Sicut Apostolus dicit: *Transivimus de morte ad vitam, quia diligimus fratres* (1 *Joan.* III, 14). Pascha quis agit, nisi qui credit Christo passo in terra, ut cum illo regnet in cœlo? Pascha quis agit, nisi qui pascit in pauperibus Christum? Ipse enim de pauperibus ait: *Quicumque uni ex minimis meis aliquid boni fecerit, mihi fecit* (*Matth.* XXV, 40). Christus sedet in cœlo, et indiget in terra. Patrem interpellat pro nobis, et hic panem petit a nobis. Ergo, Domini fratres, si volumus agere Pascha salubriter, transeamus, patiamur, pascamus. Transeamus a peccatis ad justitiam, patiamur pro Christo, pascamus in pauperibus Christum. Convivia honeste celebremus, ut cum Abraham in regno Dei cœlesti convivio perfruamur. Cantemus ergo Deo alleluia, quod latine sonat: *Laudemus* (*b*) *eum, qui est.* Laudemus eum et in prosperis, et in adversis. In prosperitatibus divitiarum non extollamur, et in flagello damnorum non infirmemur. Dicamus alleluia cum Job, qui dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, sic et factum est. Sit nomen Domini benedictum* (*Job* I, 21). Benedicamus ergo Dominum in omni tempore. Semper alleluia cantamus, si ad sonum linguæ nostræ moventur ad operationem justitiæ membra nostra, si hoc, quod sonat in ore cantantis, lucet in moribus viventis.

II. Audite, quomodo cantare jussi sunt alleluia divites et pauperes. *Præcipe*, ait Apostolus, *divitibus hujus sæculi, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui dat nobis omnia abundanter ad fruendum. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi in futurum, ut apprehendant veram vitam* (1 *Tim.* VI, 17, 18). Quod pauperes cantent, Tobias docet: *Fili, ne timeas, quoniam pauperem vitam gerimus. Exuberabunt tibi multa bona, si timueris Dominum Deum tuum, et, quæ placent in conspectu ejus, feceris* (*Tob.* IV, 3). Dilectissima membra Corporis Christi, expectemus Caput nostrum venturum de cœlo, cui cohærentes immobiles permanebimus, ut, cujus passionem celebramus in terra, cum ipso regnemus in cœlo. Disciplinam ejus sustineamus, ut corrigamur, quia, sicut filios, ita nos aggreditur Deus. *Quis est enim*, ait Apostolus, *cui non det disciplinam pater ejus* (*Hebr.* XII, 7). Si separatis vos a disciplina Dei, ergo nothi, et non filii estis. Toleremus flagellum patris, ne incurramus severitatem judicis.

III. Deus et diabolus pater et mango (*a*). Deus ut, pater, flagellat, et corrigit, et assumit; mango blanditur, seducit, et vendit. Pater fert flagellum, et mango fert saccellum (*b*). Si concurreris sub alas flagellantis, liberaberis ab iniquitate vendentis. Vide, a quo, ubi reponaris, in regno cœlorum, an in saccello gehennarum. Si regnum Dei concupiscis, in solutione libertatis lætaberis; si vero saccellum, colligationem servitutis accipies, et ligatus manibus pedibusque dicetur de te: *Tollite et mittite illum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII, 13). Clamatur ad nos fortiter. *Qui habet aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat ecclesiis* (*Apoc.* III, 22).

SERMO VIII.

In octava Paschatis ad infantes (c).

SYNOPSIS.

I. Vis, et effectus Baptismi, et Spes in eo reposita.
II. Baptismus extra unitatem Ecclesiæ non prodest.
III. Contra Schismaticos Baptismo gloriantes.
IV. Cohortatio ad recens baptizatos.

I. Sermo mihi est ad vos, modo nati Infantes, parvuli in Christo, nova proles Ecclesiæ, gratia Patris, fœcunditas Matris, germen pium, examen novellum, flos nostri honoris, et fructus laboris, gaudium et corona mea, omnes, qui statis in Domino, Apostolicis verbis vos alloquor. *Ecce nox præcessit; dies autem appropinquavit. Abjicite opera tenebrarum, et induite vos arma lucis. Sicut in die, honeste ambulate. Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione, sed induite Dominum Jesum Christum, et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis* (*Rom* XIII, 12 14), ut et vitam induatis, quam Sacramento induistis, (*d*). *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, et Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, aut fœmina; omnes enim vos unum estis in Christo Jesu* (*Galat.* III, 27, 28). Hoc habet ipsa vis Sacramenti. Sacramentum enim est vitæ novæ, quæ in hoc tempore incipit a remissione præteritorum omnium peccatorum, perficietur autem in resurrectione mortuorum. *Consepulti enim estis Christo per baptismum in morte, ut, quomodo surrexit Christus a mortuis, sic et vos in novitate vitæ ambuletis* (*Rom.* VI, 4). Ambulatis autem nunc per

Augustini ep. De Festivitate paschali. Sed mihi Augustinum non sapit, saltem integer. Expendant, qui S. Doctori me familiariores sunt. Ego enim ei subtrahere mallem, quam supponere. In Editione locum haberet post *serm. CCLVI.*

(*a*) פסח. Πάσχειν. Frivola hæc intrusa videntur.

(*b*) Imo: *Laudate* הללו.

(*a*) Similia infra *Serm. XXI. n.* 4.

(*b*) Pro *saccido*. Etiam Petronio, Celso, etc. Nullibi tamen in impressis Augustini. Recurret infra *serm. XX n.* 12.

(*c*) In Codice *fol.* 14. inscriptus: *Sermo sancti Augustini episcopi sabbato Paschæ.* Dignus Auctore de Sacramento Baptismi egregie pertractat. Quædam N. 1. Incisa leguntur *t. V. append. serm. CLXVII. col.* 296. male consarcinato. Noster inserendus est post *sermonem CCLX.* qui fortasse his verbis cum innuit: *Regeneratis in baptismo, qui hodie miscendi sunt populo, brevis, sed gravis sermo reddendus est.*

(*d*) Lego: *vita induatis, quem sacramento induistis*, nempe Christum.

fidem, quandiu in hoc mortali corpore peregrinamini a Domino, sed via vobis certa ipse, ad quem tenditis, factus est Christus Jesus secundum hominem, quod pro nobis fieri dignatus est. Servavit enim multam dulcedinem timentibus se, aperturus et perfecturus eam sperantibus in se, cum id, quod nunc in spe accepimus etiam in re acceperimus. *Filii enim Dei sumus, et nondum apparuit, quod erimus. Scimus, quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (1 *Joan.* III, 2). Hoc etiam in Evangelio ipse promisit. *Qui diligit me*, inquit, *mandata mea custodit. Et qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam illum, et ostendam me ipsum illi* (*Joan.* XIV. 21). Utique videbant eum, quibus loquebatur, sed in forma servi, qua major est Pater, non in forma Dei, qua æqualis est Patri. Hanc ostendebat timentibus, illam servabat sperantibus. In hac peregrinantibus apparebat, ad illam cohabitaturos vocabat. Hanc eis ambulantibus substernebat, illam pervenientibus promittebat.

II. *Has ergo promissiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis, et spiritus perficientes sanctificationem in timore Dei* (2 *Cor.* VII, 1). *Obsecro vos, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate animi, et mansuetudine, sufferentes invicem in dilectione, studentes observare unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes.* IV, 1-3). Qualis enim res est, unde tale pignus accepimus. Sed sunt quidam, qui Christum solo Sacramento induerunt, quo in fide vel moribus nudi sunt. Nam et multi hæretici ipsum habent Sacramentum baptismatis, sed non ipsum fructum salutis, nec vinculum pacis: *Habentes*, sicut ait Apostolus, *formam pietatis, virtutem autem ejus negantes* (2 *Tim.* III, 5), vel signati a desertoribus, vel ipsi etiam desertores signum boni regis in damnabili carne portantes, qui nobis dicunt: Si fideles non sumus, baptismum nobis quare non datis? Si autem jam fideles sumus, quid nos quæritis? Quasi non legant, Simonem magum et accepisse baptismum, et tamen a Petro audisse: *Non est tibi pars neque sors in hac fide* (*Act.* VIII, 21). Ecce quia fieri potest, ut aliquis habeat baptismum Christi, et non habeat fidem, vel dilectionem Christi; habeat sanctitatis Sacramentum, nec computetur in sorte sanctorum. Neque interest, quantum ad ipsum solum pertinet Sacramentum, si ibi quisque accipiat baptismum Christi, ubi non est unitas Christi. Nam et baptizatus in Ecclesia, si fuerit desertor Ecclesiæ, sanctitate vitæ carebit, Sacramenti signaculo non carebit. Nam utique exeuntem non potuisse amittere demonstratur, quod redeunti non redditur. Sicut desertor militiæ caret legitima societate, non caret regio charactere. Qui, si et alterum eodem signo ipse signaverit, non faciet consortem vitæ, sed comitem pœnæ. Si autem ad legitimam ordinatamque militiam et ille redeat, et ille veniat, placata regia severitate et illi ignoscitur, quod recessit, et ipse suscipitur, qui accessit. In ambobus culpa corrigitur, ambobus pœna remittitur ambobus pax datur, in nullo, quod signatum est, iteratur.

III. Jam ergo nobis non dicant: Quid nobis dabitis, si jam baptismum habemus? Sic enim nesciunt, quid loquantur, ut nec saltem legere velint, quod sancta Scriptura testatur, in ipsa intus Ecclesia, hoc est, in communione membrorum Christi, multos in Samaria baptizatos non accepisse Spiritum sanctum, sed in solo baptismo fuisse, donec ad eos de Jerusalem venirent Apostoli (*Act.* VIII); contra autem Cornelium, et eos, qui cum illo erant, meruisse accipere Spiritum sanctum, antequam acciperent baptismi Sacramentum (*Id.* X). Ita Deus docuit, aliud esse signum salutis, aliud ipsam salutem, aliud formam pietatis, aliud virtutem pietatis. Quid nobis, inquiunt, dabitis, si jam baptismum habemus? O sacrilegam vanitatem, ita nihil putare esse Christi Ecclesiam, quam non habent, ut nihil se accipere arbitrentur, si ejus communioni socientur! Dicat eis Amos propheta: *Væ eis, qui nihil faciunt Sion* (a) (*Amos* VI, 1)! Quid accepturus sum, inquit, si jam baptismum habeo? Accepturus es Ecclesiam, quam non habes; accepturus es unitatem, quam non habes; accepturus es pacem, quam non habes. Aut si ista nihil tibi videntur, pugna, desertor, contra Imperatorem tuum dicentem: *Qui mecum non colligit, spargit* (*Luc.* XI, 23). Pugna contra Apostolum ejus, imovero et ibi contra ipsum, qui per eum loquebatur, dicentem: *Sustinentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes.* IV, 3). Numera, quæ dixit: Sustinentiam, dilectionem, unitatem, spiritum, pacem. Spiritus illic operator omnium, qui nominatus est, quem tu non habes. Numquid sustinuisti, qui de Ecclesia recessisti? Quem dilexisti, quando membra Christi deseruisti? Quæ tibi est unitas in sacrilega præcisione? Quæ pax in nefaria dissensione? Absit a nobis, ut nihil sint ista, sed nihil es tu ipse sine istis. Hæc si accipere in Ecclesia contemnis, baptismum quidem potes habere, sed ad majus supplicium habes, quidquid non cum istis habes. Bapismus enim Christi, qui cum istis suffragator esset salutis tuæ, sine istis testis est iniquitatis tuæ.

IV. Vos autem, filii sancti, membra catholica, baptismum non alium, sed aliud accepistis. Accepistis enim non ad pœnam, sed ad vitam, non ad perniciem, sed ad salutem, non ad damnationem, sed ad honorem. Simul enim accepistis et unitatem spiritus in vinculo pacis, si tamen et vos, quod opto, quod spero, quod exhortor ac deprecor, et, quod accepistis, integrum custodiatis, et proficiendo ad majora veniatis. Hodie dies octavus est nativitatis vestræ. Hodie completur in vobis signaculum fidei, quod apud antiquos patres in circumcisione carnis fiebat octavo die carnalis nativitatis. Figurabatur enim expoliatio mortalitatis in eo membro humano, per quod moriturus nascitur homo. Unde et ipse

(a) [illegible] Cum LXX. Vulg. habet: *qui opulenti estis in Sion.*

Dominus mortalitate carnis resurgendo se expolians, et non quidem aliud, sed tamen ultra non moriturum corpus exsuscitans dominicum diem in sua resurrectione signavit, qui post diem passionis ejus tertius, in numero autem dierum post sabbatum octavus est, idemque primus. Unde et vos nondum re, sed certa jam spe, quia et hujus rei sacramentum habebitis, et pignus Spiritus accepistis, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (*Coloss.* III, 1-4).

SERMO IX.

***De Psalmi* CXVII. *vers.* 1. Confitemini Domino, etc. (*a*).**

SYNOPSIS.

I. Quid sit confiteri Domino. II. Quomodo, et quare confitendum Bonitati divinæ. III. Quantum differat Confessio facienda Homini Judici, et facienda Deo. IV. Exhortatio ad confitenda Deo peccata.

I. *Confitemini Domino quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Psal.* CXVII, 1). Quod nos voce Psalmi Spiritus sanctus hortatus est, cui ore uno, et corde uno respondebamus: Alleluia, quod latine interpretatur: *Laudate Dominum*, hoc vos et per nostram vocem idem Spiritus sanctus exhortatur. *Confitemini*, inquit, *Domino, quoniam bonus est; quoniam in sæculum misericordia ejus.* Sive dona illius laudando cantetis, sive peccata vestra gemendo fundatis, *Confitemini Domino, quoniam bonus est; quoniam in sæculum misericordia ejus.* Neque enim sola commemoratio peccatorum nostrorum, sed etiam Domini nostri laudatio confessio dicitur, quia etsi unum horum faciamus, non sine altero facimus. Nam et iniquitatem nostram cum spe misericordiæ ipsius accusamus, et ipsius misericordiam cum iniquitatis nostræ recordatione laudamus. Confiteamur ergo Domino, *Quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Videtur nonnullis mala esse quædam creatura, quia imperitorum sensus offendit, sed falsum est. Fecit enim Deus omnia bona valde, *Quoniam bonus est.* Videtur nonnullis injustus Deus, quia plerumque fideles ejus multa dura et aspera in hac temporali vita patiuntur: sed, quibus hoc videtur, falluntur. *Flagellat enim omnem filium*, non quem rejicit, sed *Quem recipit, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Hebr.* XII, 6).

II. Confiteamur ergo Domino *Quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Dicamus Domino Deo nostro: *Admiranda sunt opera tua; omnia enim in sapientia fecisti* (*Psal.* CIII, 24). *Justa sunt judicia tua; propter iniquitatem eam induxisti hominem* (*Tob.* III, 2). *Priusquam humiliarer, ego deliqui* (*Psal.* CXVIII, 67). Dicamus hæc in confessione, quia, si quædam supplicio nostræ mortalitatis adversa sunt, ille tamen bonum facit, *Quoniam bonus est.* Et si temporalibus doloribus et laboribus emendamur, *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur, quoniam in sæculum misericordia ejus* (*Psal.* CII, 9). Quid tam bonum, quam Deus noster? Blasphemant homines, nec solum non humiliantur, sed etiam superbiunt in sceleribus suis, et *Facit ille solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* V, 45). Quid tam misericors, quam Deus noster? Perseverant homines in flagitiis et facinoribus suis, et ille eos ad conversionem vocare non cessat. Quid tam bonum, quam Deus noster, a quo et in pressura solatia tanta percipimus? Quid tam misericors quam Deus noster, cujus et futuram sententiam mutati mutamus? Confiteamur Domino, *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Non omnium rerum laudes confessiones sunt, sed laudes Domini Dei nostri. Si enim verissime dictum est: *Quam bonus Deus Israel rectis corde* (*Psal* LXXII, 1), malus utique videtur perversis corde. Quis autem hominum nisi ex perverso fit rectus, ut tanquam convictus laudare incipiat, quod antea reprehendebat, et mirari, quod antea contemnebat, confitens Domino, quoniam sibi jam recto bonus est, qui perverso videbatur malus? Et quoniam sua malitia perversus erat, ipsius autem gratia correctus est, simul oportet confiteatur, *Quoniam in sæculum misericordia ejus.* Nos mali, bonus ille. Nos ab ipso boni, a nobis mali. Bonus ille nobis bonis, bonus ille nobis malis. Nos sævientes in nos, ille misericors erga nos. Vocat, ut convertamur; expectat, donec convertamur; ignoscit, si convertamur; coronat, si non avertamur.

III. Confiteamur ergo Domino, *Quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Confessio etiam peccatorum timenda semper hominibus visa est, sed apud hominem judicem. Nonne sæpissime flagellis et quibusdam verberibus, ungulis quoque et ignibus agitur, ut eruatur ore confessio, et aliquando prius cedunt membra tormentis, ut corporis compago solvatur, quam doloribus animus, ut secretum facinoris propaletur. Instant carnifices, crebrescunt omnia genera tormentorum; sed frustra laniando puniuntur viscera, cum clauditur negando conscientia. Cur autem in tantis cruciatibus homo metuit confiteri, nisi quia confessi solent puniri? Qui confessus fuerit homini, punitur. Deo qui confessus fuerit, liberatur. Nam homo quid fecerit homo ab homine, sed ille qui quærit, ignorat; Deus autem, qui monet ut confiteamur, novit quod confiteri nolebamus, nec tunc discit, quando confessi fuerimus. Quanto ergo magis confitentes a sempiterna morte liberat, qui nostris iniquitatibus, quas et antequam confiteremur, noverat, a temporali morte parcebat.

IV. Dicis fortasse: Quid a me quærit Deus, ut confitear, quod ipse jam novit? Nam homo, ab homine cum hoc quærit, ignorat. Quid putas, nisi quia Deus vult ut et peccatum tuum cognoscendo pu-

(*a*) In Codice fol. 17, p. 2, inscriptus: *Sermo sancti Augustini ep.* de peccatorum Confessione, et memoratur a Possidio in *Indiculo opp.* c. 9. Inserendus post *Sermonem* XXIX.

niatur, et ab illo ignoscendo solvatur? Nam quomodo illum cupis ignoscere, quod tu non vis agnoscere? Audi Psalmum, et, si evigilas, adverte vocem tuam, ubi est. *Peccatum*, inquit, *meum cognovi, et facinus meum non operui. Dixi : Proloquar adversum me delictum meum Domino, et tu dimisisti impietatem cordis mei* (*Psal.* XXXI, 5). Audi in alio Psalmo : *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et delictum meum ante me est semper* (*Id.* I, 5). Non itaque hujusmodi impudenter dicebat Deo : *Averte faciem tuam a peccatis meis* (*Ibid.* 11). Tunc enim ab hominis peccato faciem Deus dignatur avertere, cum homo ipse a peccato suo faciem suam minime curat avertere, ut in Dei auribus dicat : *Peccatum meum ante me est semper*. Nec ideo dicitur Deo : *Averte faciem tuam*, quia non cognoscit, sed quia ignoscit. Si ergo propterea times, homo, confiteri homini judici, quia malus est, aut quia severitatem legis implere compellitur, securus confitere Domino, *Quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus.*

SERMO X.

De Psalmi CXLIX. *vers.* 1. Cantate Domino canticum novum, etc. (*a*).

SYNOPSIS.

I. Canticum duplex : vetus et novum. II. Quæ sanctorum Ecclesia in terris. III. Quæ vera Sion, et quæ ejus conditio. IV. In Christo fides et spes felicitatis nostræ.

I. VENERUNT dies, ut cantemus *Alleluia*. Adeste animo, fratres, ad percipiendum quæ Dominus suggerit ad exhortationem nostram, et nutriendam charitatem, qua nobis inhærere Deo bonum est. Adeste animo, Cantatores boni, filii laudis et gloriæ sempiternæ veri et incorrupti Dei; adeste intenti, et laudate Deum; hoc est enim Alleluia (*b*). Sed laudate Deum non solum in voce, sed et in intellectu, et in opere bono, et sicut nos exhortatus est Psalmus, cantemus Domino canticum novum. Sic enim cœpit : *Cantate Domino canticum novum* (*Psal.* CXLIX, 1). Vetus homo vetus canticum. Novus homo novum canticum. Vetus Testamentum vetus canticum. Novum Testamentum novum canticum. In Veteri Testamento promissiones sunt terrenæ, in Novo Testamento promissiones sunt cœlestes. Quisquis terrena diligit, et terrenis incubat delectationibus, vetus canticum cantat. Qui vult cantare canticum novum, diligat æterna. Ipsa dilectio nova est, quia nunquam veterascit, et innovat amantem. Itaque, fratres, commendamus vobis, ut Deum diligatis; imo ipse commendat omnibus nobis. Bono enim nostro illum diligimus, non bono ipsius, quia malo nostro eum non diligimus, non malo ipsius. Non enim minus habebit Deus Divinitatem, si homo in illo (*a*) non habuerit Charitatem. Nos crescimus ex Deo, non ille ex nobis, et tamen tantum nos dilexit prior, antequam eum diligeremus, ut Filium suum unicum mitteret mori pro nobis. Qui fecit nos, factus est inter nos. Quomodo nos ipse fecit? *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 3). Quomodo factus est inter nos? *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Psal.* CXLIX. 14).

II. Ergo, fratres, si ante amare pigebat, saltem nunc redamare non pigeat. Fœdos nos amavit, quia peccatores amavit. *Etenim Christus*, ait Apostolus, *pro impiis mortuus est* (*Rom.* V, 16). Qui donavit impiis mortem suam, quid servat justis, nisi vitam suam? Videte denique, ubi, vel a quibus canticum istud novum Domino cantetur. Cum diceret enim : *Cantate Domino canticum novum*, subnexuit, et ait : *Laus ejus in Ecclesia Sanctorum* (*Psal.* CXLIX, 1), et potest esse in terra Ecclesia Sanctorum? Dicit enim Propheta : Quia contaminata est terra in sanguine, et adulteria, et homicidia effusa sunt super terram (*Ezech.* IX; *et Osee.* IV, 2). Quomodo ergo videbitur Ecclesia Sanctorum haberi posse in terris? Apostolus docet dicens, quia in terris ambulantes conversationem habemus in cœlis (*Philipp.* III, 20). Sic ergo efficitur, ut in terris positi cœlestem Ecclesiam faciant Sancti. *Lætetur*, inquit, *Israel in eo, qui fecit eum* (*Psal.* CXLIX, 2). Israel, id est, justi et sancti lætentur in Domino, injusti autem lætentur in sæculo. Finito sæculo finitur injustorum exultatio, quia permanente Domino permanebit justorum exultatio. Ergo si pertinemus ad Israel, et si volumus esse Israel, non lætemur in his, quæ facta sunt, sed in eo, qui fecit. Sit spes nostra Deus noster. Qui fecit hæc omnia, melior est omnibus. Quid est Israel? *Videns Deum* (*b*). Quomodo sumus Israel, si nondum videmus? Est quædam visio hujus temporis, erit alia visio futuri temporis. Visio, quæ modo est, per fidem est; visio, quæ futura est, per speciem erit. Si credimus, videmus; si amamus, videmus. Quid videmus? Deum. Ubi est ipse Deus? Interroga apostolum Joannem. *Deus*, inquit, *charitas est* (1. *Joan.* IV, 8 *et* 16). Quisquis habet charitatem, ut quid illum mittimus longe, ut videat Deum? Conscientiam suam attendat, et ibi videt Deum. Si charitas ibi non habitat, non ibi habitat Deus. Si autem charitas ibi inhabitat, Deus ibi inhabitat. Vult illum videre sedentem in cœlo, habeat charitatem, et in illo habitat.

III. Sed *Et filii Sion exultent in Rege suo* (*Psal.* CXLIX, 2). Qui illi sint, operæ pretium est noscere. Sion Specula interpretatur (*c*); specula vero est locus excelsus et editus, de quo longe prospicitur, quod venturum est. Si ergo et nos vitam nostram

(*a*) In Codice *fol.* 19. inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep.* Ad Tempus paschale pertinet, amorem et desiderium futurorum bonorum inspirans, et Editioni post *sermonem XXXII*. inserendus.

(*b*) A loco sequenti usque ad verba : *quia nunquam veterascit*, pene κατὰ λέξιν se repetit Augustinus in *Enarrat.*, dicti Psalmi Edit. T. IV. *col.* 1683.

(*a*) Fortassis : *in illum.*

(*b*) Rectius Hieronymus *Quæst. Hebr.* ad *Genes.* c. 32. v. 28 interpretatur : *Princeps*, seu prævalens *cum Deo* ad hebraïcam fidem. Quo loco vide annon Nostrum etiam oblique notet.

(*c*) Etiam Hieronymo in *Nominibus Hebr.* et aliis, licet ἰσχυρόν potius *locum aridum* innuat

altius a terra, et longe sublimius ab humanis vitiis collocaverimus per virtutem fidei, recte Sion Filii appellabimur. Rex autem Sion sine dubio ille est, qui dicit : *Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus* (*Psal.* II, 6). Quæ Sion, ipsa et Jerusalem, sed Sion vera, et Jerusalem vera, non illa quæ bello cecidit, quæ nobis in mysterio posita est, sed illa, quæ est in cœlis : *Jerusalem, quæ est mater nostra* (*Galat.* IV, 26). Ipsa nos genuit, ipsa nos nutrivit, ex parte peregrina in sæculo, ex magna parte commanens in cœlo. Ex parte, qua commanet in cœlo, beatitudo est Angelorum; ex parte, qua peregrinatur in hoc sæculo, spes est justorum. De illa dictum est : *Gloria in excelsis Deo*; de hac dictum est : *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Qui ergo in hac vita gemunt, et desiderant illam patriam, currant, non pedibus corporis, sed affectibus cordis. Non quærant naves, sed pennas charitatis apprehendant. Quæ sunt duæ alæ charitatis? Dilectio Dei, et dilectio proximi. Peregrinamur enim, dicit Apostolus : *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (2 *Cor.* v, 6). Sed venerunt ad nos litteræ de patria nostra admonentes reversionem nostram. Ipsæ nobis leguntur, cum divinæ Scripturæ nobis recitantur. Beati, qui ibi sunt! Nullis jam cupiditatibus sauciantur, nullis iniquitatibus vel propriis, vel alienis cruciantur, quorum non est negotium, nisi laudare Deum. Non arant, non seminant. Opera enim sunt ista necessitatis; ibi necessitas non est. Non furantur, non deprædantur. Opera enim sunt ista iniquitatis; ibi iniquitas non est. Non frangunt panem esurienti, non vestiunt nudum, non suscipiunt peregrinum, non sepeliunt mortuum. Opera enim sunt ista misericordiæ; ibi nulla miseria est, in qua fiat misericordia.

IV. O beati! Putamus, erimus et nos sic? Eia suspiremus, de suspirio gemamus, et quid sumus, et illud, ubi sumus. Et ubi sumus? In sæculo vano et transitorio. Et quid sumus? Mortales, projecti, abjecti, et sicut quidam dixit Sanctus : *Terra et cinis* (*Gen.* XVIII, 27). Sed qui promisit nobis immortalitatem, et æternitatem, omnipotens est. Si ad nos attendamus, quid sumus? Si ad illum, Deus est, omnipotens est. Non est facturus Angelum ex homine, qui fecit hominem ex nihilo? Aut vere pro minimo habet Deus hominem, propter quem mori voluit Unicum suum? Attendamus indicium dilectionis, et promissionis, unde tales arrhas accepimus. Tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Erigat se ergo et humana fragilitas, non desperet, non se avertat. Qui promisit, Deus est, et venit, ut promitteret. Apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere vitam suam. Ita enim voluit Deus infirmitatem humanam de sua promissione esse securam, ut non solum diceret, sed et scriberet. Credentibus dixit, dubitantibus cavit, et ecce omnia tenentur in quodam Chirographo, in sancta Scriptura. Venit ergo ad regionem peregrinationis nostræ accipere, quod hic abundat : opprobria, flagella, contumelias, spineam coronam, crucem, mortem. Hæc abundant in regione nostra. Attulit commercia, venit, attulit nobis de illa regione bona, et in regione nostra pertulit mala. Promisit nobis tamen, quod ibi futuri sumus, unde venit, et ait : *Pater, volo, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum* (*Joan.* XVII, 24). Tanta præcessit dilectio, quia, ubi nos eramus, fuit nobiscum; ubi ipse est, erimus cum illo. Tenete ergo Christum, fratres, tenete fidem, tenete viam. Ipsa vos perducet ad id, quod videre modo non potestis. In illo enim capite apparuit, quod speretur in membris. In illo fundamento demonstratum est, quod in nostra ædificetur fide, ut postea perficiatur in spe.

SERMO XI.

In Natali Joannis Baptistæ (*a*).

SYNOPSIS.

I. Quis, et cui, et quam lucernam paraverit. II. Joannis Baptistæ modestia. III. Joannis Baptistæ dignitas. IV. Musterium Trinitatis, et Patris, Filiique coæternitas. V. In Christi Baptismo manifestata Trinitas. VI. Quinam sint occulti inimici Christi. VII. Quinam sint aperti inimici Christi. VIII. Anacephalæosis et Adhortatio

I. Loquimur Charitati Vestræ in domo Dei, quod præsens Psalmus admonuit (*b*). Quis est, qui dicat : *Paravi lucernam Christo meo. Inimicos ejus induam confusione; super ipsum autem florebit sanctificatio mea* (*Psal.* CXXXI, 17, 18); et quæ illa lucerna sit, quam paravit Christo suo, et qui sint inimici Christi ejus, quos per illam lucernam induit confusione, et quæ sanctificatio ejus, qui paravit lucernam Christo suo, quæ florebit super Christum ejus. In his enim omnibus verbis illud tantum videtur planum, et apertum, quod hic ait : *Christo meo.* Non enim aliud intelligendum est, quam Christus Dominus et Salvator noster. Perscrutantes itaque, quantum largitur Deus, altitudinem sensus hujus, invenimus hoc Deum Patrem dicere. Deus ergo Pater, id est, persona Dei Patris per Prophetam loquitur : *Paravi lucernam Christo meo.* Filium autem Dei eumdem esse et Christum Dei, non est exponendum Christianis. Inventa itaque loquentis persona videamus, quæ sit lucerna a Deo Patre Christo Filio præparata. Dominus ipse dicit de Joanne Baptista : *Ille erat lucerna ardens et lucens, et vos voluistis exultare ad horam in lumine ejus* (*Joan.* v, 35). Lucernam ergo dixit Joannem accensam de fonte luminis, ut testimonium perhiberet veritati. In hac enim cæcitate jacebant homines, et in hac oculi interioris infirmitate, ut Sol justitiæ per lucernam quæreretur. Nam si quis haberet mundum oculum cordis, cum ipsum prius intueretur, nec ad ejus testimonium lucernam quæreret. Cum enim de illa

(*a*) In Cod. *fol.* 26. inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep. De Festo beati Joannis Bapt.* Præstans et sublimis etiam de Trinitatis mysterio Tractatus, notatus a Possidio in *Indiculo opp.* c. 8 *De responso in Psalmi centesimi trigesimi primi* : Paravi lucernam Christo meo, etc. Locandus post *Sermonem CCXCIII.*

(*b*) Nempe mox citandus v. 7 : *Introibimus in tabernaculum ejus, etc.*

lucerna dixisset : *Voluistis exultare ad horam in lumine ejus*, *ego autem*, inquit, *habeo testimonium majus quam Joannem* (*Joan.* v, 36). Lucerna ergo infirmis in nocte accensa est. Et quomodo illam accendit? Pater Christo Filio suo de Joanne dicit : *Ecce mitto Angelum meum ante te, qui præparabit viam ante faciem tuam* (*Malach.* III, 1, *et Matth.* XI, 10). Paravit lucernam Christo suo (*Psal.* CXXXI, 17).

II. Quomodo inimicos ejus per ipsam lucernam induit confusione? Ac prius videte, quod diximus, de fonte luminis accensam lucernam. Ipse Joannes testatur : *Nos autem*, inquit, *de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* I, 16). Erat autem Joannes tanta excellentia præcellens, ut non ante Christum missus, sed ipse Christus putaretur. Ille autem, si lucerna esset extincta, et nidore superbiæ fumida, quando ad eum missum est a Judæis, dictumque illi : *Tu quis es* (*Ibid.* 19)? Tu es Christus? An Elias? An Propheta? diceret : Ego sum. Invenerat enim occasionem jactantiæ suæ, ultro honorem falsum errore hominum deferente. Numquid hoc persuadere laborabat, quod priores dicebant, qui interrogabant? Sed missus est humilis ad parandam viam excelso. Inde amicus Sponsi, quia servus cognitor Domini. Et ait : *Ego sum vox clamantis in eremo : Parate viam Domino. Rectas facite semitas ejus* (*Matth.* III, 3). Ego non sum Christus, nec Elias, nec Propheta. Et illi : *Quis ergo es?* Et quid dixit? *Ego sum vox clamantis in deserto : Parate viam Domino*. Jam enim ista prædixerat Isaias (*Isai.* XL, 3). De quo autem prædixerit, ibi intelligitur. Legistis, inquit, hoc in Isaia, et forte lectum ignorastis, unde sit dictum. Ego sum, de quo est dictum. Quantum autem se abjicit, qui tantum erigebatur, ut Christus putaretur, quantum se abjicit, videte. *Ego quidem*, inquit, *baptizo vos in aqua : qui autem post me venit, major me est* (*Luc.* III, 16). Et aliquanto posset me major dici (*a*). Majorem se illum dicit. Dic, quanto majorem? *Cujus non sum*, inquit, *dignus corrigiam calceamenti solvere* (*Ibid.*).

III. Jam hinc intelligite dispensationem, quare Joannes ante Christum præmissus est. Videtis, quanto sit minor, quantoque illum fateatur esse majorem, ut dicat indignum se solvere corrigiam calceamenti ejus. Quantus est iste, qui se dicit indignum solvere corrigiam calceamenti hujus? Quantus est? Ubi quærimus? Si ab ipso Joanne quæramus, quantus sit Joannes, non invenimus; humiliat enim se, et nihil de se, vel veraciter, jactanter loquitur. Quantus ergo sit Joannes, qui non est dignus corrigiam calceamenti solvere ejus, qui homo putabatur, a quo audituri sumus? Ipsum Dominum interrogemus, et dicamus ei : Domine, perhibuit de te Joannes magnum testimonium, et cum ejus magna excellentia inter homines appareret, ut Christus esse putaretur, quæsitumque ab eo esset, quis esset, dixit non se esse Christum, dixit venturum esse majorem se, et tanto majorem, ut non sit dignus corrigiam solvere calceamenti ejus. Tanquam lucerna fidelis locuta est de excellenti lumine tuo. Hoc de te Joannes. Videamus, quis sit, qui de te ista, quantus sit ille, qui se ita humiliavit tibi, teque tanto ampliorem se confessus est. Quis est? Ille de te ista. Tu de illo dic nobis aliquid. Audi vocem Domini de Joanne. *In natis mulierum nemo exurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Sed quid ait? *Qui autem minor est, in regno cœlorum major est illo* (*a*). Se ipsum dicit; non enim arrogans est Deus, cum commendat magnitudinem suam. Quid est : *Qui minor est?* Qui posterior ætate, major majestate. Posterior enim natus Joanne est Dominus Christus, sed in eo, quod factus est propter nos, non in eo, per quod facti sumus. Ille, qui post Joannem natus est, audi a Patre : non ante Joannem, non ante David, non ante Abraham, sed *Ante luciferum genui te* (*Psal.* CIX, 3). Si ergo accommodatum est aliquid infirmitati nostræ, ut diem lucerna præcederet, et creditum est lucernæ de die, quanto magis credendum est diei de lucerna, quia *In natis mulierum nemo exurrexit major Joanne Baptista*. Homo igitur, quo nemo major natus erat, cum dicit se indignum solvere corrigiam calceamenti cujusdam, quid est ille, cujus non est dignus solvere corrigiam calceamenti homo, quo nemo major erat? Si jam Joannes tantus homo, ut amplior non possit esse homo, quidquid illo majus, amplius est, quam homo. Si jam Joannes tantus homo, ut major illo nullus sit homo, qui major illo est, amplius est, quam homo. Et qui amplius est, quam homo, tamen propter hominem homo, merito super eum floret sanctificatio Patris.

IV. Super eum enim Spiritus sanctus in specie columbæ descendit. Flos sanctitatis in specie columbæ, in forma simplici atque innocenti tunc demonstratus est plenius ipsi Joanni, ut impleretur : *Et super ipsum florebit sanctificatio mea. Ego*, inquit, *non noveram eum*, *sed qui me misit baptizare in aqua*, *ipse mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego*, inquit, *quod vidi, testimonium perhibeo, quia ipse est electus Dei* (*Joan.* I, 33, 34). De quo testimonium perhibet? Super quem vidit florere sanctificationem Patris. Unde vidit descendentem Spiritum sanctum? Non enim a Filio aliquando recessit Spiritus sanctus, aut aliquando Filius a Spiritu, aut aliquando Filius a Patre, aut Pater a Filio, aut Spiritus a Filio et Patre. Sed aliter ista intelliguntur mente purgata, aliter oculis demonstrantur. Nullo tempore præcedit Pater Filium, nullo tempore sequitur Filius Patrem, nullo tempore, quia ibi nullum tempus. Pater et Filius et Spiritus sanctus, creator temporum, unus Deus. Ibi ergo non est, ut dicas : Prior est Pater, posterior Filius. Ex quo Pater, ex illo Filius. Quære : Ex quo

(*a*) Vacillat hic sensus, nec medelam video.

(*a*) Rectius, si quid video, interpungit S. Pater, quam plurima Exemplaria græca et latina, quæ hic, et *Luc.* VII, 28, legunt : *Qui autem minor est in regno cœlorum*, *major est illo*. Quis enim esset ille *minor in regno cœlorum*, qui Joanne *major* foret?

Pater? Superas cogitatione terram, cælum, Angelos, visibilia, invisibilia, universam creaturam, et quæris: Ex quo cœpit Pater? Non sic quæruntur æterna. Noli quærere ex quo, nisi quod incipit. Noli quærere ex quo, a quo incipit, quidquid cœpit, et quod a nullo incipit, quia non incipit. Sicut autem non incipit Pater, non incipit Filius, sed est Filius splendor Patris. Sic splendor ignis, ex quo ignis, et splendor Patris, ex quo Pater. Ex quo autem Pater? Ab æterno in æternum. Ergo et splendor Patris ab æterno in æternum, et tamen, quia splendor illius, Filius illius, et sic non cœpit tempore, ut genitus sit a Patre? Quis hoc videat? Lima cor, excute pulverem, dilue maculam. Quidquid interiorem perturbat intuitum, curetur, et sanetur, et apparebit, quod dicitur, et creditur, antequam videatur.

V. Modo tamen credimus, fratres. Quid credimus? Patrem et Filium et Spiritum sanctum nullo tempore se præcedere. Cum ergo Pater et Filius et Spiritus sanctus nullo tempore se præcedant, non tamen potui nominare Patrem et Filium et Spiritum sanctum, nisi ista nomina tempora tenerent, et temporibus suis tenerentur. Non est prior Pater, et posterior Filius, et tamen ego non potui dicere, nisi unum prius, et alium posterius, et sua tempora omnes syllabæ tenuerunt, et secunda syllaba in verbis meis sonare non potuit, nisi cum prima transisset. Peracta sunt tempora in syllabis meis, cum ea dicerem, quæ non habent tempora. Sic ergo, fratres mei, cum illa Trinitas sensibiliter ostenderetur huic carni, in fluvio apparuit omnis Trinitas, ubi baptizatus est Dominus a Joanne. Baptizatus est enim, ascendit a baptismo, descendit columba, et sonuit vox de cælo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui* (*Matth.* III, 17). Filius in homine, Spiritus in columba, Pater in voce. Res indiscreta discrete monstrata est; si tamen dicenda est res, sed potius rerum omnium causa, si tamen causa. Quid enim dicimus, cum de Deo dicimus? Et tamen dicimus, et dici se sinit, qui non est, velut cogitatur; dici autem non potest, nec quo modo cogitatur. Sed quantum ad homines, fratres, ecce per columbam apparuit, et impletum est: *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea. Florebit* enim dictum est: clare apparebit. Nihil enim in arbore flore clarius, nihil lucidius. Age jam. Pervenimus ad ultima verba Hypopsalmatis (*a*): *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea* (*Psal.* CXXXI, 18). Recordor me prætermisisse, qui sint inimici, qui confusi sunt per lucernam.

VI. *Paravi lucernam Christo meo*, Pater dixit de Filio suo. Quam lucernam? Joannem. Interroga ipsum Filium. *Ille erat lucerna ardens et lucens. Inimicos ejus induam confusione.* Inimici Christi aperti qui, nisi Judæi? Habet enim occultos inimicos Christus. Omnes inique atque impie viventes inimici sunt Christi, etsi signentur nomine ejus, etsi vocentur Christiani. Quibus enim dicturus est: *Non novi vos*, et dicunt illi: *Domine, in nomine tuo manducavimus et bibimus, in nomine tuo virtutes multas fecimus* (*Luc.* XIII, 26, *et Matth.* VII, 22, 23). Quid manducavimus, et bibimus in nomine tuo? Non enim escas suas pro magno jactabant, et inde se ad Christum pertinere dicebant. Est esca quædam, quæ manducatur et bibitur, et Christus est. Et ab inimicis Christus manducatur et bibitur. Norunt Fideles Agnum immaculatum, quo vescuntur, atque utinam sic vescantur, ut non sint pœnæ debitores! Sicut enim dicit Apostolus: *Quicumque manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (1 *Cor.* XI, 29). Ergo inimici Christi sunt, qui malunt inique vivere, quam illi obtemperare, et cum dicitur venturus judicare vivos et mortuos, timent ne veniat. Si illis liceret, facerent ne veniret. Quia non potuerunt facere ut non veniret, facerent ne rediret. Jam Judæi hoc voluerunt facere, ne rediret. Missus est enim filius ad malos illos colonos, ad malos conductores nolentes reddere mercedem, et lapidantes servos missos ad se. Tunc dixit paterfamilias, dominus vineæ: *Mittam filium meum* (*Luc.* XX, 13). Forsitan vel ipsum reverebuntur. Illi autem cogitaverunt dicentes: *Hic est hæres. Venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas* (*Ibid.* 14)! Non potuerunt facere, ne veniret a patre, et conati sunt facere, ne rediret ad patrem. Sed cui hoc? Videbant quidem et contemnebant mortalem, sed in eo non potuerunt occidere nisi mortem. In morte Christi mors mortua est. Ille resurgens ascendit ad Patrem et venturus est. Quid timetis? Amate, et securi eritis. Nonne nos oramus: *Adveniat regnum tuum* (*Matth.* VI, 10). Ergo, fratres, oramus, et timemus, ne exaudiamur?

VII. Sed isti, ut dicere cœperam, occulti sunt inimici. De illis apertis loquamur, qui aperte inviderunt, sævierunt, tenuerunt, flagellaverunt, illuserunt, crucifixerunt, occiderunt, sepultum custodierunt. Videamus, quomodo induti sunt confusione per illam lucernam. Cum miracula viderent in Domino iidem inimici: *Dic nobis*, inquiunt, *in qua potestate ista facis* (*Luc.* 20, 2)? Inimico animo interrogaverunt, ut, si ille fateretur potestatem suam, quasi blasphemandi reum tenerent. Sed, quomodo ille fecit de nummo, quando volebant calumniari ei, si diceret: Reddatur tributum Cæsari, quasi maledixisset genti Judæorum, quam fecisset subditam et tributariam; si autem dixisset: Non reddatur, criminarentur eum apud Cæsaris amicos et ministros, quod prohiberet reddi; ille autem: *Ostendite*, ait, *mihi nummum; cujus habet imaginem, et superscriptionem?* Responderunt: *Cæsaris. Reddite ergo Cæsari, quæ Cæsaris sunt, et quæ Dei sunt, Deo* (*Matth.* XXII, 19-21). Hoc est dicere: Si Cæsar quærit imaginem suam in nummo, Deus non quærit imaginem suam in homine? Sic et hic inimici calumniatores *In corde et corde locuti sunt mala* (*Psal.* XI, 3). Semel enim dixissent in corde, nisi, qui talia loquerentur, duplex cor haberent, et, unde paulo

(*a*) Hac voce Augustinus etiam L. I. *Retract.* c. 20. utitur ad significandam Psalmi particulam, quæ a succinentibus frequentius repetitur.

ante dictum est, cor combinatum, non simplex. Videte enim, quantum interest. De servis Dei multis dictum est, qui habebant unum cor: *Erat*, inquit, *illis anima una, et cor unum* (*Act.* IV, 32) in Deum. Multi simplices habent unum cor, unus dolosus duo corda. Ergo, quia illi loquebantur in corde et corde: *Dic nobis, in qua potestate ista facis?* id est, si dixeris, honoramus; si dixeris, veneramur; si dixeris, exoramus, videtur hoc sonare de alio corde; de alio autem (nam duplex ibi erat) si dixeris, calumniamur; si dixeris, inveniemus, quod teneamus; si dixeris, inveniemus, quod accusemus. Tales inimici. Sed confundantur de lucerna. Modo illos videbitis confundi. Et bene, quia tempus agimus lucernarium (*a*), confundantur inimici Christi per lucernam, quam paravit Christo suo Pater. *Ille enim lucerna erat ardens*, ipse Dominus ait. Quid ergo istis respondit dicentibus: *Dic nobis, in qua potestate ista facis? interrogabo et ego unum sermonem. Dicite mihi: Joannis baptismus unde est? De cœlo, an ex hominibus? Illi autem perturbati apud se: Si dixerimus: De cœlo, dicturus est nobis: Quare non credidistis ei?* Id est, ut quid me interrogatis, in qua potestate ista facio, quando de me ille perhibuit testimonium, quem vos interrogastis? *Ergo si dixerimus: De cœlo, dicet nobis: Quare non credidistis ei? Si dixerimus: Ex hominibus, timemus populum; omnes enim Joannem tanquam prophetam habebant* (*Matth.* XXI, 24-27), hac timentes populum, hac timentes veritatem, hinc timidi, hinc invidi, ubique cæci responderunt: *Nescimus*. Prolata est lucerna, fugerunt tenebræ. Etenim, quamvis præsentes essent corpore, fugerunt corde dicendo se nescire quod sciebant. Indicium fugæ cordis timor. Timebant a populo lapidari, si dicerent ex hominibus baptismum Joannis; timebant a Christo convinci, si dicerent de cœlo baptismum Joannis. Fugerunt confusi. Nominato ergo Joanne timuerunt, conturbati tacuerunt. Et ille: *Nec ego dicam vobis, in qua potestate ista facio*.

VIII. Parata est ergo lucerna Christo Domino nostro Joannes Baptista. Inimici ejus calumniosi interrogatores prolato lucernæ lumine confusi recesserunt. Impletum est: *Inimicos ejus induam confusione*. Nos autem, fratres, et per Joannem Baptistam præcursorem agnoscentes Dominum, imo et per ipsius Domini testimonium, de quo ait: *Habeo testimonium majus Joanne*, credentes in Christum efficiamur corpus capitis ipsius, ut unus Christus sit caput et corpus, et in omnibus nobis unum factis implebitur: *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea*.

SERMO XII.

In vigiliis Apostolorum Petri et Pauli (*b*).

SYNOPSIS.

I. Petrus a Domino de dilectione ter interrogatus. II. Contra eos, qui gregem Domini dividunt. III. Contra Donatistas gregem Domini Africa concludentes. IV. Donatistæ magis cæci quam Judæi. V. Dehortatio a Schismate.

I. OMNIA, quæ modo leguntur de sancto Evangelio, post resurrectionem Domini gesta et dicta sunt. Audivimus ergo Dominum Jesum Christum interrogantem Apostolum Petrum, interrogantem autem utrum diligeret eum (*Joan.* XXI). Interrogabat ergo Dominus servum, magister discipulum, creator hominem, redemptor liberatum, firmitas trepidum, præscius ignarum, et ubi se faciebat interrogantem, ibi ostendebat docentem. Non enim aliquid Christus nesciret, quod Petrus in corde gestaret. Interrogat semel. Respondet ille; nec sufficit. Interrogat iterum; nec aliud, sed hoc, quod interrogaverat, hoc idem etiam ille respondet. Tertio repetitur interrogatio, tertio respondet dilectio. Ille enim ter interrogabatur propter amorem, qui ter negaverat per timorem. Cum Dominus moreretur, timuit, timuit, et negavit; resurgens autem Dominus amorem inseruit, timorem fugavit. Quid enim jam timeret Petrus? Nam, quando negavit, utique ideo negavit, quia mori timuit. Resurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret? Certe ille nempe ipse interrogabat vivus, qui sepultus est mortuus. Ille aderat, qui in ligno pependerat. Quando judicabatur Dominus noster Jesus Christus a Judæis, tunc Petrus interrogatus, et, quod pejus est, a muliere, et, quod est dedecorosius, ab ancilla, timuit, et negavit. Sub ancilla trepidavit, sub Domino fortiter stetit. Confitenti autem amorem suum semel, et iterum, et tertio oves suas commendavit. *Diligis me?* inquit. *Domine, tu scis quia amo te.* Et ille: *Pasce agnos meos* (*Ibid.* 16). Hoc semel, hoc iterum, hoc tertio; tanquam non esset, ubi ostenderet Petrus amorem suum in Christum, nisi esset pastor fidelis sub Principe omnium pastorum. *Amas me? Amo* (*Ibid.* 17). Et quid mihi præstiturus es amans me? Quid mihi collaturus es homo creatori tuo? Quid collaturus es de amore tuo redemptus redemptori tuo, ut multum, miles regi tuo? Quid es collaturus? Hoc solum exigo. *Pasce oves meas* (*Ibid.*).

II. Videte tamen, fratres, propter homines servos malos, qui de grege Domini peculia sibi fecerunt, et quod non emerant, diviserunt. Extiterunt enim quidam servi infideles, diviserunt gregem Christi, et de grege ipsius quodam modo furtis suis peculia sibi fecerunt, et audis eos dicere: Oves meæ sunt illæ. Quid quæris ad oves meas? Non te inveniam ad oves meas. Si et nos dicamus meas, et illi dicant suas, perdidit Christus oves suas. Ponite vobis ante oculos Principem pastorum, Dominum gregis sui stantem, et discernentem, et dijudicantem inter servos suos. Tu quid dicis? Oves meæ sunt istæ. Et tu quid dicis? Istæ sunt oves meæ. Quas ego emi, ubi sunt? Servi mali! oves vestras dicitis, et, quod emi, vobis vindicatis, cum vos, si non emerem, periretis? Nos, absit ut dicamus vos oves nostras! Non est ista vox

(*a*) Hinc Sermo videtur habitus sub vesperam. Confer. *Ducang. Gloss.* v. *Lucernarium.*

(*b*) In Codice *fol.* 28. inscriptus: *Sermo sancti Augustini ep. In Vigiliis Apostolorum.* Elegans et gravis contra schisma Donatistarum. Inserendus Editioni post *Sermonem* CCXCIV.

catholica, non est germana, non est Petri, quia est contra Petram. Oves estis, sed illius, qui emit et nos, et vos. Unum Dominum habemus. Pastor est, sed non conductus. Suas pascit, et, quod nemo facit de ovibus, et pretium dedit, et instrumentum confecit. Quære pretium. Sanguis ipsius est. Quære instrumentum. Evangelium est, quod modo, cum recitaretur, audistis. Quid dixit Petro? *Amas me? Amo. Pasce oves meas.* Numquid tuas? Vultis noscere, cui dicat tuas? Audite in Libro sancto, qui vocatur Canticum Canticorum. Leguntur ibi sancta Amatoria: Sponsus et Sponsa, Christus et Ecclesia. Et ille totus Liber quasi Carmen est Nuptiarum, quomodo dicunt Epithalamium, sed cubilis sancti, cubilis casti. *In sole enim posuit tabernaculum suum*, hoc est, in luce, in publico, ubi pateret, et non lateret, *Et ipse tanquam sponsus processit de thalamo suo* (*Psal.* XVIII, 6). Accepit enim conjugem, humanam carnem. Thalamus ejus erat uterus virginalis. Illic sibi conjunxit Ecclesiam, ut impleretur, quod ante prædictum est: *Et erunt duo in carne una* (*Gen.* II, 24, *et Matth.* XIX, 5).

III. Loquebantur ergo inter se amantes isti, Christus et Ecclesia. Ait illi Ecclesia: *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie?* Quare volo, et annunties mihi, *Ubi pascis, ubi cubas in meridie? Ne forte fiam sicut operta super greges sodalium tuorum.* Ideo, inquit, volo, ut annunties mihi, *Ubi pascis, ubi cubas in meridie*, ut quando ad te venio, non errem, *Ne forte quasi operta fiam super greges soladium tuorum* (*Cant.* I. 6), id est, irruam in greges non tuos, sed sodalium tuorum, *Velut operta.* Quid est aliud *Operta* (*a*), nisi quasi latens et ignorata? Solent Donatistæ in his verbis dicere sensum suum, non sensum Scripturarum. Hoc enim solent dicere: Africa meridies est, meridies mundi Africa est; ideo Ecclesia interrogat Dominum, *Ubi pascis, ubi cubas?* et respondet ille, *In meridie*; quasi: Noli me quærere, nisi in Africa. Lege, et intellige, Mens hæretica, Speculum tibi proponitur modo. Hic te inveni. Intellige, quia adhuc Sponsa interrogat. Quare facis jam respondentem Sponsum? Vel fœmininum genus agnosce. *Ubi pascis, ubi cubas in meridie? Ne forte fiam sicut operta. Operta*, puto, fœmina est, non masculus. Ergo, o Domine, sit meridies Africa. Sic intelligatur, quomodo ipsi intelligunt. Africa est meridies. Hic facta est pars Donatistæ (*b*). Hic magna divisio, et serra dissensionis ducta est per gregem Christi. Ideo interrogat velut Ecclesia transmarina, ubi non est facta ista divisio: *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie?* Audio enim ibi dici partem Donati, alios Catholicos, alios Donatistas. Mihi annuntia, ubi pascis, ne veniam, et errem ibi. Quæro nuntium, ubi timeo incertum. *Annuntia mihi, ubi pascis, ubi cubas in meridie?* Quare volo ut annunties mihi? *Ne forte fiam sicut operta*, quia parti Donati quasi operta sum, quasi ignorata sum. Ibi prædicor, et illos latet.

IV. Hæc dicunt Scripturæ: *Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini paratus in cacumine montium, et exaltabitur super colles, et venient ad eum universæ gentes* (*Isai.* II, 2). Mons dicitur, et parti Donati opertus est mons. Qui offendit in lapidem, ignoscendum est illi. Qui offendit in montem, quales oculos habet? Fratres mei! Excusabiliores sunt Judæi. Judæi enim in lapidem offenderunt. Hæretici in montem offendunt. Quomodo offenderunt Judæi in lapidem? Quia adhuc Christus, quando patiebatur, parvulus erat, et dictum est: *Offenderunt in lapidem offensionis* (*Rom.* IX, 32). Daniel autem sanctus vidit visum, et scripsit, quod vidit, et ait vidisse se lapidem præcisum *De monte sine manibus* (*Dan.* II, 34). Christus est de gente Judæorum veniens. Erat enim et ille (*a*) mons, quia regnum habet. Quid est *Sine manibus?* Sine opere humano lapis præcisus, quia masculinum opus non accessit ad Virginem, ut nasceretur sine opere humano. Lapis præcisus *De monte sine manibus*, et confregit statuam, in qua significabantur regna terrarum. Et quid dictum est? Iste est lapis, in quem offenderunt Judæi, *Offenderunt in lapidem offensionis.* Quis est mons, in quem offenderunt hæretici? Audi ipsum Danielem. *Et crevit lapis ille*, ait, *et factus est mons magnus, ita ut impleret universam faciem terræ* (*Ibid.* 35). Merito Psalmus Christo Domino resurgenti ait: *Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua.* Quid est *Super omnem terram gloria tua?* Super omnem terram Ecclesia tua, super omnem terram sponsa tua. Et tamen dicit: *Annuntia mihi, quem dilexit anima mea!* Jam ubique sum, jam omnes terras teneo, et Afris *Operta sum. Ergo annuntia mihi, ne forte fiam sicut operta super greges, non ovium tuarum, sed sodalium tuorum.* Sodales enim fecerunt schismata. Qui sunt sodales? Qui ad mensam Domini accesserunt, de quibus dicit alio loco Psalmus: *Qui edebat panes meos* (*Psal.* CVII, 6); de quibus dicit: *Si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique, et, si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo* (*Id.* XL, 10). *Tu vero, homo unanimis, dux meus, et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum consensu* (*Id.* LIV, 13-15). Aliquando cum consensu, modo cum dissensu, quia sine sensu. Hi sunt sodales, quos timebat illa, ne in illos incideret. Timeo, inquit, ne errem; timeo, ne quasi *Operta* irruam in greges sodalium tuorum, ne errando peream; ne baptismum, quem accepi, iterando totum perdam.

V. Audistis sollicitudinem Sponsæ, audite responsum Sponsi. Cum hoc dictum esset a Sponsa, continuo Sponsus: *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres* (*Cant.* I, 7). Catholica, pulchra inter hæreses! *Nisi cognoveris temetipsam*, nisi attenderis ibi te nosse, ubi me dilexisti, nisi Scripturas meas præposueris humanis rumoribus, nisi te cognoveris,

(*a*) Ita Hebr. עטיה, Græc. Περιβαλλομένη. Vulg. vero *vagans*, quasi נטיה.

(*b*) Ita membranæ; sed puto, *Donati*.

(*a*) Lego, *illa*, neape Judæa gens.

quia ubique es; nisi te cognoveris, quia tu designata es, ubi dictum est : *Postula a me , et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* (*Psal.* II, 8); *nisi ergo cognoveris temetipsam*, quid? *Exi tu! Nisi cognoveris, exi!* Malum verbum, luctuosum verbum : *Exi!* Avertat Deus a nobis! Videte, de quibus dictum est : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (1 *Joan.* II, 19). Malo servo dicitur : Exi, quia *Servus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum* (*Joan.* VIII, 35). Vultis videre, quia malo servo dicitur : Exi? Bono servo quid dicitur? *Intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* XXV, 21). Ergo unusquisque, qui audit, unusquisque, qui membrum est Sponsæ ejus, timeat quod dicitur : *Nisi cognoveris temetipsam, o pulchra inter mulieres, exi tu in vestigiis gregum* (*Cant.* I, 7). Quid est *In vestigiis gregum*. Per errores hominum, non in voce Pastoris. Nos, fratres, non exeamus *In vestigiis gregum?* Habemus vestigia Pastoris, quæ sequendo non erramus. *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus* (1 *Petr.* II, 21). *Ergo, nisi cognoveris temetipsam, exi tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos* (*Cant.* I, 7). *Et Hædos, et tuos.* Nostis oves ad dexteram, hœdos ad sinistram. *Et pasce hædos tuos.* Quare *Hædos tuos?* Quia exis, pascis, sicut Donatus, *Hædos tuos*. Si autem non exis, pascis, sicut Petrus, *Oves meas* (*Joan.* XXI, 17).

SERMO XIII.

In Natali Laurentii martyris (*a*).

SYNOPSIS.

I. Laus S. Laurentii, et quomodo agenda Festa martyrum. II. Martyrum exemplum stimulus ad bene vivendum, et vigilandum contra diabolum. III. Nos potius Abrahæ filii, quam Judæi. IV. Contra eos, qui Martyrum Memorias intemperantia profanant. V. Afflictis Pauli exemplum proponitur. VI. Charitas materna in Paulo, et magis in divina Sapientia. VII. Bona opera parit necessitas. VIII. Vita isthæc perpetua pugna est cum morte. IX. Bona vitæ æternæ captum nostrum excedunt. X. Mutuum Orationis suffragium commendatur.

1. Propter fastidium auditoris sermo subtrahendus fuit, sed propter obsequium Martyris exhibendus. Ita ergo adjuvante Domino moderabitur, ut nec onerosus sit, nec forte diminutus, (*b*) quantum sufficientiæ satis est. Illuxit dies Romæ solemnissimus, qui magna frequentia populi celebratur. Adjungimur nos, quamvis absentes corpore, præsentes tamen spiritu fratribus nostris in uno corpore sub uno capite. Neque enim, ubi sepulcrum corporis ejus est, ibi tantum memoria meriti ejus. Devotio ubique debetur. Caro uno loco ponitur, sed spiritus victor cum illo est, qui ubique est. Erat beatus Laurentius in corpore, sicut accepimus, adolescens, vir gravis in animo, quem multum commendabat ætas viridior, corona immarcescibilior. Erat autem diaconus, officio inferior episcopo, corona æquatus Apostolo. Hæc autem solemnitas omnium Martyrum gloriosorum ad hoc instituta est in Ecclesia, ut ad imitationem, qui non viderunt patientes, adducantur fide, commemorentur (*a*) solemnitate. Excideret enim fortasse de cordibus hominum, quod non anniversarius ordo repeteret. Et non omnium martyrum ubique possunt esse ferventes solemnitates, nam quotidie non deessent. Non enim vel unus dies inveniri in anni cursu potest, quo non per diversa Martyres coronati sunt. Sed ferventiores solemnitates, si continuæ essent, afferrent fastidium; intervalla autem renovant affectum. Nos tantum audiamus quod jussum est, attendamus quod promissum est. In cujuslibet Martyris solemnitate ita præparemus cor nostrum festivitati ejus, ut non separemur ab imitatione ejus.

II. Homo enim erat, et nos homines sumus. A quo ille factus est, ab ipso et nos. Quo pretio emptus est, ipso et nos. Non debet itaque homo Christianus dicere : Quare ergo? Imo non debet dicere : Ego non. Sed : Quare et ego non? Audistis beatum Cyprianum martyrum et exemplum et tubam : *In persecutione*, inquit, *militia, in pace conscientia coronatur* (*b*). Nemo ergo sibi putet deesse tempus. Non semper adest tempus passionis, semper autem est devotionis. Nec se quisquam infirmum putet, ubi Deus vires operatur, ne, cum sibi timet, de ipso operatore desperet. Propterea id exemplis Martyrum omnes ætates Deus esse voluit, et utrumque sexum. Coronati sunt senes, coronati sunt juvenes, coronati adolescentes, coronati pueri, coronati viri, coronatæ fœminæ. Et in fœminis omnis ætas coronata est, nec dixit fœmina : Impar sum sexu ad devincendum diabolum. Attendit magis hostem dejiciendum, a quo dejecta est, et expugnandum fide, cui consenserat seductione. Numquid et fœminæ de suis viribus præsumpserunt? Omni enim homini dictum est: *Quid enim habes, quod non accepisti* (1 *Cor.* IV, 7)? Gloria ergo Martyrum gloria Christi præcedentis Martyres, implentis Martyres, coronantis Martyres. Verumtamen, quamvis alio sit tempore pax, alio persecutio, deest alicui tempori occulta? Nunquam deest. Leo ille draco, nec semper sævit, nec semper insidiatur, sed semper persequitur. Quando sævitia est aperta, non sunt occultæ insidiæ. Quando occultæ sunt insidiæ, non est aperta sævitia. Id est, quando ut leo rugit, non ut draco serpit. Quando ut draco serpit, non ut leo rugit; tamen, quia aut leo est, aut draco, semper persequitur. Quando tacet fremitus, insidias cave. Quando insidiæ produntur, in fremitu leonem devita. Et leo autem, et draco devitatur, si semper cor in Christo servetur. Quidquid in hac vita metuendum est, transiturum est. In alia vero vita, et

(*a*) In Codice *fol.* 31. *pag.* 2. inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep. in Natali sancti Laurentii.* Initium innuit, turbatum aliquid fuisse a quibusdam, qui Martyrum festos dies inter festivis tripudiis profanabant, quo etiam infra *n.* 4. pertinet. Cætera varii argumenti. Sermo in Editione collocandus post *sermonem CCCV.*

(*b*) Excidit fortasse : *sed.*

(*a*) Putem *commoneantur.*

(*b*) Ita sanctus Pugil terminat Tractatum suum *de Exhortatione martyrii*, qui in Africæ Ecclesiis publice legi solitus ex hoc loco Augustini videtur.

quod amandum est, non transit, et quod timendum est, non transit.

III. Certe modo in Evangelio Dominus alloquebatur Judæos, et dicebat eis : *Væ vobis, Scribæ, et Pharisæi! quia extruitis monumenta Prophetarum, et dicitis : Si essemus tempore patrum nostrorum, non consentiremus eis in necem Prophetarum. Certe testimonium perhibetis, quia filii estis eorum, qui occiderunt Prophetas. Et vos implebitis mensuram patrum vestrorum.* Cum enim dixissent : *Si essemus tempore patrum nostrorum, non consentiremus eis in necem Prophetarum* (*Matth.* XXIII, 29 32), confirmaverunt se filios esse illorum. Nos autem, si rectum iter tenemus, non dicimus patres nostros, qui occiderunt Prophetas, sed patres nostros dicimus, qui occisi sunt a patribus illorum. Sicut enim degenerat quisque moribus, sic filius fit moribus. Quia utique, fratres, filii Abrahæ dicti sumus, Abrahæ nec faciem novimus, nec de genere ejus stirpem carnis ducimus. Quomodo ergo ejus filii? Non in carne, sed in fide. *Credidit enim Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam* (*Gen.* XV, 6). Si ergo justus Abraham, quia credidit, omnes post Abraham imitantes fidem Abraham facti sunt filii Abraham. Judæi ex carne nati degeneraverunt, nos ex alienigenis orti imitando assecuti sumus, quod illi degenerando perdiderunt. Absit ergo, ut pater illorum Abraham, quamvis de carne venerunt Abraham. Patres illorum illi fuerunt, de quibus et ipsi confessi sunt. *Si essemus*, inquiunt, *tempore patrum nostrorum, non eis consentiremus in necem Prophetarum.* Quomodo dicis, te non fuisse consensurum eis, quos patres tuos dicis? Si patres erant, filius es. Si filius es, consensurus eras. Si autem consensurus non eras, filius non es. Si filius non es, non sunt illi patres. Dominus ergo ex hoc eos convincit facturos, quod illi fecerunt, quia patres suos eos esse nominaverunt. *Certe*, inquit, *testimonium ipsi perhibetis vobis, quia filii estis eorum, qui occiderunt Prophetas*, quia dixistis eos patres vestros. *Et vos implebitis mensuram patrum vestrorum.*

IV. Et nunc consideremus, qui sint filii occisorum, et qui sint filii occidentium. Et videtis multos currere ad Memorias Martyrum, benedicere calices suos de Memoriis Martyrum, redire saturatos de Memoriis Martyrum, et tamen discute illos, et invenies inter persecutores Martyrum. Per ipsos enim tumultus, seditiones, saltationes omnis luxuriæ, quas odit Deus, et modo, quia illos jam coronatos lapidibus non possunt, calicibus persequuntur. Qui erant, et quorum filii erant, quorum saltationes recenti, et prope hesterna Memoria de loco sancti Martyris Cypriani prohibitæ sunt (*a*)? Certe saltabant ibi, et gaudebant ibi, et solemnitatem ipsam, quasi gauderent, magnis votis expectabant, et ad eum diem semper venire cupiebant. Inter quos numerandi sunt? Inter persecutores Martyrum, an inter filios Martyrum? Apparuerunt, quando prohibiti in seditionem tumuerunt. Filii laudant, persecutores saltant. Filii hymnos dicunt, illi convivia producunt. Non ergo interest, quomodo honorare videantur. Tales enim sunt, qui honorant, quales illi fuerunt, qui dixerunt : Si essemus illis temporibus, non consentiremus patribus nostris in necem Martyrum, aut in necem Prophetarum. Consentite modo fidei Martyrum, et credimus, qui non eratis consensuri interfectoribus Martyrum. Martyres unde coronati sunt? Credo, viam Dei ambulando, tolerando, inimicos etiam suos diligendo, pro eis obsecrando. Hæc est corona Martyrum, hoc meritum Martyrum. Amas, imitaris, laudas, filius es Martyris. Vitam fers contrariam, referes et tunc manum contrariam (*a*).

V. Proinde, dilectissimi, quoniam persecutio, sicut dixi, nunquam deest, et diabolus aut insidiatur, aut sævit, semper parati esse debemus corde fixo in Domino, et, quantum possumus, inter istas molestias, tribulationes, tentationes orare nos fortitudinem a Domino, quoniam per nos ipsi parvi et nulli sumus. Quid de nobis dicamus? Paulum Apostolum, cum legeretur, audistis. *Sicut abundant*, inquit, *passiones Christi in nobis, sic abundat per Christum et consolatio nostra* (2 *Cor.* I, 5). Sicut in Psalmo dicitur : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ, Domine, jucundaverunt animam meam* (*Psal.* XCIII, 19). Quomodo hoc dictum est in Psalmo : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, ita exhortationes tuæ jucundant animam meam*, sic dictum est ab Apostolo : *Sicut abundant passiones Christi in nobis, sic abundat per Christum consolatio nostra.* Deficeremus, cum adesset persecutio, si deesset consolator. Et quia vires ipsæ vel tolerandi, vel quædam relaxatio vivendi ad tempus propter necessarium ministerium non erant ab ipsis, videte quid dixerit. *Notum vobis facio, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quia supra modum et ultra vires gravati sumus* (1 *Cor.* I, 8). Tribulatio illa transcendit vires humanas, numquid et auxilia divina? *Supra modum*, inquit, *et ultra vires gravati sumus.* Quantum ultra vires? Vide, quia de animi viribus dicit : *Ita, ut tæderet nos etiam vivere.* Quomodo affectus erat Apostolus multitudine pressuram, ut, quem charitas vivere instigabat, tædium a vita prohiberet! Quomodo eum charitas vivere cogebat, charitas illa, de qua alio loco dicit : *Permanere autem in carne necessarium propter vos* (*Philipp.* I, 24). Ecce tanta increverat persecutio, et tanta tribulatio, ut tæderet eum etiam vivere. Ecce timor et tremor venerunt super eum, et contexerunt eum tenebræ; sicut audistis, cum diceretur in Psalmo. Vox enim corporis Christi est, vox membrorum Christi. Vis ibi agnoscere vocem tuam? Esto membrum Christi. *Timor*, inquit, *et tremor cecidit super me, et contexerunt me tenebræ. Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam* (*Psal.* LIV, 6, 7)! Nonne hoc videtur dixisse Apostolus, cum ait : *Ita, ut tæderet nos etiam vivere?*

(*a*) Confer *Serm. CCCXI. in Nat. Cypriani* Edit. Maur. T. V. *col.* 1262. *n.* 5. ubi *pestem illam* ope episcopi sublatam ait.

(*a*) *sinistram* puto in extremo Judicio.

Quodam modo tædium passus est a visco carnis, quando volare volebat ad Christum. Abundantia tribulationum infestabat viam, sed non intercludebat. Tædebat vivere, sed hoc non in illa æterna vita, de qua dicit : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philipp.* I, 21). Sed quia ex charitate hic tenebatur, quid sequitur? *Si autem vivere in carne hic mihi fructus operis est, et quid eligam, ignoro. Compellor autem e duobus concupiscentiam habens dissolvi, et cum Christo esse. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Manere autem in carne necessarium propter vos* (*Ibid.* 22-24). Cesserat susurrantibus pullis suis, tegebat passis alis, fovebat pullos, sicut ipse ait : *Factus sum parvulus in medio vestrum, tanquam nutrix fovens filios suos* (1 *Thess.* II, 7).

VI. Et videte, fratres; modo lectum est in Evangelio : *Quoties volui congregare filios tuos, tanquam gallina pullos suos, et noluisti* (*Matth.* XXIII, 37). Attendite gallinam, attendite et alias aves, quæ in nostris oculis nidificant. Ova fovent, pullos nutriunt. Nullam videbitis infirmari cum filiis. Videte gallinæ habitum, quando pullos alit, quemadmodum mutatur vox ejus, et in quamdam raucedinem frangitur. Pennæ ipsæ non collectæ et alacres, sed hispidæ et languidæ, ita ut si videas avem aliam, cujus nidum ignores, non agnoscas, an ova habeat, vel pullos. Gallinam autem cum videris, etiamsi ova ejus non videas, nec pullos ejus videas, ex ipsa voce, et habitu corporis intelligas matrem. Quid ergo fecit mater nostra Sapientia? In carne infirmata est, ut pullos colligeret, ut generaret, ut foveret; sed infirmum Dei fortius est hominibus. Sub has alas infirmitatis carnis suæ, sed sub occultam potentiam Divinitatis suæ colligere volebat filios Jerusalem. Hoc Apostolum suum docuerat, quia hoc in illo ipse faciebat. Hoc enim ait ipse Apostolus : *Vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur, Christi* (2 *Cor.* XIII, 3)? Et passiones Christi dicit in se abundasse, non passiones suas, sed passiones Christi. Erat enim in corpore Christi, et erat membrum Christi, et quidquid cum pullis fovendis agebatur in Apostolo, et in membro suo, caput agebat. Hic ergo Apostolus attendens infirmitatem pullorum suorum affectu et desiderio, ut columba, volare cupiebat, sed charitate filiorum, ut gallina, remanebat. *Ipsi*, inquit, *in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non fidentes in nobis simus, sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis mortibus eruit nos, et eruet, in quem speramus, quoniam et adhuc eruet* (*Id.* I, 9, 10). *Eruit, et eruet* quid ait? Servat vitam istam nostram vobis. De multis enim mortibus eruit, ne opprimeretur a persecutoribus, ne citius quam pullis opus erat, coronaretur, secundum illud, quod ait : *Manere autem in carne necessarium propter vos. Sed hoc confidens, novi, quia manebo, et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, et gaudium fidei* (*Philipp.* I, 24, 25). Cupiditas ad alium rapiebat, necessitas alibi retinebat. *Dissolvi*, inquit, *et esse cum Christo multo magis optimum* (*Ibid.* 23). Istud non dixit *Necessarium, sed optimum.* Quod est enim optimum, per se appetitur, quod necessarium, ex necessitate assumitur; inde necessarium nominatur.

VII. Necessariæ rei necessitas nomen imposuit. Proinde nunc nobis necessarius cibus est iste, quo utimur; ad sustentandam temporalem vitam necessarius cibus est; ille autem optimus cibus virtutis, et sapientiæ, panis vivus, semper efficiens, nunquam deficiens (*a*). Ille optimus est, iste necessarius est. Proinde cum transierit ista necessitas famis, et sustentandi mortalis corporis, non erit iste cibus jam necessarius. Quid enim ait Apostolus? *Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et has evacuabit* (1 *Cor.* VI, 13). Quando autem evacuabit? Quando corpus hoc animale resurgens fit spirituale. Ibi enim nulla erit indigentia, et non ibi erunt opera necessitatis. Omnia enim ista, fratres, et bona, quæ hic dicuntur, opera, et ea ipsa opera, quæ monemur ut faciamus quotidie, necessitatis opera sunt. Quid tam bonum, quid tam præclarum, quid tam laudabile Christiano, quam frangere panem esurienti? Egenum sine tecto inducere in domum? Videre nudum, et vestire? Videre mortuum, et sepelire? Videre litigantem, et concordare? Videre infirmum, et visitare, aut curare? Omnia hæc laudabilia opera sunt. Attendite et videte, quia necessitas ea peperit. Frangis enim panem, quia vides esurientem. Si nemo esuriret, cui frangeres panem? Tolle necessitatem alterius miseriæ, non erit opus tua misericordia. Sed tamen per hæc opera, quæ necessitas genuit, pervenimus ad illam vitam ubi necessitas non erit, quomodo per navem ad patriam. In patria semper mansuro, nunquam peregrinaturo navis opus non erit; sed illa navis, quæ ibi opus non erit, illuc ipsa perducit. Cum perventum fuerit, ista non erunt, sed nisi hic adimpleantur, illuc perveniri non potest. Estote itaque alacres in bonis operibus necessitatis, ut sitis beati in perfruitione illius æternitatis, ubi jam necessitas moritur, quia mater omnium necessitatum mors ipsa morietur. *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Quando dicetur morti : *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus* (1 *Cor.* XV, 53-55)? absumptæ morti, et devictæ dicetur : *Quia novissima inimica destruetur mors* (*Ibid.* 26).

VIII. Modo autem omnibus necessitatis operibus cum morte pugnatur. Defectus enim omnis ad mortem trahit, et sustentatio omnis a morte revocat, et ita mutabile est corpus, ut quodam modo aliæ mortes aliis mortibus pellantur. Quidquid assumitur, ubi diu perseverari non potest, quodam modo inchoatio mortis est. Jam videte istam vitam. Si quidquid assumitur, ubi permaneri diutius non potest; ubi, si diutius permanseris, moreris, inchoatio mortis est, et tamen, nisi assumatur, alia mors non pellitur. Verbi gratia, non manducat. Si manducaverit, et digerit, reficitur. Cum non manducat, assumit jejunium, ut mortem, quam factura erat crapula, repellat a se. Nisi

(*a*) Isthæc [illegible] fortasse paulo aliter interpungenda foret.

assumpserit abstinentiam et jejunium, non a se illud repellet. Rursus in hoc jejunio, quod assumpsit, ut mortem crapulæ repelleret, si perseverare in illo voluerit, aliam mortem famis timebit. Sicut ergo assumpsit jejunium, ut mortem crapulæ devitaret, sic assumpturus est cibum, ut mortem jejunii devitet. Quidquid enim horum assumpseris, si in eo perseveras, deficies. Ambulando fatigatus eras, si permanseris in ambulando, fatigatione ipsa deficies, et morieris. Ut ergo non deficias ambulando, requiescis sedendo. Perdura in sedendo, et inde morieris. Somnus te gravis oppresserat; evigilandum est, ne moriaris. Vigilando morieris, nisi rursus dormieris. Da mihi, quod assumas in adjutorium in malum, quod gravabat, pellendum, ubi securus ita sis, ut in eo perseverare velis. Quidquid assumpseris, hoc ipsum timendum erit. Ergo in omni mobilitate et mutabilitate defectionum, et adjutoriorum cum morte pugnatur. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, dicetur morti : *Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* Videbimus, laudabimus, permanebimus. Nulla erit ibi indigentia, nullum adjutorium requiretur. Non invenis mendicum, cui panem frangas; aut peregrinum, quem in domum recipias. Non invenis sitientem, cui calicem porrigas; nec nudum, quem cooperias; nec ægrotum, quem visites; nec litigantem, quem concordes; nec mortuum, quem sepelias. Omnes cibo justitiæ et potu sapientiæ saginantur, omnes immortalitate vestiti sunt, omnes in patria sua æterna vivunt. Omnium sanitas ipsa æternitas est, æterna sanitas, æterna concordia. Nemo litigat, nemo judicem quærit, nemo arbitrum compositionis, nemo sententiam ultionis. Nulla ægritudo, nulla mors.

IX. Hæc dicere potuimus, quæ ibi non erunt; quæ vero ibi erunt, quis dicat? *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I Cor. II, 9). Recte ergo Apostolus : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. VIII, 18). Quidquid passus fueris, o Christiane, scito nihil esse ad id, quod accepturus es. Certe hoc fide retinemus, de corde tuo hoc non recedat. Non potes hoc capere, et videre, quid eris, quale ergo erit quod ab eo, qui capturus est, capi non potest? Utique nos erimus, quod erimus, et capere non possumus, quod erimus. Supergreditur omnem infirmitatem nostram, supergreditur omnem cogitationem nostram, supergreditur omnem intellectum nostrum, et tamen nos erimus. *Dilectissimi*, ait Joannes, *filii Dei sumus*; utique jam adoptione, fide, pignore. Pignus accepimus, fratres, Spiritum sanctum. Quando fallit, qui tale pignus dedit? *Filii Dei*, inquit, *sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus*, inquit, *quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est.* Dixit : *Nondum apparuit*, et id, quod *Nondum apparuit*, non dixit. *Nondum apparuit, quod erimus.* Diceret : Illud erimus, et tales erimus! Quidquid diceret, cui diceret? Non audeo dicere : Quis diceret? sed certe : Cui diceret? Et forte enim erat, qui diceret, quia ipse est, qui in Christi pectore recumbebat, et de ejus pectore in illo convivio sapientiam bibebat, qua sapientia saginatus eructavit : *In principio erat Verbum* (Joan. I, 1). Ergo hoc dixit : *Scimus, quia, cum apparuerit, quod erimus, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est.* Cui similes? Utique ei, cujus filii sumus. *Dilectissimi*, ait, *filii Dei sumus, et nondum apparuit, quod erimus. Scimus, quia, cum apparuerit, similes ei erimus*, cujus filii sumus, *Quoniam videbimus eum, sicuti est* (I Joan. III, 2). Jam modo, si vis esse, cui similis eris, si vis nosse, cui similis eris, attende ipsum, si potes. Nondum potes. Ergo nescis, cui similis eris, propterea nescis, quantum similis eris. Nesciendo ergo adhuc, quod est ille, nescis, quod eris et tu.

X. Hoc ergo meditantes, charissimi, semper expectemus gaudium nostrum sempiternum, et semper oremus fortitudinem in laboribus et tentationibus temporalibus, sive nos pro vobis, sive vos pro nobis. Ne putetis enim, fratres, nostras orationes esse vobis necessarias, et vestras orationes nobis non esse necessarias. Invicem nobis necessariæ sunt orationes pro invicem, quia ipsæ orationes pro invicem charitate conflantur, et hoc sacrificium tanquam de ara pietatis suavissime fragrat Domino. Si enim Apostoli dicebant, ut oraretur pro illis, quanto magis nos longe impares, sed utcumque vestigia eorum sequi cupientes, et quantum assequamur, nec scire valentes, nec dicere audentes. Illi ergo tales Viri orari pro se volebant ab Ecclesia, et dicebant : *Quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra in diem Domini nostri Jesu Christi* (II Cor. I. 14). Invicem pro se orabant ante diem Domini nostri Jesu Christi, gloria in die, infirmitas ante diem. Oretur in infirmitate, ut gaudeatur in gloria. Etenim diversis temporibus illuc tamen uno tempore omnes perventuri sumus. Hinc exeundi diversa sunt tempora; illic accipiendi unum tempus est. Semel enim et simul congregabimur, ut accipiamus, quod diversis temporibus et credidimus, et desideramus. Quemadmodum operarii illi in vinea alii ducti sunt hora prima, alii hora tertia, alii sexta, alii nona, alii decima (*Matth.* XX). Diversis temporibus vocati sunt, sed uno tempore merces omnibus persolvitur. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO XIV.

In Natali Cypriani Martyris (a).

SYNOPSIS.

I. S. Cypriani Laus in Domino. II. Quibuscum confligendum Christiano. III. Contra Spectacula Paganorum. IV. Contra Superbiam. V. Cypriani laus repetita.

I. SANCTA solemnitas beatissimi Martyris, quæ nos in nomine Domini congregavit, de meritis et gloria tanti Martyris exigit aliquid digne dici. Virtutibus enim ejus

(b) In Codice *fol.* 56. *p.* 2. inscriptus : *Item sermo sancti Augustini ep.* De triplici Christianorum pugna, et graviter contra Paganorum spectacula. Editioni inserendus post *sermonem CCCVIII.*

et gloriæ posset forte humana lingua sufficere, si se voluisset ipse laudare. Verumtamen et nos devotione magis quam facultate laudemus eum, imo Dominum laudemus in eo, Dominum in illo, et illum in Domino. Quid enim esset in Domino, vox Martyrum de Psalmo modo, cum legeretur, audita est: *Auxilium nostrum in nomine Domini* (*Psal.* CXXIII, 8). Si auxilium omnium nostrum in nomine Domini, quanto magis Martyrum. Ubi major pugna, ibi majus auxilium necessarium est. Duo sunt enim, quæ faciunt Christianorum angustam viam: voluptatis abjectio, et tolerantia passionis. Vincis, quicumque confligis, si viceris, quod libet, et terret. Vincis, inquam, Christiane, quicumque confligis, si viceris, quod libet, et terret. Aliud, quod libet; aliud, quod terret. Sed nunc de Martyrum agitur gloria. Facile est Martyrum solemnia celebrare; difficile est Martyrum passiones imitari.

II. Angustam, ut dicere cœperam, et arctam Christianorum viam duæ res faciunt: contemptus voluptatis, et tolerantia passionis. Quisquis ergo confligit, sciat se cum toto mundo confligere, et confligens cum toto mundo, hæc duo vincat, et vincit mundum. Vincat, quidquid blanditur; vincat, quidquid minatur. Voluptas enim falsa est, pœna transitoria. Si vis intrare per angustam portam, claude portas cupiditatis et timoris. His enim tentat ille tentator ad evertendam animam. Janua cupiditatis promittendo tentat; janua timoris minando tentat. Est, quod cupias, ut ista non cupias. Est, quod timeas, ut ista non timeas. Non auferatur cupiditas, sed mutetur. Timor non extinguatur, sed in aliud transferatur. Quid cupiebas? Quid mundo blandienti cedebas? Quid cupiebas? Voluptatem carnis, concupiscentiam oculorum, ambitionem sæculi. Nescio, quis istorum trium capitum est carnis infernus. Sed audi apostolum Joannem, qui super pectus Domini discumbebat, et hoc in Evangelio eructabat, quod in convivio Christi bibebat, audi eum dicentem: *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ sunt in mundo. Si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo, quoniam omnia, quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi* (I *Joan.* II, 15, 16). Dicitur ergo mundus hoc cœlum et terra. Non ipsum mundum vituperat, qui dicit: *Nolite diligere mundum.* Qui enim istum vituperat, artificem mundi vituperat. Audiat mundum bis uno loco nominatum sub diversis significationibus. De Domino Christo dictum est: *In hoc mundo erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit. Mundus per eum factus est* (*Joan.* I, 10). *Auxilium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram* (*Psal.* CXXIII, 8). *Mundus per eum factus est. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi* (*Id.* CXX, 1, 2). *Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram.* Iste mundus a Deo factus est: *Et mundus eum non cognovit.* Dilector mundi, amator operis, contemptor artificis, amor tuus migret. Rumpe funes a creatura, alliga ad creatorem. Muta amorem, muta timorem. Non enim faciunt bonos et malos mores, nisi boni vel mali amores. Magnus iste vir, dicet aliquis, bonus est, magnus est. Unde? quæso. Multa novit. Quid diligat quæro, non quid sciat. *Nolite ergo diligere mundum, neque ea, quæ sunt in mundo. Si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo, quoniam omnia, quæ in mundo sunt,* (utique in dilectoribus mundi; ea, quæ sunt in dilectoribus mundi) *concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi.* In concupiscentia carnis voluptas est. In concupiscentia oculorum curiositas est. In ambitione sæculi superbia est. Qui tria ista vincit, non ei remanet omnino in cupiditate, quod vincat. Multi rami, sed triplex radix. Quanta mala habet, quanta mala facit carnalis voluptatis appetitio! Inde adulteria, fornicationes, inde luxuria, inde ebrietas. Quidquid titillat sensus illicite, et mentem penetrat suavitate pestifera, addicit carni mentem, deturbat exercitatorem, subit servienti imperantem. Et quid poterit homo facere rectum in se ipso perversus?

III. Quæ mala facit turpis curiositas, concupiscentia vana oculorum, aviditas nugacium spectaculorum, insania stadiorum, nullo præmio consequente conflictus certaminum! Certant aurigæ aliquo præmio, litigant pro aurigis populi aliquo præmio (*a*). Sed delectat auriga, delectat venator, delectat scenicus. Hanc honestum delectat turpitudo? Muta etiam cupiditatem spectaculorum. Exhibet Ecclesia menti tuæ honorabiliora et veneranda spectacula. Modo legebatur Passio beati Cypriani. Aure audiebamus, mente spectabamus, certantem videbamus, periclitanti quodam modo timebamus, sed Dei adjutorium sperabamus. Denique vultis nosse cito, quid intersit inter spectacula nostra et theatrica? Nos, quantum in nobis viget sana mens, Martyres, quos spectamus, cupimus imitari. Nos, inquam, sanctos Martyres, quos certantes spectamus, cupimus imitari. Honeste spectator! in theatris cum spectas, insanis, si audes imitari quem diligis. Ecce ego specto Cyprianum, amo Cyprianum. Si irasceris, maledic mihi, et dic: Talis sis! specto, delector, quantum valeo, lacertis mentis amplector. Video certatorem, audio victorem. Irascere, ut dixi, et dic mihi: Talis sis! Vide, si non amplector; vide, si non opto; vide, si non cupio; vide, si non indignum me possum dicere; refugere tamen avertique non possum. Specta tu, delectare tu, ama tu. Noli irasci, si dixero: Talis sis! Sed parco, non dico. Agnosce amicum. Spectacula muta mecum. Tales amemus, quos imitari, quantum valemus, optemus. Sed infamis est ille, qui spectatur; qui spectat, honestus est. Cesset cupiditas emptoris, et nulla erit turpitudo venalis. Infamiam spectando confirmas. Quid provocas, quod accusas? Miror, si amati tui non te aspergit infamia. Sed non te aspergat, immaculata maneat honestas, si potest, spectatrix libidinum, emptrix turpium voluptatum. Audeo prohibere spectacula? Audeo prohibere? Audeo plane. Dat mihi fidu-

(*a*) De ejusmodi contentionibus varie in Martiali Epigram. et in Scriptoribus Hist. Aug.

ciam locus iste, et qui me constituit in isto loco. Potuit sanctus Martyr sævientes sustinere Paganos, ego non audeam audientes instruere Christianos? Ego metuam tacitas offensiones, cum ille contempserit apertos furores? Dicam prorsus. Certe redarguar in cordibus audientium, si falsa dico. Optime facit, omnino optime facit antiqua disciplina Romana, quæ omne genus Histrionum infami loco deputavit. Non illis ullus honor in Curia, non saltem in plebeia (*a*) tribuitur. Undique ab honestis remoti, et honesti venales (*b*) præpositi. Quid a te propter dignitatem Decurii (*c*) removisti, et propter voluptatem tibi in theatro posuisti? Consonet dignitati tuæ voluptas tua. Et ipsi miseri addicti sunt spectantium cupiditatibus, spectantium insanientibus voluptatibus. Remove ista omnia, et liberantur. Misericordiam in illos facit, qui spectare noluerit.

IV. Dicta sint hæc de concupiscentia oculorum. Ambitio sæculi quantum mali habet! Ibi omnis superbia. Et quid est pejus superbia? Sententiam Domini audi. *Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam* (*Jacobi* IV, 6). Ergo et ambitio sæculi maligna est. Dicet aliquis: Sine illa non possunt esse sæculi Potestates. Prorsus possunt. Nescio, quis auctor ipsorum ait: Suam quisque culpam auctores ad negotia transferunt (*d*). Prorsus possunt. Rector est in potestate constitutus. Regat, et rexit. Sed humana mens pergit in elationem. Frenetur elatio. Hominem se esse cognoscat, qui de homine judicat. Dispar est dignitas, sed communis est ipsa fragilitas. Hoc qui pie, sancteque cogitat, et habet potestatem, et non pergit in elationem. Vicit ista omnia Cyprianus. Quid enim non vicit, qui vitam ipsam omnibus tentationibus redundantem contempsit. Mortem illi minatus est judex; ille confessus est Christum, paratus mori pro Christo. Ubi mors venerit, nulla remanebit ambitio, nulla curiositas oculorum, nulla appetitio sordidarum et carnalium voluptatum. Una vita contempta omnia superantur.

V. Beatus ergo Cyprianus laudetur in Domino, quia omnia ista vicit. Quando hoc posset, si non adjuvisset Dominus? Quando vinceret, si non spectator, qui coronam parabat vincenti, subministraret vires laboranti? Gaudet plane et ipse, gaudet pro nobis, non pro se, quando in Domino laudatur. Mitis enim est valde, et scriptum est: In Domino laudabitur anima mea. Audiant mites, *et lætentur* (*Psal.* XXXI, 3). Mitis erat. In Domino vult animam suam laudari. *In Domino laudetur anima ejus. Honoretur etiam corpus ejus.* Quia *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus* (*Id.* LXXII, 1). Sancte celebretur, tanquam a Christianis celebretur. Non enim aram constituimus, tanquam Deo, Cypriano, sed Deo vero aram fecimus Cyprianum (*a*).

SERMO XV.

Item in Natali Cypriani Martyris (*b*).

SYNOPSIS.

I. Gaudium de religiosa populi frequentia, et victoria Martyrum. II. Delusa Persecutorum a Martyribus consilia. III. Ecclesia Persecutorum victrix. IV. Persecutorum, ut Christi, ita Cypriani multi conversi.

I. PSALMUM cantavimus: *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum* (*Psal.* CXXIII, 6). Donis Dei debita gratulatio. *Benedictus Dominus, qui non dedit in venationem dentibus eorum.* Vox est certe gratulationis, et digna gratulatio. Et quando tantis donis divinis humana sufficit gratulatio? Quando in isto loco beatissimus Martyr sacrum sanguinem fudit, nescio utrum tanta hic fuerit turba furentium, quanta nunc est multitudo laudantium. Iterum dico; delectat enim me, populum videre in domo Domini religiosissime in hunc locum convenientem, et tempora temporibus comparare. Unde iterum dico, et repeto, et vestris sensibus, quanta possum, devotione commendo: Quando in isto loco beatissimus Martyr sacrum sanguinem fudit, nescio utrum tanta hic fuerit turba furentium, quanta nunc est multitudo laudantium. Sed, etsi fuit, fuit *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* » Quando occidebant, se vicisse credebant. Vincebantur a morientibus, et gaudebant, si vincebantur. Utique furebant. Abscessit ergo turba furentium, successit multitudo laudantium: Dicat, dicat multitudo laudantium: *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Dentibus quorum? Dentibus inimicorum, dentibus impiorum, dentibus persecutorum Jerusalem, dentibus Babyloniæ, dentibus civitatis inimicæ, dentibus turbæ in sceleribus insanientis, dentibus turbæ Dominum persequentis, creatorem deserentis, ad creaturam se convertentis, manu facta colentis, eum a quo facta est, contemnentis. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.*

II. Vox Martyrum est. Eorum profecto vox est, qui pro Christi nomine occidi, quam negando Christum vivere maluerunt. Si ergo illi occidere voluerunt, isti occisi sunt, fecerunt, quod voluerunt illi, passi sunt isti, quomodo: *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum?* Qualis gratulatio est: *Benedictus Dominus, qui non dedit*

(*a*) In Conventu plebis aliquo
(*b*) Lego: *Vernales*, i. e. Servi domi, et in familia nati.
(*c*) Seu Decurionatus, quod munus in Coloniis et Municipiis Senatorii instar erat.
(*d*) An Seneca *epist.* 50 ad Lucil. *Ut intelligas tua vitia esse, quæ putas rerum!*

(*a*) Confer finem sermonem *CCCXIII.* et *Serm. CCCX. n.* 2. T. V. *edit. Maur.*
(*b*) In Codice *fol.* 57. *p.* 2. inscriptus: *Item sermo sancti Augustini ep.* De Martyrum, et Ecclesiæ in illis victoria. Sermo fortasse notatus a Possidio in *Indiculo opp. c.* 8. *De Venationibus Dei et sæculi.* Psalmi enim versiculus, qui supra citatur, exponitur de dentibus persecutorum, et de dentibus Ecclesiæ, ut in decimo [illegible] loquitur [illegible] in [illegible] post præcedentem XIII

nos in venationem dentibus eorum? Quia persecutores non occidere, sed devorare voluerunt, id est, in corpus suum transferre. Pagani erant, impii erant, dæmonum et idolorum cultores erant. Hoc nos facere volebant, quando devorare cupiebant. Intendite, quid cibo faciamus, quando manducamus. Quid utique facimus, nisi in corpus nostrum transferimus? Erat corpus impiorum, devoraverunt eos, qui eis ad impia consenserunt. In eorum corpus procul dubio transierunt. Martyres ergo illi instantibus, ut Christus negaretur, et idolum adoraretur, restiterunt constanter, idolum spreverunt, Christum confessi sunt, in corpus eorum consentiendo non transierunt. Dicant, dicant, gloriose dicant, feliciter dicant, veraciter dicant: *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Retia perfidia est, retia impietas est, retia Christi negatio est. Extenta sunt retia. Audis venantes. Si vis cavere venantes, contemne terrentes. Nostis, quid faciunt venatores. Ex alia parte tendunt retia, ab alia parte terrent feras, quas cogunt in retia. Malum times, quo terreris? Pejus est, quo fugis. Ergo Martyres sancti videntes, ubi venatores tetenderunt retia (ad hoc enim mortem persecutor minabatur, ut Salvator negaretur) passi sunt, sed patiendo non sunt capti. Quali sagina prædæ, quali pinguedine venationis Babylon impia pasceretur, si a Cypriano episcopo Dominus negaretur. Quali sagina, quali venatione, quam optima præda Babylon impia pasceretur, si a Cypriano episcopo, doctore gentium, frustratore idolorum, proditore dæmoniorum, lucratore Paganorum, confirmatore Christianorum, inflammatore Martyrum. Si ergo a tali et tanto Viro Dominus negaretur, quali venatione Babylon impia lætaretur! « *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Sævierunt, persecuti fuerunt, torserunt, incluserunt, alligaverunt, percusserunt, incenderunt, bestiis subrepserunt (*a*). Non est Christus negatus, Confessor Domini est coronatus. Illi sævitiam perdiderunt, gloriam Martyres invenerunt. *Benedictus Dominus*, dicat populus christianus, dicat omnino, decet, ut dicat: *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Modo, dicat, hic locus impletur populo confitentium, impletur populo unum verum Deum adorantium. Dicat: hic locus; tunc enim seges ista seminabatur, quando ille locus sanguine Martyris rigabatur. Noli mirari, Terra, fertilitatem tuam, si rigata es, ut hoc pullulares.

III. Ergo *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Quibus enim viribus nos erepti sumus de dentibus impiorum? Nihil nobis arrogamus, non hoc nostræ potestati tribuimus. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem dentibus eorum.* Quid enim eramus, quando terrebamur infirmi a fortibus, humiles a sublimibus, egentes a divitibus, indigentes ab abundantibus? Quid eramus, nisi *Auxilium nostrum esset in nomine Domini ejus, qui fecit cælum et terram* (*Psal.* CXXIII, 8)? Exulta, exulta, Jerusalem, exulta et tu non data in dentes venantium. Exulta et tu. Habes et tu dentes. *Dentes tui, sicut grex detonsarum.* Habes et tu dentes, o sancta Jerusalem, Civitas Dei, Ecclesia Christi, habes et tu dentes. Tibi dicitur in Cantico Canticorum: *Dentes tui, sicut grex detonsarum ascendens de lavacro, quæ omnes geminos creant, et sterilis non est in illis* (*Cant.* IV, 2, *et* VI, 5). Bene, bene, quod non timuisti dentes Babyloniæ. Dentes Babyloniæ potestates sæculi fuerunt, dentes Babyloniæ doctores illicitorum sacrorum fuerunt. His dentibus data non es. Agnosce dentes tuos. Fac tu, quod illi facere voluerunt. Converte te. Et tu habes dentes. « *Dentes tui, sicut grex detonsarum.* Quid est *Detonsarum?* Sarcinas sæculares ponentium. Quid est *Detonsarum?* Ponentium vellera, tanquam onera sarcinæ sæcularis. Illi erant dentes tui, de quibus scriptum est in Actibus Apostolorum, quia vendiderunt omnia sua, et pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum posuerunt, ut distribueretur unicuique, sicut opus erat (*Act.* IV, 35). Percepisti vellera detonsarum tuarum. Ascendit grex ille de lavacro Baptismatis sancti. Omnes pepererunt, quia duo præcepta charitatis impleverunt. Meministis, recordati estis, tanquam instructi acclamastis, cum duo præcepta charitatis commemorarem; quæ autem essent, non dixi, et tamen indicium cordis vestri voce suscepi. Agnovistis. Dicam tamen propter eos, qui ad Ecclesiam rarius accedunt. Dominus dicit, Magister veracissimus dicit, Princeps Martyrum dicit: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua, et diliges proximum tuum tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Dentes ergo tui in Deo vicerunt, quia tales geminos pepererunt. Tibi dicitur habenti tales dentes, tibi dicitur, o Ecclesia, in figura beatissimi Petri: *Surge, macta et manduca* (*Act.* X, 13). *Surge.* Petro dictum est, quando vas submissum de cœlo in figura animalium omnis generis portabat esurienti Petro, id est, avidæ Ecclesiæ, *Surge*, quid esuris? *Surge*, cibus tibi paratus est. Dentes habes; *Macta et manduca.* Occide, quod sunt; fac, quod es. Occide quod sunt, verte in quod es. Bene audisti tales dentes habens, bene mactasti, bene manducasti. Ipsos judices, quos non timuisti, ad te attraxisti; ipsas sæculi potestates, quas non timuisti, in te convertisti; sævientes sprevisti; honorantes fecisti. Impletum est, quod Domino tuo promissum est: *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient illi* (*Psal.* LXXI, 11).

IV. Hæc persecutores non credebant, quando sæviebant. Quam multi ex ipsis persecutoribus, qui viderunt beatissimum Cyprianum fundentem sanguinem, genua flectentem, cervicem percussori præbentem, hic viderunt, hic spectaverunt, hic de tanto spectaculo exultaverunt, hic, hic morienti insultave-

(*a*) Ita membranæ. Fortasse; *subjecerunt*, *substraverunt*.

runt. Quam multi ex eis, quod non dubito, postea crediderunt. Non dubitandum, sine dubitatione credendum est. Judæi Christi interfectores, qui pendente illo caput agitaverunt insultantes, et in illo verba, quæ voluerunt, dixerunt exultantes, postea in ipsum Dominum, quem crucifixerunt, crediderunt. Hæc enim poterat vacare vox Medici in cruce pendentis, et medicamentum sanitatis phreniticis de suo sanguine facientis? Non poterat ergo vacare, et inanis esse vox illa: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Non plane vacavit. Erat ibi multitudo eorum, propter quos hæc vox de ore resonuit Veritatis. Nam postea facto miraculo, adveniente de cœlo Spiritu sancto, cum linguis omnium gentium Apostoli loquerentur, stupentes repentinum miraculum, subito compuncti, ad eum, quem occiderunt, conversi sanguinem, quem sævientes fuderunt, credentes biberunt. Hoc plane et de beato Cypriano Christi sancto Martyre nullo modo est dubitandum, quod plurimi eorum, qui occisum impie spectaverunt, in ejus Dominum crediderunt, et forte etiam ipsi imitando pro Christi nomine sanguinem funderunt. Postremo de illis incertum sit. De illis, qui tunc huic loco affuerunt, qui percussum in isto loco sanctum Cyprianum viderunt, incertum sit, utrum crediderint. Certe isti omnes, aut pene omnes, quorum voces audio exultantium, filii sunt insultantium.

SERMO XVI.

In Natali Martyrum Scillitanorum (a).

SYNOPSIS.

I. Exemplo Martyrum Christus nec propter superflua, nec propter necessaria mundi bona negandus. II. Amor proximi unde, et qualis. III. Salus et Amicus, duo necessaria, quomodo respicienda. IV. Certamen Martyris cum Persecutore de superfluis. V. Certamen Martyris cum Persecutore de necessariis. VI. Quibus modis negetur Christus. VII. Constantiæ merces in cœlo.

I. MARTYRES sancti, testes Dei, ne vivendo morerentur, moriendo vivere maluerunt, ne timendo mortem negarent vitam, amando vitam contempserunt vitam. Ut negaretur Christus, vitam promittebat inimicus, sed non qualem Christus. Credentes ergo, quod a Salvatore promittebatur, riserunt, quod persecutor comminabatur. Fratres, quando Solemnia Martyrum celebramus, exempla nobis proposita noverimus, quæ imitando assequamur. Non enim istam faciendo frequentiam, augemus Martyrum gloriam. Illorum corona populis nota est Angelorum. Nos, quod passi sunt, cum legeretur, audire potuimus. Quod autem acceperunt, *Nec oculus vidit, nec auris audivit* (I *Cor.* II, 9). Bona mundi hujus alia sunt superflua, alia necessaria. Hinc paululum, ut loquamur, attendite, et distinguamus, si possumus, quæ sint bona hujus mundi superflua, quæ necessaria, ut videatis, non esse negandum Christum nec propter superflua, nec propter necessaria. Superflua mundi hujus quis enumerat? Si ea commemorare voluerimus, magnas moras faciemus. Dicamus ergo necessaria. Quæcumque alia erunt, hæc erunt superflua. Necessaria sunt in hoc mundo duo ista; Salus et Amicus. Ista sunt, quæ magni pendere, quæ non debemus contemnere. Salus, et Amicus naturalia bona sunt. Fecit Deus hominem, ut esset et viveret. Salus est. Sed, ne solus esset, Amicitia quæsita est. Incipit ergo Amicitia a conjuge et filiis, et progreditur usque ad alienos. Sed, si consideremus, unum nos habuisse patrem, et unam matrem, quis erit alienus? Omni homini proximus est omnis homo. Interroga naturam. Ignotus est? Homo est. Inimicus est? Homo est. Hostis est? Homo est. Amicus est? Maneat amicus. Inimicus est? Fiat amicus.

II. Ad hæc duo in hoc mundo necessaria, Salutem, et Amicum, venit peregrina sapientia. Invenit omnes stultos, errantes, superflua colentes, temporalia diligentes, æterna nescientes. Hæc Sapientia stultis amica non fuit. Cum ergo stultis amica non esset, et a stultis longe esset; assumpsit proximum nostrum, et facta est proxima nostra. Hoc mysterium Christi est. Quid tam longe, quam stultitia a sapientia? Quid tam proximum, quam homo, et homo? Quid tam longinquum, inquam, quam a stultitia sapientia? Ergo suscepit hominem sapientia, et facta est homini proxima per id, quod erat proximum. Et ecce, quoniam dixit homini ipsa sapientia: Ecce pietas est sapientia; ad sapientiam vero [illegible] Deum, quia hoc est pietas, data sunt nobis duo præcepta: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.* Alterum: *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Luc.* X, 27). Et ille, qui hoc audivit, [illegible] *proximus* (*Ibid.* 29). Putabat dicturum Dominum: Pater tuus, et mater tua, conjux tua, filii tui, fratres tui, sorores tuæ. Non hoc respondit, sed, quia volebat commendare omnem hominem omni homini proximum, instituit narrationem. *Homo*, inquit, *quidam*. Quis quidam? Tamen homo. *Homo quidam*. Quis ergo homo? Quidam, sed tamen homo. *Descendebat de Jerusalem in Jericho, et incidit in*

(a) In Codice *fol.* 39. inscriptus: *Sermo sancti Augustini ep. in Natali sanctorum Martyrum Scillitanorum.* Passi sunt hi Carthagine circa A. C. 200. numero, ut videtur, duodecim, oriundi ex oppido Scilla, aut Scilite Provinciæ Proconsularis Africæ. Acta eorum alia extant apud Baronium ad A. C. 202. alia e Bibliotheca Eccl. Toletanæ apud Bollandistas *T. IV. Julii ad diem XVII.* quo illorum memoria agitur. In illorum Basilica Carthagine Augustinus *sermonem* habuit in Editione CLV. Cum vero Possidius in *Indiculo Opp. c.* 9. *Tractatus duos* notet, de altero ita Guil. Cuperus in *Act. SS. l. cit. p.* 206. *Cum is sermo nec quam inter Augustini Opera ne quidem novissime edita compareat, existimo eum aut excidisse, aut* [illegible] *latere.* Ea jam non amplius indecoro pulvere sordidum Martyrum ipsorum cultus, et Reliquiæ Hispaniam, Galliam et Italiam pervaserunt, partimque Romæ in SS. Joannis et Pauli æde in monte Cœlio quiescunt, quam Titulum, dum hæc commentamur, ornabat Josephus Card. Garampius, vir pietate, doctrina, hominum litteratorum amore, sacraque dignitate vere eminentissimus, [illegible] ab illo jam tempore, quo summi Pontificis ad Aulam Cæsaream legatione fungebatur, [illegible], qui has Mendis Augustinianæ Reliquias avidissime præstolabatur. Verum, antequam typis absolverentur, ipsius, ut pie speramus, Augustini consortio propius admissus est Romæ IV. Non. Maias. — Sermo hic porro in Editione [illegible] XIII, collocari posset.

latrones (*Luc.* x, 30). Ipsi dicuntur in latrones, qui et insequuntur nos. Vulneratus, spoliatus, semivivus, in via relictus a transeuntibus, a sacerdote, a levita contemptus est, a Samaritano autem transeunte animadversus est. Accessum est ad eum, inspecta cura, levatus est in jumentum, perductus ad stabulum, jussum est curam ei adhiberi, sumptus impensus est. Interrogatur, qui interrogaverat : Quis erat huic semivivo proximus? Quia duo contempserant, et contempserant proximi, accessit extraneus. Iste enim homo Jerosolymitanus proximos habebat sacerdotes et levitas, Samaritanos alienigenas. Transierunt proximi, et extraneus factus est proximus. Quis ergo erat huic homini proximus? Dic tu, qui interrogaveras dicens : *Quis est mihi proximus?* Jam responde, quod verum est. Interrogaverat superbia. Loquatur natura. Quid ergo ait? *Credo, qui cum illo fecit misericordiam.* Et Dominus ad illum : *Vade, et tu fac similiter* (*Ibid.* 37).

III. Redeamus ad causam. Jam tria videmus : Salutem, Amicum, Sapientiam. Sed Salus et Amicus etiam de hoc mundo; aliunde Sapientia. Propter Salutem victus et tegumentum, et, si mala valetudo occurrerit, medicina. Salvis autem salvus loquens Apostolus ait : *Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil, inquit, intulimus in hunc mundum, sed neque auferre aliquid possumus. Victum et tegumentum habentes his contenti simus.* Ista sunt necessaria propter salutem. Quæ autem propter superflua *Nam qui volunt*, inquit, *divites fieri* (*propter superflua utique*) *incidunt in tentationem, et laqueum, et desideria multa stulta et noxia, quæ mergunt hominem in interitum et perditionem.* Ubi ergo Salus? Ergo propter Salutem *Victum, et tegumentum habentes his contenti simus* (1 *Tim.* VI, 6, 9). Propter Amicum quid? Quid tibi amplius potuit dici, quam : *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum?* Ergo Salus tibi, Salus sit et amico tuo. Propter tegumentum amici : *Qui habet duas tunicas communicet cum non habente.* Propter victum amici : *Et, qui habet escas, similiter faciat* (*Luc.* III, 11). Pasceris, pascis; vestiris, vestis. Ista de hoc mundo; aliunde autem, quod est sapientia, discis et doces.

IV. Constituite jam vobis ante oculos agonem Martyrum. Venit inimicus, cogit Christum negare. Sed adhuc blandientem inducamus, non sævientem. Promittit divitias et honores. Superflua sunt. Qui talibus donis tentantur, ut Christum negent, nondum accesserunt ad agonem, nondum certamen invenerunt (a), nondum hostem antiquissimum vera pugna provocaverunt. Contempsit autem, cui talia promittebantur, Vir fidelis, et ait : Ego propter divitias negabo Christum? Ego propter divitias negabo divitias? Ego propter aurum negabo thesaurum? Nempe ille est : *Qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate nos ditaremur* (2 *Cor.* VIII, 9)? Nempe ille est, de quo item ait Apostolus : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (*Coloss.* II, 3)? Attendis, quod promittis, quia non potes videre, quod tollere conaris. Ego fide video, quod mihi vis auferre, tu oculis carnis, quod vis dare. Meliora sunt, quæ cordis oculos intuetur, quam quæ oculus carnis videt. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna. Contemno ergo dona tua, inquit fidelis anima, quia temporalia sunt, superflua sunt, caduca sunt, volatica sunt, plena sunt periculis, plena tentationibus. Nemo hæc habet, quando vult, perdit et quando non vult. Contemptus est promissor; accedit alius, id est, persecutor. Contemptus est blandiens; esse incipit sæviens. Contemptus est coluber; in leonem conversus est. Non vis, inquit, accipere a me divitias ampliores? Si Christum non negaveris, auferam, quas habes. Adhuc in superflua mea sævis. *Sicut novacula acuta fecisti dolum* (*Psal.* LI, 4). Capillos radis, cutem non præcidis. Aufer etiam ista mihi. Imo, quoniam videbas, quod pauperibus exinde dabam, hospites suscipiebam, quod monuerat Paulus, faciebam. *Præcipe*, inquit, *divitibus hujus sæculi, præcipe, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Bene faciant, divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (1 *Tim.* VI, 17-19). Hæc mihi auferens, ista opera facturus non sum. Numquid apud Deum ideo minor ero, quia volo, et non possum? An usque adeo surdus sum adversus vocem Angelorum : *Pax in terra hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14)? Tolle ergo superflua mea. *Nihil intulimus in hunc mundum, sed neque auferre aliquid possumus. Victum et tegumentum habentes eo contenti simus* (1 *Tim.* VI, 8).

V. Sed ait persecutor : Tollo victum, tollo tegumentum. Accessum est ad certamen. Ferventius sæviebat inimicus. Transita sunt superflua, perventum est ad necessaria. *Ne discedas a me, quoniam tribulatio proxima est* (*Psal.* XXI, 11, 12)! Nihil tam proximum animæ suæ, quam caro sua. Fames, et sites, et æstus in carne sentis. Ibi te volo videre, Martyr bone! Testis Dei! Vide, inquit, vide! *Quis nos separabit a charitate Christi?* Quid est, quod minaris? Tollo victum, tollo tegumentum. *Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas* (*Rom.* VIII, 35)? Minatur ex altera parte : Tollo amicum, occido charissimos tuos ante oculos tuos, conjugem et filios trucidabo! Occidis, occidis? Non negent, et non occidis. Quid est, quia non me terres de me, terres me de meis? Si non negaverint, meos non occidis; si negaverint, alienos occidis. Adhuc addat persecutor, et sæviat, et dicat : Si tuos non curas, te ipsum huic luci auferam. Huic luci? Numquid æternæ luci? Cui luci me auferes? Quam communem habeo et tecum? Non est magna, quam vides et tu. Ego pro hoc lumine non negabo lumen. *Erat lumen verum* (*Joan.* I, 9). Novi, cui dicam : *Quoniam apud te fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*

(a) Malo : *inierunt*.

(*Psal.* xxxv, 10). Tolle vitam, tolle lumen. Habebo vitam, habebo lumen. Habebo vitam, ubi te non patiar interfectorem, habebo lumen, quod mihi, non dicam tu, sed nec ulla nox possit auferre. Vicit Martyr, an aliquid aliud est, ubi majus certamen spectare debeamus? Non minatur mortem; sævit in salutem, exarat ungulis, excruciat tormentis, urit flammis, admovet bestias; et hic vincitur. Quare vincitur? *Quia in his omnibus supervincimus per eum, qui dilexit nos* (*Rom.* viii, 37).

VI. Ergo, fratres mei, non negetur Christus propter superflua, non negetur propter necessaria. Nullus ipso est magis necessarius. Necessaria dicebam: Salutem et Amicum. Peccas propter Salutem, et negas Christum. Amando Salutem non habebis Salutem. Peccas propter Amicum tuum, et, ne illum offendas, negas Christum. Heu me miserum! Aliquando erubescendo negatur. Non sævit persecutor, non expoliat deprædator, non incumbit tortor; tantum ne displiceas amico tuo, negas Dominum tuum. Video, quid tibi abstulerit amicus, ostende, quid dabit. Quid dabit? Ipsas amicitias, per quas pecces, per quas involvaris, per quas inimicus Dei efficiaris. Iste tibi amicus non esset, si tu tibi esses. Sed quoniam ipse inimicus es tibi, amicum putas inimicum tibi. Unde autem ipse inimicus es tibi? Quia amas iniquitatem. *Qui autem amat iniquitatem, odit animam suam* (*Psal.* x, 6). Sed non negatur Christus ut amico impio et perverso placeatur, non negatur, sed ab impio vituperatur, ab impio accusatur, et a fideli erubescendo non defenditur, deseritur, tacetur, non prædicatur. Sævit lingua blasphemantis, et nulla est laudantis. Quanta mala committuntur quasi pro necessariis, pro victu, pro tegumento, pro salute, pro amico, et omnia ista, quæ appetuntur, magis pereunt! Si vero præsentia contempseris, dabit tibi Deus æterna. Contemne salutem, habebis immortalitatem. Contemne mortem, habebis vitam. Contemne honorem, habebis coronam. Contemne amicum hominem, habebis amicum Deum. Sed illic, ubi amicum habebis Deum, sine amico proximo non eris. Ibi tecum amici erunt, quorum facta et confessiones paulo ante legebantur (*a*).

VII. Audivimus Viros fortiter agentes, viriliter confitentes. Audivimus et Fœminas (*b*) non tanquam fœminas tenentes Christum, oblitas sexum. Ibi erit cum istis illa amicitia, ubi nulla erit carnis concupiscentia, et sola erit cum amicis ad fruendum sapientia. Ecce quid perdimus, si ea hic amaverimus, et Christum negaverimus! Proximus tibi nos non terret, si moriatur. Nullus ibi luctus, ubi æterna vita erit, nec illud necessarium est; *Victum et tegumentum habentes his contenti simus.* Vestis nostra immortalitas erit, cibus iste charitas erit, vita æterna erit, nec opera ibi bona, quæ ab his appellantur, faciemus. Ad ea non pervenimus, si hic ea non fecerimus. Non tibi dicetur: *Frange esurienti panem tuum* (*Isai.* LVIII, 7), ubi fames non erit. Non tibi dicetur: Suscipe hospitio, ubi nullum invenies peregrinum. Non tibi dicetur: Libera oppressum, ubi nullus inimicus erit. Non tibi dicetur: Concorda litigiosum, ubi pax æterna erit. Videte, fratres mei, quomodo hic toleretur quærendo. Ibi eam habebimus, ubi perire non possumus. Salutem quæris? Contemne, et habebis. Negas Christum timendo offendere amicitias hominum. Confitere Christum, et amica tibi erit civitas Angelorum, civitas Patriarcharum, civitas Prophetarum, civitas Apostolorum, civitas omnium Martyrum, civitas omnium bonorum Fidelium. Christus ipse *Fundavit eam in æternum* (*Psal.* XLVII, 9).

SERMO XVII.

In solemnitate SS. Machabæorum (*a*).

SYNOPSIS.

I. Effata Evangelica ad omnes ætates pertinent. II. Expositio Parabolæ de Turris fabrica, et de duobus Regibus. III. Adolescens dives cum Christo congressus. IV. Post Apostolos et Judæi conversi, et deinceps multi Christiani rebus suis renuntiarunt. V. Quomodo probanda Christo fides vel in quotidianis. VI. Ad probandam fidem excitare debent Promissa. VII. Machabæorum. Certamen collatum profanis Spectaculis. VIII. Dehortatio a profanis Spectaculis. IX. Dehortatio continuata.

I. Evangelium, et verbum Dei vivum, medullas animæ penetrans, et cardinem cordis inquirens salubriter profertur omnibus nobis, nec quemquam palpat, si se homo non palpet. Ecce propositum est nobis velut speculum, in quo nos omnes aspiciamus, et, si quid de facie nostra forsitan maculosum occurrerit aspectibus nostris, cura sollicita detergamus, ne rursus inspecto speculo erubescamus. Turba enim Dominum sequebatur, sicut, Evangelium cum legeretur, audivimus, et conversus locutus est ad eos, qui eum sequebantur. Nam, si ea, quæ dixit, solis illis duodecim Apostolis loqueretur, poterat unusquisque nostrum dicere: Illis dixit, non nobis. Aliud videtur pertinere ad pastores, aliud ad greges. Sequentibus turbis dixit, ergo et nobis omnibus, et vobis omnibus dixit. Non, quia tunc nondum eramus, ideo nobis non esse dictum putemus. Illum enim et nos credimus, quem illi viderunt, illum nos fide tenemus, quem illi oculis conspexerunt. Neque enim oculis carnalibus videre Christum, magnum fuit. Si hoc magnum fuisset, Judæorum gens prima salutem invenisset. Certe enim et illi viderunt, et ta-

(*a*) Martyrum nempe Scillitanorum.
(*b*) In utrisque actis supra cit. loquentes inducuntur.

(*a*) In Codice *fol.* 30. *p.* 2 inscribitur *Sermo sancti Augustini ep. in Natale sanctorum Machabæorum.* Illustris Sermo est commendandus [illegible] *Luc.* XIV, 28, et *Matth.* XIX, 16, animatisque ad perseverantiam Fidelibus in profana Spectacula invehitur. [illegible] Augustino [illegible] Episcopi [illegible]. Præter enim [illegible], ut [illegible] *Ubi c.* 8 [illegible] *sed* [illegible]. Inserendus Editioni post Sermonem *CCCI.*

men contempserunt, et tamen visum et contemptum insuper occiderunt. Nos autem certe non vidimus, et tamen credimus, et tamen, quem oculis non conspeximus, corde suscepimus. Unde dixit cuidam suo, qui tunc erat inter duodecim : *Quia vidisti, credidisti. Beati, qui non vident, et credunt* (*Joan.* xx, 29). Si enim modo præsens esset in carne Dominus et Salvator noster Jesus Christus, et stans taceret, quid nobis prodesset? Si autem loquendo profuit, et modo loquitur, cum Evangelium recitatur. Verumtamen et præsentia sua multa præstat, ut Deus. Ubi autem non est Deus, aut quando absens est Deus? Tu noli esse absens a Deo, et tecum est Deus. Maxime, quia ipse promisit, et promissum ejus conscriptum quodam modo chirographum detinemus. *Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi* (*Matth.* xxviii, 20). Sed nos prævidebat, nobis promittebat.

II. Redeamus ergo, et audiamus quid dixit, et, sicut dixi, inspiciamus nos, et, quidquid nobis deesse invenerimus, ad formam pulchritudinis, quæ placet oculis ejus, tota diligentia excolamus. Et, quia nos non sufficimus, illum in adjutorium invocemus. Reformet, qui formavit, recreet, qui creavit, ut perfectos recondat, qui condidit. Hoc ergo dixit : *Quis est homo, qui vult turrim ædificare, et non sedens primum computat, si habet sumptus, unde perficiat? Ne forte incipiat ædificare, et non impleat, et transeuntes homines dicant : Ecce homo, qui cœpit ædificare, et non potuit perficere. Aut quis est iterum Rex, qui vadit gerere contra alium Regem bellum, et non prius considerat, utrum sit idoneus cum decem millibus occurrere illi, qui habet viginti millia? Alioquin, cum adhuc ille longe est, mittit legatos quærens pacem.* Et ad istas duas similitudines conclusit ita : *Sic, qui non renuntiat omnibus, quæ sunt ejus, non potest esse meus discipulus* (*Luc.* xiv, 28-33). Si soli illi Discipuli vocarentur, nobis non esset dictum. Quia vero, sicut Scriptura testatur, omnes Christiani discipuli Christi sunt : *Unus est enim*, inquit, *vester magister Christus* (*Matth.* xxiii, 10), ille solus Christi se neget esse discipulum, qui Christum negat magistrum. Neque enim, quia de superiore isto loco loquimur vobis, ideo magistri vestri sumus. Ille est enim omnium magister, cujus cathedra est super omnes cœlos, sub illo in unam scholam convenimus, et vos et nos condiscipuli sumus; sed monemus vos, quomodo solent majores scholæ. Turris, et sumptus, fides, et patientia. Turris fides, patientia sumptus sunt. Si quis impatiens fuerit ad toleranda mala mundi hujus, deficit sumptibus. Rex malus cum viginti millibus diabolus est, rex cum decem millibus Christianus est. Simplum contra duplum, veritas contra falsitatem, quia simplicitas contra duplicitatem. Esto simplici corde. Noli esse hypocrita, aliud ostentans, aliud agens, et vincis eum duplicem, qui transfigurat se velut Angelum lucis. Unde isti, ubi illi sumptus? Ubi perfecta illa simplicitas, et omnino stabilis, atque inconcussissime perseverans? In eo, quod sequitur, quod durum videtur. Hoc est, quod dixi, quia sermo Dei neminem palpat. *Sic, inquit, qui non renuntiat omnibus, quæ sunt ejus, non potest meus esse discipulus.* Multi hoc fecerunt, et se ipsos examinaverunt (*a*), antequam tempus persecutionis urgeret, et renuntiaverunt omnibus, quæ sunt mundi, et secuti sunt Christum. Inde fuerunt Apostoli, qui dixerunt : *Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te* (*Luc.* xviii, 28). Nec ipsi magnum aliquid dimiserunt, quia omnes pauperes fuerunt, sed magnas prorsus dimisisse judicantur facultates, qui vicerunt omnes cupiditates.

III. Denique Discipuli tunc dixerunt hoc Domino, quando dives ille tristis abscessit, qui consilium vitæ æternæ, sicut petierat a Magistro veracissimo, audivit. Ipse enim venit ad Dominum dives quidam adolescens, et ait illi : *Magister bone. Quid boni faciam, ut vitam æternam consequar* (*Matth.* xix, 16)? Credo inter delicias affluentissimas divitiarum suarum pungebatur stimulo futuræ mortis, et contabescebat, et, quia nihil eorum, quæ possidebat, ad inferos secum portare poterat, sciebat, et inter magnas carnis copias inops anima gemebat. Dicebat, ut existimandum est, apud semetipsum circumfusus affluentia divitiarum suarum : Bona sunt, pulchra sunt, deliciosa sunt, dulcia sunt; sed una hora illa novissima quando venerit, cuncta relinquenda sunt. Nihil eorum hinc auferendum est. Restat vita et sola conscientia, restat post corpus animæ vita, et sola conscientia. Quæ, si erit (*b*), non jam vita, sed mors altera, pejorque dicenda est. Nihil enim pejus illa morte, ubi mors non moritur. Hoc ille quia inter suas delicias cogitabat, habens tanta bona venit ad Dominum. Dicebat enim sibi : Post ista tanta bona si habuero et vitam æternam, quid me felicius? Unde ergo sollicitus erat, interrogavit, et ait : *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam consequar?* Respondit ei Dominus primo : *Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi unus Deus* (*Matth.* xix, 17). Hoc est dicere : Non te facit beatum, nisi unus Deus. Quæ habent divites, bona sunt enim; sed illa bona non faciunt bonos. Nam, si illa bona fecissent bonos, tanto esset quisque melior, quanto esset his abundantior. Cum vero videamus multos quanto copiosiores, tanto pejores, sine dubio alia sunt quærenda bona, quæ faciunt bonos. Ipsa enim sunt, quæ non possunt haberi a malis : justitia, pietas, temperantia, religio, charitas, Dei cultus, ipse postremo Deus. Ad illum bonum concurrere debemus. Illum, nisi his contemptis, non assequemur.

IV. Ego vos palpem, quando Evangelium nec vos, nec nos palpat? Exhortor ergo Charitatem Vestram, fratres, sicut dicit Apostolus : *Tempus breve est. Reliquum est*, inquit, *ut, et qui habent uxores, tanquam non habentes sint, et, qui flent, tanquam non flentes, et, qui gaudent, tanquam non gaudentes, et, qui emunt, tanquam non ementes, et, qui utuntur hoc mundo, tanquam non utentes* (*I Cor.* vii, 29-31). Dimiserunt ergo Apostoli tunc ea, quæ habebant, et ideo Petrus dixit :

(*a*) Ut puto, Librarii lapsus pro : *exinaniverunt*.
(*b*) Omissum videtur : *mala*.

Ecce nos dimisimus omnia. Quid dimisisti, Petre? Unam naviculam, et unum rete? Responderet mihi: Totum mundum dimisi, qui mihi nihil dimisi. Omnium paupertas, id est, omnium pauperum, parvas habet facultates, sed magnas habet cupiditates. Non attendit Deus, quid habeat, sed quid velit. Voluntas judicatur, quæ ab illo, qui non videtur, invisibiliter perscrutatur. Ergo omnia dimiserunt, et prorsus totum mundum dimiserunt, quia quidquid sperabant in hoc mundo amputaverunt, et eum, a quo factus est mundus, secuti sunt, ejus promissis crediderunt, et postea multi hoc fecerunt. Et mirum est, fratres mei, qui hoc fecit? Ipsi hoc fecerunt, qui Dominum occiderunt. Ibi in Jerusalem, cum Dominus ascendisset in cœlum, et post decem dies misso Spiritu sancto impleret promissum, impleti Spiritu sancto Discipuli linguis omnium gentium locuti sunt (*Act.* II). Tunc audientes multi Judæi, qui erant in Jerosolymis, et expavescentes donum gratiæ Salvatoris, cum mirarentur, et stupentes ambigerent inter se, unde illud esset, acceperunt responsum ab Apostolis, quod ille hoc præstiterit Spiritu suo, quem ipsi occiderunt, et consilium salutis quæsierunt. Desperaverant enim et non arbitrabantur posse sibi donari tantum scelus, qui Dominum universæ creaturæ occiderunt. Et acceperunt consolationem ab Apostolis. Promissa venia, promissa impunitate crediderunt, et omnia, quæ habebant, vendentes, pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum posuerunt, quanto plus territi, tanto magis boni. Major timor extorsit delicias. Fecerunt hoc illi, qui Dominum occiderunt; fecerunt postea multi, et faciunt multi. Novimus, exempla conspicimus, in multis consolamur, in multis delectamur, quia verbum Dei non vacat in eis, qui fideliter audiunt. Sed aliqui non fecerunt, et veniente persecutione probati sunt? Quia utebantur mundo *Tanquam non utentes.* Non plebeii solum, non quicumque opifices, non pauperes, non egeni, non mediocres, sed multi etiam magni divites, senatores, clarissimæ etiam fœminæ veniente persecutione omnibus suis renuntiaverunt, ut turrim perficerent, et simplicitate fortitudinis atque pietatis duplicem ac fallacem diabolum vincerent.

V. Exhortans ergo ad martyrium Dominus Christus omnibus dixit: *Sic, qui non renuntiat omnibus, quæ sunt ejus, non potest esse meus discipulus.* Interrogo ergo te, o anima christiana! Si tibi dicam, quod dictum est diviti: *Vade, vende et tu omnia tua, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere* Christum (*Matth.* XIX, 2), forte et tu tristis abscedes? Sic enim et ille juvenis tristis abscessit. Tamen ista verba non potest audire nisi Christianus. Numquid, quando lectum est Evangelium, potuisti tibi contra salutem tuam aures claudere? Audisti: *Qui non renuntiat omnibus, quæ sunt ejus, non potest meus esse discipulus.* Cogita apud te ipsum: Fidelis factus es, baptizatus es, credidisti. Facultates tuas non dimisisti, sed fidem tuam interrogo. Quomodo credidisti? Ecce venit periculum fidei. Dicitur tibi: Si perstiteris, tollo, quod habes. Animum tuum interrogo. Si dicis in animo tuo: Tollat, quod habeo, fidem non dimitto! et tenes, et renuntiasti. Quia tenes, non teneris. Non est enim malum tenere. Teneri est malum. Sed deest persecutio, et non est, quomodo probes, quod Domino promisisti? Negotia quotidiana probant homines. Quid si enim aliquando, nescio, quis te ad falsum testimonium vocet, et sit potens, qui possit timeri pro tempore, et, si fuerit comminatus, pro tempore possit nocere, et persuadeat tibi dicere falsum testimonium? Non tibi dicit: Nega Christum; ad hoc te enim tu præparabas. Alio modo subrepsit duplex ille, ad quod non meditabaris, quod tibi non proponebas. Dic, inquit, falsum testimonium. Si non dixeris, faciam hoc, et illud. Minatur proscriptionem, minatur mortem. Ibi te proba, ibi te attende. Dicis falsum testimonium? Dimisisti Christum, quia ipse dixit: *Ego sum veritas* (*Joan.* XIV, 6). Falsum testimonium dixisti, contra veritatem fecisti, ergo Christum dimisisti. Et quid tibi ille facturus erat minando proscriptionem? Inopem redditurum? Quid tibi deesset, cum quo Deus esset? Sed plus minabatur. Quid est ipsum plus? Occisurum te minabatur. Carnem. Numquid animam? Quid ille minabatur, attendis. Quid tu facias, non attendis? Ille carnem occidere comminatur. *Os autem, quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Duo estis, inimicus, et tu; tamen et ille homo, ut tu. Ambo corruptibiles secundum carnem, ambo immortales secundum animam, ambo pro tempore transituri, et in hac terra hospites et peregrini. Minatur ille mortem, nesciens, utrum ante moriatur, quam impleat, quod minatur: sed tamen puta, quia et, quod minatur, impleat; discutio vos, videamus, quis sit tibi pejor inimicus, utrum ille, an tu. Profert ille machæram ad occidendam carnem tuam, profers tu falsam linguam ad trucidandam animam tuam. Quis gladius (*a*) percussit? Quis pejus occidit? Quis interius penetravit? Ille usque ad ossa, ille usque ad viscera, tu usque ad cor. Nihil tibi integrum dimisisti, quando cor tuum perdidisti. *Os, quod mentitur, occidit,* dixit, non carnem, sed *Animam.*

VI. Talia sunt quotidiana tentamenta hominum. Quando ventum fuerit ad iniquitatem, ut aut facias iniquitatem, aut patiaris ea, quæ voluerit Deus pati pro tempore, ibi jam attende duplicem illum, ibi jam attende sumptus turris illius. Sed cogitando deficis. Invoca eum, qui jussit. Adjuvet jussa sua in te, et reddet tibi promissa sua ex se. Quid enim nobis promittit Deus? Fratres mei! Quid dicam, ut desideremus illud? Quid dicam? Aurum est? Argentum est? Prædia sunt? Honores sunt? Quidquid novimus in terra, est? Vile est. *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I *Cor.* II, 9). Breviter dico, non promissa sua, sed se. Major est omnibus, qui fecit omnia. Pulchrior est omnibus, qui formavit

(*a*) Videtur excidisse: *fortius.*

omnia. Potentior est omnibus, qui virtutem dedit omnibus. Quidquid ergo amamus in terra, in comparatione Dei nihil est. Parum est: Nihil est, quod amamus, et nos ipsi nihil sumus. Ipse amator in comparatione Dei, quae nihil est, nihil esse sibi debet. Ipsa est illa charitas, quae dicitur, *Ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente.* Sed adjunxit, et ait: *Diliges proximum tuum, tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40). Cum ergo dilexeris Deum, scias quia tunc te diligis, si diligis Dominum. Si vero Deum non diligis, nec te ipsum diligis. Cum ergo te didiceris diligere diligendo Deum, rape proximum ad Deum, ut simul fruaris bono, et tanto bono, quod Deus est.

VII. Modo spectavimus magnum certamen septem Fratrum et Matris illorum. Quale certamen, fratres mei, si noverunt mentes nostræ spectare? Comparate huic sancto spectaculo voluptates et delicias theatrorum. Ibi oculi inquinantur; hic corda mundantur. Hic laudabilis est spectator, si fuerit imitator; ibi autem et spectator turpis est, et imitator infamis. Denique amo Martyres, specto Martyres. Quando leguntur Passiones Martyrum, specto. Dic mihi: Talis sis, et laudasti. Tu specta Mimum, specta Pantomimum; dicam tibi: Talis sis, et noli irasci. Si autem dico tibi: Talis sis, et irasceris, faciunt te reum non verba mea, sed iracundia tua. Irascendo judicas de te ipso. Ecce quod amas, quod esse formidas. Opportune de spectaculo sanctorum Machabæorum, quorum victoriæ memoriam hodie celebramus, de spectaculis theatricis admonenda visa est Charitas Vestra. O fratres Bullenses (*a*), circumquaque prope omnibus civitatibus vicinis vestri lascivia pietas obmutuit. Non erubescitis, quia apud vos solos remansit turpitudo venalis? An delectat vos, inter frumentum, vinum, oleum, animalia, pecora, et quæcumque in Romanis (*b*), vel nundinis venundantur, etiam turpitudinem emere, et vendere? Et fortassis ad talia commercia huc veniant peregrini, et dicitur: Quid quæris? Mimos, Meretrices? Bullæ habes. Gloriam putatis? Nescio, an sit major infamia. Omnino, fratres mei, ex dolore dico, vicinitas aliarum civitatum condemnat vos in conspectu hominum, et in judicio Dei. Quisquis vult malum imitari, vos proponit. Ad Hipponem nostram, ubi jam talia pene defecerunt, turpes istæ Personæ de vestra Civitate ducuntur. Sed forte dicitis: Nos Carthagini similes sumus. Quomodo apud Carthaginem est plebs sancta et religiosa, sic tanta turba est in magna civitate, ut se excusent omnes de aliis. Pagani faciunt, Judæi faciunt: potest dici Carthagine. Hic, quicumque faciunt, Christiani faciunt. Cum magno dolore vobis hæc dicimus. Utinam aliquando vestra correctione vulnus cordis nostri sanetur! Dicimus Charitati Vestræ: Novimus in nomine Dei Civitatem et vestram, et vicinas vobis, quanta est hic multitudo, quantus populus. Potestis nisi noti (*a*) omnes ei, qui vobis dispensator est constitutus Verbi, et Sacramenti? Quis excusat ab hac turpitudine? Ecce Ludi sunt. Non eant Christiani, et videamus, si non tanta erit solitudo, ut sibi erubescat ipsa turpitudo. Videamus, si non ipsæ personæ turpes aut ad Dominum convertentur, et liberabuntur, aut, si in sua turpitudine permanebunt, de ista Civitate migrabunt. Hoc vobis præstate vos, Christiani. Theatra nolite intrare.

VIII. Sed paucos vos video. Ecce veniet dies Passionis Christi, ecce veniet Pascha, et ista spatia multitudinem vestram non capient. Ergo ipsi hæc loca implebunt, qui modo Theatra implestis? Vel comparate loca, et contundite pectora? Dicitis fortasse: Bene vos ab istis abstinetis, qui Clerici estis, qui Episcopi estis, non autem nos Laici. Itane vero hæc vox justa vobis videtur? Quid enim sumus nos, si peritis vos? Aliud est, quod sumus propter nos; aliud, quod sumus propter vos. Christiani sumus propter nos, Clerici et Episcopi non nisi propter vos. Apostolus non Clericis, non Episcopis et Presbyteris loquebatur, quando dicebat: *Vos autem estis membra Christi.* Plebibus dicebat, Fidelibus dicebat, Christianis dicebat: *Vos autem estis membra Christi.* Attendite, in quo corpore membra estis; attendite, sub quo capite in una corporis compage vivatis. Videte unum Spiritum, quem ab illo accepistis. Ipsa replico verba Apostoli: *Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis* (1 *Cor.* VI, 15)? Et Christiani nostri non solum diligunt, sed etiam instituunt meretrices? Non solum diligunt eas, quæ erant, sed instituunt eas, quæ non erant, quasi non et ipsæ animas habeant, quasi non et pro ipsis effusus est sanguis Christi, quasi non dictum sit: *Meretrices et Publicani præcedunt vos in regnum cælorum* (*Matth.* XXI, 31)? Cum ergo debeamus ipsas lucrari, cum illis perire eligitur, et hoc a Christianis fit! Nolo dicere, et a Fidelibus. Catechumenus forte contemnit se. Catechumenus, inquit, sum. Catechumenus es? Catechumenus. Alia frons tua accepit Christi signum, et aliam tollis ad Theatrum? Ire vis? Muta frontem, et vade? Ergo frontem, quam non potes mutare, noli perdere? Nomen Dei super te invocatur, Christus super te invocatur, Deus super te invocatur, signum crucis Christi tibi in fronte depingitur, atque fingitur. Omnes exhortor, omnes alloquor. Videbitis, quam honestiores eritis in nomine Domini nostri Jesu Christi.

IX. Audeo dicere: Vicinam civitatem vestram imitamini? Vicinam civitatem Simittu (*b*) imitamini? Nihil aliud vobis dico. Apertius vobis dico in nomine

(*a*) Bulla dicta *Regia* urbs Africæ inter Hipponem, et Carthaginem, Plin. L. V. c. 3. Ptolemæo [illegible] memorata L. VII. [illegible] Coll. Carthag. II, an. 390 et [illegible] an. 397, et in [illegible] *et civit. Afr.* a quibusdam Victori Vit. tributa T. I. *Opp. Sirmondi* et T. VIII [illegible] dicta Bejæ inter [illegible] *Lexicon geogr.* [illegible] p. 45.

(*b*) An excidit: *foris*?

(*a*) Fortasse supplendum: *esse*.

(*b*) Simittuense oppidum *Plinio.* L. V. c. 4. *Ptolemæo* [illegible] 26. mill. pass. a Bulla Regia. Inter Episcoporum Nomina [illegible] Deuterius *Simmi*[illegible], et Florentius [illegible], quorum alterutrum huc pertinere [illegible] *conc.* in notis ad *Collat. Carthag.* et *Baudrandi Lex. geogr.* et *Antonini Itiner.* supra cit.

Domum Jesu Christi. Nemo ibi intrat in Theatrum. Nullus ibi turpis remansit. Legatus ibi voluit agere hujusmodi turpitudines. Nullus principalis, nullus plebeius intravit. Nullus Judæus intravit. Ipsi honesti non sunt? Illa Civitas non est? Illa Colonia non est tanto honestior, quanto istis rebus [illegible]? Hæc vobis non diceremus, si bona de vobis audiremus. Si autem tacuerimus, timeo, ne pariter judicemur. Voluit ergo Deus, fratres mei, ut transirem hac. Frater meus (a) tenuit me, jussit, rogavit, compulit, ut verbum vobis facerem. Unde facerem, nisi unde plus timeo? Unde facerem, nisi unde plus doleo? Nescitis me et nos omnes gravissimam rationem reddituros Deo de laudibus vestris (b)? Putatis, quod istæ laudes honorent nos? Onerant, non honorant. Valde gravis de illis laudibus ratio redditur. Valde timeo, ne dicat nobis Christus in judicio suo: Mali servi, laudes populi mei libenter accipiebatis, et mortem ipsorum eis tacebatis. Præstabit autem Dominus Deus noster, ut de cætero bona de vobis audiamus, et in illius miseratione consolemur de vestra correptione. Tanto enim erit majus gaudium, quanto magna modo tristitia.

SERMO XVIII.

In Natali Quadrati Martyris (a).

SYNOPSIS.

I. Triplex ambulantium ad Deum genus. II. Pauli exemplum ambulantibus propositum. III. Aliud perfectus viator, aliud perfectus perventor, in Exemplo S. Quadrati. IV. Justitiæ nunc saltem tantum dandum, quantum antea immunditiæ. V. Imo plus dandum justitiæ, quam immunditiæ. VI. Idque deposito omni respectu humano. VII. Et præcipue erga Paganos Christianis insultantes.

I. Præstitit Dominus Deus noster, cui gratias simul agimus, ut videremus vos, et videremur a vobis. Et si hoc est, unde *Impletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione* (*Psal.* cxxv, 2), quia vidimus invicem in carne mortali, quale erit gaudium nostrum, quando ibi nos videbimus, ubi nihil de nobis invicem timeamus? Apostolus dicit: *Spe gaudentes* (*Rom.* xii, 12). Gaudium ergo nostrum, quod nunc est, in spe est, nondum in re. *Spes autem, quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem, quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus* (*Rom.* viii, 24, 25). Si autem peregrinantes comites ad invicem gaudent in via, [illegible] In hac via Martyres certaverunt, et certando ambulaverunt, am[illegible] qui [illegible]. Non [illegible], sed [illegible] currentes.

(a) [illegible]

(b) [illegible]

(a) [illegible] S. Quadrati Mart. [illegible] Hipponem [illegible] Quadrati Martyris [illegible] possunt. [illegible] *Indiculo* opp. c. 9. qui Editioni post præcedentem [illegible]

Via ergo nostra ambulantes quærit (a). Tria sunt hominum genera, quæ odit Deus: Remanentem, retro redeuntem, aberrantem. Ab his tribus generibus malis Domino adjuvante vindicetur, et defendatur gressus noster. Jam vero, cum ambulantes sumus, alius tardius ambulat, alius celerius; ambo tamen ambulant. Excitandi sunt ergo remanentes, retro redeuntes revocandi sunt, errantes in viam ducendi, tardi exhortandi, celeres imitandi. Qui non proficit, remansit in via. Qui forte a meliore proposito declinat ad id, quod deterius reliquerat, reversus est retro. Qui fidem deserit, a via aberravit. Cum tardis sit nobis, sed a celerioribus ratio, cum ambulantibus tamen.

II. Quis est, qui non proficit? Qui se putaverit esse sapientem, qui dixerit: Sufficit mihi, quod sum; qui non attendit eum, qui dixit: *Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu* (*Philipp.* iii, 13, 14). Currentem se dixit; sequentem se dixit. Non remansit, non retro respexit, absit ut erraverit, qui viam ipsam docebat, qui et tenebat, et ostendebat. Celeritatem autem ejus ut imitaremur, ait: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1 *Cor.* xi, 1). Arbitramur ergo nos, fratres charissimi, in via vobiscum ambulare. Si tardi sumus, prævenite nos. Non invidemus, quærimus quos sequamur. Si autem nos existimatis celeriter ingredi, currite nobiscum. Unum est ad quod omnes festinamus, et qui tardius, et qui celerius ambulamus. Hoc ait ipse Apostolus. *Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Ordo verborum est: *Unum autem sequor.* Ut autem hoc diceret, [illegible]? *Fratres, ego me ipsum non arbitror apprehendisse* (*Philipp.* iii, 13). Ecce, qui non remanet, qui non se arbitratur apprehendisse. Ecce, qui non vult (a) peregrinari; ecce, qui non hæret in via, ecce, qui gaudebit in patria. *Ego*, inquit, *Quis ego? Qui plus omnibus illis laboravi* (1 *Cor.* xv, 10); Et tamen, ubi ait: *Plus omnibus illis laboravi*, non dixit: *Ego me non arbitror apprehendisse.* Bene ibi *Ego*, ubi humilitatis locus est, non et bonis. *Ego*, inquit, *quantum ad me attinet, non me arbitror apprehendisse.* Hoc ipse. Ubi autem ait: *Plus omnibus illis laboravi*, sequitur: *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Numquid Dei gratia non apprehendit? Merito ibi *Ego*. Non apprehendere enim nostræ infirmitatis est, apprehendere adjutorii est gratiæ divinæ, non infirmitatis humanæ. Quis ergo est, qui ostendat nobis? quis est, qui doceat nos? quis est, qui digne insinuet nobis, quomodo verum sit, quod tamen sine dubitatione verum est, non esse in nobis nostrum, nisi peccatum? Hoc noverit pietas, hoc in se accuset infirmitas, hoc sanari appetit charitas! *Non, quia*

(a) [illegible] *cod.* Bibl. Pa[illegible] XIV [illegible] *ad Fratres in Eremo* [illegible] Itaque Sermo præsens [illegible] consarcinavit.

(a) [illegible]

jam acceperim, ait, aut jam perfectus sim (*Philipp.* III, 12). Et tunc subjecit : *Fratres, ego me ipsum non arbitror apprehendisse*, et cum exhortaretur ad currendum, et, *Ad ea, quæ ante sunt*, cor extendendum, *Quotquot autem perfecti*, ait, *hoc sapiamus* (*Philipp.* III, 15). Supra dixerat : *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim*; et postea dicit : *Quotquot autem perfecti, hoc sapiamus*. Et ipsum tam magnum Apostolum dixeras esse imperfectum; modo jam plures perfectos invenis, et dicis : *Quotquot autem perfecti, hoc sapiamus*. Est ergo perfectio et perfectio.

III. Est perfectus viator, qui nondum perfectus est perventor. Perfectus viator bene accedit, bene ambulat, viam tenet, sed tamen viator, nondum apprehendit. Nam utique, si ambulat, et in via ambulat, alioque ambulat, et ad aliquid pervenire conatur. Quo ergo pervenire conabatur Apostolus, nondum apprehenderat. Et hortatur perfectos, ut sciant se nondum esse perfectos, scirent imperfectionem suam. Perfectio viatoris est, scire nondum se pervenisse ad id, quo tendit. Novit enim, quantum transgressus est, quantum illi remaneat. Sciamus ergo nos non esse perfectos, quotquot sumus perfecti, ne remaneamus imperfecti. Quid dicemus, fratres? Nonne perfectus Martyr Quadratus (*a*)? Quid quadrato perfectius? Paria sunt latera, undique æqualis est forma, quacumque verterit, statio est, non ruina. O nomen pulchrum demonstrans figuram, et indicans rem futuram. Jam Quadratus et antea vocabatur, et nondum coronabatur. Nondum in tentatione apparuerat, per quam esset ille quadratus, et tamen, quando vocabatur, prænuntiabatur prædestinatus ante mundi constitutionem, et ut hoc vocaretur, hoc in illo compatitur, ut impleretur, et tamen ambulabat, et tamen adhuc in via erat, et quandiu erat in hoc corpore, totum timebatur, et ne remaneret, et ne retro rediret, et ne exorbitaret. Nunc vero cucurrit, viam finivit, in solido stetit, coædificatus est ab artifice arcæ dominicæ, quæ in figura jussa est ædificari de lignis quadratis (*Exod.* XXVII, 1). Modo jam nullam tentationem timet. Audivit vocatorem, audivit illum et ille invocatorem, secutus est salvatorem, portat habitatorem (*b*). Contempsit mundum blandientem, vicit terrentem, evasit furentem. Magna est, fratres, Martyrum gloria, prima in Ecclesia. Quæcumque sunt aliæ, sequentes sunt. Non enim frustra dictum est quibusdam : *Nondum usque ad sanguinem adversus peccatum certastis* (*Hebr.* XII, 4). Quando tolerat, quando sustinet mundum sævientem, qui spernere non potest blandientem?

IV. Ait idem Apostolus : *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut exhibuistis membra vestra deservire immunditiæ ad iniquitatem, sic nunc exhibete membra vestra deservire justitiæ in sanctificationem* (*Rom.* VI, 19). Magnum est valde, quod videtur hortatus. Metiatur se unusquisque in his verbis Apostoli. Non adulatorie palpet se, appendat se, et dicat sibi verum. Quid a me expectat audire? Ipse sibi dicat. Ego disposui speculum proponere, ubi se quisque attendat. Non sum ego speculi fulgor, qui faciem suam intuenti renuntiet. Facies enim illas dico modo, quas habemus intus. Ipsas per aurem convenire possum, videre non possum. Speculum sane propono. Attendat se unusquisque, et renuntiet sibi. Ipsa verba Apostoli, quæ commemoravi, indicem speculi accipite. *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut exhibuistis membra vestra deservire immunditiæ ad iniquitatem, sic nunc exhibete membra vestra deservire justitiæ in sanctificationem.* Quid est *Sic?* Sicut illud, ita et istud. Quando exhibebas membra tua arma iniquitatis peccato ad immunditiam, delectabat te? Interrogo. Attende, responde. Delectabat te? Audio respondentem, etiam tacentem. Non enim faceres, nisi delectaret. Sicut ergo exhibuisti membra tua deservire immunditiæ ad iniquitatem, et cum delectatione ista fecisti, ita delectet te aliquando justitia. Nolo, timore facias, dicit tibi Deus. Numquid enim illud timore faciebas? *Sic*, inquit, *sic. Sicut exhibuistis membra vestra deservire immunditiæ ad iniquitatem, sic nunc exhibete membra vestra deservire justitiæ ad sanctificationem.* Ad justitiam timore compelleris, ad immunditiam amore currebas. Quid pulchrius sapientia? Rogo vos. Digna est vel sic amari, quomodo amata est immunditia. Quando currebas ad immunditiam, prohibebaris, et ibas. Patrem offendebas, et currebas. Paratus eras exhæredari, et ab illius pravitate non separari. Quid dicturus es? Hoc a te exigit justitia, quod de te habuit immunditia. Audistis Evangelium : *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (*Matth.* X, 34). Dixit se separaturum filios a parentibus. Ergo attende illam machæram. Forte vis Deo servire, et pater prohibet? Quando immunditiam diligebas, etiam patre prohibente currebas. Modo te prohibet justitia amatorem suum. Invenisti et hic patrem prohibentem. Exere libertatem tuam, qui exeruisti tunc cupiditatem tuam. Paratus eras tunc exhæredari, et ab illius immunditiæ pravitate non separari. Paratus esto exhæredari, et a justitiæ pulchritudine non separari. Magnum est, sed justum est. Quis est, qui audeat dicere : Sed plus debuit amari immunditia, quam justitia? Interim justitia gradum tibi facit. Certe, inquit, dissimilis sum; certe plurimum distat inter illius immunditiæ tenebras, et lucem meam, inter illam pravitatem et pulchritudinem meam, inter illius decus et decus meum. Certe plurimum distat. Interim gradum pono. Sic volo. Nam plus debeo, plus omnino debeo. Quantum disto, tantum debeo. Sed *Humanum dico*, humanum differo, quare divinum differo? *Humanum dico propter*

(*a*) S. *Quadrati Memoria*, verba sunt God. Henschenii Act. SS. T. VI. Maii ad diem 26, p. 369, *post Usuardum, Adonem, Notkerum, aliosque recentiores ita inserta est Martyrologio Rom. no* : In Africa S. Quadrati Martyris, in cujus solemnitate S. Augustinus sermonem habuit. *Addit Baronius ejus Sermonis mentionem fieri in* Indiculo Possidii. *Utinam hic prodeat aliquando!* Et en impletum optimi Senis votum.

(*b*) A Græcis acceptum, quibus varii Sancti, [illegible]. Vide Cotelerii *notas ad Epist. S. Ignatii martyris*.

infirmitatem carnis vestræ. Ideo *Sic*; quia parco adhuc infirmitati. Ideo *Sicut exhibuistis membra vestra deservire immunditiæ ad iniquitatem*, sic nunc plus quidem debetis, sed saltem sic ambulate, ad hoc pervenite, sed et hinc transite. Interim *Humanum dico*, sed sicut illud, ita et hoc.

V. Numquid Quadratus sic? Non plane sic, sed plus, et digne plus. Attendite enim illas immunditias, et videte, quid de vobis plus exigat pietas et charitas, et justitiæ pulchritudo, et sanctificationis dulcedo. Quid de vobis plus exigat, attendite. Amator immunditiæ facta sua mala sciri non vult; timet, ne inde damnetur, timet inde carcerem, timet judicem, timet carnificem. Uxoris alienæ pudicitiam appetit, maritum fallit, tenebras quærit, conscium perhorrescit, judicem metuit, timet sciri, quia timet inde puniri. Jam vero illud, quod sibi exigit plus pulchritudo justitiæ quod interim distulit Apostolus, cum diceret : *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ*, audi hoc a Domino : *Quod dico vobis in tenebris*, hoc est, in occulto : *Dicite in luce, et quod in aure auditis, super tecta prædicate* (*Matth.* x, 27). Numquid prædicat super tectum adulter flagitium suum? Sed quare ille non solum non prædicat super tectum, sed quærit occultari tecto? Quare hoc ille? Quia tunc (*a*) usque potuit amor immunditiæ; timet enim detegi, timet puniri. Ili vero amatores illius invisibilis pulchritudinis, amatores illius decoris, ubi est ille *Speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3), amatores ergo illius pulchritudinis unde non timent prædicare super tecta, quod in aure audierunt? Quære, unde timeat ille, ne cognoscatur et puniatur; quære, unde iste non timeat. Ipse Dominus secutus adjunxit. Cum enim dixisset : *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, super tecta prædicate. Nolite*, inquit, *timere eos, qui corpus occidunt* (*Matth.* x, 28). *Ut, quæ auditis in tenebris, in lumine dicatis; ut, quod in aure auditis, super tecta prædicetis : Nolite timere eos, qui corpus occidunt.* Timeat adulter eos, qui corpus occidunt. Cum enim adulter ille perdiderit corpus, voluptatum perdit officinam. Ille timeat perdere corpus, qui vivit ex corpore. Totum enim, quod concupiscit, per corpus operatur; ideo in illo voluptas (*b*) non sufficit, inardescit cupiditate, quoadusque perveniat ad corporis immundissimam voluptatem. Tu autem, Homo Dei! si habes oculos cordis, unde videas pulchritudinem charitatis, unde videas pulchritudinem pietatis; si habes oculos cordis, vide, unde fruaris amata tua. Ut enim ea fruaris, non membra corporis quæris. Timeat perimi corpus amator sordidæ voluptatis, sed *Pax in terra et hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14)!

VI. Quam longe es ab hoc amore, o Christiane! Utinam usque ad illum beatitudinem perveniās, et cum delectatione bene facias, sicut ante cum delectatione peccabas. Si enim cum delectatione bene facis, si cum delectatione in Christum credis, si cum delectatione sapientia ejus pro tua capacite perfruaris, si cum delectatione præceptum audis et facis, cœpit in te esse illud *Humanum propter infirmitatem tuam.* Jam cœpisti habere bonum datum, sed necdum implesti Quadratum. Sed sicut dixi, si pervenisti, accede; adhuc via est. Noli remanere. Est adhuc, quod facias. Noli timere, et abscondere facta tua bona timendo. Reprehensores, exagitatores quid tibi dicunt? Magnus tu Apostolus! de cœlo tibi pendent pedes. Unde venis? Et times dicere : De Ecclesia; ne dicatur tibi : Non te pudet, Barbate, ire, quo eunt viduæ, et aniculæ? Ne audias, times dicere : In Ecclesia fui. Quomodo ferres persecutorem, qui horrescis insultatorem? Et certe tempus est pacis; illi erubescere debuerunt. Erubescunt tam multi, qui accesserunt, et non erubescunt tam pauci, qui remanserunt. Et hi accesserunt, quo? Illi autem remanserunt, ubi? Accesserunt hi ad lucem pacis; remanserunt illi in tenebris confusionis. Non erubescitis glorianda erubescere? Non erubescunt illi pudenda, et vos erubescitis glorianda? Et ubi est, quod audistis : *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent* (*Psal.* XXXIII, 6).

VII. Hæc dixi, fratres mei, quoniam scio, et plurimum doleo, timeri linguas paucorum paganorum non sævientium, sed tantum insultantium, et teneri animos credere volentium, cum non acquiescunt in exhortationibus Christianorum. Et quid plura? Aut quid ego dicturus sum? Vides exagitari, nescio, quem paganum, ne fiat Christianus, et tu Christianus taces, pro magno habes, quia tibi parcit, id est, quia tibi non insultat. Quando illum deterret, dicis in corde tuo : Deo gratias! Nihil mihi dixit. Fugis non carne, sed mente. Ibi stas, et fugis. Times, ne in te lingua maledica convertatur, et non subvenis ei, quem debes Christo lucrifacere. Non subvenis, taces, ut dixi, non carne, sed mente fugis, mercenarius es, vides lupum venientem, et fugis (*Joan.* X, 12). Et quid plus ego dicturus sum? Modo audivimus omnes. Dominus terreat. Qui amandus est, ipse metuendus. *Qui me*, inquit, *confessus fuerit coram hominibus.* (Et videte, quando ista dicebat? Quando mundus non credebat, sed fremebat). *Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam eum coram Patre meo, qui in cœlis est. Qui autem me confessus fuerit coram hominibus, confitebor illum et ego coram Patre meo, qui in cœlis est* (*Matth.* X, 32, 33). Vis negari a Christo, an vis confiteri a Christo? Longe habebis insultatorem, quando tui Christum inveneris negatorem. Veniet, quod pollicetur. Qui tanta exhibuit, de solo die judicii fallax invenietur? Absit. Habeant illi perfidiam suam, imo vero et ipsi careant perfidia sua, sed proponite vos illis ad confessionem imitandos, non ad silentium superandos. Illi enim, si invenerint Christianos fortiores infirmorum defensores assertione fidei, libertate confitendi, prudentia docendi, charitate instruendi, silebunt, credite. Quod enim dicant,

(*a*) Fortasse : *huc.*
(*b*) Potem : *voluntas.*

non habent. Vox inanis est. *Cymbalum tinniens* (1 *Cor.* XIII, 1), quod destitit in templis ipsorum, remansit in ore ipsorum.

SERMO XIX

De verbis Apostoli I *Cor.* XII, *vers.* 31. Supereminentem vobis viam demonstro, etc. (*a*).

SYNOPSIS.

I. Charitas major omnibus donis, quæ etiam haberi possunt absque ea. II. Prophetia sine Charitate in Saul, et ejus Satellitio. III. Prophetia sine Charitate in Caïpha. IV. Fides sine Charitate in dæmonibus. V. Charitatis mutuæ exemplum in membris corporis humani. VI. In membris dignitas diversa, sed magis respicienda sanitas. VII. Donatistæ, membra ægra, præcisi. VIII. Damnatio Crispini, et anterior Donatistarum in causa Cæciliani et Majorini. IX. Ab Ecclesia præcisis patet reditus. X. Ecclesia toto orbe diffusa catholica est, vera est. XI. Donum linguarum primis credentibus datum significabat, Ecclesiam futuram παντάγλωσσον. XII. Hortatur Donatistas ad reditum.

1. BONUM est loqui de Charitate eis, qui diligunt eam, qua bene diligitur, quidquid diligitur. Est enim secundum Apostolum in Charitate supereminentissima via. Modo legebatur. Audivimus. *Supereminentem*, inquit, *vobis viam demonstro* (1 *Cor.* XII, 31). Deinde narravit multa dona, et ea quidem præclara, nec parvi facienda; nihil tamen ea dixit prodesse hominibus, qui non habuerint Charitatem. In quibus donis commemoravit: Linguis loqui hominum et Angelorum, habere omnem Prophetiam, omnem scientiam, omnem fidem, ita ut montes transferat, distribuere omnia sua pauperibus, tradere corpus suum, ut ardeat (1 *Cor.* XIII, 1-3). Hæc omnia magna atque divina sunt; sed si in fundamento Charitatis collocentur, et de radice Charitatis exurgant. Fuisse autem ex his donis multa in multis, qui non habuerunt Charitatem, non auderemus dicere, nisi doceremur exemplis non quorumlibet hominum, et undecumque petitorum, sed de ipsis sanctis Scripturis, quibus quisquis non habuerit fidem, non potest habere Charitatem. Sed inter præcipua, quæ dicta sunt, magnum ibi apparet vel Prophetia, vel Fides. Quid ergo de cæteris? Si Prophetiam quisquis habens nihil ei prodest, si non habuerit Charitatem, et Fidem quisquis habens non potest pervenire ad regnum Dei, nisi habuerit Charitatem, quid de cæteris loquamur? Vel linguis loqui, quid est ad Prophetiam, et Fidem? Vel distribuere omnia sua pauperibus, quid est ad Prophetiam, et tradere corpus suum, ut ardeat? Plerumque hoc faciunt temerarii præcipites. Ergo illa ibi duo magna sunt, de quibus vere mirandum est, si invenire potuerimus aliquem hominem habere Prophetiam, et non habere Charitatem, aut habere Fidem, et non habere Charitatem.

II. De Prophetia exemplum nobis dat Regnorum liber. Saül persecutor erat sancti David (1 *Reg.* XIX). Cum eum persequeretur, et mitteret satellites, qui eum arriperent ad pœnas, illi, qui missi erant, ut adducerent David occidendum, invenerunt eum inter Prophetas, ubi erat et Samuel sanctus Annæ sterilis filius, quem concipiendum a Domino petierat, a Domino acceperat, et natum Domino dederat. Eo ergo tempore erat Samuel, quo tempore erat David, præstantissimus ille Prophetarum, nam ab ipso unctus est David. Cum itaque persecutionem a Saüle pateretur, confugit ad Samuëlem, sicut modo verbi gratia, qui forte foris aliquam persecutionem patitur, confugit ad Ecclesiam. Ergo eo confugerat, ubi erat non solus Samuel præstantissimus omnium Prophetarum, sed etiam multi cæteri Prophetæ. Inter illos, cum essent prophetantes, venerunt missi a Saüle, qui eum, sicut dixi, ad mortem arriperent. Insiluit in illos Spiritus Dei, et cœperunt prophetare, qui venerant hominem sanctum et justum Dei ad gladium adducere, et eruere de medio Prophetarum. Repente impleti Spiritu Dei Prophetæ facti sunt. Fuerit hoc fortasse istorum innocentia; non enim sponte ad illum arripiendum venerant, sed a Rege suo missi erant. Et forte venerant quidem ad eum locum, ubi erat David, sed non erant facturi, quod jusserat Saül. Forte et ipsi remansuri erant. Nam et hodie contingunt hæc. Mittitur aliquando apparitor a magna Potestate rapere aliquem de Ecclesia. Non audet facere contra Deum, et ne et ipse incurrat gladium, remanet ibi, ubi missus erat, ut raperet. Dixerit ergo aliquis admirans, quod Prophetæ isti repente facti sunt, quia innocentes fuerunt, testimonium illis innocentiæ ipsa Prophetia perhibuit. Venerunt missi, sed facturi non erant, quod jusserat malus ille. Credamus hoc de istis. Missi sunt alii. Et in ipsos insiluit Spiritus Dei, et ipsi prophetare cœperunt. Et hos cum illis innocentiæ merito numeremus. Missi sunt tertii. Hoc et ipsis factum est. Fuerint omnes innocentes. Cum tardarent, et non fieret, quod Saül præceperat, venit et ipse. Numquid et ipse innocens? Numquid et ipse missus ab aliqua potestate, et non perversus propria voluntate? Et in illo (*a*) tamen insiluit Spiritus Dei, et prophetare cœpit. Ecce Saül prophetat habens Prophetiam, sed non habens Charitatem. Factum est Vas quoddam, quod ab Spiritu tangeretur, non quod ab Spiritu mundaretur.

III. Tangit enim aliqua corda ad prophetandum Spiritus Dei, nec tamen mundat. Et si tangit, et non mundat, forte inquinatur ipse Spiritus? Divinæ enim substantiæ est, omnia contingere, nusquam inquinari. Nec miremini, si lux ista, quæ de cœlo funditur, omnia ubique sparsa, immunda contingit, nusquam de immundo fuscatur. Nec ista sola, quæ de cœlo, sed

(*a*) In [illegible] *Sermo* [illegible] ep. *De Charitate.* [illegible] contra schismaticos Donatistas, [illegible] historiæ est. Memorat Possidius in *Indic.* [illegible] *De Charitate Tractatus duos.* Præsens Editioni inserendus post *Sermonem* CLXII.

(*a*) Lego: *illum*, ut paulo ante: *in ipsos*.

etiam illa, quæ de lucerna mittitur, contingit, quacumque duxeris lumen, et forte, qui eam portat, per cloacam transeat, ipse, si tetigerit, polluitur; si autem fert lucernam, splendor lucernæ supra omnia transit, nusquam maculam contrahit. Si hoc potuit Deus donare corporalibus luminibus, ipse lumen verum, et æternum, et incommutabile potest alicubi coinquinari? Aut potest alicubi deesse lux Dei, de qua dictum est : *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (1 *Sap.* VIII, 1)? Tangit ergo quod vult, et mundat quod vult. Non quodcumque tetigerit, mundat, sed, quod mundaverit, tangit. Saülem itaque persecutorem Dei Spiritus non mundavit, sed tamen ad prophetandum tetigit. Caïphas princeps Sacerdotum Christi persecutor erat, et tamen Prophetiam locutus est, quando ait : *Expedit ut unus homo moriatur, et non tota gens pereat* (*Joan.* XI, 50). Secutus Evangelista exposuit Prophetiam, et ait : *Hoc autem non a se dixit, sed, cum esset Pontifex, prophetavit* (*Ibid.* 51). Prophetavit Caïphas, prophetavit Saül. Habebant Prophetiam, sed Charitatem non habebant. Numquid Charitatem habuit Caïphas, qui persequebatur Filium Dei, quem ad nos Charitas duxit? Numquid Charitatem habebat Saül, qui persequebatur eum, per cujus manum fuerat ab hostibus liberatus? Non solum invidus, sed et ingratus. Ergo probavimus posse esse in aliquo Prophetiam, et non esse Charitatem. Istis autem Prophetia prodesse non potest, secundum Apostolum. *Si Charitatem*, inquit, *non habeam, nihil sum* (1 *Cor.* XIII, 2). Non ait : Nihil est Prophetia, aut nihil est Fides; sed nihil sum ego, si non habuero Charitatem. Habens magna nihil est, quamvis magna habeat, nihil est. Ipsa enim magna, quæ habet, non habet ad adjutorium, sed habet ad judicium. Non magna habere magnum est, sed bene uti magnis magnum est. Non autem utitur bene, qui non habet Charitatem. Etenim non utitur bene aliqua re, nisi voluntas bona. Voluntas bona esse non potest, ubi Charitas non est.

IV. Quid de Fide? Invenimus aliquem habere et Fidem, et non habere Charitatem? Multi sunt, qui credunt, et non amant. Nec enumerandi sunt homines. Dæmones invenimus credidisse quod credimus, et non amare quod amamus. Nam, cum argueret apostolus Jacobus eos, qui sibi putabant sufficere, ut crederent, et nolebant bene vivere, quod non fit, nisi de Charitate; bona enim vita ad Charitatem pertinet, nec potest habens Charitatem male vivere, quia hoc ipsum bene vivere nihil est aliud, quam impleri Charitate. Cum ergo quidam jactarent se, quod credidissent in Deum, et nollent bene vivere, atque congruenter tantæ Fidei, quam perceperant, dæmonibus eos comparavit dicens : *Tu*, inquit, *credis, quia unus est Deus. Bene credis; sed et dæmones credunt et contremiscunt* (*Jacob.* II, 19). Si ergo tu tantummodo credis, et non diligis, adhuc cum dæmonibus tibi commune est. Petrus dixit : *Tu es Filius Dei; et dictum est illi : Beatus es, Simon Bar-Jona, quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed Pater meus, qui in cœlis est* (*Matth.* XVI, 16, 17). Invenimus et dæmones dixisse : *Quid nobis et tibi est, Fili Dei* (*Id.* VIII, 29)! Filium Dei confitentur Apostoli, Filium Dei confitentur et dæmones. Confessio videtur par, dilectio dispar. Illi credunt, et amant, illi credunt et timent. Amor expectat præmium, timor pœnam. Ergo invenimus posse quemquam habere etiam Fidem, et non habere Charitatem. Nemo ergo se jactet de quocumque Ecclesiæ dono, si forte eminet in Ecclesia aliquo attributo sibi dono, sed videat utrum habeat Charitatem. Nam locutus est idem apostolus Paulus, et enumeravit multa dona Dei (1 *Cor.* XII), in membris Christi, quæ est Ecclesia, et ait dona propria quibusque Membris esse attributa, nec posse fieri ut omnes habeant unum donum. Nec quisquam tamen sine dono remanebit. Apostolus ait Prophetas, Doctores, Interpretatores, linguis locutores, habentes virtutes sanitatum, habentes adjutoria, gubernationes, genera linguarum. Dicta sunt hæc, et alia videmus in aliis, alia in aliis. Non ergo doleat aliquis, non sibi esse concessum quod videt alii concessum. Habeat Charitatem, non invideat habenti, et cum illo habet, quod non habet. Quidquid enim habuerit frater meus, si non invidero, et amavero, meum est. In me non habeo, sed in illo habeo. Non esset meum, si in uno corpore, et sub uno Capite non essemus.

V. Sinistra manus verbi gratia in corpore habet annulum, et dextra non habet. Numquid illa sine ornamento remansit? Respice singulas manus, et videbis unam habere, aliam non habere. Respice compagem corporis, cui hærent ambæ manus, et vide eam, quæ non habet, in illa habere, quæ habet. Oculi vident, qua eatur; pedes eunt, quo oculi prospiciunt. Nec pedes possunt videre, nec oculi ambulare. Sed respondet tibi pes : Habeo et ego lumen, sed non in me, sed in oculo. Non enim oculus sibi videt, et mihi non videt. Dicunt et oculi : Et nos ambulamus, non in nobis, sed in pedibus. Non enim pedes se ipsos portant, et nos non portant. Singula ergo membra singulis et propriis officiis distributa peragunt, quod imperat animus. Omnia tamen in uno corpore constituta et unitatem tenentia nec arrogant sibi, quod altera membra habent, si forte illa membra non habent, nec putant esse a se alienum, quod in uno corpore similiter habent. Denique, fratres, si alicui membro corporis molestiarum aliquid accidat, quæ membra suum auxilium denegabunt? Quid tam extremum videtur in homine, quam pes? Et in ipso pede quid tam extremum, quam planta? Et in ipsa planta quid tam extremum, quam ipsa cutis, unde terra calcatur? Et tamen hoc extremum universi corporis compage detinetur, ut, si in ipso loco spina calcetur, ad auxilium spinæ eruendæ omnia membra concurrant. Continuo complicantur poplites, curvatur spina, non illa, quæ in pede est, sed quæ totum dorsum continet, sedetur, ut spina eruatur; jam sedere, ut hoc fiat, totius corporis est. Quam exiguus locus in molestia est! Tantulus locus est, quantum spina pungere potuit, et tamen illius extremi, et exigui loci molestia a

toto corpore non relinquitur. Cætera membra nihil dolent, et in illo uno loco omnia dolent. Ipse inde Apostolus dedit Charitatis exemplum, exhortans nos, ut ita nos diligamus invicem, quemadmodum se in corpore diligunt membra. *Si patiatur*, inquit, *unum membrum, compatiuntur et alia membra, et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos estis corpus Christi et membra* (1 *Cor.* XII, 26). Si se diligunt membra, quæ habent caput in terra, quomodo se debent membra diligere, quorum caput in cœlo est. Certe nec ipsa se diligunt, si a suo capite deseruntur. Cum vero illud caput ita sit caput, et ita exaltatum sit, et ita in cœlo ad dextram Patris collocatum, ut tamen laboret in terra, non in se, sed in membris suis, ita ut dicat in fine : *Esurivi, sitivi, hospes fui;* quando ei dicetur : *Quando te vidimus esurientem, et sitientem?* et tanquam respondeat : Ego caput in cœlo eram, sed in terra membra sitiebant, denique ait : *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*, rursusque non facientibus : *Cum uni ex minimis meis non fecistis, neque mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 35-45), huic capiti non nisi per Charitatem connectimur.

VI. Sic enim, fratres, singula membra in officiis suis videmus agere opus proprium, ut oculus videat, non autem operetur; manus autem operetur, non tamen videat; auris audiat, nec videat, nec operetur; lingua loquatur, nec audiat, nec videat, et cum sint singula suis officiis distincta atque discreta, una tamen compage corporis colligata habent aliquid commune in omnibus. Officia diversa sunt, sanitas una est. Hoc est ergo in membris Christi Charitas, quod est in membris corporis sanitas. Meliori loco positus est oculus, in eminenti, et tanquam ad consilium in arce constitutus, unde prospiciat, unde videat, unde ostendat. Honor magnus in oculis, et loco, et sensu ardentiore, et agilitate, et vi quadam, quam cætera membra non habent. Proinde plerumque homines per oculos suos jurant, quam per quodlibet alterum membrum. Nemo alicui dixit : Sic te diligo quomodo aures meas, et est aurium sensus oculis suppar, et proximus. Quid de cæteris dicam? Quotidie dicunt homines : Sic te diligo tanquam oculos meos. Et Apostolus significans majorem in oculis habere (*a*) dilectionem, quam in cæteris membris, cum se dilectum ab Ecclesia Dei diceret, ait : *Testimonium enim vobis perhibeo, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi* (*Galat.* IV, 15). Nihil ergo in corpore sublimius oculis et honoratius, et nihil in corpore extremius fortasse, quam digitus minimus pedis. Cum ita sint, expedit tamen in corpore digitum esse, et sanum esse, quam oculum esse, et in perturbatione lippire. Sanitas enim, quæ communis est omnibus membris, pretiosior est officiis singulorum. Ita vides in Ecclesia hominem parvum aliquod donum habentem, et tamen habentem Charitatem; alterum eminentem forte in Ecclesia aliquo majore dono, et tamen non habentem Charitatem. Ille sit extremus digitus, ille sit oculus. Ille magis pertinet ad corporis compaginem (*a*), qui potuit obtinere sanitatem. Denique molestum est corpori cætero, quidquid ægrotarit in corpore, et datur quidem ab omnibus membris opera, ut sanetur, quod ægrotum est, et plerumque sanatur. Si autem sanatum non fuerit, et tantam putredinem conceperit, quæ sanari non possit, ita consulitur omnibus membris, ut de corporis compage perdatur.

VII. Fuerit ergo, nescio quis, Donatus, quasi oculus in corpore, fuerit; ita non scimus, qualis fuerit, sed prorsus talis fuerit, qualis dicitur, quid illi profuit excellentia honoris et gloriæ? Tenere non potuit sanitatem, quia non habuit Charitatem. Denique ita isti putrefacti sunt, ut necessario præciderentur, et quod se habere aliquos dicunt, vermes putredinis sunt. Præcisi vermes sunt, nec sanitatem possunt admittere. Etenim tandiu membrum admittit sanitatem, quandiu est de corpore non præcisum. De cæteris enim sanis manat sanitas ad vulneris locum; cum autem fuerit præcisum membrum, ubi vulnus est, qua, et unde ad illud sanitas veniat, non invenitur. Ideo et sarmentis præcisis comparantur, et concurrit cum apostolica lectione evangelica lectio. Et ibi enim Dominus, ut maneamus in illo, non nobis maxime commendavit nisi Charitatem : *Ego sum*, inquit, *vitis, vos estis sarmenta, Pater meus est agricola. Sarmentum omne, quod in me dat fructum, purgat illud, ut magis fructum afferat; quod autem in me non dat fructum, præcidet illud* (*Joan.* XV, 1, 2). Fructus de ipsa Charitate, quia non venit fructus nisi de radice. Dicit autem Apostolus : *Ut in Charitate radicati et fundati* (*Ephes.* III, 17). Ibi est ergo radix, unde omnis fructus exurgit. Qui cœpit dissentire a radice, quamvis videatur aliquantum manere, aut præcisus est latenter, aut aperte etiam præcidendus; fructum enim afferre nullo pacto potest. Illi erant aliquando in unitate. Præcisi sunt. Unde præcisi sunt? Ab unitate. Sed vos estis, inquiunt, præcisi. Quid facimus? Ego dico : Vos estis præcisi. Vos dicitis : Vos estis præcisi. Judicet Deus. Distulimus itaque quæstionem, et ad judicium Dei misimus? Non plane. In multis rebus facimus hoc, ubi nondum apparet sententia Dei. Ubi autem apparet, utamur, non differamus. Scripturam profero, et video, quis unde præcisus sit. Si enim Scriptura testimonium perhibuit Parti Donati, alicui Ecclesiæ in terrarum aliqua parte constitutæ, sicut in parte Africæ constituta est Pars Donati, dicant nos præcisos, et dicant se esse radicatos. Si autem Scriptura testimonium non perhibet nisi Ecclesiæ, toto orbe diffusæ, quid quærimus litis nostræ judicem hominem? Deum habemus. Nondum præsidet in judicio, jam præsidet in Evangelio.

VIII. Judicatus est modo Crispinus hæreticus (*b*). Sed quid ait? Numquid evangelica sententia superatus sum? Inde se asserens victum non esse, quia

(*a*) Melius : *haberi*.

(*a*) Pro *compagem*, ut Ovid. Cels. Seneca, Plin. etc.
(*b*) Anno 404. Vide Augustini *Vitæ* L. V. c. 11. T. XI. edit. *Maur. col.* 259. ipsumque Augustinum variis locis.

Proconsul contra illum judicavit, non Christus. Si ergo judicium hominis parvi pendit, quare a Proconsule ad Imperatorem appellavit? Ipsius Proconsulis judicium ipse flagitavit, ipse dixit: Audi me. Non sum hæreticus. Cujus judicium flagitasti ejus judicium displicet tibi? Quare? Quia contra te judicavit? Si pro te judicaret, bene judicaret. Quia contra te judicavit, male judicavit. Antequam judicaret, bonus judex erat, cui dixisti: Non sum hæreticus. Audi me. Sed judicavit Proconsul, inquit, secundum leges Imperatorum, non secundum leges Evangelii. Ita fecerit, secundum leges Imperatorum Proconsul judicaverit. Si ergo male contra te judicant Imperatores, quare a Proconsule ad eorum judicium provocasti? Jam erant leges Imperatorum contra te, an nondum erant? Si nondum erant, non secundum ipsas Proconsul judicavit. Si jam erant, numquid pro te Imperatores contra leges suas judicaturi sunt? Deinde quæro abs te: Ipsæ leges Imperatorum quæ sunt contra te? Quid factum est? doce me! Manifestum est enim, et non negatur, multas Imperatorum leges esse adversus ipsos. Unde hoc contigit? Unde hoc factum est? Nos forte persecuti sumus, et multa mala Imperatoribus de vobis diximus? Hoc quidem dicunt his, quos miseros decipiunt imperitos. Causam enim, quemadmodum illo tempore gesta est, penitus occultant eis, quos decipere volunt. Sed, quantumlibet occultent, eruitur, patescit, publicatur, in notitiam profertur etiam invitorum, et recusantium. Claudentes oculos, ac nolentes lucem videre ipsa lux feriat. Non eis liceat dissimulare manifesta! Non eis liceat averti a patentibus! Non eis liceat aperta operire! Urgeam eos manifesta veritate. Vos Imperatoris judicium flagitastis. Mentimini! inquit. Extant chartæ publicæ (*a*). Ipsi Donatistæ de Parte Majorini, qui prior ordinatus est, contra Cæcilianum adierunt Proconsulem tunc Anullinum (*b*), et detulerunt libellos accusatorios de nomine Cæciliani, et in aluta (*c*) signatos, dicentes, sed adversus Cæcilianum crimina (*d*) quæ illo libello scripsissent, et rogantes, ut ipsam accusationem eorum mitteret ad comitatum (*e*) Imperatori. Extat relatio Anullini Proconsulis scribentis ad Imperatorem Constantinum: quod homines de Parte Majorini venerint ad illum cum libellis de accusatione Cæciliani, rogantes ut eosdem libellos mitteret Imperatori, et se dicit fecisse, quod illi rogaverunt. Scripsit Imperator ad Meltiadem (*f*) episcopum et Marcum, transferens ad illos causam ecclesiasticam, et removens a se. In eisdem litteris scribit Imperator: misisse se chartas missas ab Anullino, et in ipsis litteris ignorat (*a*), quæ illæ chartæ sint, sed in relatione Anullini cognoscitur, quæ hodie publicis codicibus continentur. Deinde scribit idem Constantinus ad Anullinum, ut partes Romam dirigat ad episcopale judicium. Refert etiam Anullinus in extremo: misisse se partes. Vos ergo istis ad Imperatorem, vos causam Ecclesiæ ad humanam potestatem detulistis. Ille melior, quam vos. Vos enim ad Imperatorem deferebatis, ille ad Episcopos. Dicta est causa in episcopali judicio illis primo accusantibus. Prolata est sententia pro Cæciliano. Illi non contenti judicio ecclesiastico murmurare cœperunt, rursus eumdem Imperatorem adierunt, post episcopale judicium quærentes imperiale judicium. Dedit alterum ecclesiasticum apud Arelatum (*b*). Ab ipso etiam judicio illi ad ipsum Imperatorem appellaverunt. Victus importunitate eorum voluit et ipse causam suscipere, atque cognoscere. Suscepit, cognovit, Cæcilianum innocentissimum judicavit, etiam omnes jussiones Imperatorum contra illos. Quid mirum? Cujus judicium flagitasti, ejus sententiam recusare audes? Quare ad illum voluisti deferre judicium? Habebas Ecclesiam in Africa, non habebas in toto orbe terrarum? Sed quo ibant, unde se jam ipsi præciderant? Illi jam in Ecclesia non hærebant, sed Imperator ibi hærebat, ad quem judicium referebatur. Proinde ille mansuetissime Episcopos voluit judicare, et illis postea cessit, ut etiam ipse judicaret. Inde sunt leges adversus vos; videte, si non contra vos. Primo vos ipsi fuistis, vos primi accusatores, vos extremi appellatores, vos novissimi murmuratores. Numquid tamen, inquit, ex Evangelio superatus sum? Ex eo judicio superatus es, quod tu ipse delegisti.

IX. Sed non recusamus evangelicam sententiam. Plane, etsi non diceret, nos legeremus, nos erueremus, nos ostenderemus. Recitetur Evangelium? Videamus, ubi esse dicit Ecclesiam Dominus Jesus Christus. Illi certe et aures nostræ, et corda patere debent. Ipsum audiamus. Dicat nobis, Ecclesia ubi sit. Si in Africa esse dixerit Ecclesiam suam, omnes confluamus in Partem Donati. Si in toto terrarum orbe dixerit Ecclesiam suam, redeant ad corpus membra præcisa, non enim sic fracti sunt rami, ut denuo inseri non possint. Habes apostolum Paulum dicentem. *Sed dicis: Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt; tu autem fide stas. Noli altum sapere, sed time. Nam, si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet* (*Rom.* XI, 19-21). Fracti enim erant Judæi, tanquam rami naturales, et insertæ erant Gentes, tanquam oleaster in olivam. Ex his insertis ramis, et ex hoc inserto oleastro omnes sumus participes olivæ. Sed, sicut minatus erat Apostolus superbientibus ramis oleastri,

(*a*) Anterioris videlicet causæ sub Constantino M. inter Majorinum et Cæcilianum. Vide *Epist. Cleri Hippon.* inter Augustinianas LXXXVIII. edit. *Maur.* T. II. *col.* 213. ipsumque S. Patrem non uno loco.

(*b*) *Anulinum* scribunt Maurini, et rectius fortasse, quamvis in Ant. Pagii *Dissert. Hypat.* ad an. Chr. 190. P. Corn. *Anullinum*, ad an. vero 216. sex. Corn. *Anullinum* habeamus Coss.

(*c*) Tenuior pellicula, membranæ instar, ut videtur, qua obvolvebantur Libelli supplices. Occurrit etiam in *Epistola Cleri supra cit.*

(*d*) Videtur omissum: *habere*.

(*e*) Id est, ad *Palatium*. Vid. *Ducang. Gloss.* h. v.

(*f*) Melchiadem, Miltiadem Pont. Rom. Quis vero *Marcus* additus? An ille qui deinceps a Melchiade secundus Pontificatum gessit? An unus e tribus Episcopis Gallicis judicio illi adjunctis?

(*a*) Putem: *ignoratur*, et paulo post: *continetur*.

(*b*) Anno 314, altero post damnationem Romanam.

tales isti facti sunt superbiendo, ut cum illis naturalibus ante amputatis, et ipsi superbia præcidi mererentur. Sed quid ait Apostolus? *Et illi*, inquit, *si non permanserint in infidelitate, inserentur* (*Rom.* XI. 23), et tu, si non permanseris in fide, excideris. Nemo ergo in vite superbiat, nemo præter vitem desperet. Si superbis in vite, observa, ne præcidaris. Si præter vitem positi sunt, non desperent, audeant inseri. Non enim manu sua inserendi sunt. Ait enim: *Potens est Deus iterum inserere illos* (*Ibid.*). Non dicant: Unde fieri potest, res præcisa, ramus fractus ut denuo inseratur? Recte dicis fieri non posse, si interroges humanam facultatem, non, si interroges divinam majestatem. Quid enim? Quod jam factum est a Domino, facere potest aliquis agricolarum? Oleastrum tulit, et in olivam inseruit, et oleaster in olivam insertus non baccas amaras, sed olivam dedit. Faciat hoc modo aliquis; inserat oleastrum in olivam, videbit nihil procedere, nisi baccas oleastri. Potens ergo fuit Deus non olivam in oleastro, sed oleastrum inserere in oliva, et oleastrum facere participem pinguedinis olivæ, ut exuta amaritudine pinguedine indueretur, et non erit potens te præcisum per superbiam inserere per humilitatem? Bene, inquit, hortaris me, sed prius meo ostende præcisum, ne forte te ipsum hortari debeas, ut ad me venias, non me, ut in te inserar. Audeo dicere: Audi me, et tamen timeo dicere: Audi me. Timeo enim, ne contemnat hominem. Imo fortior, ut contemnat hominem. Si enim contemneret hominem, non esset de Parte Donati. Homo enim fuit Donatus. Ergo, si nos nostra verba dicimus, contemnamur; si Christi verba dicimus, ille audiatur, qui non gratis auditur, et non gratis contemnitur. Auditur enim ad præmium, non auditur ad supplicium. Ipsum audiamus. Ipse Dominus dicat nobis.

X. Ecclesiam multis aliis locis ostendit, sed tamen commemoro unum [illegible] resurrectionem, nostis, fratres, ostendit se Discipulis suis, cicatrices demonstravit, palpandum præbuit, non solum videndum. Illi videntes, et palpantes, et agnoscentes, adhuc tamen præ gaudio hæsitabant, sicut Evangelium nos docet, cui oportet credere, cui nefas est non credere. Dominus tamen adhuc hæsitantibus præ gaudio, et dubitantibus intulit firmitatem de Scripturis, et ait: *Hæc dicebam vobis, cum adhuc essem vobiscum, quia oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis: Quia sic oportebat Christum pati, et resurgere tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum per omnes gentes incipientibus ab Jerusalem* (*Luc.* XXIV. 44-47) Ibi tu non es. Ibi ego sum. Quid expectas hominem, qui de te judicet de tribunali? Audi Christum de Evangelio. *Per omnes gentes*, inquit, *incipientibus ab Jerusalem*. Tu ibi es? Communicas omnibus gentibus? Communicas ei Ecclesiæ, quæ diffusa est per omnes gentes incipiens ab Jerusalem? Si communicas, ibi es, in vite es, præcisus non es. Ipsa est enim vitis, quæ crevit, et implevit totum orbem terrarum, corpus Christi, Ecclesia Christi, cujus caput in cælo. Si autem non communicas, nisi Afris, et de Africa, quo potueris, clanculo mittis, qui consolentur peregrinos, non te invenis in Parte remansisse, a Toto præcisum esse? Quid dixisti in judicio Proconsulis? Catholicus sum. Vox est ipsius. De Gestis recitatur. Catholicus Totum tene. *Holon* (*a*) *enim Totum est, et inde appellata est Ecclesia catholica, quia per Totum est. Numquid Catamerica dicta est, et non Catholica? Meros* enim pars est, *Holon* totum est. De græco verbo dicta est Catholica, secundum totum. Ergo communicas Universo? Non, inquit. Ergo in parte es, quomodo Catholicus es? Multum interest inter Totum, et Partem. Unde accipit nomen Catholica? Tu enim accepisti nomen de Parte Donati, Catholica nomen accepit ab universo orbe terrarum. Sed nos dicimus in universo esse, et Deus forte non dicit? Evangelium commemoravi, ex Evangelio recitavi. *Per omnes gentes*, inquit, *incipientibus ab Jerusalem*. Non inde venit ad Africam? Si enim cœpit ab Jerusalem, implendo omnia venit ad te, non siccando. Quis est, qui dicat: Ductus est rivus de fonte, ut veniret ad me, siccavit (*b*) in via, et pervenit ad me? Si in via siccavit, ad te qua pervenit? Utique implendo omnia pervenit ad te. Ingrate rive, quare fontem blasphemas? Nisi manaret, non implereris. Sed timeo, ne tu siccaveris. Etenim omnis rivus a fonte præcisus siccet, necesse est. De siccitate aspera loquuntur adversus Ecclesiam; lenia loquerentur, si rigarentur. Catholicus sum. Quid est Catholicus? Homo de Numidia? Interroga saltem Græcos. Non est utique Catholicus verbum Punicum, sed verbum Græcum. Interpretem quære. Merito erras in lingua, qui non consentis omnibus linguis.

XI. Spiritus quando venit de cœlo, et implevit eos, qui in Christum crediderant, omnibus linguis locuti sunt, et hoc erat signum illo tempore accepisse Spiritum sanctum, si quis linguis omnium loqueretur (*Act.* II, X et XIX). Numquid modo fidelibus non datur Spiritus sanctus? Absit ut hoc credamus, alioquin spem non habebimus. Et illi utique fatentur dari fidelibus Spiritum sanctum, et nos hoc dari fatemus, hoc credimus, hoc maxime, et in sola Ecclesia catholica fieri assequamur (*c*). Sed illi sint Catholici, illic datur Spiritus sanctus. Nos simus Catholici, hic datur Spiritus sanctus; modo, quid intersit, non quæramus, qui sint Catholici; manifestum est, quibus datur Spiritus sanctus. Quare modo linguis omnium non loquuntur, qui Spiritum sanctum accipiunt, nisi, quia tunc in paucis figurabatur, quod postea in omnibus ostenderetur? Quid enim pronuntiavit Spiritus sanctus commonens (*d*) corda eorum, quos tunc impleverat, et docens eos linguas omnes? Vix discit homo duas aut tres, aut per magistros, aut per regiones, in quibus

(*a*) [illegible] Et mox, [illegible]; Inde, ut [illegible], formatum κατα-[illegible]

(*b*) Nempe [illegible], ut apud Caton. de Re rust. *Ubi pluerit, et siccaverit.*

(*c*) [illegible] sed rescribe *attestamur*

(*d*) Puto: *commovens*

versatur aliqua consuetudine, ut multum tres, aut quatuor linguas. Omnibus linguis loquebantur, qui impleti a sancto Spiritu erant, verum et locuti repente, non paulatim discentes. Quid ergo tunc ostendebat Spiritus? Dic mihi, quare modo hoc non facit, nisi quia aliquid significando faciebat? Quid significabat, nisi Evangelium per omnes linguas futurum? Audeo dicere. Et modo loquitur Ecclesia omnibus linguis. In omnibus enim linguis clamat Evangelium, et quod modo dicebam de membris, hoc dico et de linguis. Et quomodo dicit oculus : Mihi ambulat pes, sic et pes dicit : Mihi videt oculus, sic et ego dico : Lingua mea est græca, lingua mea est hebræa, lingua mea est syra. Omnes enim una fides tenet, omnes enim una charitatis compago concludit. Quod per Dominum demonstratum est, hoc per Prophetas ante prædictum est. *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5). Ecce quousque crevit Ecclesia, quæ appellatur a Toto, Catholica. Et vide, quia omnes linguæ ierunt per omnes terras. *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* (*Ibid.* 4).

XII. Hanc ergo Ecclesiam teneo, tu illam non tenes. Si ergo præcisus es, agnosce, unde præcisus es. Redi, et inserere, ne arescas, et in ignem mitteris. Loquuntur Prophetæ, loquuntur Apostoli, loquitur Dominus de Ecclesia toto orbe diffusa. Contra te dicunt omnes ipsi sententiam. A Proconsule ad imperiale judicium. Ab Evangelio quo? An forte ad Donatum? Donatus judicabit contra Christum? An Donatum judicat Christus? Quid tibi dicturus est Donatus? Ego Christum meum prædicavi de Africa. Quid dicturus? An : Me pro Christo opposui, et : Ego Christo successi? Hoc restat, ut dicat, quia a corpore præcidere ausus est homines, quia Christo successit. Ecce Christi sententia, ecce Evangelia. *Per omnes gentes*, inquit, *incipiens ab Jerusalem*. Cœpit ab Jerusalem. Ibi venit Spiritus sanctus, ibi erant Apostoli, quando in illos supervenit, inde cœpit Evangelium prædicari, inde diffundi per omnes gentes, inde postea venit in Africam. Quo postea venit? Ipsos deseruit? Imo non deseruit, si nolint. Nam et nos Afri sumus. Utique Evangelium, quod venit in Africam, manet hic in Catholicis Afris, quomodo in omnibus gentibus manet. Nam et per omnes gentes sicut Hæretici, alii ibi, alii hic, et non sunt nati (*a*) Afri, qui sunt in illis gentibus. De vite præcisi sunt. Catholica enim novit omnes, ipsi se non noverunt. Etenim vitis, unde sarmenta præcisa sunt, novit omnia sarmenta, et, quæ in se manent, et quæ de se præcisa sunt. Etenim ubique diffusa est Ecclesia catholica. Illa sarmenta, ubi præcisa sunt, ibi remanserunt, ad alias partes, et alias partes pervenire non potuerunt. Illa autem ubique diffusa ubique tenet suos, ubique plangit præcisos. Clamat ad omnes, ut revertantur, et inserantur. Clamor ejus non auditur, sed tamen ubera Charitatis manare exhortatione non quiescunt. Sollicita est pro præcisis, clamat in Africa ad Donatistas, clamat in Oriente adversus Arianos, adversus Photinianos, adversus alios, atque alios. Quia enim ubique diffusa est, ubique invenit, contra quos clamet, quia in illa erant, et de illa præcisa sunt. Sarmenta cœperunt infructuosa esse, et præcisa sunt. Si non permaneant in infidelitate rursus inserentur. Hæc audite, fratres, cum timore, ne superbiatis; cum Charitate, ut etiam pro illis oretis. Conversi ad Dominum, etc.

(*a*) Membranæ prave : *noti*. Fortasse, quia sequitur *novit, noverunt*.

SERMO XX.

De verbis Psalmi XXXVIII, *vers.* 1-5. Dixi : Custodiam vias meas, etc. (*a*).

SYNOPSIS.

I. Sollicitudo de profectu quotidiano, et inde divini auxilii imploratio. II. Usus Linguæ tam necessarius, quam periculosus. III. Lingua regitur ab animo. IV. Lingua dolosa Judæorum confusa. V. Linguæ bonus usus in muliere adultera. VI. Adulteræ confessio nobis instructio. VII. Quomodo agendum cum conviciatore. VIII. Conviciatoribus ignoscendum, et pro eis orandum. IX. Inquiritur in finem hominis. X. Finis hominis Christus est. XI. Fide et operibus hic finis attingitur. XII. Scopus tentationum, et quomodo in iis versandum. XIII. Dictorum repetitio.

I. Christianorum est, quotidie in Deum proficere, et de Deo, vel de donis ejus semper gaudere. Peregrinationis enim nostræ tempus brevissimum est, et patria nostra sine tempore est. Inter æternitatem enim et tempus multum distat. Hic conquiritur pietas, illic requiescitur. Inde quotidianis diebus, quasi boni negotiatores, noverimus, quid profecerimus Non tantum enim studiosi esse debemus in audiendo, sed vigilantes in operando. Hæc schola, in qua Deus solus magister est, bonos quærit discipulos, non fugitivos, sed studiosos. Apostolus dicit : *Studio non pigri, spiritu ferventes, spe gaudentes* (*Rom.* XII, 11). In hac ergo schola, fratres, quotidie discimus. Aliud discimus in præceptis, aliud in exemplis, aliud in sacramentis. Sunt ista medicamenta vulnerum nostrorum, et fomenta studiorum nostrorum. Modo respondimus : *Exaudi orationem meam, et precem meam, Domine! Inaurire* (*b*), hoc est : *Auribus percipe lacrymas meas* (*Psal.* XXXVIII, 13). Quid putas, iste petiturus est, qui primo sibimet Deum cupit propitium esse? Quid ab illo expetiturus est? Videamus, discamus. Forte divitias petiturus, forte in hac vita aliquam felicitatem? Dicat ergo nobis, quid petiturus est, qui primo Deum deprecatur. Vidit enim, quod

(*a*) In Codice *fol.* 68, inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep.* [illegible] de usu Linguæ, et de fine Hominis. Et [illegible] quædam [illegible] contrarie videntur, quædam esse [illegible] Augustini dignitatem, verba etiam *Psalmi* [illegible] et [illegible], atque [illegible] D. [illegible] sunt. Locus [illegible] esset [illegible]

(*b*) [illegible] verbi *inaurior* ad græc. [illegible], quod LXX, hoc loco

ex se habere non potuit, sed a Deo habere potuit. Audierat enim : *Petite, et accipietis* (*Joan.* XVI, 24). Noverat ergo, quid esset petiturus, qui primo Deum rogavit. Ergo *Exaudi, Deus, orationem meam!* Et quasi interrogatus : Quid vis, quid pulsas, quid clamas, quid interpellas? Audiam. Quid vis? Quid volo? ait. Audi voluntatem meam, et perfice opera tua. Quæ est voluntas mea? *Dixi; Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea* (*Psal.* XXXVIII, 1). Arduam rem iste disponit, sed non dubitat, quoniam primo Dominum deprecatus est. Noverat enim magisterium Pauli : *Non ego, sed gratia Dei mecum* (1 *Cor.* XV, 10).

II. *Dixi ergo : Custodiam vias meas.* Quas vias? Terrenas. Numquid per linguam ambulamus in terra? Aut pedibus nostris in terra ambulamus, aut pedibus alienis. Aut animalibus vehimur, aut pedibus nostris imus. Quid est ergo? Quam iste viam quærit? Ne delinquat in lingua sua. Magna doctrina, videte, fratres. Numquid enim, quemadmodum una hora possumus cibum accipere, et refecti recedere, sic possumus momento uno loqui etiam, et silere? Quemadmodum enim habemus oculos ad vivendum, aures ad audiendum, cæterosque sensus ad percipiendum, sic iterum linguam ad loquendum. Est nobis magna necessitas linguæ. Aut aliquid auditurus es, ut respondeas, aut aliquid dicturus es, ut doceas. Numquid oculo dicturus, et non lingua? Et si aure auditurus es, lingua responsurus es. Quid facimus de tam utili membro? Inde Deum rogamus, inde satisfacimus, inde laudes dicimus, inde una voce concinentes Deo cantamus, inde quotidianis diebus aut misericordes efficimur, cum aliis loquimur, aut consilia damus. Quid facimus nunc? Ipsa lingua nostra vobis ministerium exhibet. Quid facimus, ut non delinquamus in lingua, maxime cum dictum sit : *Mors et vita in manibus linguæ* (*Prov.* XVIII, 21). Et iterum dictum sit : *Multos vidi cadentes per casum gladii, sed non sic, quomodo qui ceciderunt per linguam* (*Eccli.* XXVIII, 22)? Iterum dictum est : *Et lingua in membris nostris constituitur, quæ maculat totum corpus nostrum* (*Jacob.* III, 6). Inde iterum idem Dominus : *Docuerunt linguam suam loqui mendacium* (*Jerem.* IX, 5). *O docuerunt!* Facit enim consuetudinem loqui mendacium. Etiam, si non vis, illa loquitur mendacium. Quemadmodum enim, si rotam volvas semel (*Jacob.* III, 6), jam, ut manu impuleris, illa ipsa figura et rotunditate, vel ipso instabili, et quasi naturali cursu currit, sic et lingua nostra, opus est (*a*) ut non doceatur loqui mendacium; jam enim ultro sponte currit ad id, ad quod facilius potest moveri. Aliud habes in corde, aliud illa aliquando volvit ex more. Quid facturus es? Quæ, videtis, fratres! quæ statera cordis facienda est, ut lingua aliquid proferat! Neque enim sponte movetur. Intus est, qui movet.

III. Est enim quædam vis, quæ se, et cætera ministeria sua movet. Opus est, ut bonus sit ille, qui regit, et quamlibet malam consuetudinem adjutus per gratiam vincit. Bonus sit minister, et quiescit ministerium. Miles habet arma, sed si non fecerit (*a*), nihil faciunt arma. Sic et lingua in membris nostris arma animæ nostræ sunt. De ipsa dictum est : *Inquietum malum* (*Jacob.* III. 8). *O inquietum!* Quis fecit istud malum, nisi inquietus? Tu noli esse inquietus, et non est hoc malum. Tu noli agitare (*b*), et non est, quæ se agitet. Neque enim animus est, ut moveatur; Corpus est enim. Jacet. Noli movere, et non movetur. Vide autem, quomodo moves (*c*). Ipsa est illa, de qua multi fraudibus studentes, et avaritiæ servientes, cum cœperint de negotiis aliquid agere, ejiciunt membrum factum ad laudem Dei, et ibi blasphemant Deum, et dicunt : Per Christum! tantum emi, tantum vendo. Quando (*d*) interrogavi te : Jura mihi, quantum vendis? Ego te interrogavi : quantum vendis? Decem follibus vendo, viginti follibus (*e*). Per Christum juras? Per oculos tuos jura, per filios tuos jura, et ipsa hora contremiscit conscientia. O impietas linguæ! Creatorem contempsisti, creaturam custodisti. *O inquietum malum, plena veneni mortiferi! In ipsa benedicimus Deum, et Patrem.* Deum propter naturam, Patrem propter gratiam. *Et in ipsa maledicimus hominem, qui factus est ad imaginem Dei* (*Jacob.* III, 8, 9). Attendite, fratres, quid portetis! Ecce dico, quid portemus. Et ego enim vobiscum homo sum. Sed recurramus.

IV. *Exaudi, Deus, orationem meam.* Inde sunt illi Judæi, quos modo in Evangelio legimus. Utique lingua illos perduxit ad mortem. Modo enim in Evangelio audivimus. Adduxerunt, inquit, Judæi quamdam mulierem licet meretricem ad Dominum, tentantes illum, et dicentes : *Magister, hæc mulier modo comprehensa est in adulterio* (*Joan.* VIII, 4). In lege Moysis scriptum est, ut quæcumque fuerit in adulterio comprehensa, lapidetur. *Tu quid dicis?* Hoc lingua dicebat, sed creatorem non agnoscebat. Nolebant isti orare, ut dicerent : *Eripe animam meam a lingua dolosa* (*Psal.* CXIX, 2). Dolose enim accesserant, hoc enim volebant agere. Venerat enim Dominus : *Non legem solvere, sed implere* (*Matth.* V, 17), et peccata dimittere. Dixerunt ergo apud se Judæi : Si dixerit : Lapidetur! dicemus ei : Ubi est, quod peccata dimittis? Non tu es, qui dicis : *Donata sunt tibi peccata tua* (*Id.* IX, 5; *Marc.* II, 5-9; *Luc.* V, 23)? Si dixerit : Dimittatur! dicemus : Ubi est, quod legem venisti adimplere, non solvere? Videte linguam dolosam ad Deum. Ille, qui venerat redemptor, non damnator (venerat enim *redimere, quod perierat* (*Matth.* XIII, 11) aversus est ab ipsis, quasi conspicere eos nolens. Non vacat aversio ista ab ipsis. Intelligitur aliquid

(*a*) Trajecit voces Librarius. Lege : *Opus non est, ut doceatur*, etc.

(*a*) Ita scripti pro : *fecerit*, quod habent membranæ.
(*b*) Rectius fortasse : *agitari.*
(*c*) Videtur excidisse : *linguam.*
(*d*) Codex habet : *orare.*
(*e*) Aut pro Marsupiis certam pecuniæ summam continentibus, ut est apud *Juvenal.* et *Veget.* aut pro ipsa quadam Nummorum specie, de qua vide *Sirmondum in not. ad Sermones August. Opp.* T. I. *Paris.* 1696. *col.* 344. Ipse S. Doctor *Folles* memorat T. V. *col.* 219. et 1499.

in hac aversione. Quasi diceret : Peccatricem mihi adducitis. Peccatores! Si putatis, quia damnare debeo peccata, a vobis incipio. Et ipse, qui venerat donare peccata, ait : *Qui se scit vestrum sine peccato esse, prior in illam lapidem mittat* (*Joan.* VIII, 7). O responsio, vel propositio! Si mittere voluissent lapidem in peccatricem, ipsa hora iterum recitaretur : *In quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis* (*Matth.* VII, 2). Damnastis, damnabimini. Illi tamen, etsi creatorem non agnoscebant, conscientiam suam sciebant. Ponentes invicem faciem post faciem, ut nec ipsi se propter confusionem videre vellent, a senioribus (hoc dixit Evangelista) usque ad minores omnes egressi sunt. Dixerat enim Spiritus sanctus : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt. Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum* (*Psal.* XIII, 3).

V. Et exierunt omnes. Remansit solus, et sola. Remansit creator, et creatura; remansit misera (*a*), et misericordia; remansit, qui suum reatum agnoscebat, et qui peccatum dimittebat. Nam ipsum est, quod conversus scribebat in terra. Scripsit enim in terra. Quando enim peccavit homo, dictum est ei : *Terra es* (*Gen.* III, 19). Peccatrici ergo cum daret indulgentiam, dans scribebat in terra. Indulgentiam dabat, sed, cum daret indulgentiam, erigens faciem suam ad illam : *Nemo, ait, te condemnavit* (*b*)? Et illa non dixit : Quare? quid feci? Domine! Numquid enim rea sum? Non hoc dicit; sed ait : *Nemo, Domine!* Semetipsam accusavit. Probare illi non potuerunt, subduxerunt se. Sed illa confessa est cujus Dominus non reatum nesciebat, sed ejus fidem atque confessionem quærebat. *Nemo te condemnavit?* At illa : *Nemo, Domine!* Et *Nemo* propter confessionem peccatorum, et *Domine!* propter indulgentiam meritorum. *Nemo Domine!* Utrumque agnosco. Qui sis, novi. Quæ sim, novi. Tibi enim confiteor. Audivi enim : *Confitemini Domino, quoniam bonus est* (*Psal.* CV, 1). Novi confessionem meam, novi misericordiam tuam. Ista dixit : *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Illi deliquerunt dolose agendo, ista magis se absolvit confitendo. *Nemo te condemnavit?* Illa inquit : *Nemo.* Et tacens ille iterum scribit. Bis scripsit. Hoc audiamus! Bis scripsit : semel indulgentiam dando, iterum præcepta renovando. Utrumque enim fit, cum indulgentiam accipimus. Subscripsit Imperator. Cum iterum Forma (*c*) procedit, quasi iterum alia præcepta dantur. Ipsa sunt, per quæ primo in Apostolo audivimus charitatem illam imperatam (*d*). Primo enim ipsam lectionem audivimus; inde hoc ipse Dominus dixit : *Diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo, et de tota anima tua, et de tota virtute tua, et diliges proximum tibi tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet, et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37-40).

VI. Ne aliquis nostrum laboraret, duo quædam sunt dicta : Deus et Proximus, qui te fecit, et, cum quo te fecit. Nemo tibi dixit : Dilige solem, dilige lunam, dilige terram, et quæcumque facta sunt. In his laudandus est Deus, benedicendus est Factor. *Quam magnificata sunt opera tua!* dicimus. *Omnia in sapientia fecisti* (*Psal.* CIII, 24). Tua sunt. Tu fecisti omnia. Gratias tibi! Sed nos fecisti super omnia. Gratias tibi! Sumus enim imago et similitudo tua. Gratias tibi! Peccavimus. Quæsiti sumus! Gratias tibi! Neglximus. Non sumus neglecti. Gratias tibi! Cum nos te contemneremus, non sumus contempti. Ne Divinitatem tuam obliti fuissemus, et te amitteremus, tu etiam nostram humanitatem suscepisti. Gratias tibi! Ubi non gratias? *Dixi ergo : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Illa enim mulier, cum offerretur causa adulterii, accepit indulgentiam, liberata est, onerosum nobis est, quoniam per baptismum, per confessionem, per gratiam accipiunt omnes omnium peccatorum suorum indulgentiam? Sed nemo nunc dicat : Illa accepit indulgentiam; ego adhuc Catechumenus sum. Faciam adulteria, quoniam accepturus sum indulgentiam. Pone et me non reum esse, quemadmodum illa mulier (*a*) confessa est, et liberata est. Deus noster bonus est, et, si peccavero, confiteor illi, et dimittet mihi. Bonitatem ipsius attendis, sed justitiam ejus considera. Quomodo bonitatem ad indulgentiam, sic justitiam ad pœnam. *Dixi ergo : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Vellem scire, si in hoc tempore, quo sermonem Vestræ Charitati ministramus, nemo deliquit in lingua sua. In hoc tempore, quo hic sumus, forte nemo nostrum aliquid locutus est mali, sed forte cogitavit aliquid mali. Attendite. *Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Dic vere : *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversus me* (*Psal.* XXXVIII, 2).

VII. Attendite. *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversus me.* Stat adversus te, ut puta improbus, conviciatur tibi, dicit, quæ nescis. Tu pone ori tuo custodiam. *Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Dicat ille, tu audi, et tace. Duæ enim res sunt, aut verum dicit, aut falsum. Si verum dicit, tu fecisti, ut diceret, et forte hoc misericordia est. Cum enim tu non vis audire, quod fecisti, Deus, qui curam tui gerit, per aliquem tibi dicit, quod fecisti, ut vel ipso pudore confusus aliquando ad medicinam recurras. Noli ergo rependere malum pro malo; nescis enim, qui tibi per ipsum loquatur. Ergo, si aliquid dicit, quod fecisti, agnosce te misericordiam consecutum, ut aut oblitum te putes, aut ad confusionem tuam hoc dictum esse judices. Si non fecisti, libera est conscientia. Quid quæris? Quid irasceris de eo, quod non fecisti? Quid enim ait tibi : Fur! Ebriose? Cito tu re-

(*a*) Numquid rectius : *miseria?*

(*b*) Ridiculo hic, et bis infra pro *condemnavit* Librarius scripsit : *lapidavit.*

(*c*) Id est, Rescriptum, Decretum Principis, unde etiam *Formulæ, Litteræ Formatæ.*

(*d*) Lecta fuerit ante Sermonem *Epistola Jacobi* C. II, ubi v. 8. Legem Charitatis appellat [illegible], quo alludit τὸ *imperatam*, et tota de Imperatore similitudo.

(*a*) Hic intersero : *quæ*

curre intus ad secreta conscientiæ. Vide te intus. Judex esto, discussor tui esto. Quære ibi. Ubi putas, posui peccata mea, quæ feci? Aut, si non sunt, dic : Non feci. Si : Non feci, dicit tibi conscientia tua, dic : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (2 *Cor.* I, 12). Dixit tibi hæc conscientia tua, tace, dole illum dicentem tibi. Dic etiam tu Deo : Pater, ignosce illi, quia nescit quid dicat. Roga pro eo Deum. *Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversus me.* Noli enim putare, quia tunc videris sanctus, si nemo te tentet. Tunc es sanctus, quando aliquo convicio non moveris, quando doles dicentem, quando non curas quod pateris, sed tamen doles eum, a quo pateris. Ita est omnis misericordia. Doles, quoniam et ille frater tuus est, membrum tuum est. Insanit adversum te, phreneticus est, ægrotat. Dole illum. Noli gaudere ; tantummodo de conscientiæ tuæ securitate gaude ; inde dole. Homo es enim ; vide, ne et tu tenteris. Dictum est enim : *Onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Modo, cum dicit, tace ; postea, cum quieverit, dic ei : Frater, per salutem tuam, quare mihi dixisti quod non feci? Peccasti in me, rogo Deum pro te. Ego tibi quidem veniam do, et rogo pro te Deum meum, cui fecisti injuriam, cum in me peccasti. Noli ulterius facere, noli superbire! Non dico : Redde illi, Deus, qui dixit mihi, quod non feci. Nolo hoc dicere. *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversus me.*

VIII. *Obsurdui et humiliatus sum* (hoc sequitur) *et tacui a bonis* (*Psal.* XXXVIII, 3). *Obsurdui.* Non illum audivi dicentem. Iste animus quantum profecit, qui etiam intus in fratris errore, et conscientiæ suæ securitate gaudens, quod foris latretur, nescit! Qualis ista anima est, quam secura, quam gaudens! Ista est, quæ dicit Deo : *Ambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus tuæ* (*a*) (*Id.* C, 2). Fores effractores pulsabant, sed idonea erat domus. *Obsurdui et humiliatus sum*, non adversus illum superbus exstiti. *Et humiliatus silui a bonis ;* nec enim temporis erat, ut aliquid boni dixissem. Tempus est enim, ut taceas modo, posteaquam ille sinceraverit (*b*), loquere, tunc intelliget. Plerumque filii ægrotantes patres suos cæciderunt, tamen illi propter infirmitatem filiorum et vapulabant, et plorabant. Quemadmodum affectum adhibent filiis homines, ne moriantur, expectantes salutem filiorum! Sed : Non est filius meus, dicis? Sed est opus Dei, imago Dei, filius Dei. Si contemnis, quia non est filius tuus, noli contemnere, quia filius Dei est, frater tuus est. Ergo *Obsurdui, et humiliatus sum :* Non superbivi, sed *Silui a bonis, et dolor meus renovatus est*, non de me, sed de ipso, quia non feci, quod dixit. Habui dolorem, sed, quia ita dixit, habui dolorem. Fratris enim mei curam gerens renovatus est in me dolor. Ista est via. Hoc enim fecit ipse Dominus Pater noster, qui etiam ipse Sponsus dictus est. *Non jejunabunt filii Sponsi, ait, quousque cum ipsis est Sponsus* (*Luc.* V, 34). Vapulavit a phreneticis filiis, occiderunt illum phrenetici filii. Rogavit pro illis. Postea sinceraverunt, agnoverunt et crediderunt, et, qui noluerunt curari per medicum, curati sunt per discipulum medici ; per Petrum enim curati sunt. Cum enim illos Petrus increparet, aiunt : *Quid faciemus?* Ait tunc Petrus : *Pœnitemini, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi* (*Act.* II, 38). Modo furebant, modo credebant. Videtis, quid facit infirmitas, et sanitas. Quando infirmi fuerunt, tolerati sunt, quando salvi facti sunt, redempti sunt. Inde et nos, fratres quotiescumque talia patimur, taceamus, quo illa teneamus : Aut verum dicit, aut falsum. Etsi non dixerit, et feci, quid? Quia non dicit, et ego feci, optandum est, ut dicat, ut ego confundar, quia feci. Ista misericordia Dei est. Si autem hoc dicit, quod non feci, gaudeam de mea securitate, doleam de fratris infirmitate. *Caluit cor meum intra me* (*Psal.* XXXVIII, 4), ferbuit cor meum intra me ex dilectione, quam habeo in fratrem, sed tempus loquendi non potui modo facere. Inde ipse Paulus dicit : *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus* (1 *Cor.* III, 1). Locutus est tamen. Quomodo locutus est? Ergo *Caluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescit ignis.* Ignis est in me charitatis. Non habeo, cui dicam, quia infirmus est. Humiliem ergo me. Erit forte aliquando tempus, ut possim aliquid loqui. Tamen *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Dimittam illi, quod non habeo in conscientia. Parum est, quia nihil habeo in conscientia, sed rogem illum propter conscientiam.

IX. Jam iste percurrerat : *Dixi : Custodiam vias meas. Ponam ori meo custodiam. Humiliatus sum*, et : *In meditatione mea exardescit ignis.* Nescio quid, subito educit hic aliud majus, et post tot certamina, magnosque labores, audite quid dicat. *Locutus sum in lingua mea* (*Psal.* XXXVIII, 5). Est enim lingua animæ motus ipsius voluntatis. Quemadmodum enim lingua motus est in corpore, sic voluntas motus est in anima. Ibi est prima lingua. Inde est, inde loquitur Deo. Hæc enim lingua ministerium exhibet extra positis hominibus ; illa autem lingua, quæ est in motu voluntatis, ministerium exhibet intus manenti in templo suo. Ipsa est vera lingua. Unde dixit Dominus, eos, qui adorant eum, *In spiritu et veritate* (*Joan.* IV, 23) adorare debere. Ipsa est vera lingua. *Dixi in lingua mea : Notum mihi fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui sit, ut sciam, quid desit mihi* (*Psal.* XXXVIII, 5, 6). Si attendit Sanctitas Vestra, intelligat primo sententiam, et sic Dominus misericordia sua, qua sæpe consuevit, dabit nobis orationibus vestris, ut possimus hanc discutere, quia satis est ardua. ***Locutus sum in lingua mea. Notum mihi fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui sit, ut sciam, quid desit mihi.*** Vi-

(*a*) Emendo : *meæ.*

(*b*) Et paulo inferius : *sinceraverunt.* Non reperio in Glossariis, nisi participium *sinceratus*.

dete, quid oret. *Notum mihi fac, Domine, finem meum.* Finis est, fratres, ubi tendimus, ubi permansuri sumus. Quod exivimus de domibus nostris, finis nobis fuit ad Ecclesiam veniendi. Ergo iter nostrum hic finitum est. Hinc iterum unusquisque ad domum suam finem habet redeundi. Ibi finit, ubi tendebat. Modo ergo in hac peregrinatione constituti finem habemus, ubi tendimus. Ubi ergo tendimus? Ad patriam nostram. Quæ est patria nostra? Jerusalem mater piorum, mater vivorum. Illuc tendimus. Finis noster ipse est. Et quia viam nesciebamus, Ipse civis civitatis ipsius fecit se viam. Nesciebamus, qua ire. Anfractus, nescio qui, spinosi, lapidosi, omnino graves erant in via. Descendit huc ipse primus, qui est ibi principalis, descendit quærens cives civitatis illius. Aberravimus enim, et, cum simus cives Jerusalem, facti sumus cives Babyloniæ, facti sumus filii confusionis; Babylonia enim confusio est. Descendit huc quærens cives suos, et factus est civis noster. Non noveramus civitatem istam, provinciam istam non noveramus. Sed, quia nos ad illam non veniebamus, descendit hac ad cives suos, et factus est ipse civis, non consentiendo, sed suscipiendo. Descendit huc. Quomodo descendit? In forma servi. Ambulavit hic inter nos Deus Homo. Si enim tantummodo Homo fuisset, ad Deum non perduxisset. Si tantummodo Deus fuisset, hominibus conjunctus non fuisset. Suscepit nobiscum conditionis æqualitatem, habens cum Patre Divinitatem. Suscepit nobiscum temporalitatem, habens cum Patre æternitatem. Hic nobiscum æqualis, ibi Patri æqualis. Descendit huc civis noster, et ait : Quid hic facitis? Cives Jerusalem! Imago et similitudo Dei non est erecta, nisi in Jerusalem. Statuæ Dei in hac vita non ponuntur. Laboremus, redeamus! Qua redimus? Ecce substerno me vobis, fio vobis via, ero vobis finis. Imitemini me! *Notum mihi fac, Domine, finem meum!* Ipsum credimus, qui est finis noster.

X. Deus Pater nunc loquitur. Ego dico tibi, o Anima, quam ego feci, o Homo, quem ego feci, ego dico tibi : Fineras. Quid finieras? Perieras. Nisi tibi, qui te quæsisset; nisi tibi, qui tecum ambularet; nisi tibi, qui ignovisset. Inde ambulavit pedibus, ignovit manibus. Inde, quando post resurrectionem ascendit, manus, latus, et pedes ostendit : manus, unde indulgentiam dedit peccatorum; pedes, quibus pacem annuntiavit desertorum; latus, unde cucurrit pretium redemptorum. *Finis ergo legis Christus ad justitiam omni credenti* (*Rom.* x, 4). *Notum mihi fac, Domine, finem meum.* Jam factus est tibi notus finis tuus. Quomodo tibi notus factus est? Finis tuus pauper fuit, finis tuus humilis fuit, finis tuus alapis cæsus est, finis tuus sputis oblitus est, adversus finem tuum falsum testimonium dictum est. *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversum me.* Ipse factus est tibi via. *Qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare* (1 *Joan.* II, 6). Est via. Modo ambulemus, non timeamus, ne aberremus. Foris a via non ambulemus : dictum est enim : *Circa viam scandala posuerunt mihi, et circa viam muscipulam* (a) *posuerunt mihi* (*Psal.* CXXIX, 6). Et ecce illam misericordiam. Ne in muscipulam incidisses, ipsam misericordiam habes viam. *Notum mihi fac, Domine, finem meum.* Ecce habes finem. Christum redemptorem imitamini. *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (*Philipp.* III, 17). Paulus quomodo imitatus est Christum? Attendite, quid dixit. *In fame, et siti, in frigore et nuditate*, et cætera usque : *Quis scandalizatur, et ego non uror* (2 *Cor.* XI, 27 29)? *Factus sum omnia omnibus, ut omnes lucrifacerem* (1 *Cor.* IX, 22). *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversum me.* Quæ sunt verba Pauli, fratres. *Quis nos separabit a charitate Christi?* Finem attende. *Quis me separabit a charitate Christi? Tribulatio, an pressura, an persecutio, an nuditas, an periculum?* (*Rom.* VIII, 35). O amantem, o ferventem, o currentem, o pervenientem Virum! Quid patiebatur hæc anima, quomodo fervebat, quomodo docebat. *Quis me separabit a charitate Christi? Angustia?* et cætera usque : *An gladius?* Quid passus est iste. Et ne aliquis putaret, quia inde superbiebat, ait : *Fratres, arbitror me non apprehendisse* (*Philipp.* III, 13).

XI. Hoc ut quid : *Notum mihi fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui sit* : Quantum hic habeo vivere. Ut quid tibi, scire diem? *Ut sciam, quid desit mihi* : Quid desit, sed ad æternitatem. Modo attende Paulum. Post tantos labores dinumeratos adhuc *Me, ait, non arbitror apprehendisse.* Audi dicentem : *Quid desit mihi.* Nemo ergo dicat : Jam multum jejunavi, multum laboravi, multum donavi. Jam omnia præcepta Dei feci. Heri feci, hodie feci, et adhuc hodie erit, si aliquando fecisti. Heri semper hodie habet. Ad crastinum si veneris, hodie habebit, et ad annos decem si veneris, hodie erit. Semper tu hodie dic : *Quid desit mihi.* Si enim Paulus in tantis laboribus miles cœlestis, si enim ille post tantam exercitationem, et post tantas revelationes, raptus usque in tertium cœlum, et audivit ineffabilia verba, et tamen, ne in revelationibus extolleretur, accepit stimulum carnis, qui illum humiliaret, quis est, qui dicere valeat : Sufficit? Inde ergo *Notum fac mihi, Domine, finem meum.* Et ecce habes ante te Christum finem. Non habes jam, quod quæras. Cum jam credidisti, jam agnovisti. Sed non in fide tantum res est, sed in fide, et opere. Utrumque necessarium est. Nam et *Dæmones credunt* (audistis Apostolum) *et contremiscunt* (*Jacob.* II, 19); non autem prodest illis, quia credunt. Parum est fides sola, nisi et opera conjungantur. *Fides, quæ per dilectionem operatur* (*Galat.* v, 6), ait Apostolus. *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui sit.* Istud non dicitur, quia, si unusquisque nostrum sciret, quando moreretur, decerneret sibi verbi gratia, ut bene viveret. Inde ipse Magister volens nos sollicitos fieri interrogatur de die, et hora, et dicit : *De*

(a) Quod Hebræo פחים et Græco παγίς, Augustino et hic et *Enarrat. in Psal.* CXXXIX, v. 6, *muscipula* est.

die illa, et hora nemo scit. Nolebat enim, ut illi scirent. Inde dixit : *Neque Filius* (*Marc.* xiii, 32). Hoc est : non vobis expedit, ut sciatis; eritis enim negligentes, non solliciti. Eo magis bene vivetis, cum solliciti fueritis, non, quia non scio diem, nam *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt* (*Joan.* xvi, 15). *Notum mihi fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui sit.* Notum fac mihi istud, ut semper sim sollicitus, quia nescio, quando veniet fur ut noverim. *Quid desit mihi.*

XII. Ibi ergo, fratres, simus cauti, ut noverimus, quid desit nobis. Tentatio Christianorum probatio Christianorum est. Nam qui tentatur, ostenditur illi, quid illi desit. Duæ res sunt. Aut ostenditur illi, quid habeat, aut ostenditur illi, quid desit. Tentatus est Abraham, non, ut ostenderetur illi, quid ille habuisset, sed, ut ostenderetur nobis, quid imitaremur. Tentatus est autem in filio. Quæ illa tentatio fuit? Optavit filium in ætate provecta, de quo jam desperabatur. Tamen, dum promissionem Dei audivit, non hæsitavit omnino, credidit, accepit; meruit, suscepit. Natus est, nutritus est, in ætatem perductus est, lactatus (*a*) est, et dictum est ei : *In semine tuo tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* xxii, 18). Noverat ille, in quo semine. Habemus enim testimonium in Evangelio. *Abraham concupivit diem meum, ait, videre; et vidit, et gavisus est* (*Joan.* viii, 56). Noverat ergo. Post illa autem omnia, quæ crediderat, audivit a Deo : Abraham, offer mihi filium tuum sacrificium. Tentatus est (*Gen.* xxii), Quare? Non noverat Deus fidem ipsius? Sed propter nos hæc ostendere dignatus est. Nobis enim dicitur : Offer mihi sacrificium saccelli (*b*) tui; et dubitamus. Quod sacrificium? *Date eleemosynam, et ecce vobis munda sunt omnia* (*Luc.* xi, 41). Et iterum : *Misericordiam volo, quam sacrificium* (*Matth.* ix, 13 *et* xii, 7). Da aliquid de saccello tuo, dicitur tibi, et ligas. Quid si tibi juberetur de filio tuo? Ecce de saccello tuo sic dubitas, de filio tuo quid fecisses? *Ut sciam, quid desit mihi.* Dicturus sum non sine dolore et pudore. Pleræque fœminæ forte volunt Deo servire, et si audaces fuerint, dicunt parentibus : Dimitte me. Virgo Dei volo esse, aut servus Dei volo esse ; et audiunt : Nec salva sis, nec salvus sis. Vere non facies, quod vis. Quod ego volo, hoc facies. Quid si diceretur tibi : Occide? Vivis, vita æterna promittitur tibi, ante te est, et resistis, et dubitas, et oppugnas? Certe Christianus es. Quare? Domne (*c*)? Quia Christianus sum, ideo non debeo habere nepotes? Debes habere nepotes? Scis, quantum tibi deest. Quod heri jejunasti? Canta, quod iste dixit : *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui sit, ut sciam, quid desit mihi.* Præstet enim Deus, et misericordia ipsius, ut quotidie agitemur, aut tentemur, aut probemur, aut exerceamur, aut (*d*) proficiamus. *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes vero non confundit* (*Rom.* v, 3).

XIII. Ergo, fratres mei, optemus quotidie scire, qui simus, ne, cum securi sumus, postea veniat dies, et nihil inveniatur de eo, quod putabamus, et dicatur nobis : *In inferno quis confitebitur tibi?* (*Psal.* vi, 6). Ergo, fratres mei, demus operam quotidie proficiendi in Deum, non parcendo rebus caducis, quas hic sumus dimissuri. Attendamus Abrahæ fidem, quia et ipse pater noster fuit, imitemur devotionem, imitemur fidem. Si in filiis nostris tentati fuerimus, non timeamus; si in saccello, non terreamur; si infirmitatibus corporis nostri aliquid fuerit ingestum, spem nostram in Deum collocemus. Christiani sumus, peregrini sumus. Nemo terreatur, patria hic non est. Qui hic vult habere patriam, et istam perdet, et ad illam non veniet. Ut boni filii ad patriam tendamus, ut cursus noster approbetur, et perducatur. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO XXI.

De verbis Psalmi xxxii, *vers.* 1, *Exultate, Justi, in Domino, etc.* (*a*).

SYNOPSIS.

I. Quos deceat Laus Dei. II. Non judicandum de Deo e temporali Impiorum felicitate. III. Deus a Rectis corde etiam in adversis laudatur. IV. Castigatio divina paterna est. V. Usus facit divitias bonas, aut malas. VI. Exemplum Job Christianis proponitur. VII. Rectitudo cordis Job in omni tentatione. VIII. Dei consilia adoranda, non discutienda. IX. Implorandus tamen in adversis.

I. In Dei laude gaudere, et laudi Dei vivendo congruere, admonet nos, quod modo cantavimus. *Exultate, justi, in Domino. Rectos decet laudatio* (*Psal.* xxxii, 1). Si enim rectos decet, pravos non decet. Qui autem recti, ipsi etiam justi sunt, quibus dicitur, ut exultent in Domino; ipsos enim decet laudatio. Qui autem pravi, nisi peccatores et iniqui, qui in Domino exultare non possunt, quoniam non eos decet laudatio. Merito dicitur in alio Psalmo : *Peccatori autem dixit Deus : Ut quid tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum* (*Id.* xlix, 16)? *Quoniam rectos decet laudatio*, et utique justificationes Domini, et testamentum Domini ibi est, ubi laus Domini. Merito et alibi dicitur : *Non est speciosa laus in ore peccatoris* (*Eccli.* xv, 9). Ubi enim non decet, speciosa non est, et ubi speciosa est, ibi decet.

II. Qui sint tamen recti viri proprie, ut quisque agnoscat, utrum in ore suo speciosa sit laus Dei, quærentes Scripturas invenimus hoc modo. Psalmus qui-

(*a*) Rescribo fidenter : *ablactatus.*
(*b*) Ut supra *Serm. VII. n.* 3. ubi vide *notam* 6, p. 169.
(*c*) Non inusitata S. Doctori compellatio.
(*d*) Fortassis : *ut.*

(*a*) In Codice *fol.* 71, p. 2. inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep. De Divite, et Lazaro.* Ex hac, et Jobi Historia contendit Noster, Virum rectum nec propter Impiorum felicitatem, nec propter calamitates Justorum a laudando Deo desistere debere. Locus hujus Sermonis in Editione post *Sermonem VI.*

dam dicit : *Quam bonus Deus Israël rectis corde.* Et sequitur : *Mei autem pene commoti sunt pedes, quia zelavi in peccatoribus pacem peccatorum intuens* (*Psal.* LXXII, 1-3). Confitetur iste non quidem aversionem, et casum suum, sed tamen periculum. Non enim se cecidisse dicit, sed pedes suos nutasse, ut caderet. Hoc enim ait : *Quam bonus Deus Israël rectis corde. Mei autem pene commoti sunt pedes.* Cum autem se per hoc, quod est aversus, discernit a rectis corde, confitetur se aliquando non fuisse rectum corde, et ideo pene commotos pedes suos. *Bonus ergo*, inquit, *Deus Israël rectis corde*; mihi autem aliquando bonus non est visus, quia non eram rectus corde. Non est autem ausus dicere : Non est mihi Deus visus bonus ; sed tamen hoc dixit. Cum enim ait : *Bonus Deus Israël rectis corde ; mei autem pene commoti sunt pedes*, ostendit, quia propterea moti sunt pedes, quia non ei videbatur bonus. Unde autem non ei visus est bonus Deus ? *Paulominus effusi sunt gressus mei. Paulominus* quid est? *Pene effusi sunt.* Unde? *Quia zelavi in peccatoribus pacem peccatorum intuens.* Attendi, inquit, peccatores non colentes Deum, blasphemantes Deum, irritantes Deum. Vidi, quod abundent pace, abundent felicitate, et visum est mihi, quod non recte judicet Deus blasphematoribus suis donans felicitatem. Hoc ergo cum intueretur, id est, felicitatem malorum, dixit nutasse pedes suos, ut non ei videretur bonus Deus. Sed, quia postea cognovit, sicut in ipso Psalmo dicit : *Suscepi, ut cognoscerem*, et addidit : *Hoc labor est ante me ;* quare sint iniqui felices, *Hoc labor est ante me*, ait, *donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima eorum* (*Ibid.* 16, 17) ; quia, quibus modo iniquis ad tempus datur felicitas, servatur in novissimo pœna sempiterna. Hoc cum cognovisset, factus est rectus corde, et cœpit laudare Deum in omnibus, et in laboribus piorum, et in ipsis felicitatibus impiorum, attendens Deum justum esse retributorem in novissimis, nunc vero dare quibusdam temporalem felicitatem, quibus servat in extremo sempiternam infelicitatem, et quosdam pios exercere in præsenti infelicitate, quibus rursus servat æternam felicitatem, et oportere, ut mutentur vices, tamquam Divitis illius, *Qui epulabatur quotidie splendide* (*Luc.* XVI, 19), et Pauperis illius ulcerosi jacentis ad januam Divitis, et de micis, quæ cadebant de mensa Divitis, saturari concupiscentis. Cum autem mortui essent ambo, ille in pœna in inferno esse cœpit ; ille in sinu Abrahæ requievit, et cum indignum videretur Diviti, et vellet sibi de modico digito Lazari stillari guttam aquæ, vicissim de digito ipsius desiderans guttam, de cujus mensa ille desideravit micam, audivit ab Abraham sententiam recti Dei. *Fili*, inquit, *memento, quia recepisti bona in vita tua, Lazarus autem mala. Nunc vero hic requiescit, tu autem torqueris* (*Luc.* XVI, 25). In hæc novissima intendit aspectum intrans in sanctuarium Dei ille, cui non videbatur bonus Deus, quia zelavit in peccatoribus pacem peccatorum intuens, et agnoscens judicium Dei verum, et justum, quod quidem modo agitur, sed occulte, futurum in fine in manifestatione, et tanquam correcto corde ex privitate propria, admota velut regula justitia Dei, qua cor tortum corrigeretur, erupit in hanc vocem, et ait : *Quam bonus Deus Israël rectis corde !* Modo intelligo bonum, quia factus sum rectus corde; antea vero non mihi videbatur bonus, quia nutabant pedes mei. *Zelavi enim in peccatoribus pacem peccatorum intuens.*

III. Si ergo jam tibi videtur bonus Deus, et quando malis dat felicitatem, unde solebas murmurare adversus Deum, factus es rectus corde, decet te laudatio ; *Rectos enim decet laudatio.* Si autem sis pravus, non te decet laudatio. Quare non te decet ? Non erit perseverans laus, qua laudas Deum. Laudas enim Deum, quando tibi bene est ; blasphemas Deum, quando tibi male est. Etenim tunc tibi placet, quando dat felicitatem ; displicet autem, quando castigat. Non es rectus corde, non poteris dicere canticum illud alterius Psalmi : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII, 2). Quomodo enim *Semper*, si tunc, quando tibi bene est, laudas, non et quando tibi male est? Quia et ipsum ; quod dicitur male tibi esse, bene est, si castigatorem patrem esse intelligas. Puer insensatus amat plerumque magistrum blandientem, odit cædentem ; puer vero intelligens intelligit magistrum bonum et blandientem et cædentem. Blanditur enim, ne puer deficiat ; cædit, ne pereat. Tale itaque cor cum quisquam habuerit, id est, rectum, ut non ei displiceat Deus, et quando facit quod forte illi ad tempus adversari videatur, securus laudet Deum, quia *Semper* laudabit, et vere illum decet laudatio, et vere fideliter cantat : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Flagellat autem omnem filium, quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Quid ergo eligis ? Flagellari, et recipi, an non tangi, et non recipi? Vide, qualis sis filius. Si hæreditatem paternam appetis, flagellum non recuses. Si flagellum respuis, nega hæreditatem. Quo enim te erudit, nisi ut det hæreditatem? Hæres patris tui ut esses, non te increpavit, non objurgavit, non castigavit, non verberavit ? Ut quid hoc ? Ut ei succederes in domum quandoque ruituram, et fundum quandoque transiturum, et aurum non diutius in hoc sæculo mansurum, quam tu ipse, qui aurum possides. Etenim aut vivens amissurus es, quod habes, aut moriens relicturus. Propter istam tamen temporalem hæreditatem pertulisti flagella patris tui, et murmuras ad Deum erudientem, ut det tibi regnum cœlorum ?

IV. Cum ergo talis es, ut placeat tibi Deus, et castigans placeat tibi, aut enim est in te aliquid, quod flagello corrigatur, aut ipsa rectitudo tua in flagello probatur ; cum ergo talis es, lauda ; securus enim laudas. Quare securus laudas? Quia decenter laudas, quia perseveranter laudas. Non enim timeo, ne modo laudes, et postea blasphemes. Non timeo, ne sanus laudes, et [illegible] Non timeo, ne d[illegible] lingua quæra- [illegible]

tor, et remediorum diabolicorum Alligator (a). Non timeo, quia jam intellexisti bonum Deum esse, et cum castigat, et scis, quia ille, qui percutit filium, novit et quando parcat. Decebit te laudare, quia semper perseveranter laudabis, et erit semper laus Dei in ore tuo. Accipis libenter blandientem patrem, accipis libenter et flagellantem patrem. Non ad illum curris, cum blanditur, et fugis ab eo, cum flagellat. Si enim hoc feceris, eris tanquam puer, qui, cum fugeret a flagellante patre, incurrit in blandientem mangonem (b), et putavit eum bonum, patrem vero suum malum, et prætulit dolos blandimentorum veritati flagellorum, præferendo autem amisit hæreditatem, incurrit in conditionem (c). Muta tu consilium, et fac cor tuum rectum. Non enim mutatus est Deus, quia flagellat te, sed tu mutabilis es. Agit ille aliquid per commutationem, ut tu in melius commutatus percipias hæreditatem. Nam si relinquat te, et negligat te, quando tibi videtur bonus, tunc multum irascitur. Intendat Charitas Vestra, quid dicat in alio Psalmo Scriptura Dei. *Irritavit Dominum peccator*, Ait. Quare irritavit? Videte, ubi exclamaverit de irritato Deo. Utique ad iracundiam majorem irritavit Dominum peccator. *Præ magnitudine*, inquit, *iræ suæ, non exquiret* (*Psal.* x, 4).

V. Contra Job sanctus benedicens Dominum in omni tempore, in cujus ore semper erat laus ejus, cum esset dives, benedixit Dominum in divitiis suis, faciens de illis omnia opera bona, quæ in Libro ejus enumerantur, frangens panem esurienti, vestiens nudum, suscipiens peregrinum, et cætera, quæ sola divites de divitiis suis percipiunt, quæ divites sola lucrantur. Neque enim lucrantur, aut præsumunt de lucris, quæ filiis suis relinquunt. Nesciunt enim, quis post eorum mortem sit possessurus labores ipsorum. Et hanc vanitatem Scriptura dixit: *Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. Thesaurizat et nescit cui congreget ea* (*Psal.* xxxviii, 6, 7). Ergo lucrum totum, quod fit de divitiis, thesaurus est regni cœlorum. Unde Dominus dedit consilium, non ut perdas, sed ut mutes locum auro tuo. Non enim ait tibi: Cum dederis, perdes, sed male habens in terra, in cœlo ego tibi servabo. Quid times, ne perdas? In cœlo ponis, custode Christo. Si locus te sollicitat, cœlum erit; si custos, Christus erit. Quid times, ne perdas? Ergo cum hæc de talibus faceret Job, utique operabatur, et in ipsis operibus ejus Deus laudabatur, et benedicebat Dominum in his, quæ acceperat. Non enim vere, fratres, divitiæ accusantur. Putatis, quando videtis divites malos, divitias esse malas? Divitiæ non sunt malæ, sed illi; divitiæ autem dona Dei sunt. Da illas justo, et vide, quæ bona inde faciat. Numquid ideo malum vinum, quia nescit quis se inebriat? Da sobrio bene utenti, et vide munus Dei. Sic da aurum homini avaro. Ut amplius faciat hoc, quod habet, quærit committere omnia facinora. Da aurum homini justo, et vide, quemadmodum distribuat, quemadmodum impertiatur, quemadmodum, quibus potuerit, necessitatibus hominum subveniat. Non ergo divitiæ, sed utens male divitiis ipse est malus. Job ergo bene usus est divitiis, sicut bene usus est Abraham. Certe enim, fratres, ille mendicus ulcerosus jacens ante januam divitis ita egens erat, ut canes lingerent ulcera ejus. Sic certe legimus, sic scriptum est, et tamen quo ablatus est? *In sinum Abrahæ* (*Luc.* xvi, 22). Recense Scripturas, vide, si pauper hic fuit Abraham. Invenies illum habuisse hic multum auri, multum argenti, multum pecorum, multum mancipiorum, et prædiorum. Ergo pauper levatur in sinum divitis. Si meritum illi paupertas faceret, non eum ad requiem Abraham ipse præcederet, et eum succedentem susciperet, sed quia hoc in paupere Lazaro erat, quod erat in divite Abraham, id est, humilitas, pietas, Dei cultus, Dei observantia, nec illi obfuerunt divitiæ, nec huic paupertas, sed illius meritum pietas fuit. Inde in illo divite, qui male mutavit vices, non reprehenduntur divitiæ ipsius, sed animus ipsius. *Inducbatur enim purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide* (*Luc.* xvi, 22). Et patiebatur ulcerosum mendicum jacere ante januam suam? et eum superbe contemnens non satiabat ejus inopiam. Quid putatis dixisse divitem fastidientem mendicum? Quid hic jacet iste! Sed merito illa lingua, quæ contempsit pauperem, guttam de digito ejus desiderabat.

VI. Cum ergo Job sanctus, ut dixi, haberet multas divitias, laudavit Deum, tentatus, ut probaretur; probatus, ut ostenderetur. Latebat enim non solum homines, sed et ipsum diabolum latebat, qui diligentius inspicit, quam quisquam hominum. Latebat ergo eum, quis esset Job, sed Dominum non latebat. Permisit tentatorem probator; probator autem non sibi, sed nobis, ut nobis manifestaret, quid imitari debeamus. Non enim ipsi diabolo voluit ostendere Job, sed per diabolum nobis, ut diabolo victo nos haberemus, quod imitaremur. Ergo amissis omnibus, non paulatim, sed repente, ait: *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. Sicut Domino placuit, ita factum est* (*Job.* i, 21). Non potest pravum esse, quod recto placuit. Non potest malum esse, quod bono placuit. *Bonus enim Deus Israel rectis corde.* Rectus corde erat Job, ideo decebat eum laudatio. *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum est.* Confessus est laudans: *Sit nomen Domini benedictum. Dominus dedit, et Dominus abstulit.* Erat copia, nunc est inopia. Apud me res mutatæ sunt, ille non est mutatus. Ego aliquando dives, aliquando pauper. Ille semper dives, semper rectus, semper pater. *Sit nomen Domini benedictum!* Non enim benedictum erat nomen Domini in copia mea, et maledictum erit in inopia mea. Absit hoc a me. Hoc dice-

(a) *Mathematicus*, i. e. Astrologus, Divinator, ut sæpe in Opp. S. Doctoris. Pro *Sortilogo* malo *Sortilegum*, ut T. III. P. II. *In Evang. Joan. c. Tract.* 7. *col.* 344. ubi etiam *Præcantores*. Remedia, quæ memorat, alibi pluries *Ligaturas*, i. e. Amuleta vocat.

(b) Similia supra *serm. VII n.* 3.

(c) In servitutem. Quo pertinet sensus vocis obscenus apud *Suet. Jul. Capitol.* et *Lamprid.*

bat Job divitiis interioribus ditatus. Totam domum amiserat, sed pectus plenum erat. Amiserat domum, aurum, impleverat pectus. Deus pro his omnibus, quæ dederat, ipse aderat. *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Videte, quemadmodum intelligat superemi-nentissimam potestatem. Ne forte Deum velis colere, o Christiane! propter regnum cœlorum, et diabolum timeas propter bona terrena. Omnino penes illum est tota potestas et summa. Diabolus nocere tantum voluit, non permissus non potuit. Apud illum ergo potestas est. Cæterum, si tantum liceret diabolo, quantum vult, quis Christianorum remaneret? Quis Dei cultor in terra relinqueretur? Non videtis templa ejus cadere, simulacra confringi, sacerdotes ejus ad Deum converti? Non putatis hunc dolere, et torqueri diabolum? Si ergo pro dolore suo et potestas ei esset, quæ Ecclesia in terra remaneret? Proinde cum Job sanctus per diaboli insidias omnia perdidisset, non dat ei aliquam potestatem. Cum laudat Deum, non ait: Dominus dedit, diabolus abstulit; sed ait: *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Nihil sibi arroget diabolus. Et quod dives eram, Dei erat, et quod pauper sum, Dei est. Et si permissus est ut tentaret, non est permissus ut suffocaret. Suffocaret autem non gulam tenens et confringens, sed spiritum intercludens. Si forte ille tribulationis passus angustias unum verbum blasphemum ex ore emitteret, tunc exhalaret extremum suffocatus excluso a se spiritu vitæ. Hoc nec in illa repentina paupertate fecit, nec in illo ultimo vulnere.

VII. Nam, cum parum fuisset diabolo abstulisse omnia, quæ ille possidebat, abstulit et filios, quibus ille possidebat, sola relicta uxore. Solam enim illam non abstulit, et hoc utique sciens, quid faceret. Noverat Adam per Evam deceptum. Servabat ergo suam potius adjutricem, quam mariti consolatricem. Cum ergo abstulisset illa omnia, et reliquisset unam, per quam rursus tentaret, parum ei fuit; petit etiam auferre sanitatem corporis. Et ipsam permissus est auferre, ut et in illo vulnere positus Job laudaret Deum rectus corde, in nullo varians, quem decebat laudatio. Accessit ad eum illa ad hoc relicta, et persuasit, imo suasit blasphemiam. Ait enim: *Quanta mala patimur! Dic aliquid in Deum, et morere* (*Job.* II, 9): Primo Eva a diabolo quasi ad vitam invitata seducta est, et invenit mortem. Etenim diabolus ait: *Non morte moriemini* (*Gen.* III, 4)? Et putans se habere in vitam, mortem invenit, quia contra præceptum Dei fecit, et contra præceptum Dei viro persuasit. Modo contra: *Dic aliquid in Deum, et morere!* Sufficiat Evæ, quia persuasit facere contra præceptum Dei. Illa adhuc Eva. Ille jam non Adam. Illa a diabolo impleta, ille exemplo correctus. Melior Job in stercore, quam Adam in Paradiso. Ut noveritis quantum sit rectum cor habere, Job quomodo prostravit diabolum in illa inopia, in illo vulnere? Respondit enim mulieri, et ait: *Tanquam una ex insipientibus mulieribus locuta es. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus* (*Job.* II, 10)? Benedixit Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore illius Rectus enim erat corde, propterea illum decebat laudatio. Estote recti corde. Si vultis autem esse recti corde, non vobis displiceat in aliquo Deus. Aut enim vides causam, quare faciat, quod facit, et causam intuens non reprehendis, aut, si te causa latet, scito, quia ille facit, qui in nullo poterit displicere.

VIII. Dejicit, nescio, quis domum suam, reprehenditur. Si causam noveris, fors non reprehendis hominem facientem. Utique in hac modo Basilica sumus, et angusta est, et habet aliquid parvum, et placuit Domino alteram fieri, et destruenda erit hæc. Quicumque forte viderit dejicientes, cum cœperit dejici, dicet: Hic non oratum est? Hic nomen Dei non invocatum est? Quid patiuntur isti, ut dejiciant? Displicet opus, quia latet consilium. Sic ergo et Deus aliquid facit. Quare faciat, aut scis, et laudas, aut nescis, et credis, si rectus es corde. Ipse est enim rectus corde, qui et in ipsis causis, quas novit, laudat Deum, et in his, quas nescit, non dat insipientiam Deo. Injuste, et stulte reprehenderis, Homo gubernator domus tuæ! ab ignaro causarum, et ignaro consiliorum tuorum, et tu audes Gubernatorem totius mundi, et Creatorem cœli et terræ reprehendere, quia flavit ventus, et aruerunt vites, aut surrexit nubes, et fudit grandinem? Noli reprehendere. Novit ille omnia opera sua et gubernare, et numerare. Tu certe non potuisti fabricare cœlum et terram, et tamen, si tibi liceret, diceres Deo: O si ego gubernarem, non facerem quod facis. Quando enim tibi displicet, nescio quid, factum a Deo, nonne velles te esse gubernatorem? Erubesce. Cui velis succedere, vide. Moriturus immortali, homo Deo. Melius est te illi cedere, quam quærere succedere. Cede Deo, quia Deus est, etsi forte contra voluntatem tuam fecit, non est forte contra utilitatem tuam. Quanta faciunt medici contra ægrotorum voluntatem, et tamen non faciunt contra sanitatem. Et errat medicus aliquando, Deus nunquam. Si ergo committis te medico aliquando erranti, committis te humano consilio, non ut adhibeat cataplasma, quod leve est, aut emplastrum, unde tibi dolorem non faciat, sed plerumque ut urat, ut secet, ut auferat membrum tibi, et tecum natum, committis te illi, non dicis: Hic forte errat, et ego minus habebo unum digitum; permittis ut tollat unum digitum, ne forte inde totum corpus putrescat, et non permittis Deum secare, ut tollat aliquid de fructibus tuis, si forte in ipsa moderatione habeas disciplinam?

IX. Ergo, fratres, estote recti corde, id est, ut in nullo vobis Deus displiceat. Non dico, ut eum non rogetis. Rogate, quantum potestis, in afflictione. Suspendit imbrem; rogandus est, sed et, si pluerit, laudandus, sed et, si non pluerit, laudandus, tamen rogandus. Non enim dicimus, ut non rogetis. Aliquando enim flectitur, et concedit rogantibus, et non vult concedere non rogantibus. Arrogans est Deus, et non concedit, nisi roganti. Sed tunc anima parvula ad magnitudinem Dei proficiet, si ei in tribula-

tione subveniat, ut nobis rogantibus et tribulatis det consolationem. Dulcescere nobis vult bono nostro, non suo. Videte enim, quid mali est, ut tibi dulcis factus sit mundus, et amarus sit Deus, qui fecit mundum. Nonne mutandus es, nonne corrigendus es, ut habeas rectum cor? Imo sit amarus mundus, et dulcis sit Deus. Misceat itaque Dominus Deus noster amaritudines mundo huic. Misceat plane! Hic fruere (*a*), circumfluere, abundare deliciis, oblivisci Deum delectat. Si habet aliquid amplius pecuniæ, nugari inde vult, non vult inde aliquid utile facere, aliquid cœleste comparare; perdere vult et pecuniam, et se, et cæteros, in quos impendit pecuniam. Non vultis ergo, ut recidat Deus superflua, ne de putredine totum putrescat? Novit ergo quid agat. Dimittamus illum, tantum nos curandos demus, non medico consilium præbeamus. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO XXII.

De verbis Psalmi LI. ***vers.*** **10.** Speravi in misericordia Dei (*b*).

SYNOPSIS.

I. Quamdiu debeat durare Spes nostra. II. Spes humanæ longæ, inanes, fallaces. III. Quænam vera Spes nostra.

I. Primo respondeam Fratri et Collegæ meo. Ego mane inquietam dixi debere esse charitatem, non pigram, sed quia hoc voluit, nos obaudiamus et illi, et Deo per illum, et vobis, et det (*c*) in vobis obedientiam. Cantavimus: *Speravi in misericordia Dei* (*Psal.* LI, 10). De spe nostra pauca dicamus. Et verba quidem sermonis nostri competentem tempori finem habebunt, Spes autem ipsa, de qua sermo est, perdurare debet, et non cum sermone nostro cessare. Nos loquamur, et desinamus, illa semper clamat ad Deum. Sed et ipsa Spes (durum enim fortasse, quod dico, sed non offendet, si ostendero, quare dico, et credo, quia non offendet) sed et ipsa spes non erit sempiterna. Cum enim res venerit, Spes non erit. Tandiu quippe dicitur Spes, quandiu nondum tenetur res, dicente Apostolo: *Spes autem, quæ videtur, non est Spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus* (*Rom.* VIII, 24. 25). Si ergo Spes, quæ videtur, non est Spes, quia quod videt quis, quid sperat, et ideo vocatur Spes, quia, quod non videmus, speramus, cum venerit, quod videamus, Spes non erit, quia res erit. Nec tunc maledictum erit, esse sine Spe; modo vero cuicumque sine Spe esse, maledictum est, et opprobrium. Et væ illi, qui sine Spe modo est! Male est enim sine Spe esse, quia nondum est cum re. Tunc esse desinat Spes, quando tenebitur res.

II. Res autem ipsa, quæ est, quæ tenebitur? Quid est, quod succedet Spei? Videmus enim modo homines multa terrena sperare, et secundum sæculum. Ipsa vita nullius hominis est sine Spe, et, donec moriatur, quisque non est sine Spe. Spes in pueris, ut crescant, ut erudiantur, ut aliquid noverint. Spes in adolescentibus, ut uxores ducant, ut filios generent. Spes in parentibus filiorum, ut nutriant, ut erudiant, ut grandes videant, quibus parvulis blandiebantur. Ut ipsam vitam Spei humanæ potissimum (*a*) nominem, quæ quasi naturalior, et excusabilior, et tristior (*b*) est. Sunt enim multæ Spes vulgares, multum reprehensibiles; sed hanc teneamus, quæ civilis et naturalis est. Ad hoc enim quisque nascitur, ut crescat, ut conjugetur, ut filios procreet, ut erudiat, etiam ut pater dicatur filiorum. Quid amplius quærit? Et nondum est finita spes. Optat conjungere filiis suis uxores, et adhuc sperat. Et cum et hoc adeptus fuerit, optat nepotes. Et cum hos habuerit, jam ecce tertia successio est, et piger est senex dare locum pueris. Adhuc quærit sibi quid optet, quærit quid speret, et benevolus videtur. Utinam, inquit, vocet me puer ille avum, et audiam hoc de ore ipsius, et moriar! Crescit puer, vocat avum, et ille nondum se cognoscit avum. Utique enim, si avus est, si senex est, quare non agnoscit, migrare jam debere, ut succedant, qui nati sunt? Et cum audierit a voce parvuli honoris nomen, vult illum ipse erudire. Numquid deest, ut speret et pronepotem? Sic moritur, et sperat, et sperat aliud atque aliud, cum illud, quod sperabat, acceperit. Sed accipiendo, quod sperabat, non satiatur, inhiat in aliis. Quare venerat, quod sperabas? Certe jam, ut finias, quo pergis. Non finis extenditur. Et quantos fallit hæc Spes, Spes trita! Primo non satiat, cum venerit, et quantis non venit! Quanti speraverunt uxores, et ducere non potuerunt! Quanti speraverunt, cum quibus eis bene esset, et duxerunt, a quibus cruciarentur! Quam multi optaverunt filios, et suscipere nequiverunt! Quam multi de susceptis malis gemuerunt! Sic omnia. Speravit aliquis divitias; non adeptis cruciatus est cupiditate, aut adeptis tortus timore. Et nemo est, qui sperare desinat, nullus satiatur. Tam multi falluntur, et ab spe sæculi non quiescunt.

III. Sit aliquando et Spes nostra non fallax, sed satians, et aliquid tam bonum, ut amplius esse non possit. Quæ est ergo res, quam speramus, quæ cum venerit, cessabit Spes, quia succedet res. Quid est illud? Terra est? Non. Aliquid, quod in terra nascitur, sicut aurum, argentum, arbor, seges, aqua? Ni-

(*a*) Mendum Librarii pro *frui*. Sequens [illegible]: *Si habet — impendit pecuniam*, intrusa videtur.

(*b*) In Cod. *fol.* 74 inscriptus: *Sermo sancti Augustini ep.* De Spe humana et divina præclare disseruit. Habitum fuisse in Officio vespertino docet Exordium. Quis fuerit [illegible] ille, qui Charitatem quietam inquietæ prætulit, ignoro. Sermonem Augustini *de Charitate inquieta* notat Possidius in *Indiculo opp.* c. 8. reperiendum fortasse, si Bibliothecarum scrutatores non contenti fuerint Indices Mss. percurrere, aut sola Codicum terga lustrare. Eodem C. Possidius et [illegible] memorat, qui Editioni post *Sermonem* XX inseri possit.

(*c*) Fortassis excidit *Deus*.

(*a*) Lege: *Ut ipsam Spem* [illegible].

(*b*) Potius: *tritior*, ut paulo infra: *Spes trita*.

hil horum. Aliquid, quod in aere volitet? Abhorret anima. Numquid forte cœlum est, tam speciosum, ornatumque luminibus? Quid enim in his rebus visibilibus delectabilius, quid pulchrius? Neque hoc est. Et quid est? Delectant ista, pulchra sunt ista, bona sunt ista. Quære, qui fecit. Ipse est Spes tua. Ipse est modo Spes tua, ipse erit postea res tua. Spes est credentis, res erit videntis. Dic ei : *Spes mea es tu.* Bene enim modo dicis : *Spes mea es tu.* Credis enim, nondum vides. Promittitur tibi, nondum tenes. Quandiu es in corpore, peregrinaris a Domino, in via es, nondum in patria. Ipse rector, et conditor patriæ via factus est, ut te perducat. Dic ergo illi modo : *Spes mea es tu.* Quid postea? *Portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6). Quæ modo Spes tua est, postea erit portio tua. Sit Spes tua in terra morientium, et erit portio tua in terra viventium. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO XXIII.

De verbis Psalmi CXLV. *vers.* 1. Laudabo Dominum in vita mea, etc. (*a*).

SYNOPSIS.

I. Dei laus producenda ultra hanc vitam. II. Nihil in hac vita diu. III. Christiano non imponat felicitas transitoria. IV. Extrema Divitis et Lazari nos erudiant.

I. De verbis istius Psalmi, quem modo cantavimus, donet Dominus, ut vobis loqui valeamus. Diximus enim : *Laudabo Dominum in vita mea. Psallam Deo meo, quandiu vivo* (*Psal.* CXLV, 1). Quibus verbis hoc primo admoneamus Charitatem Vestram, ne, cum auditis, vel dicitis : *Quandiu vivo, psallam Deo meo;* existimetis, cum hæc vita finita fuerit, finiri nobis laudem Dei. Magis enim tunc laudabimus, quando sine fine vivemus. Si enim laudamus in peregrinatione, unde transimus, quomodo laudabimus in domo, unde nunquam migrabimus? Sicut dicitur, et legitur, et canitur in alio Psalmo : *Beati qui habitant in domo tua. In sæcula sæculorum laudabunt te* (*Id.* LXXXIII, 5). Ubi audis : *In sæcula sæculorum,* finis nullus est, et vivere beata vita, ubi Deus sine dubitatione conspicitur, sine offensione amatur, sine fine laudatur. Prorsus hoc erit nostrum vivere, Deum videre, amare, laudare. Si ergo laudamus, quando credimus, quomodo laudabimus, cum viderimus. Quomodo laudabitur species, si sic laudatur fides. Dicit enim Apostolus : *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem* (2 *Cor.* v, 6, 7). Modo ergo per fidem, tunc per speciem. Modo credimus, quod non videmus, tunc videbimus, quod credebamus. Non confunditur, qui credit, quia verum est, quod videbit; Dominus autem noster prius in nobis ædificavit fidem,

ubi (*a*), si merces fidei reddatur, non præpostere ante quæratur.

II. Dicit al quis : Cur ergo Psalmus dixit : *Psallam Deo meo, quandiu vivo*, et non dixit : *Psallam Deo meo semper?* Ubi enim dicitur : *Quandiu vivo*, quasi finis significatur, sed si (*b*) non intelligatur. Si putas de hac vita dictum : *Quandiu vivo*, discute vitam istam, utrum sit diu. Quantumcumque hic vixeris, diu non est. Quomodo est diu, quod te non satiat? Dicit puer diu vixisse hominem, quem videt senem, sed cum pervenerit, quo ille pervenit, tunc videt, quam non fuerit diu. Prorsus sic volat ætas, ita in se momenta transcurrunt, ut videamus, nudiustertius fuisse nos pueros, heri juvenes, hodie senes. Ubi ergo putas de hac vita esse dictum : *Quandiu vivo, psallam Deo meo,* ideo, quia dixit : *Quandiu vivo,* ibi verax intellectus est, de hac vita non esse dictum, quia dixit : *Quandiu.* Nunquam enim diceret Veritas : *Quandiu*, de ista vita, ubi nihil est diu. Potuerunt hoc videre Sapientes hujus mundi, et non hoc possunt videre Christiani? Quidam Sapientum mundi eloquentissimus homo dixit : *Quid est enim hoc omnino ipsum diu, in quo est aliquid extremum* (*Cicero, Orat. pro M. Marcello n.* 28)? Omnino negavit diu esse, quod ad finem quandocumque potuerit pervenire. Prorsus quandocumque, non quousque tu vixisti, si forte ad senectutem ultimam pervenisti. Unius enim hominis vita, præsertim hoc tempore, *Vapor est ad modicum apparens.* Hoc, quod dixi, Scriptura dixit exultantibus hominibus, et per superbiam multam pollentibus, et, an continuo moriantur, nescientibus, Scriptura divina dixit, et eos ita superbientes, et in vanis confidentes suæ transitoriæ fragilitatis admonuit. *Quæ est enim*, inquit, *vita vestra? Vapor est ad modicum apparens*, *deinceps exterminabitur* (*Jacob.* IV, 15). Qui ergo se erigit in elatione, confidit in vapore, extollitur in honore, et perit cum vapore. Reprimenda est ergo superbia, et quanta possumus, intentione calcanda, et intelligendum nos in hac terra mortaliter vivere, et cogitandum esse de fine, ubi non erit finis. Homo enim, si tu, ut dicere cœperam, quicumque senuisti, valde extolleris, si putas te diu vixisse, qui aliquando finiturus es, sed ipse Adam, si adhuc viveret, et non modo, sed in fine sæculi moreretur, nihil haberet diu, in quo aliquid esset extremum (*c*). Et verissime dictum est, et prudenter intellectum est, et verum esse non tantum prædicatur, sed etiam ab auditoribus agnoscitur.

III. Referamus animum ad Psalmum, quem cantavimus, et inveniamus, quia ille non diceret : *Psallam Deo meo, quandiu vivo*, nisi de illa vita, ubi diu est. Si enim in ista vita ideo nihil diu, quia est aliquid extremum, non ad istam vitam desiderandam vocamur, quando Christiani efficimur. Non enim pro

(*a*) In codice *fol.* 74, *p.* 2, inscriptus : *Sermo sancti Augustini ep.* De vitæ brevitate, et felicitate transitoria, egregie rursus exemplo Divitis et Lazari illustratus. In Editione locandus post *Sermonem* XXV.

(*a*) Pro *ubi* videtur [illegible] *ibi*, quod non debere [illegible] fidem.

(*b*) Videtur legendum *est*.

(*c*) Ineptum [illegible] quod sequitur, a margine irrepsisse putem.

pterea Christiani efficimur, ut bene nobis sit in hac vita. Si enim propterea putaverimus nos fieri Christianos, ut hic nobis bene sit secundum vitam istam temporalem, secundum felicitatem volaticam, et vapoream, valde erramus, et nutabunt pedes nostri, videntes aliquem tanta dignitate pollere, ut emineat cæteris, cum quibus vivit, sanum esse corpore, ad senectutem decrepitam pervenire. Videt hoc Christianus pauper, ignobilis, in gemitibus quotidiano labore suspirans, et dicit forte apud semetipsum: Quid mihi prodest, quia Christianus sum factus. Numquid ideo melior sum, quam ille, qui non est? Quam ille, qui in Christum non credit? Quam ille, qui Deum meum blasphemat? Admonet eum Psalmus. *Nolite fidere in principes*. Quid te delectat flos fœni? *Omnis caro fœnum*, Propheta loquitur, non solum loquitur, sed exclamat. Exclamavit illi Dominus. *Exclama*, inquit. Et respondit: *Quid exclamabo? Omnis caro fœnum, et omnis honor carnis, ut flos fœni. Fœnum aruit. Flos decidit*. Ergo totum periit? Absit. *Verbum autem Domini manet in æternum* (*Isai*. XL, 6-8). Quid te delectat fœnum? Ecce periit fœnum. Vis non perire? Tene te ad verbum. Sic et in isto Psalmo. Attendebat enim forte Christianus pauper, humilis in Pagano forte divite ac potenti, attendebat florem fœni, et eligebat eum fortasse patronum habere magis, quam Deum. Hunc alloquitur Psalmus: *Nolite fidere in principes, et in filios hominum, quibus non est salus* (*Psal*. CXLV, 3). Ille continuo respondet: Numquid de isto dicit, cui est salus? Ecce sanus est. Hodie illum vegetum video. Ego magis assidue miser ægroto. Quid attendis ista, quæ tibi placent, et quæ te delectant? Non est salus. *Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam*. Ecce tota salus, *Vapor ad modicum apparens. Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam*. Transeant aliquot anni. Moveatur fluvius, sicut fieri solet. Per diversa transcurrens aliqua sepulcra mortuorum discerne ossa divitis ab ossibus pauperis. Exeunte spiritu suo revertitur in terram suam. Optime de spiritu ejus nihil dixit, quia et ille, cum viveret, nihil spiritualiter cogitavit. *Revertetur in terram suam*, secundum carnem utique, secundum corpus, ubi pollebat, ubi efferebatur, ubi te decipiebat, in cujus te carnis felicitate fallebat. *Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum* (*Ibid*. 4). Cogitationes illæ, quæ terrenæ erant: Ecce facio, ecce impleo, ecce pervenio. Ecce illud emo, ecce illud acquiro, ecce ad talem et talem honorem pervenio. *In illa die peribunt omnes cogitationes ejus*. Si autem, quoniam *Verbum Dei manet in æternum*, teneas te ad verbum, ut det tibi vitam æternam, non solum cogitatio tua tunc non peribit, sed tunc venit. Quando illius perit, tua tunc venit. Ille enim cogitabat temporalia atque terrena, opes opibus addere, pecuniarias facultates exaggerare, nitere honoribus, tumere potentia. Ergo, quia talia cogitabat, *In illa die peribunt omnes cogitationes ejus*. Tu autem, si cogitabis, quia Christianus factus es, non temporalem felicitatem, sed requiem sempiternam, quando corpus tuum redierit ad terram suam, tunc invenit anima tua requiem suam.

IV. Attende Evangelium, et vide, atque inspice cogitationes duorum hominum. *Erat quidem Dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide* (*Luc*. XVI, 19). Quotidie fœnum, et flos fœni. Non te seducat illius felicitas, qui *Induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide*. Superbus erat, impius erat, vana cogitabat, vana concupiscebat. Quando mortuus est, in illa die perierunt cogitationes ejus. Erat autem ante januam ipsius quidam Pauper, nomine Lazarus. Tacuit nomen Divitis, et dixit nomen Pauperis. Cujus nomen ventilabatur, ipsius tacuit Deus. De cujus nomine silebatur, ipsum dixit Deus. Nolo, mireris. Deus, quod in Libro suo scriptum invenit, hoc recitavit. De impiis enim dictum est: *Et in libro tuo non scribentur* (*Psal*. LXVIII, 29); itemque Apostolis, cum gloriarentur, quia in nomine Domini dæmonia illis subjecta fuerant, ne de hac re sicut homines extollerentur, seseque jactarent, quamvis de re magna, quamvis de virtute præclara: *Nolite*, inquit, *in hoc gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt; sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo* (*Luc*. X, 20). Deus enim inhabitator cœli tacuit nomen Divitis, quia scriptum non invenit in cœlo; dixit tamen Pauperis, quia ibi scriptum invenit, imo ibi scribi jussit. Sed vide illum Pauperem. Diximus enim de cogitationibus impii Divitis, præclari, induentis purpuram et byssum, et epulantis quotidie splendide, quia, cum mortuus esset, perierunt omnes cogitationes ejus. Pauper autem Lazarus erat ante januam Divitis, *Ulceribus plenus, et cupiebat saturari de micis, quæ dejiciebantur de mensa Divitis, et nemo illi dabat. Sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus* (*Id*. XVI, 21). Ibi te volo videre, Christiane. Dicuntur enim exitus duorum istorum. Potens est quidem Deus, et in hac vita salutem dare, et egestatem auferre, et sufficientiam donare Christiano. Et tamen, si etiam hoc non esset, quid eligeres? Ut ille pauper esse, an, ut ille, dives esse? Non te fallat. Audi finem, et observa malam electionem. Sine dubio enim Pauper ille, quoniam pius erat, in ærumnis temporalibus constitutus finiendam quandoque illam vitam, et adipiscendam æternam requiem cogitabat. Mortui sunt ambo, sed illius Pauperis non illa die perierunt cogitationes. Contigit enim mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. In illa die sanatæ sunt omnes cogitationes ejus. Et, quoniam Lazarus in latina lingua interpretatur *Adjutus* (*a*), qui in hebræa Lazarus, bene admonuit Psalmus: *Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus* (*Psal*. CXLV, 5). Quando spiritus ejus exibit, et caro ejus revertetur in terram suam, non peribunt cogitationes ejus, *Quia spes ejus in Domino Deo ejus*. Hoc discitur in schola Christi doctoris, hoc speratur ab animo fidelis auditoris, hæc est merces verissima Salvatoris.

(*a*) Ita et Hieronymus, in *Interpret. Nom. Hebr*. Videlicet *a Deo adjutus* ab אל et עזר, idem, quod אעזר, aut עזריה.

SERMO XXIV.

De verbis Evangelii Luc. XVI. *vers.* 19-31, Homo quidam erat dives, etc. (*a*).

SYNOPSIS.

I. Oraculis Propheticis de Christo, et ejus Ecclesia Judæi nondum credunt. II. Judæorum incredulitas coarguitur exemplo divitis Epulonis. III. Divitis Epulo salubre nobis exemplum. IV. Satis de futuris præmoniti nullam excusationem habemus. V. Fides nostra confirmanda ex jam impletis, et ex promissis a Deo. VI. Dei promissa in Gente Judæorum ex Abraham, cujus fides commendatur. VII. Dei in exolvendis promissis fidelitas, et insania Idololatrarum. VIII. Deus quærit imaginem suam in animo, ut Cæsar in nummo. IX. Quanta promissa Dei jam exoluta sint. X. Abrahæ fides nobis exemplum. XI. De tolerandis adversis duplex similitudo. XII. Dei patientia nobis utendum est, et illa imitanda. XIII. Committere nos debemus Deo in adversis absque querela. XIV. Exhortatio ad patientiam.

I. CHRISTIANORUM fides, quæ ab impiis et infidelibus irridetur, hæc est, quia nos dicimus, esse aliam vitam post istam vitam, et esse a mortuis resurrectionem, et esse post transactum sæculum in fine judicium. Hoc cum in rebus humanis non crederetur, prædicaretur autem, et annuntiaretur a Prophetis servis Dei, et a Lege, quæ per Moysen data est, et adhuc incredibile hominibus videretur, venit Dominus et Salvator noster Jesus Christus, qui hoc hominibus persuaderet. Qui cum sit Filius Dei natus de Patre invisibiliter, et ineffabiliter, coæternus Patri, et æqualis Patri, et cum Patre unus Deus, cum sit Verbum Patris, per quod facta sunt omnia, et Consilium Patris, per quod reguntur omnia, tantam magnitudinem suam, et incomprehensibilem majestatem, ac potestatem, quæ non poterat cognosci ab hominibus, deposuit ad terras (*b*) accipiendo carnem, et apparendo oculis hominum. Cum ergo Deus, id est, ipsa Divinitas, in Christo non videretur, caro visa contemnebatur; ille autem interiorem suam Divinitatem miraculis approbabat (*c*). Et cum talis videretur, qui humanis oculis posset sperni, tantum faciebat, ut in ipsis operibus appareret Filius Dei. Cum ergo magna faceret, utilia præciperet, corrigeret vitia, castigaret, virtutes doceret, sanitates etiam corporum operaretur, ut sanaret mentes infidelium, iratus populus, ubi est natus, et nutritus, et tanta ista fecit, occidit eum. Ille autem, qui nasci venerat, utique et mori venerat. Nec mortem carnis suæ, quam propter exemplum demonstrandæ resurrectionis acceperat, voluit esse infructuosam, sed permisit eam magis manibus impiorum, ut, cum illi nollent facere, quod jubebat, pateretur ille, quod volebat. Factum est. Occisus est Christus, sepultus, resurrexit, ut novimus, ut testatur Evangelium, ut jam toto orbe prædicavit (*a*), et adhuc Judæi, videtis, quia nolunt credere in Christum, jam posteaquam resurrexit a mortuis, et glorificatus in oculis Discipulorum suorum ascendit in cœlum, cum jam impleantur per totum orbem terrarum præconia Prophetarum. Etenim omnes Prophetæ, qui prænuntiaverunt Christum nasciturum, et moriturum, et resurrecturum, et in cœlum ascensurum, prænuntiaverunt etiam Ecclesiam ejus per omnes gentes futuram. Judæi autem, si non viderunt Christum resurgentem, et ad cœlum euntem, viderent saltem Ecclesiam toto orbe diffusam, quod utique cum impleretur, prædicta Prophetarum dicta implerentur.

II. Fit in illis, quod modo audivimus ex Evangelio. Ideo enim non audiunt Christum, qui a mortuis resurrexit, quia Christum in terra positum non audierunt. Hoc enim dixit Abraham illi Diviti, qui apud inferos torquebatur, et volebat aliquem mitti ad superos, ut fratribus ejus nuntiaret, quid agatur apud inferos, et antequam venirent ad loca illa tormentorum, viverent bene, agentes pœnitentiam de peccatis suis, ut mererentur ire potius in sinum Abraham, non ad illa tormenta, quo Dives ille pervenit. Cum ergo hoc ageret ille Dives sero misericors, qui Pauperem jacentem ante januam suam contempserat, et propterea forte (*b*) superbus in illum erat, ipsa lingua ardebat, et ibi stillam aquæ desiderabat, cum ergo non egisset apud superos, quod agendum illi erat, ne illuc veniret, sero cœpit esse misericors pro aliis. Sed quid ait Abraham? *Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque, si quis a mortuis resurrexerit, persuadebit eis* (*Luc.* XVI, 31). Omnino verum est, fratres. Ideo Judæis hodie non persuadetur, ut credant in eum, qui resurrexit a mortuis, quia Moysen et Prophetas non audierunt (*c*). Nam si illos audire vellent, ibi invenirent prædictum esse, quod modo impletum est, et nolunt adhuc credere. Quod ergo de Judæis diximus, de nobis agamus, ne cum alios attendimus, et nos in ipsam impietatem incidamus. Evangelium, charissimi, Judæis non legitur, Moyses et Prophetæ leguntur, quos nolunt audire. Quod si audire vellent, crederent in Christum, quia Moyses et Prophetæ Christum venturum prædicaverunt. Non ergo nos tales simus, quando nobis legitur Evangelium, quales sunt illi, quando illis leguntur Prophetæ. Apud ipsos enim, ut dixi, Evangelium non recitatur, apud nos recitatur.

III. Ecce audistis modo ex Evangelio duas vitas: unam præsentem, alteram futuram. Præsentem habemus, futuram credimus. In præsenti sumus, ad futuram nondum pervenimus. Cum in præsenti sumus,

(*a*) In Codice *fol.* 80, inscriptus: *Sermo sancti Augustini episcopi, De Divite et Lazaro.* [illegible] christianæ [illegible] ex [illegible] impletis, et [illegible] implendis Dei Promissis [illegible] ad Patientiam. [illegible] Sermonis [illegible] *opp.* c. 8. [illegible] *XIII.*

(*b*) [illegible] *ad* [illegible].

(*c*) In membranis, *approbat.*

(*a*) Nempe Evangelium. Fortasse autem legendum: [illegible]

(*b*) [illegible] *erat*, [illegible] videtur.

(*c*) [illegible]: *audiunt.*

futuræ meritum comparemus; nondum enim mortui sumus. Numquid Evangelium apud inferos recitatur? Quod utique si recitaretur, frustra illud Dives audiret, quia jam fructuosa pœnitentia esse non posset. Nobis ibi legitur, et ibi a nobis auditur, ubi dum vivimus corrigi possumus, ne ad illa tormenta veniamus. Credimus quod legitur, an non credimus? Absit ut hoc opinemur de Charitate Vestra, quia non creditis! Christiani enim estis, nec Christiani ullo modo essetis, si Evangelio Dei non crederetis. Quia ergo Christiani estis, manifestum est vos Evangelio credere. Audivimus. Modo recitatum est. Erat utique Dives superbus, utique extollens se in divitiis, qui *Induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide* (*Luc.* XVI, 19). Jacebat autem ad januam ejus ulcerosus pauper quidam nomine Lazarus, cujus etiam ulcera canes lingebant, et cupiebat *Saturari de micis, quæ cadebant de mensa Divitis* (*Ibid.* 21), et non poterat. Ecce crimen Divitis, quia utique de micis saturari cupiebat, et non poterat, cui participanda humanitas erat. Ille ergo Dives, si compateretur Pauperi ante januam suam jacenti, et vellet esse de divitiis illis misericors, illuc veniret et ipse, quo venit et ille Pauper. Non enim illum Lazarum paupertas duxit ad requiem et non humilitas, aut vero illum Divitem ab illa tanta requie divitiæ retraxerunt, et non superbia et infidelitas. Nam, ut noveritis, fratres, quia apud superos Dives iste infidelis fuit, de verbis ipsius approbemus, quæ dixit apud inferos. Intendite. Voluit aliquem a mortuis ire, ut nuntiaret fratribus ipsius, quid agatur apud inferos, et cum illi hoc non concederetur dicente Abraham: *Habent Moysen, et Prophetas. Audiant illos. Non, pater Abraham, inquiens, sed, si quis hinc ab inferis ierit, persuadebuntur*; ostendit, quia et ipse, cum esset apud superos, non credebat Moysi et Prophetis, sed aliquem surgere sibi a mortuis cupiebat. Attendite tales modo, et videte, ubi ex exemplo hujus Divitis admonemur, si fidem habetis. Quanti sunt, qui modo dicunt: Bene nobis sit, cum vivimus! Manducemus, et bibamus, et deliciis istis perfruamur! Quid est, quod nobis dicitur, quia erit postea? Quis huc inde rediit? Quis huc inde surrexit? Dicuntur hæc. Hoc dicebat Dives ille, et, quod non credebat vivus, expertus est mortuus. Melius vivus fructuose corrigeretur, quam mortuus infructuose torqueretur!

IV. Nunc ergo mutemus verba ipsa, si quis forte in nobis est, qui hæc solet dicere. Non enim ostendit Deus modo, quod nos jubet credere. Ideo illud non ostendit, ut merces sit fidei. Si enim ostendat tibi, quod meritum habes, quia credis! Non est jam credere, sed videre. Magis tibi hoc non ostendit Deus, ut credas. Imperat tibi, quod credas, servat tibi, quod videas. Sed si non credas, cum imperat fidem, speciem suam non tibi servat, sed illud tibi servatur, unde Dives ille apud inferos torquebatur. Et, cum venerit Dominus noster et Salvator Jesus Christus, qui sic annuntiatur modo venisse, ut speretur etiam esse venturus, veniet cum retributionibus fidelium et infidelium: fidelibus præmia daturus, infideles in ignem æternum missurus. Et dixit hoc in Evangelio, quomodo sit in fine judicaturus. Positurum se alios ad dexteram, alios ad sinistram, et discreturum omnes gentes, sicut pastor separat oves ab hœdis; justos ad dexteram futuros, impios ad sinistram; justis se dicturum: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* Impiis autem et infidelibus: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 34 41)! Quid tibi amplius potuit prodesse Judex, quam ut definitivam sententiam suam tibi diceret, ne in illam possis incurrere? Fratres, omnis qui minatur, non vult ferire. Nam, si subitaret (*a*), et feriret. Qui dicit: Observa; non vult invenire, quem feriat. Homines sibi plagas conciliant, homines sibi pœnas comparant, qui tandiu dicenti Deo: Observate; nolunt credere. Et quidem errantis pœna, quæ hic est forte aliqua afflictio, et aliquod flagellum, aut emendatorium, aut probatorium est. Aut enim emendatur quisque pro peccatis suis, ne incidat in majores pœnas non emendatus, aut probatur uniuscujusque fides, qua tolerantia, aut qua patientia sub flagello patris permaneat, non murmurans de patre castigante, et gaudens ad blandientem, sed ita gaudens ad blandientem, ut gratias agat et castiganti, quia *Flagellat omnem filium, quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Quanta Martyres passi sunt, quanta toleraverunt! Quas catenas, quos squallores, quos carceres, quos cruciatus, quas flammas, quas bestias, quæ genera mortis! Calcaverunt omnia. Videbant enim aliquid spiritu, ut, quod videbant corpore, non curarent. Erat in illis oculus fidei, tendebatur oculus in futura, contemnebant præsentia. Cujus autem oculus de futuris extinctus est, expavescit ad præsentia, et non pervenit ad futura.

V. Est ergo fides, quæ ædificatur in nobis. Modo, quicumque non vult credere, quia natus est Christus de Maria Virgine, quia passus est, quia crucifixus est, credat Judæis, quia fuit, et occisus est, credat Evangelio, quia de Virgine natus est, et resurrexit. Est enim, unde credat. Et inimici Judæi non audent dicere: Non fuit Christus in gente nostra, aut: Non fuit iste homo, nescio quis, quem colunt Christiani. Fuit, dicunt, et parentes nostri occiderunt illum, et mortuus est, ut homo. Si ea, quæ consecuta sunt mortem ipsius, invenimus dicta (*b*) a Prophetis, quia in nomine ejus cursurus (*c*) erat totus mundus, quia adoraturæ illum erant omnes gentes, et omnes patriæ gentium, quia omnes etiam reges sub jugum ipsius mittendi erant, et videmus impleta post mortem Christi, quæ prædicta erant ante nativitatem Christi, quomodo nos fallimus, si cætera credere nolumus, cum videamus in nobis multa impleta? Nos enim ipsi, fratres, non soli nos, qui hic sumus Christiani,

(*a*) Id est: *obrueret illico.* Vox Afris familiaris, qua usus S. Cyprianus *Epist.* 57. et Pontius Diac. in ejus *Vita* Tardius et alii.

(*b*) Puto: *prædicta.*

(*c*) Fortassis: *in nomen ejus cursurus*, vel *credituras procursuras*.

nos totus mundus sumus modo. Ante paucos annos non eramus, et mirum est, quomodo factum sit, ut, quod per tot sæcula non erant, modo sint. Legimus illud in Prophetis. Ne putemus casu evenisse, invenimus prædictum esse. Hinc enim augetur fides nostra, hinc ædificatur, hinc confortatur. Nemo est, qui dicat: Subito accidit. Unde? Ecce hoc, quod nunquam fuit in terra. Nonnunquam in Scripturis debitor in illis (*a*) Deus tenebatur, sed tempore suo debitum redditurus. Unde autem debebat Deus? An ab aliquo mutuum acceperat, qui omnibus omnia insuper donat? Qui fecit, quibus donaret? Non enim vel ipsi homines, quibus aliqua donarentur, erant. Potest aliquis dicere: Meritis meis Deus concessit hæc bona? Puta, concessit meritis tuis bona ista. Ut esses, cui concessit? Qui non eras, quid tibi donavit? Ut esses gratis. Non enim promerueras illud, antequam esses. Crede ei, quia et cætera gratis tibi donare dignatus est. Habemus ergo gratiam Dei, et tenebat Deum quodam modo debitorem mundus totus. Imo non tenebat, quia cautionem, quam fecerat, nesciebat. Promittendo se fecit debitorem, non mutuum accipiendo. Nam duobus modis dicitur debitor: Redde, quod accepisti, aut quod promisisti. Quia, quod promisit Deus, non potest dici: Redde; nihil enim ab homine accepit, qui totum homini dedit; restat ut debitor non sit, nisi quia polliceri dignatus est.

VI. Hæc pollicitatio in Scripturis erat, hæ Scripturæ in una gente Judæa, quam elegit nasci de carne servi sui, fidelis sui, qui in illum credidit. Et quomodo gens illa nata est? De Abraham sene, et de Sara sterili. Ut parturiretur, ut nasceretur ipse Isaac, unde venit gens Judæorum, miraculum fuit (*Gen.* XVII *et* XXI). Nihil de membris suis senex sperabat, nihil de sterilitate conjugis suæ optare audebat. Quod omnino non computabat, Deus illi obtulit, et offerenti Deo credidit, qui a Deo optare non ausus est. Et cum credidisset, et natus ei esset filius, de quo credidit, nascituram innumeram prolem, petiit Deus ipsum filium immolari sibi (*Id.* XXII). Tantæ autem fidei fuit Abraham, ut non dubitaret immolare unicum, de quo acceperat promissum. Numquid hæsitavit, et dixit Deo: Domine, pro magno mihi concessisti Filium in senectute, pro magnis votis, pro magna lætitia, insperato mihi natus est filius. Hunc exigis, ut occidam? Nonne melius erat, ut non dares, quam ut datum auferres? Non hæc dixit, sed credidit utile esse, quidquid Deum videbat velle. Hæc est fides, fratres. Certe Pauper ille in sinum Abrahæ sublatus est, et Dives ille ad tormenta inferorum. Ut sciatis non in culpa esse divitias, Abraham dives erat, in cujus sinu Lazarus requiescebat. Dives hic erat in terra: sicut habemus docentem Scripturam. Habebat multum auri, argenti, pecorum, familiæ. Dives erat, sed superbus non erat. Ut noveritis, quia in divite sola torquebatur superbia, sola torquebantur vitia. Ipsa meruerant pœnam, non substantia Dei. Substantia enim Dei bona cuicumque datum (*a*) fuerit. Sed bene utenti merces acquiritur, male utenti pœna retribuitur. Attendite autem, quomodo habebat Abraham divitias. Numquid filiis suis servabat? Si ipsum filium jubente Deo obtulit, divitias quomodo contempsit?

VII. Ergo hæc Scriptura, ubi se Deus promittendo fecerat debitorem, latebat apud Judæos. Venit Dominus noster Jesus Christus, secundum ipsam Scripturam natus, quia secundum ipsam redditus (*b*). Secundum ipsam Scripturam passus, quia in ipsa prænuntiatus passurus. Secundum ipsam Scripturam resurgens, quia in ipsa prænuntiatus resurrecturus. Secundum ipsam Scripturam ascendens in cœlum, quia in ipsa prænuntiatus ascensurus. Posteaquam ascendit ignoratus a Judæis, cœpit mittere Apostolos suos ad gentes, et quodam modo excitare dormientes, et dicere? Surgite, recipite debitum, quod olim vobis promissum est! Quis est, qui excitat creditorem suum, et offert illi quod debet? Non enim gentes, quia debitorem habebant Deum, surrexerunt. Vocatæ sunt, in Scripturam intendere cœperunt, et ibi invenire, quia, quod accipiebant, jam olim ipsis promissum erat. Acceperunt Christum promissum, et exhibitum, acceperunt gratiam Dei, Spiritum sanctum promissum, et exhibitum, acceperunt ipsam Ecclesiam per omnes gentes, dispersam, promissam, et exhibitam. Idola, quæ colebant gentes, promiserat Deus se eversurum. Legitur in Scripturis; ibi illud invenis (*Isai.* II, 18; *Ezech.* VI, 6; *et Mich.* I, 7). Videtis quemadmodum hoc temporibus nostris fecit Deus, quod ante tot millia annorum promisit. Etenim converterant se homines ab eo, a quo facti erant, ad illud, quod ipsi fecerant. Et cum sit semper melior, qui facit, quam illud, quod facit, ideo melior est Deus non solum homine, quem fecit, sed omnibus Angelis, Virtutibus, Potestatibus, Sedibus, Thronis, Dominationibus, quia omnia ipse condidit (*Ephes.* I, 21; *et Coloss.* I, 16), ut sit inferius, quidquid facit homo, quam est ipse homo. Ad tantam dementiam ducti erant homines, ut adorarent idolum, qui damnare deberent. Si adorarent fabrum, qui fecerat idolum, manifestum est, fratres, quia faber melior, quam idolum, quod fecit. Et cum detestandi essent homines, si fabrum adorarent, ipsum idolum adorant, quod factum est a fabro. Detestandi essent adorando fabrum, sed meliores essent, quam qui adorant idolum. Si ergo damnantur meliores, quomodo plango pejores? Si vero adorantem fabrum damnandum esse dixi, qui dimittit fabrum, et adorat idolum, qui utique meliorem dimisit, ad inferiorem se contulit, quomodo damnandus est? Sed quem meliorem primo dimisit? Deum a quo ipse factus est. Imaginem Dei quærit. In se habet. Non enim potuit facere faber imaginem Dei, sed Deus potuit facere imaginem sibi. Non fecit autem aliud tibi, sed te ipsum fecit ad imaginem suam. Adorando autem imaginem hominis, quam fecit fa-

(*a*) Aut redundat: *in illis*, aut subintelliguntur prædicta, vel promissa.

(*a*) Lego: *data*.
(*b*) Fortasse legendum: *promissus*.

ber, conteris imaginem Dei, quam tibi impressit Deus. Ideo, cum te vocat, ut redeas, reddere tibi vult illam imaginem, qua tu ipse cupiditate terrena quodam modo confricando perdidisti, et obsoletasti (*a*).

VIII. Inde est, fratres, quod imaginem suam a nobis quærit Deus. Hoc commemorat Judæos illos, quando illi obtulerunt nummum. Primo enim tentare illum voluerunt, cum dicerent: *Domine, licet tributum dare Cæsari* (*Matth.* XXII, 17)? ut, si diceret ille: Licet; calumniarentur illi, quia in maledicto vellet esse Israel, quem volebat esse tributarium, ut subjugatus esset Regi, ut daret tributa. Si autem diceret: Non licet reddere tributa; calumniarentur illi, quia contra Cæsarem præciperet, et auctor esset, ut non redderent tributum suum, quod debebant, quia subjugati erant. Vidit tentantes, tanquam veritas falsitatem, et convicit breviter mendacium ex ore mentientium. Non enim dixit in illos sententiam, ex ore suo, sed fecit, ut illi in se dicerent sententiam, quia scriptum est: *Ex ore tuo justificaberis, et ex ore tuo damnaberis* (*Id.* XII, 37). *Quid me*, inquit, *tentatis? Hypocritæ, ostendite mihi nummum.* Ostenderunt. *Cujus* ait, *habet imaginem, et inscriptionem?* Responderunt: *Cæsaris.* Et ille: *Reddite ergo Cæsari, quod Cæsaris est, et Deo, quod Dei est* (*Id.* XXII, 18-21). Sicut Cæsar quærit imaginem suam in nummo tuo, sic quærit Deus imaginem suam in animo tuo. Redde Cæsari, ait, quæ Cæsaris sunt. Quid a te quærit Cæsar? Imaginem suam. Quid a te quærit Deus? Imaginem suam. Sed Cæsaris in nummo est, Dei imago in te est. Si quando nummum perdis, plangis quia imaginem Cæsaris perdidisti. Quando adoras idolum, non plangis, quia injuriam facis in te imagini Dei?

IX. Tenete ergo, fratres, pollicitationem Domini Dei nostri, et numerate jam ex illo numero pollicitationum suarum, quanta reddidit. Christus nondum erat natus. In Scriptura erat promissus. Reddidit illum. Natus est. Nondum erat passus, nondum resurrexerat. Et hoc reddidit. Passus, crucifixus, resurrexit. Passio ipsius præmium nostrum est. Sanguis ipsius redemptio nostra est. Ascendit in cœlum, sicut promiserat. Et hoc reddidit. Misit Evangelium per omnes terras. Ideo quatuor Evangelia esse voluit, ut significaretur quaternario numero totus orbis terrarum, ab Oriente et Occidente, ab Aquilone et Meridiano. Ideo duodecim Discipulos habere voluit, ut terni quodam modo per quatuor distributi videantur, quia in Trinitate vocatus est mundus, in Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Reddidit hoc. Misit Evangelium, sicut prædixit. *Quam speciosi pedes evangelizantium eorum, qui annuntiant pacem, evangelizantium bona* (*Rom.* x, 15)! Sicut prædixit: *Non sunt sermones, neque verba, quorum non audiantur voces eorum. Per omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 4, 5). Quomodo dixit, sic misit. Evangelium per omnes terras scribitur. Etiam Ecclesia persecutionem primo passa est. Reddidit, quia et Martyres promiserat. Recita cautionem: *Pretiosa in conspectu Domini mors justorum ejus* (*Psal.* CXV, 15). Reddidit etiam Martyres, quia et ipsos promiserat. Quid postea reddendum erat? *Adorabunt in conspectu ejus omnes reges terræ* (*Id.* LXXI, 11). Crediderunt et reges, qui primo persequendo Martyres fecerant. Videmus ergo et modo reges credidisse. Reddidit etiam, quod promiserat, ut jubentibus regibus idola frangerentur, quibus primo jubentibus Christiani occidebantur. Abstulit etiam idola, quia promiserat: *Et in idolis nationum non erit respectus* (*Sap.* XIV, 11). Cum tanta ergo reddiderit, fratres, quare non illi credimus? Minus idoneus debitor est Deus? Si omnino nihil adhuc nobis reddidisset, idoneum debitorem tenebamus, qui fecit cœlum et terram. Non enim pauper futurus erat, ut non haberet, unde redderet, aut fallit, cum ipse sit Veritas, aut tanta potestas est Deus, cui possit succedi, ut non habeat tempus reddendi?

X. Justum est, fratres, ut credatur Deo, antequam aliquid reddat, quia utilibet mentiri non potest, fallere non potest. Deus est. Sic illi crediderunt Patres nostri. Abraham sic illi credidit. Ecce vere laudanda fides, et prædicanda. Nihil ab illo acceperat, et credidit promittenti. Nos nondum credimus, qui tanta jam accepimus. Numquid poterat illi dicere Abraham: Credam, quia illud mihi promisisti, et reddidisti? A primo jussu credidit, nihil tale aliud acceperat. *Exi de terra tua, dictum est illi, et de cognatione tua, et vade in terram, quam tibi dabo* (*Gen.* XII, 1). Et credidit statim, et non dedit illi ipsam terram, sed semini illius illam servavit, et semini ipsius promisit quid? *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* XXII, 18). Semen ipsius Christus, quia de Abraham Isaac, de Isaac Jacob, de Jacob duodecim, de duodecim populus Judæorum, de populo Judæorum Virgo Maria, de Virgine Maria Dominus noster Jesus Christus. Et factus est semen Abraham Dominus noster Jesus Christus, et quod promissum erat Abrahæ, invenimus impletum in nobis. *In semine tuo*, inquit, *benedicentur omnes gentes.* Credidit hoc, antequam aliquid vidisset. Credidit, et non vidit quod promittebatur. Nos autem videmus quod illi promissum est. Et quidquid illi promittebatur, futurum erat. Quid enim nondum reddidit Deus? Labores in sæculo isto futuros denuntiavit, et sanctos suos, et fideles suos futuros in laboribus, et fructum allaturos cum tolerantia (*Luc.* VIII, 15). Prænuntiavit, et videmus. Ipsis laboribus atterimur. Qui nondum labores prænuntiati sunt? Neque enim putetis, fratres, quia, quod videtis atteri res humanas modo, non est scriptum in Scriptura Dei. Totum scriptum est, et tolerantia indicta est Christianis, et magis futura bona, quia venerunt mala, quæ prædicta ventura erant. Nam si non venirent, quæ dicta (*a*) erant, etiam de bonis nobis fidem auferrent, sed ideo venerunt ante mala, ut credamus futura bona.

(*a*) Ita Tertullianus Augustini κατρωτης Apolog. c. 5. *obsoletant.* Scorp. c. 6. *obsoletassent.*

(*a*) Certe: *prædicta.*

XI. Modo mundus sic est, quomodo et torcular in pressuris est. Sed si amurca (a) es, per cloacas vadis: si oleum, in gemellario (b) manes. Nam necesse est, pressuræ sint. Attendite amurcam, attendite oleum. Pressura fit aliquando in mundo, verbi gratia: fames, bellum, inopia, egestas, mortalitas, rapina, avaritia, pressuræ pauperum, labores civitatum. Sunt ista. Videmus. Et prædicta sunt futura, et videmus, quia sunt. Invenimus homines inter istas pressuras murmurare, et dicere: Ecce temporibus christianis quanta mala sunt! Ante tempora christiana quanta bona abundabant! Non erant tanta mala ista. De pressura amurca exit. Per cloacas currit. Os ipsius propterea nigrum est, quia blasphemat. Non splendet. Oleum relucet. Invenis autem alium hominem de pressura ipsa, et de ipsa tritura, quæ illum trivit. Numquid non ipsa tritura est, quæ illum trivit? Audistis vocem amurcæ, audite vocem olei. Deo gratias! Benedictum nomen tuum! Ista omnia mala, quibus nos conteris, prædicta erant. Securi sumus, quia ventura sunt et bona. Quando nos, et mali simul emendamur, fit voluntas tua. Te novimus Patrem promittentem, te novimus Patrem flagellantem. Erudi nos, et redde hæreditatem, quam in fine promisisti. Benedicimus sanctum nomen tuum, quia nusquam fuisti mendax. Omnia, quemadmodum prædixisti, sic exhibuisti. In his laudibus de ipsa pressura emanantibus oleum currit in gemellario. Tamen quia torcular est totus iste mundus, unde etiam dicitur alia similitudo (c). Sicut in fornace probatur aurum et argentum, sic probat justos tentatio tribulationis; et de fornace aurificis similitudo ponitur. In angusto cacabo tres res sunt: Ignis, aurum, et palea. Et ibi vides imaginem totius mundi. Est ibi palea, est ibi aurum, est ibi ignis. Palea comburitur, ignis ardet, aurum probatur. Sic et in isto toto mundo sunt justi, sunt impii, est tribulatio. Mundus tanquam fornax est aurificis, justi tanquam aurum, impii tanquam palea, tribulatio sicut ignis. Numquid aurum purgaretur, nisi palea ureretur? Fit, quod impii ad cineres rediguntur. Cum enim blasphemant, et murmurant contra Deum, cinis efficiuntur. Ibi aurum purgatum justi, qui tolerabiliter ferunt omnes molestias mundi, et in suis tribulationibus laudant Deum, ut aurum purgatum, rediguntur in thesauros Dei. Habet enim Deus thesauros, quo mittat aurum purgatum; habet etiam loca sordida, quo mittat cinerem paleæ. De isto mundo totum exigit. Tu vide, quid sis. Nam necesse est, ut veniat ignis. Si aurum te invenerit, sordes tollet; si paleam te invenerit, comburet, et ad cinerem perducet. Elige tibi, quid sis. Nam non potes dicere: Sine igne ero. Jam in fornace es aurificis, quo necesse est, veniat ignis. Magis te ibi esse necesse est, quia sine igne esse non poteris.

XII. Quare ergo non credimus, fratres, et venturum finem sæculi, et diem judicii, ut ibi recipiat unusquisque nostrum ea, quæ gessit in corpore, sive bonum, sive malum? Quando videmus tot res promissas, exhibitas, et datas, quare non nobis eligimus, cum vivimus, illud, ubi semper vivamus? Puta, quia negligentes fuimus, hodie simus diligentes. Negligentes non debemus semper (a) esse. Crastinus dies, nescis, quid sit. Dei patientia id agere nos admonet, ut et nos, et vitam nostram, si mala fuerit, corrigamus, et, cum tempus est, meliora eligamus. An putatis, quia Deus dormit, et non videt facientes mala? Sed forte patientiam nos docet, et patientiam prior exhibet. Invenit autem hominem forte profecisse, et non facere, quod faciebat, id est, malum. Patitur iste aliquem malitiosum, et vult, ut tollat illum Deus, et murmurat adversus Deum, quia retinet inimicum ipsius fortem, et male facientem, et non illum tollit. Oblitus est, quia in ipsum patienter egit, et si prius agere vellet severiter, non esset qui loqueretur. Severitatem exigis Dei? Quia tu transisti, transeat et alter. Non enim, quia tu jam transisti, præcidisti pontem misericordiæ Dei. Adhuc est, qui transeat. Fecit te bonum, cum esses malus, vult et alium, ut sit et ipse bonus ex malo, sicut tu ex malo factus es bonus. Sic omnes veniunt ordinibus suis. Sed alii nolunt venire, alii veniunt. Talibus enim dicit Apostolus: *Tu autem secundum duritiam cordis tui, et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua* (*Rom.* II, 5). Deinde si malus vult perseverare in malo, non est socius tuus, sed erit probator tuus. Etenim, si malus est, et tu bonus, tolerando malum probaris bonus. Tu accipies coronam probationis tuæ; ille autem habebit pœnam in malo perseverationis suæ. Deus autem, quid agat, patienter expectemus bonam ejus patientiam, paternam ejus disciplinam. Pater est, benignus est, misericors est. Magis si dimiserit nos fluere, tunc male irascitur nobis.

XIII. Attendite enim, fratres, et videte Amphitheatra ista, quæ modo cadunt. Luxuria illa ædificavit. Putatis, quia illa pietas ædificavit? Non illa ædificavit nisi luxuria hominum impiorum. Non vultis, ut aliquando cadat, quod luxuria ædificavit, et surgat, quod pietas ædificat? Permisit enim Deus, quando ista ædificabantur, ut quandoque cognoscerent homines mala sua, quæ faciebant. Sed quia noluerunt cognoscere, venit Dominus Jesus Christus, cœpit illis mala sua prædicare, cœpit evertere, quod pro magno habebant, et dicunt: Mala sunt tempora christiana. Quare? Quia evertitur tibi, ubi moriebaris. Sed: Abundabant, inquiunt, omnia bona, quando ista fiebant. Utique sic, ut bona de illis fierent. Si ergo nosti, quia dedit tibi Deus aliquando abundantiam,

(a) [illegible] ab [illegible] primum [illegible] tum. Vide [illegible] lib. I [illegible] c. 18 [illegible] Noster [illegible]

(b) Columella: *Gemellar.* l. XII, c. 50. Noster in *Psal.* CXXXVI, t. IV, col. 1518: *oleum in Gemellaria jam videas.* An igitur rectius *Gemellarium*, an *Gemellaria*? Vas fortasse duplex a *Gemellis*.

(c) Locus turbatus: Quid si legas: *Tamen, quamvis — inde etiam ducitur alia similitudo*. Subolet pariter in mox sequentibus aliqua interpolatio.

(a) *Non semper* pro *nunquam*.

et male usus es, et ad perditionem usus es, vide, quia abundantia illa fecit te fluere, et perdere animam tuam. Nonne venit severus pater, et cœpit dicere: Indisciplinatus est puer iste. Commisi illi hoc, aut illud. Quomodo illud perdidit, et illud. Si nos semen terræ, nisi bona fuerit, non damus, ne semen intereat, quomodo vultis, ut Deus nobis indisciplinatis, et negligentibus vitam nostram det abundantiam suam ad male utendum, et non vultis, ut præcidat Deus defluxus hominum? Fratres mei, medicus est, et membrum putre novit præcidere, ne putrescant inde et alia loca. Unus, inquit, digitus inde præciditur; quia melius est, ut unus digitus minus sit, quam totum corpus putrescat. Si hoc homo medicus per artem suam facit, si ars medicinæ aliquam partem membrorum tollit, ne omnia putrescant, quare Deus, quidquid novit putre esse, non secet in hominibus, ut perveniant ad salutem?

XIV. Nolite ergo, fratres, tædiari (*a*) ad Deum flagellantem, ne dimittat vos, et in æternum pereatis, sed magis rogemus illum, ut moderetur ipsas plagas, et sic temperet, ne sub ipsis deficiamus, et rogemus, ut emendet cum salute, metiatur, et reddat postea, quod promisit sanctis suis. Videte, quid dixit Scriptura: *Irritavit Dominum peccator. Secundum magnitudinem iræ suæ non exquiret* (*Psal.* x, 4). Quid est: *Pro magnitudine iræ suæ non exquiret?* Quia multum irascitur, *Non exquiret*, id est, dimittet illos perire. Si ergo multum irascitur, quando non exquirit, etiam multum misericors est, quando exercet. Tunc autem exercet, quando flagellat, quando cor nostrum affligit ad se. Teneamus ergo salutare ejus, et non fugiamus flagellum ipsius. Hoc nos docet, hoc monet, in hoc nos ædificat. Ipse filius ipsius, qui ad hoc venit, ut consoletur nos, quid boni hic pertulit? Dicite mihi. Certe Filius Dei est, Verbum Dei est, per quod facta sunt omnia. Quid boni hic pertulit? Non ipse est, qui, cum dæmonia ejiceret, tales contumelias audiebat, ut diceretur illi: *Dæmonium habes* (*Joan.* vii, 20)? Filio Dei, qui dæmones ejiciebat, Judæi dicebant: *Dæmonium habes.* Jam meliores dæmones, qui confitebantur Filium Dei, quam illi (*Luc.* iv, 41). Nam et illi confitebantur, et illi non confitebantur. Tanta autem erat potentia illius, et tanta magnitudo, et tanta patientia, ut omnia toleraret. Flagellatus est, contumelias audivit, alapas accepit, consputus est in faciem, spinis coronatus est, irrisus est, delusus est, ad extremum ligno suspensus interfectus est, postea sepultus est. Filius Dei tanta hic pertulit. Si Magister, quanto magis Discipulus. Si ille, qui nos creavit, quanto magis nos creatura illius. Qui, ut nobis exemplum daret, patientiam nobis dimisit. Quare nos deficimus in ipsa patientia, quasi caput nostrum perdiderimus, quod nos præcessit ad cœlum? Ideo enim caput nostrum præcessit ad cœlum, tanquam dicens: Ecce qua. Venite, per molestias, per patientiam. Hæc est via, quam vobis tradidi. Sed quo ducit via, qua me videtis ascendere? In cœlum. Qui non vult hac ire, non vult illuc pervenire. Qui vult ad me pervenire, per viam veniat, quam monstravi. Et non potestis pervenire, nisi per viam molestiarum, dolorum, tribulationum, angustiarum. Sic pervenies ad requiem, quæ tibi non tollitur. Si autem vis istam requiem, quæ est ad tempus, et recedere a via Christi, observa tormenta Divitis illius, qui apud inferos torquebatur, quia et ipse requiem præsentem desideravit, et pœnas sempiternas invenit. Fratres charissimi, eligite potius duriora, quæ sine fine requiem habebunt in æternum. Conversi ad Dominum, etc.

(*a*) *Tædiare* apud Veget. Lamprid. Tertull. etc.

SERMO XXV.

De verbis Evangelii Matth. xii, *vers* 41-50. Ecce plus quam Jonas hic, etc (*a*).

SYNOPSIS.

I. Judæi deteriores Ninivitis, et Regina Saba. II. Quomodo hominis a spiritu immundo liberati novissima fiant pejora prioribus. III. Parentes a Christo docentur, non impedire filios in bono opere. IV. Cum Christus nascendo utrumque sexum honoraverit docetur officium Prolium. V. Refelluntur Manichæi asserentes Christum non habuisse Matrem. VI. Concluditur contra Manichæos Christum habuisse matrem. VII. Unde Mariæ Virginis excellentia. VIII. Quomodo Christianus fieri possit mater Christi.

I. Ea, quæ de sancto Evangelio recitata sunt, fratres charissimi, si omnia pertractare cupiamus, vix tempus sufficit singulis, quanto magis non sufficit omnibus. Jonam prophetam, qui dejectus in mare belluæ marinæ utero exceptus est, et die tertia vivus emovitus, figuram gessisse Salvatoris, qui passus est, et die tertia resurrexit, ipse Salvator ostendit. Accusatus est populus Judæorum in comparatione Ninivitarum, quoniam Ninivitæ, ad quos missus est redarguendos (*b*) Jonas propheta, agendo pœnitentiam iram Dei placaverunt, et misericordiam meruerunt. *Et ecce, inquit, plus quam Jonas hic* (*Matth.* xii, 41), volens intelligi se ipsum Dominus Christus. Audierunt illi servum, et vias suas correxerunt; audierunt isti Dominum, et non solum se non correxerunt, sed insuper illum occiderunt. *Regina Austri exurget*, inquit, *in judicio cum generatione hac, et condemnabit eam. Venit enim a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quam Salomon hic* (*Ibid.* 42). Non fuit magnum Christo plus esse quam Jonas, plus esse quam Salomon. Ille enim Dominus, illi servi erant. Sed tamen quales sunt, qui præsentem Dominum contempserunt, quando alienigenæ servos ejus audierunt?

II. Deinde sequitur: *Cum autem spiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum*

(*a*) In Codice *fol.* 89. inscriptus: *Feria quarta Hebdomadæ primæ de Quadragesima. Sermo sancti Augustini ep. contra Manichæos.* Contra hos posteriori parte subtiliter disputatur. Priora de Judæorum cæcitate, Peccatorum recidivis, Parentum, Proliumque officiis agunt. Tractatus inserendus post *sermonem* XXII.

(*b*) Membranæ mendose: *sed arguendos.*

meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, et ornatam. Tunc vadit, et assumit secum alios septem spiritus nequiores se, et inhabitantes habitant in ea, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit generationi huic pessimæ (*Matth.* XII. 43-45). Hoc ut intelligatur, si congruenter exponatur, multum sermo immorabitur. Breviter tamen attingam, quantum Dominus donat, ne vos ab hujus rei intellectu jejunos dimittam. Quando fit in Sacramentis remissio peccatorum, mundatur domus, sed habitator est necessarius Spiritus sanctus. Spiritus autem sanctus non habitat nisi humiles corde. Deus enim dicit: *Super quem requiescet Spiritus meus?* et respondet proposito: *Super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2). Ille ergo cum fuerit habitator, implet, regit, agit, frenat a malis, ad bona excitat, suavem facit justitiam, ut homo bene faciat amore recti, non timore supplicii. Hoc, quod dixi, agere per semetipsum homo minus idoneus est; sanctum autem Spiritum si habuerit habitatorem, ipsum in omnibus bonis etiam invenit et adjutorem. Superbi autem quidam, peccatis sibi remissis, si præsumpserunt ad bene vivendum de solo libero humanæ voluntatis arbitrio, ipsa superbia a se excludunt Spiritum sanctum, et remanet domus quasi mundata a peccatis, sed inanis omnibus bonis. Dimissa sunt peccata tua, caruisti malis, sed non te nisi Spiritus sanctus implebit bonis. Hunc repellit superbia. Præsumis de te, dimittit te. Confidis tibi, donaris tibi. Sed illa cupiditas, qua malus eras, repulsa ab homine, hoc est, a mente tua, quando remissa sunt peccata tua, vagatur per deserta quærens requiem, et non inveniens requiem redit ad domum illa cupiditas, invenit mundatam, *Adducit secum alios spiritus septem nequiores se, et erunt pejora hominis illius novissima, quam erant prima. Septem alios adducit secum.* Quid est, *Alios septem?* Ergo et ipse immundus spiritus septenarius est? Quid est hoc? Per septem universitas significatur. Totus ierat, totus venit, et utinam solus veniret. Quid est: *Adducit secum alios septem?* Quos non habebat, quando erat malus, habebit alios falso bonus. Intendite, ut, si possum, quantum adjuvor, explanem quod dico. Spiritus sanctus operatione septenaria commendatur, ut sit in nobis *Spiritus sapientiæ et intellectus, consilii, et fortitudinis, scientiæ, et pietatis, et timoris Dei* (*Isai.* XI, 2, 3). Huic septenario bono constitue a contrario septenarium malum: spiritum stultitiæ et erroris, spiritum temeritatis, et ignaviæ, spiritum ignorantiæ, et impietatis, et spiritum superbiæ contra timorem Dei. Isti sunt septem nequam. Qui sunt *Alii septem nequiores?* Alii septem nequiores in hypocrisi inveniuntur. Unus malus spiritus stultitiæ, alter pejor simulatio sapientiæ. Spiritus malus spiritus erroris, alter pejor simulatio veritatis. Spiritus malus spiritus temeritatis, alter pejor simulatio consilii. Spiritus malus spiritus ignaviæ, alter pejor simulatio fortitudinis. Spiritus malus spiritus ignorantiæ, alter pejor simulatio scientiæ. Spiritus malus spiritus impietatis, alter pejor simulatio pietatis. Spiritus malus spiritus elationis, alter pejor simulatio timoris. Septem non ferebantur, quis ferat quatuordecim? Necesse est ergo, ut, cum malitiæ fuerit addita simulatio veritatis, sint pejora hominis novissima, quam erant prima.

III. *Hæc eo loquente ad turbas* (Evangelium sequor) *mater ejus, et fratres ejus stabant foris volentes loqui cum illo. Nuntiavit ei quidam dicens: Ecce mater tua et fratres tui foris sunt, loqui tecum volunt. Et ille: Quæ mihi mater est, aut qui fratres? et extendens manum super Discipulos suos ait: Hi sunt mater mea, et fratres mei. Et quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse mihi frater, soror, et mater est* (*Matth.* XII, 46-50). Hinc solum vellem loqui, sed, quia superiora nolui præterire, non parvam partem temporis, quantum sentio, consumpsi. Hoc enim, quod modo proposui, multos habet sinus, nodosque quæstionis, quomodo pie Dominus Christus contempserit matrem, non qualemcumque matrem, sed quanto magis Virginem matrem, tanto magis talem matrem, cui sic attulit fœcunditatem, ut non adimeret integritatem, matrem Virginem concipientem, Virginem parientem, Virginem perpetuo permanentem. Talem matrem ille contempsit, ne operi, quod agebat, maternus se insereret, eumque impediret affectus. Quid enim agebat? Populis loquebatur, veteres homines destruebat, novos ædificabat, animas liberabat, vinctos solvebat, cæcas mentes illuminabat, bonum opus faciebat, in bono opere actu et sermone fervebat. Inter hæc nuntiatus illi est carnalis affectus. Audistis quid responderit, ut quid ego repetam? Audiant matres, ne impediant carnali affectu bona opera filiorum. Si enim voluerint impedire, et agentibus sic irruerint, ut saltem interpolent, quod differri non oportet, contemnentur a filiis. Audeo dicere: Contemnentur, pietate contemnentur. Et quando erit filio suo bono operi mente intento, et ideo matrem venientem contemnenti, quando erit irata mulier, sive maritata, sive vidua, quando contempta est Virgo Maria? Sed dictura es mihi: Ergo filium meum Christo comparas? Nec illum Christo comparo, nec te Mariæ. Non ergo Dominus Christus maternum damnavit affectum, sed contemnendæ matris pro opere Dei magnum in se ipso demonstravit exemplum. Et in loquendo doctor erat, et in contemnendo doctor erat, et ideo dignatus est contemnere matrem, ut pro Dei opere te contemnere doceret et patrem.

IV. Non enim poterat Dominus Christus homo fieri sine matre, qui potuit sine patre. Si oportebat, imo quia oportebat, ut homo fieret propter hominem, qui fecit hominem, considerate et recolite, unde ipsum primum hominem fecit. Primus homo factus est sine patre, sine matre. Quod potuit primo humanis instruendis rebus aptare, non potuit postea tale aliquid ad reparandas res humanas sibi coaptare? Difficile erat Sapientiæ Dei, Verbo Dei, Virtuti Dei, unigenito Filio Dei, difficile erat, quem sibi coaptaret, facere hominem, undecumque voluisset? Angeli se homines hominibus præbuerunt. Abraham sanctos Angelos pavit, et tanquam homines invitavit, nec tantum vidit;

sed et tetigit: nam pedes lavit (*Gen.* XVIII). Numquid illi, quasi per phantasmata ludicra, ab Angelis facta sunt? Si ergo potuit Angelus humanam speciem, cum voluit, veram exhibere, non potuit Dominus Angelorum, undecumque vellet, quem susciperet, verum hominem facere? Sed noluit hominem habere patrem, ne per concupiscentiam carnalem veniret ad homines, voluit tamen matrem, ut matrem haberet inter homines, quam pro Dei opere contemnendo doceret homines. Voluit sexum virilem suscipere in se, et muliebrem sexum honorare dignatus est in matre. Etenim antiquitus et fœmina peccaverat, et viro peccatum propinaverat (*Id.* III). Utrumque conjugium diaboli fraude deceptum est. Si veniret Christus vir non cum fœminei sexus commendatione, desperarent de se fœminæ, maxime, quia per illam lapsus est homo. Utrumque honoravit, utrumque commendavit, utrumque suscepit. De fœmina natus est (*a*). Nolite desperare, viri. Vir esse dignatus est Christus. Nolite desperare, fœminæ. De fœmina nasci dignatus est Christus. Ad salutem Christi sexus uterque concurrat. Veniat masculus, veniat fœmina. In fide nec masculus est, nec fœmina (*Galat.* III, 28). Docet ergo te Christus contemnere parentes tuos, amare parentes tuos. Tunc enim ordinate et pie amas parentes, quando Deo non præponis parentes. *Qui amat* (*Domini verba sunt*) *qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* (*Matth.* X, 37). His verbis quasi videtur admonuisse, ne amares. Imo, si attendas, admonuit, ut amares. Potuit enim dicere: Qui amat patrem aut matrem, non est me dignus. Non hoc dixit, ne loqueretur contra legem, quam dedit. Ipse enim legem illam per Moysen famulum suum dedit, ubi scriptum est: *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (*Exod.* XX, 12; *et Deut.* V, 16). Non contrariam legem promulgavit, sed illam commendavit, et ordinem te docuit, non pietatem subvertit. *Qui amat patrem aut matrem, sed plus quam me.* Amet ergo, sed non plus quam me. Deus Deus est, homo homo est. Ama parentes, obsequere parentibus, honora parentes; sed, si te Deus ad aliquid amplius vocat, ubi possit impedimento esse parentalis affectus, serva ordinem, noli evertere charitatem.

V. In tanta veritate doctrinæ Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi quis credat calumniam quæsivisse Manichæos, qua conarentur asserere Dominum Jesum Christum non habuisse ullam matrem? Hoc enim sapiunt, imo desipiunt, quod Dominus Jesus non habuerit hominem matrem, contra Evangelium, contra lucem ipsius veritatis. Et, unde argumententur, attendite. Ecce, inquiunt, ipse dicit. Quid dicit? *Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei* (*Matth.* XII, 48)? Ipse, inquiunt, negat, et tu ei vis imponere, quod negat. Ipse dicit: *Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei?* et tu dicis: Habet matrem. O stulte, o contentiose, o merito odiose! responde mihi, unde scias dixisse Dominum: *Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei?* Tu negas Christum habuisse matrem, et quod intendis, per hoc docere conaris, quia dixit: *Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei?* Si alius existat, et dicat hoc Dominum Christum non omnino dixisse, unde convinces? Responde, si potes, ad hominem negantem, quod hoc dixerit Christus. Unde convinces, inde convinceris. Numquid enim, hoc se dixisse, in aurem tibi Christus ipse indicavit? Responde, ut ore tuo convincaris. Responde ut, hoc Christum dixisse, convincas. Novi, quod dicturus es: Codicem sumam, Evangelium aperiam, verba ejus recitabo scripta in sancto Evangelio. Bene, bene. Ipso Evangelio tenebo te cum ipso, Evangelio alligabo te, de ipso Evangelio suffocabo te. In ipso Evangelio recita, quod pro te, putas. Aperi, lege. *Quæ est mater mea?* Quare hoc dixit, supra leges. Nuntiavit ei quidam: *Ecce mater tua, et fratres tui foris stant* (*Matth.* XII, 47). Nondum premo, nondum teneo, nondum suffoco. Adhuc potes dicere: Ille quidem falsus nuntius fuit, non verum dixit, mendacia suggessit. Propterea Dominus falsum nuntium refutavit. Post nuntium quippe ejus respondit: *Quæ est mater mea?* Quasi diceret: Tu dicis: Foris stat mater tua. Ego dico: *Quæ est mater mea?* Cui vis, inquit, credamus? Nuntio suggerenti, an, quod nuntiaverat, Christo respuenti. Audi ergo. Adhuc interrogo te. Tantum Evangelium tene. Noli mihi codicem projicere post te. Tene, da auctoritatem Evangelio, quam nisi dederis, non erit unde probes Dominum dixisse: *Quæ est mater mea?* Cum vero auctoritatem dignam tribueris Evangelio, vide quid interrogem. Paulo ante interrogaveram, unde scires utrum dixerit Christus: *Quæ est mater mea?* Quid præcesserat? Nuntius quidam dixerat Christo: Mater tua foris stat. An equam hoc diceret nuntius, vel, ut hoc diceret nuntius, quid præcessit? Cogo (*a*), ut legas. Video te jam timere, ne legas. *Respondit Dominus, et dixit.* Quis dixit? Non dico, quis dixit: *Quæ est mater mea?* respondebis enim: Dominus dixit. *Respondit Dominus*, quis dixit? Responsurus es: Evangelista dixit. Evangelista iste verum dixit, an falsum? Dicturus es, quod verum dixit, aut (*b*) falsum. *Respondit Dominus, et ait illi*, quod Evangelista dixit, verum dixit, an falsum? Si dicturus es falsum dixisse Evangelistam, Dominum respondisse, unde scis, *Quæ est mater mea?* Dominum dixisse? Si autem propterea convincis: *Quæ est mater mea?* Dominum dixisse, quia hoc eum dixit Evangelista dixisse, non convincis hoc Dominum dixisse, nisi credideris Evangelistæ. Jam si credis Evangelistæ, quia nihil dicis, si non credideris Evangelistæ, lege superius quid dixerit ipse Evangelista.

VI. Quamdiu tibi moras facio! Quamdiu te suspendo! Beneficium est, ut cito vincaris. Attende, inspice, lege. Video te nolle. Da codicem. Ego lego: *Hæc eo loquente ad turbas.* Quis hoc dicit? Evangelista, cui si non credis, nihil Christus dixit. Si nihil Christus dixit, *Quæ est mater mea?* Christus non dixit. Si autem, *Quæ est mater mea?* Christus dixit, verum est

(*a*) Addo, an. Ita videntur exigere quæ sequuntur.

(*a*) Fortasse: *Rogo*.
(*b*) In membranis, an, quod secus videtur.

quod Evangelista scripsit. Vide, quid ante dixit. *Hæc eo loquente ad turbas, mater ejus et fratres ejus foris stabant, volentes loqui cum eo.* Nondum aliquid nuntius ille nuntiavit, quem potes dicere fuisse mentitum. Quid nuntiaverit vide, quid Evangelista præmiserit attende. *Hæc Domino loquente ad turbas, mater ejus, et fratres ejus foris stabant.* Quis hoc dicit? Evangelista, cui credis, Dominum dixisse : *Quæ est mater mea?* Sed si hæc dicta non credis, ut illa, Dominus ergo non dixit : *Quæ est mater mea?* Sed vere Dominus dixit : *Quæ est mater mea?* Crede ergo ei qui dixit, Dominum dixisse : *Quæ est mater mea?* Qui enim dixit, Dominum dixisse : *Quæ est mater mea?* ipse dixit : *Hæc eo loquente, foris stabat mater ejus.* Quare ergo negavit matrem suam? Absit! Intellige. Non negavit, sed aliquid, quod faciebat, matri præposuit. Postrema sola (a) causa est quærere, quare Dominus dixerit : *Quæ est mater mea?* Prima causa est videre, quod habuerit, de quo diceret : *Quæ est mater mea?* Habuit, foris stabat, loqui cum eo volebat. Dic mihi, unde scis? Evangelista dicit, cui si non credidero, nihil Dominus dicit. Ergo habuit matrem ; sed quid est : *Quæ est mater mea?* Ad ista, quæ ego facio, *Quæ est mater mea?* Si dicas alicui periclitanti, et patrem habenti : Liberet te pater tuus; quem scit ille non esse idoneum liberando filio suo, nonne respondet tibi summa pietate, integra veritate : Quid est pater meus? Ad hoc quod volo, ad hoc quod mihi nunc opus esse sentio, quid est pater meus? Ad illud ergo, quod agebat Christus, quod vinctos solvebat, cæcas mentes illuminabat, interiores homines ædificabat, templum spirituale sibi fabricabat, quæ est mater ejus? Sed si putas ideo Christum non habuisse matrem in terra, quia dixit : *Quæ est mater mea?* nec Discipuli ejus habuerunt patres in terra, quia dixit eis ipse Dominus : *Ne vobis dicatis patrem in terra.* Domini verba sunt : *Ne vobis dicatis patrem ; unus est enim Pater vester Deus* (*Id.* xxiii, 9). Non patres non habebant, sed ubi venturum est ad regenerationem, quæratur pater regenerationis non damnetur pater generationis, sed ei præponatur pater regenerationis.

VII. Ecce illud magis attendite, charissimi fratres mei, illud magis attendite, obsecro vos, quod ait Dominus Christus extendens manum super Discipulos suos : *Hæc est mater mea, et fratres mei. Et qui fecerit voluntatem Patris mei, qui me misit, ipse mihi et frater, et soror, et mater est.* Numquid non fecit voluntatem Patris Virgo Maria, quæ fide credidit, fide concepit, electa est, de qua nobis salus inter homines nasceretur, creata est a Christo, antequam in illa Christus crearetur? Fecit, fecit plane voluntatem Patris sancta Maria, et ideo plus est Mariæ, discipulam fuisse Christi, quam matrem fuisse Christi. Plus est felicius discipulam fuisse Christi, quam matrem fuisse Christi. Ideo Maria beata erat, quia, et antequam pareret, magistrum in utero portavit. Vide, si non est, quod dico. Transeunte Domino cum turbis sequentibus, et miracula faciente divina, ait quædam mulier : *Felix venter, qui te portavit* (a). *Beatus venter, qui te portavit.* Et Dominus, ut non felicitas in carne quæreretur, quid respondit? *Imo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt* (*Luc.* xi, 27, 28). Inde ergo et Maria beata, quia audivit verbum Dei, et custodivit. Plus mente custodivit veritatem, quam utero carnem. Veritas Christus, caro Christus. Veritas Christus in mente Mariæ, caro Christus in ventre Mariæ. Plus est, quod est in mente, quam quod portatur in ventre. Sancta Maria, beata Maria, sed melior est Ecclesia, quam Virgo Maria. Quare? Quia Maria portio est Ecclesiæ, sanctum membrum, excellens membrum, supereminens membrum, sed tamen totius corporis membrum. Si totius corporis, plus est profecto corpus, quam membrum. Caput Dominus, et totus Christus caput et corpus. Quid dicam? Divinum caput habemus, Deum caput habemus.

VIII. Ergo, charissimi, vos attendite. Et vos membra Christi estis, et vos corpus Christi estis. Attendite, quomodo sitis, quod ait : *Ecce mater mea, et fratres mei.* Quomodo eritis mater Christi? Et *Quicumque audit, et quicumque facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est* (*Matth.* xii, 49, 50). Puta, *Fratres* intelligo, *Sorores* intelligo; una est enim hæreditas, et ideo Christi misericordia, qui, cum esset unicus, noluit esse solus, voluit nos esse Patri hæredes, sibi cohæredes. Talis est enim illa hæreditas, quæ cohæredum multitudine angusta esse non possit. Intelligo ergo fratres nos esse Christi, sorores Christi esse sanctas et fideles fœminas; matres Christi quomodo possumus intelligere? Quid igitur? Audemus nos dicere matres Christi? Imo audemus nos dicere matres Christi. Dixi enim vos fratres ejus omnes, et matrem suam non auderem? Sed multo minus audeo, quod Christus dixit, negare. Eia, charissimi, intendite, quomodo sit Ecclesia, quod manifestum est, conjux Christi, quod difficilius intelligitur, sed tamen verum est, mater Christi. Ejus ipsius typo Maria Virgo præcessit. Unde, rogo vos, Maria mater est Christi, nisi quia peperit membra Christi? Vos, quibus loquor, membra estis Christi. Quis vos peperit? Audio vocem cordis vestri : Mater Ecclesia. Mater ista sancta, honorata, Mariæ similis et parit, et virgo est. Quia parit, per vos probo. Ex illa nati estis, et Christum parit : nam membra Christi estis. Probavi parientem, probabo virginem. Non me deserit divinum testimonium, non me deserit. Procede ad populum, beate Paule. Esto testis assertionis meæ. Exclama, et dic, quod volo dicere. *Sponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (2 *Cor.* xi, 2). Ubi est ista virginitas? Ubi timetur corruptio? Ipse dicat, qui virginem dixit. *Sponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* *Timeo autem*, inquit, *ne sicut serpens Evam seduxit versutia sua, sic et vestræ mentes*, inquit, *corrumpantur a castitate, quæ est in Christo.* Tenete in mentibus virginitatem mentis. Virginitas fidei catholicæ integri-

(a) Numquid solum?

(a) Videtur redundare hæc sententia.

tas. Ubi corrupta est Eva sermone serpentis, ibi debet esse virgo Ecclesia dono Omnipotentis. Ergo in mente pariant membra Christi, sicut Maria in ventre Virgo peperit Christum, et sic eritis matres Christi. Non est longe a vobis, non est præter vos, non abhorret a vobis. Fuistis filii, estote et matres. Filii matris, quando baptizati estis, tunc membra Christi nata estis. Adducite ad lavacrum baptismatis, quos potestis, ut sicut filii fuistis, quando nati estis, sic etiam ducendo ad nascendum matres Christi esse possitis.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

PIO PAPÆ VII.

Beatissime Pater,

Quandoquidem gratulandum mihi plane video quod illud fuerit sorte datum, ut novos quosdam Divi Aurelii Augustini Sermones in Codicibus Mss. Cassinensis hujus Archicœnobii delitescentes, omniumque oculis hactenus impervios nunc primum e blattis eruerem, lucisque usura donarem, patiare, quæso, Beatissime Pater, ut illorum Tibi specimen sistam, quod quidem, nec temere, in antecessum procudendum curavi. Istud, inquam, sermonum specimen Beatitudini tuæ jure, meritoque sistendum putabam, tum quod monumenta exhibet pretiosissima Magni illius Ecclesiæ Doctoris, et Magistri, cujus doctrinæ præstantia, ac divina quædam celsitudo in Apostolicæ Sedis Tuæ culmine potissimum sibi semper propugnaculum vindicavit, tum quod illinc Sermones isti sunt deprompti, unde Benedictina Soboles est propagata, cui Sanctitas tua olim in minoribus emancipabatur, cujusque nunc et Parens existis, et Decus, et Præsidium. Renidentiori igitur fronte quam quisquam alius illos excipias ac benigniori veluti sinu foveas, præsentissimum iis columen præstans; ne quis pateat obtrectationi, invidiæque locus : eo vel magis quod Benedictina Familia illud fere privilegium non immerito sibi arroget, ut per suos præcipue Alumnos tanti Doctoris opera recognoscantur, illustrentur, edantur. Tu igitur votis, cœptisque annue, Beatissime Pater, quem dum Christianus Orbis Parentem publicum jamdiu colit, ac veneratur, simul et scientiarum, et Artium Mæcenatem, Patronumque beneficentissimum suspicit, ac miratur : Cujus demum Sanctissimis provolutus pedibus paternæ Benedictionis pignus in me, meumque Archicœnobium istud, Congregationemque universam quam humillime deposco.

Sanctitatis Tuæ

Humillimus, atque Obsequentissimus Filius

D. Octavius Fraja Frangipane Monachus Cassinas.

Præloquium editoris.[1]

Codices manuscriptos Bibliothecæ hujus Cassinensis in novum catalogum digerere aggredienti, tum ad rerum materias, tum ad characterum formam, tum ad ætates ipsas æquiore qua possem lance expendendas, nihil mihi optatius, nec auspicatius contigisset unquam, quam ut in plerosque inciderem magni Doctoris Augustini sermones, quos in editis Exemplaribus, iisque probatissimis vel desiderari prorsus, vel pluribus intercipi lacunis perspexi. Horum aliquos licet enuntiatos invenerim in Bibliotheca Medicea cum Laurentiana Leopoldina, in illa S. Marci Venetiarum, aliisque, quarum exstant Catalogi Codicum Mss. typis impressi; de iis tamen singulis ibidem annotatum legi ab Editione exulare. Nonnullos vero ad numerum viginti quinque nuper reperi in lucem editos apud Germanos anno 1792 per Virum clarissimum Michaelem Denis Præfectum Bibliothecæ Vindobonensis; cæteros in tenebris adhuc delitescere dolui. Quibus lucem amplius invideri ægrius ferens nil potius habui, quam ut investigandis, si quæ forent, laciniis adlaborarem, ex quibus nimirum *unus et alter videretur assutus pannus :* neque enim me fugiebat mos ille præposterus, qui apud sequiores præcipue ætates invaluerat, concinnandi videlicet ex Patrum Excerptis unum aliquem veluti nothum partum, quem temere cui vellent adjudicarent. Verebar scilicet ne operam luderem, neve quid audacius molirer supra sedulam hoc in genere, vixque sane æquiparandam curam doctissimorum Monachorum Congregationis S. Mauri in sua Parisiensi Editione : meritoque etiam suspicabar ne cæterarum longe præclariorum Bibliothecarum dignitati, spectatæque præcellentiæ derogatum a me vel aliquantulum videretur.

Ad locupletiorem proinde rei evidentiam ipsos consulendos duxi præstantes doctrina Viros, et quavis fere exceptione majores, nec non alios egregios rerum hujusmodi æstimatores in variis Italiæ urbibus degentes, mihique litterarum familiaritate conjunctos, inter quos principem profecto locum tenet doctissimus Aloysius Vincentius Cassittus ex Prædicatorum Familia, cujus sagacitati solertiæque hac in

re plurimum et honorem testor, et gratiam; qui quidem omnes sermones istos (quot nempe præ oculis habuere) unanimi prope judicio novos pronuntiarunt, necnon et Augustinianam redolere dicendi formam: quin et ab iis additos mihi stimulos fateor, ad illos quam citius publici juris faciendos. Quorum mehercule gravissimorum hominum et stimulis, et votis amplius obluctari non valens, deque litterarum Republica præclare me meriturum confidens, iis morem gessi; illudque unum mihi cavendum statui, quod cautum cuique optimo novimus, ut ne quid falsi auderem, ne quid veri non auderem.

Et sane non inconsultum quoddam aucupandæ celebritatis studium, non præceps quædam judicandi libido, non ipsum denique in magnum Doctorem obsequium me illos Augustino vindicare jusserunt; at cum cæteris probatæ Critices præsidiis suffultus, tum una potissimum fretus fide Codicum, quos in reliquis omnibus ad unguem conspirare cum excusis Exemplaribus animadverti, quidni illorum auctoritati acquiescerem? Quod si qui forte vel dissonantia styli, qui dicitur, vel argumentorum levitate, vel alia quavis de causa non satis digni tanti Doctoris nomine inveniantur, quique proinde vel ut apocryphi expungendi, vel inter dubios videantur amandandi, prudentiorum judicium non moror; eosque peroptem linceis oculis instructos, quibus et Verlinus ipse, et Vindingus invideant.

Num vero ex stylo præcipue satis certum argumentum eliciatur ad auctorem definiendum hæret aqua. Perarduum sane, ac perdifficile dixerim, cæteris tamen paribus; illudque sit exemplo. In Homiliario Patris Combefisii sermo habetur: *Hodie verus sol:* (T. 1, pag. 519) quem Ipse Origeni adjudicatum refert, quem contra P. Bruni Divo Maximo vindicat, f. 413; Vallarsius putat inter Hieronymi apocrypha amandandum; Bibliotheca vero Laurentiana apud Bandinium Divo Ambrosio accenset. Anne Patrum stylus novus veluti Proteus in novas, et varias sese fingit species?

Ipse etiam Augustini stylus quantopere, quamque multis de causis varius sit, et multiplex, graphice exponunt ipsi Editores Monachi in Præfatione ad Tomum quintum: qui simul doctissime, ut assolent, persuadent unum in omnibus, eumdemque existere Augustini *spiritum*, quo veluti animatur illius stylus. *Ubique enim*, inquiunt, *agnoscitur Augustinus proprio quodam eloquentiæ gravis, ac seriæ genere, quod sibi lectorum animos subjicit, non lepore comptæ, et affectatæ elocutionis, sed efficacia quadam judicii, prudentiæ, pietatis.*

Neque illud hic prætereundum putem; dictiones ipsas, ac sententias, ipsasque fere periodos, quæ alicubi in Augustino occurrunt, in novis etiam istis sermonibus passim iterari. Cave tamen ex hoc laciniosos dixeris, dubiæque fidei: id ipsum enim præfati Editores sæpenumero deprehenderunt vel in ipsis authenticis Augustini partubus, et Augustinum legentibus ubique patet, in libris præsertim *De Quæstionibus.* Nonnulla autem in nonnullis sermonibus adesse, quæ et alibi adsunt, longe secus est ac sermones verbis ejus consarcinari. Ecquis autem neget S. Doctorem innumeros prope sermones aut ex tempore fundentem, aut scriptis consignantem facillime potuisse iisdem verbis nonnunquam easdem reddere sententias?

Quod si quis curiosius sciscitetur qui factum sit ut doctissimi illi Monachi nullibi sermones istos meminerint, percontari et mihi liceat, qui fieri unquam potuerit, ut meminissent, cum nec ipsos Cassinenses Codices in exornanda Augustini Editione vel a limine salutarint? idque ex eo vel maxime patet quod inter Manuscriptos omnes ab iis singillatim recensitos, et naviter collatos nostri prorsus silentio prætereantur. Nec tamen arguas eos idcirco fuisse posthabitos, quod vel ut minus probatæ fidei, vel ut apocryphi omnino in nullo habiti sint numero: namque apocryphis saltem contentas Homilias accensuissent, uti pronum est colligere ex trina apud ipsos instituta sermonum classe; quos nempe integerrimis illis Editoribus libuit dispescere in authenticos, dubios, et apocryphos.

Si quem porro cupido incesserit dignoscendi penitius, qua potissimum de causa ea in Editione nulla Bibliothecæ Cassinensis habita sit ratio, fieri hoc potuit seu quod ipsa fuerit minus celebratæ famæ apud Gallos priusquam Mabillonius, Montfauconius, aliique hujusce subsellii homines suum illi testarentur honorem, seu quod ingruentia undique bella, quæ tunc temporis, ætate nimirum Ludovici Magni Regis Christianissimi Europam pene totam fatigabant, communicandi libertatem adimerent, ipsaque fortasse litterarum diribitoria præpedirent. Quod si hæc naso suspenderis adunco, nullo plane negotio evincerem ex syllabo Codicum quos contulere, hoc iis fuisse propositum, ut ex Bibliothecis Italis omnibus Vaticanam tantum, necnon et S. Crucis in Jerusalem de Urbe consulerent, reliquis universis posthabitis, vel ipsa nobilissima Medicea.

Ipsum autem Mabillonium, Montfauconium, cæterosque apud nos diversatos sæpe sæpius ad expiscanda litterarum, et vetustatis monumenta, quoad Homilias istas cæcutire pene visos esse, neque iverim inficias, neque mirari subit. Cum enim post adornatam jam Parisiensem Editionem eruditissimi illi hospites huc perrexerint, nullum putarunt pretium operæ ad Sermones istos attendere impensius, quos facile censebant cum reliquis omnibus luce donatos. Quin et suspicari merito licet Codices ipsos utpote sequioris ævi præ aliis longe remotiorum ætatum minime fuisse iis exhibitos; vel demum, quod multo verosimilius, tempus eos defecisse Codices nostros singulos trutinandi numero quidem supra quingentos. Idque Montfauconii ipsius exemplo liquido patet, qui cum cæterarum Bibliothecarum, tum et Cassinensis Codices omnes recensendo enumerat, quavis seclusa peculiari analysi. Quid quod et ab ipsorum Bibliotheca Monasterii SS. Severini, et Sosii Neapoli Ordinis

S. Benedicti Codex inter cæteros recensetur, et describitur Num. 7, quin de thesauro illo nec nova proferat, nec vetera? Codex, inquam, tunc temporis Monasterio illi deputatus, nunc Bibliothecæ Vindobonensi plurimis ab hinc annis addictus, unde scilicet præfatus perspicacissimus Denisius novos Augustini sermones auspicatissimo elicuit; in quo hercle hanc nobis gloriam invidit non ita multis annis ante, viam tamen nobis munire visus est ad confirmandam Codicum nostrorum authentiam.

Sed ad rem universam secundis curis recognoscendam, utque ex Horatiano præcepto *nonum prematur in annum*, certum mihi est decem duntaxat ex sermonibus hisce (quos complures datum est detegere) in præsens typis mandare *Speciminis* instar; atque eo vel magis quod frustrari ulterius spem publicam non liceret, neu quis illud in nos merito obganniret: *Fortunati sua si bona norint.* Modicis vero, iisque pernecessariis annotationibus, animadversionibusque illos communire ad rem duxi, uti et in antecessum annotatu dignum est illos e Codicibus Membranaceis prodire, et quidem sæculi ut plurimum X, et XI, characteres Longobardos præ se ferentibus, ad typum porro eorum, quos exhibet Mabillonius de Re Diplom. Tom. I, Num. 4, ex Codice Chisiano sign. Num. 1521, et Num. 5, ex Codice Mediceo Laurentiano; quosque et idem P. Bruni annotat in Editione Rom. S. Maximi; quos et Trombellius refert in sua Arte internoscendæ ætatis Codicum Latinorum, et Italorum pag. 79, quos denique et P. Blasi meminit in serie Principum, qui Longobardorum ævo Salerni imperarunt. Tab. III. Num. III. Quibus Codicibus omnibus licet solertissimi isti Diplomatices Magistri nullam præscripserint ætatem, cum characteres Longobardi diu obtinuerint, comparati illi tamen cum Cassinensibus, cum eo imprimis, qui signatur exterius Num. 148, interius vero annum refert decimum supra millesimum, vix alter ab altero videtur internosci. Quod satis superque innuit, quotquot eosdem præ se ferunt characteres nonnisi ad sæculum X, sive XI, referri oportere.

In hisce autem Cassinensibus Codicibus ut bene multa insunt Augustini opera, sic et duplicem licuit dignoscere sermonum classem. Prima suæ integritati restituit mutilos, et imperfectos jam typis vulgatos, sarcitque fragmenta, et lacunas, quibus restaurandis Maurini Editores locupletiora expetissent Exemplaria. Sic enim ad sermonem in Natali Domini, qui et hic prodit quarto loco, annotantes dolent: *Sunt et alii quidam loci forte minus integri; sed iis sanandis necessaria Exemplaria nos deficiunt.* Secunda e tenebris evocat sermones quos tum Possidius in *Indiculo*, tum et alia æque certa indicia e regulis sanæ Critices hausta fidem faciunt fuisse illos ab Augustino elucubratos, attamen deperditos nonnisi vota supererant assequendi.

Harum Classium specimen in decem istis Homiliis deprehendere est; quarum priores quatuor ad priorem classem, posteriores sex ad secundam revocantur. Quod superest, præmonere juvat, Codices istos eosdem plane esse ac qui exarati leguntur jussu Theobaldi, et Desiderii Abbatum Cassinensium, quorum posterior ascito dein nomine Victoris III clavum tenuit Ecclesiæ, meruitque in Sanctorum Album cooptari: cujus quidem rei testis est locuples Leo Ostiensis (Lib. 2. Chron. c. 51, et lib. 3, c. 63.) qui apud Baronium dicitur *integerrimæ fidei*, quique Codices singulos enuntiat, quamvis plures temporum injuria deperierint, non semel expilata Bibliotheca Cassinensi. Characterum forma, ipsaque ætas nonnullis per eamdem manum apposita rem videntur conficere.

Ii vero Codices, licet elegantissima characterum forma, et splendidissimo maximarum Litterarum ornatu præoptandum nil habeant, tamen non satis accurate conscripti sunt. Quamvis enim librarius ipse, vel quivis alius ferme ejus æqualis qua interscribendo, qua ad marginem notando, qua eradendo litteras correxerit errata, non raro tamen vel neglectu verborum intercipitur dictionis sensus, vel maculatur mendo, vel solœcismo. In quibus emendandis eo usque mihi licuit, quod ex collatione Codicum inter se germanam lectionem successerit adipisci. Ut autem in sermonibus jam a Parisiensibus vulgatis, sed nostrorum Codicum fide instauratis, facilius internoscatur, quid nunc primum publici juris fiat, visum est idipsum litteris, quas Italicas dicunt, monere (1); seduloque opportunis animadversionibus annotare quæcumque Editio Parisiensis aut varie legit, aut lectioni nostrorum Codicum supplet: quæ vero annotanda occurrunt, ut diximus, ea vel sermonum initio præfiguntur, vel ad oram paginæ differuntur. Permagni quippe intererat sermonum istorum perspicuitati, dignitatique pro viribus consulere; nec mediocris in eo collata diligentia est.

Num vero cœptis e sententia successerit, severioris Censuræ judicium esto: quæ utinam *nec vexet Columbas*, dicam cum Juvenali, *nec veniam det Corvis!*

[1] In præsenti vero nostra Editione inter uncinos posuimus loca deprompta.

NOS D. STEPHANUS ALESSANDRI

ABBAS S. BENEDICTI SUBLACI, PROCURATOR GENERALIS, ET DELEGATUS APOSTOLICUS CONGREGATIONIS CASINENSIS.

Cum D. Octavius Fraja Frangipane Congregationis Nostræ Monacus, et in Archicœnobio S. Benedicti Montis Casini Tabularii, et Bibliothecæ Custos, Nobis constare fecerit sequentes decem Sermones in Codicibus

MSS. qui in præfato Tabulario asservantur, conscriptos reperisse Sancto Doctori Augustino attributos, tenore præsentium, quantum nostra interest, eos publici juris faciendi facultatem eidem in Domino concedimus.

Dat. Romæ ex Æd. S. Callixti die 6. *Decembris* 1819.

D. STEPHANUS ALESSANDRI Ab. Proc. Gen. et Delegatus Apost.

L ✝ S

D. ALOYSIUS BELMONTE PRO-CANC.

SANCTI AURELII
AUGUSTINI,
HIPPONENSIS EPISCOPI
SERMONES X
EX COD. CASSINEN. RECENS EDITI.

SERMO I.

(*a*) *De decem plagis, et decem præceptis, quæ per Mosen data sunt Populo Judæorum.*

Sermonem hunc ediderunt Maurini (*Tom. V. Columm.* 41), *uti fragmentum ex Eugipio, et in manuscriptis Regio, et Victorino repertum. Eumdem integritati quidem restituit Codex Casinensis n.* 17., *cui titulus* Augustini Sermones de verbis Domini, et de aliis, *sed incuriosius exscriptum emendat Codex num.* 13 *inscriptus* Eugipii sententiæ excerptæ ex libris Augustini, *in quo tamen nonnisi vulgatum fragmentum adest, paucis variantibus. Si quæ supersunt menda, intemerata servavi, quippe qui unicum illum Codicem nactus fuerim ex tot MSS. Casinensibus Sermonem hunc integrum exhibentem. Sunt autem in illo Codice* 26 *Sermones de verbis Domini eodem ordine dispositi, quos ediderunt Lovanienses; hos excipiunt* 58 *alii quorum* 27 *in Editione Maurina,* 23 *in nupera appendice Denisii,* 8 *denique vel ex parte, vel ex toto adhuc sub cinere latebant.*

1. [DOMINO Deo nostro, cujus cultores sumus, in laude dictum est quodam Scripturarum loco: *Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti* (*Sap.* XI, 21). Deinde Apostolica doctrina edocemur *Ea quæ facta sunt intellecta conspicere, et ea, quæ latent per manifesta investigare* (*Rom.* I, 20). Unde interrogata quodam modo ubique creatura, Dominum Deum se artificem habere, ipsa speciei suæ voce, respondet. Deinde Apostolus Paulus ea quæ scripta sunt in libris Veteris Testamenti in figura contigisse commemorat: *Scripta autem sunt*, inquit, *ad correptionem nostram, in quos* (*a*) *finis sæculorum obvenit* (1 *Cor.* X, 11). Proinde, charissimi, ea quæ videntur in rerum natura fortuito provenire interrogata diligenter, atque discussa, et prudenter vestigata, et inventa laudem intimant Creatoris, divinamque Providentiam per cuncta diffusam, et disponentem suaviter omnia, ut dictum est, cum *Attingit a fine usque in finem fortiter* (*Sap.* VIII, 1). Quanto magis ea, quæ non solum (*b*) faverunt, sed etiam divinis Litteris commendata recitantur? Unde propositam nobis a fratribus quæstionem, imo inquisitionem, et disputationem, quid sibi velit quod decem plagis percutiuntur Ægyptii, et decem præceptis instituitur populus Dei, suscipimus in nomine Domini Dei nostri, adjuvante ipso, et donante, adveniente nobiscum pia intentione cordis vestri, quantum possumus explicare. Arbitramur enim ipsum adjutorium etsi non propter nos, certe propter vos, ut ea dicamus certe, quæ (*c*) didici, et audiri ut ille est, ut in via veritatis ejus pariter ambulantes, et ad patriam pariter festinantes, insidiatores itineris nostri, agnoscendo voluntatem legis, evitare merea-

(*a*) Maurini hunc continuant *de decem plagis, et decem præceptis*. Codex Eugipii habet: *Expositio decem præceptorum, salva firmitate sua ad litteram fundamenti, et Decalogi expositione ad Populum.* Augustinus in Psal. 77. num. 27 hunc memorat, et ibi compendiose explicat decem plagas.

(*a*) Juxta versionem antiquam, seu Italam Scripturæ textus recitat Augustinus, qui versionem illam L. 2. De doct. Chr. c. 15. cæteris præferendam dicit. Utinam id advertisset clarissimus Denisius! Qui non ita temere censuisset in Sermone de Laude Cerei nota (*b*), *lapsus videtur memoria auctor apem formicis Proverb.* 6. 6. *substituens*; adinvenisset enim apud Italam post LXX. proferri exempla tum apis, tum formicæ.

(*b*) Sic in Codice.

(*c*) Locus intricatus, profecto irrepsit mendum librarii.

mur. Decem sunt plagæ, quibus Pharaonis percussus est populus; decem sunt præcepta, quibus populus Dei instructus est. Videamus ergo, fratres, quomodo corporaliter facta, spiritaliter intelligenda sunt. Non enim negamus esse facta, ut putemus tantum dicta, atque conscripta, non facta; sed facta credimus quemadmodum facta legimus, et tamen ipsa facta umbram fuisse futurorum Apostolica Doctrina cognoscimus. Putamus ergo spiritualiter esse investiganda, quæ facta sunt, facta tamen esse. Nemo ergo dicat: Scriptum est quidem aquam conversam in sanguinem in plaga Ægyptiorum; sed significat aliquid; non enim revera fieri potuit. Hoc qui dicit, ita quærit voluntatem Dei, ut injuriam faciat potentiæ Dei. Qui enim, si dicendo significare potuit, etiam faciendo non potuit? An non? Non est natus Isaac, aut non Ismael? Nati erant, homines erant, ex Abraham nati erant, et *Unus ex ancilla, alter de libera* (*Galat.* IV, 22). Quamvis ergo homines fuissent, quamvis nati essent, figurarunt tamen duo Testamenta, Vetus, et Novum. Ita (*a*) » prius in fundamento posita rerum gestarum firmitate (1) significantia debemus inquirere, ne subtracto fundamento in aere velle ædificare videamur. « Arbitror enim omnes qui decem legis præcepta contemnunt, et non observant, spiritaliter pati ea, quæ Ægyptii corporaliter passi sunt. Hoc propositum donec adjutorio Dei explicem, intentos vos volo, et orantes pro nobis, ut dicamus vobis. Quod enim ad nos pertinet fortasse cogitamus, quod autem loquimur vobis servimus. Illud ergo prius accipite ne in numero fallamini (2) ad plagas istas] decem non pertinere quod primo factum est signi causa, ut virga in serpentem converteretur. Aditus enim (3) erat iste ad Pharaonem, quo commendabatur (4) Moses educturus ex Ægypto populum Dei (*Exod.* VII, 10); nondum autem contumaces feriebantur, sed divino signo jam terrebantur. [Neque opus est, neque propositum nobis est de ipsa virga in serpentem conversa aliquid dicere. Verumtamen quia ejus mentionem necessitate fecimus, ne quis in numero erraret, nec debet in cujusquam auditoris animo tanquam non intellectæ rei scrupulus remanere (*b*), breviter dicimus (5),] virgas significare regnum Dei, idemque regnum esse utique populum Dei, serpentem autem tempus mortalitatis hujus; mors enim a serpente propinata est. Tanquam ergo cadentes de manu Domini in terram mortales effecti sunt; unde projecta virga ex manu Mosi serpens effecta est. Fecerunt et Magi (6) similiter: virgis eorum projectis, serpentes facti sunt. Sed prius serpens Mosi, id est, virga Mosi, devoravit omnes serpentes Magorum; tunc demum cauda comprehensa identidem virga facta est, et (1) regnum remeavit ad manum. Sunt enim virgæ Magorum populi impiorum. Qui autem populi impiorum? Victi Christi nomine; cum in ejus corpus transferuntur, tanquam a serpente Mosi devorantur: donec (2) redeamus ad regnum Dei, sed in finem mortalis sæculi, quod significat cauda serpentis, magnum signum fiat. Audistis quæ debeatis desiderare, audite quæ debeatis vitare.

II. Primum præceptum in Lege de colendo uno Deo: *Non erunt*, inquit, *tibi Dei alii præter me* (*Exod.* XX, 3). Prima plaga Ægyptiorum aqua conversa in sanguinem (*Id.* VII, 20).

III. Compara primum præceptum primæ plagæ. Deum unum ex quo sunt omnia (3) in similitudinem intellige aquæ, ex qua generantur omnia. Quo autem pertinet sanguis, nisi ad carnem mortalem (4)? Quid ergo conversio aquæ in sanguinem? nisi quia *Obscuratum est insipiens cor* (5) *ipsorum? dicentes enim* (6) *se sapientes, stulti facti sunt, et commutaverunt gloriam* (7) *incorrupti Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Gloria incorruptibilis Dei (*a*) sicut aqua, similitudo imaginis corruptibilis hominis sicut sanguis. Et hoc quidem fit in corde impiorum, nam Deus incommutabilis manet; neque enim (8) quia Apostolus dixit: *Commutaverunt*, ideo mutatus est Deus.

IV. Secundum præceptum: *Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum, qui enim* (9) *accepit nomen Domini Dei in vanum, non mundabitur* (*Id.* XX, 7). Nomen Domini Dei nostri Jesu Christi veritas est, ipse enim dixit: *Ego sum veritas* (*Joan.* XIV, 6). Veritas ergo mundat, vanitas autem inquinat. Et quoniam qui loquitur veritatem (10) *De Dei veritate loquitur; qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur* (*Id.* VIII, 44): veritatem loqui est rationabiliter loqui; vanitatem (11) loqui est strepere potius quam loqui: merito, quia secundum præceptum est dilectio veritatis, cui contraria est dilectio vanitatis. Loquitur autem veritas (12), est per strepitum vanitas. Huic præcepto secundo contrariam (13) vide esse secundam plagam. Quæ est illa secunda plaga? Ranarum abun-

(*a*) Ab his verbis exordiuntur Maurini, et Codex Excerptorum Eugipii, qui quidem sæpissime concordant.
(*b*) Prolixius enim dixerat in Sermone sexto n. 7., et in Psal. 73. n. 5.

(1) *Edit. habet* significantiam.
(2) *Edit.* Sed ad plagas decem non pertinet quod primum.
(3) *Edit.* ipse erat.
(4) Codex Casinensis continuo legit *Moses* pro *Moyses* uti legitur in Editione. Sufficiat semel hoc annotasse.
(5) *Edit.* virga significat regnum Dei, idemque regnum Dei esse utique populum Dei. Serpens autem.
(6) *Edit.* Magi Pharaonis.

(*a*) *Gloria incorruptibilis Dei sicut aqua, similitudo imaginis corruptibilis hominis* supplevi ex Codice Excerptorum; vix enim putes non aberrasse oculum a voce priori ad eamdem posterius redditam, animo a sensu verborum abstracto et ad exemplandum unice intento.

(1) *Edit.* ergo.
(2) *Edit.* redeat regnum Dei ad manum Dei, sed in fine.
(3) *Edit.* in similitudine.
(4) *Edit.* quid est ergo.
(5) *Edit.* eorum.
(6) *Edit.* Se esse sapientes.
(7) *Edit.* incorruptibilis. *Ad Rom.* I. 21.
(8) *Edit.* quia et Apostolus.
(9) *Edit.* accipit nomen Domini Dei sui.
(10) *Edit.* de Deo loquitur.
(11) Vanitatem autem loqui.
(12) *Edit.* perstrepit vanitas.
(13) *Edit.* videte secundum.

dantia. Habes (*a*) expressam (1) significatamque vanitatem, si attendas ranarum loquacitatem. Vide amatores veritatis, non (2) accipientes nomen Domini Dei sui in vanum, loqui sapientiam inter perfectos, etiam inter imperfectos; non quidem loqui quod capere non possunt, non tamen recedere a veritate, et pergere in vanitatem. Quamvis (3) imperfecti non capiant si quid paulo excelsius fuerit disputatum de Verbo Dei *Deo apud Deum*, *per quod facta sunt omnia*; possintque capere quod inter eos loquitur Paulus tanquam inter parvulos Christi. *Jesum Christum, et hunc crucifixum*; non tamen illa est Veritas, et ista vanitas. Vanitas autem esset (4) si Christus mortem non implevisset, sed finxisse diceremus. Si vulnera illa in phantasmate fuissent, si sanguis non verus, sed simulatus de vulneribus emanasset, si falsas cicatrices, tanquam post falsa vulnera demonstrasset. Cum vero ista omnia (5) dicimus facta, dicimus certa, expressa, impleta credimus, et prædicamus. Quamvis de sublimi illius, et incommutabili veritate non loquamur, non tamen imus in vanitatem. Qui autem illa omnia in Christo falsa, et simulata dicunt, ranæ sunt clamantes in palude. Strepitum vocis habere possunt, doctrinam sapientiæ insinuare non possunt. Denique in Ecclesia loquuntur hærentes veritati veritatem (*b*), per quem facta sunt omnia, veritatem Verbum carnem factum, et habitantem in nobis, Veritatem Christum natum Deum de Deo, unum de uno, Unigenitum et Coæternum, Veritatem accepta forma servi natum ex Virgine Maria, passum, crucifixum, resurgentem, ascendentem, ubique veritatem, et (6) quam parvulus capere non potest, veritatem (*c*) et in pane, et in lacte, in pane magnorum, in lacte parvulorum. Idem quippe panis, ut lac fiat, per carnem trajicitur. Qui autem huic veritati contradicunt (*d*), et in sua vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt, tædium (7) offerentes auribus, non cibum mentibus. Audi denique homines rationabiliter loquentes : *Non sunt*, inquit, *loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum :* sed voces non inanes, quia *In omnem terram exiit* (*e*) *sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 4, 5). Si autem et ranas vis e contrario intelligere, illum versum Psalmi recole : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum* (*Psal.* XI, 3).

V. Tertium præceptum : *Memento diem Sabbati sanctificare eum* (*Exod.* XX, 8). In tertio isto præcepto insinuatur quædam vacationis indictio, quæ est cordis tranquillitas, et mentis, quam facit bona conscientia. Ibi sanctificatio, quia ibi Spiritus Dei. Denique videte vacationem, hoc est quietem : *Super quem*, inquit, *requiescit Spiritus meus*, *nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (1) (*Isai.* LXVI, 2). Inquieti ergo resiliunt ab Spiritu sancto, rixarum amatores, calumniarum seminatores, contentionis quam veritatis cupidiores inquietudine sua (2) non admittunt quietem (*a*) Sabbati spiritalem. Contra istorum inquietudinem dicitur, tanquam ut Sabbatum habeant in corde, sanctificationem Spiritus Dei (3) : *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas.* Quid intellecturus sum? Deum dicentem : Cessa ab inquietudine tua, non sit tumultus quidam in corde tuo, per corruptionem volitantibus (4) phantasmatis, et compungentibus te; non sit ita (*b*). Deum enim intellecturus es dicentem tibi (5) : *Vacate et cognoscite, quia ego sum Deus* (*Ps.* XLV, 11). Tu per inquietudinem vacare non vis (6), contentionumque tuarum corruptione cæcatus exigis videre quod non potes.

VI. Attende enim, et contrariam tertiam plagam huic præcepto tertio, *Ciniphes natæ sunt in terra Ægypti de limo*, muscæ (7) quædam minutissimæ, inquietissimæ, inordinate volitantes, in oculos irruentes, non permittentes hominem quiescere, dum abiguntur et irruunt, dum abactæ rursus redeunt, sicut omnino vana phantasmata cordis contentiosorum (8). Tene præceptum, cave plagam.

VII. Quartum præceptum est : *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (*Exod.* XX, 12). Huic contraria quarta Ægyptiorum plaga (9) Cynomia (*c*). Quid est Cynomia? Cynomia est canina musca; græcum vocabulum est. Caninum est parentes non agnoscere; nihil tamen caninum, quam cum illi, qui genuerunt, non agnoscuntur : merito ergo et catuli canum cæci nascuntur.

VIII. Quintum præceptum est : *Non mœchaberis* (*Ibid.* 14). Quinta plaga est *Mors in pecora Ægyptiorum* (*Id.* IX, 6). Comparemus. Da hominem (10) mœchantem, conjugio non contentum suo; appetitum

(*a*) Codex Excerptorum Eugipii habet : *expressius significatam vanitatem.*
(*b*) *Per quem facta sunt omnia, Veritatem Verbum carnem factum, et habitantem in nobis* supplevi ex Cod. Excerptorum Eugipii; hæc enim lacuna etiam a verbis similibus bis positis inducta est.
(*c*) Codex Excerptorum legit : *Veritatem, quæ in pane.*
(*d*) Beda ad Corinth. c. 1. comm. c. 2. legit : *et sua vanitate.*
(*e*) Codex Excerpt. *exivit.*

(1) *Edit.* significatam.
(2) Non accipientes in vanum nomen Domini Dei sui.
(3) *Edit.* quamvis enim imperfecti non capiunt.
(4) *Edit.* Si Christum mortem non implevisse, sed finxisse diceremus, si vulnera illa in phantasmate fuisse, si sanguinem non verum, sed simulatum de vulneribus emanasse, si falsas eum cicatrices.... demonstrasse.
(5) *Edit.* vera dicimus, facta dicimus certa.
(6) *Edit. addit* et quam perfecti capiunt.
(7) *Edit.* inferentes.

(*a*) Codex Excerpt. : *id est sabbatum spiritale.*
(*b*) Editio diverse interpungit; sed Codex Excerpt. conformis est lectioni nostræ.
(*c*) *quid est cynomia?* Supplevi ex Cod. Excerpt. Hieronymus epist. ad Sun. et Fret. omne muscarum genus designatum contendit, et exscribendam vocem illam κ[illegible] per [illegible], non κ[illegible] per [illegible]
(1) *In Edit. interrogatio præponitur voci* super.
(2) *Edit.* non ad se admittunt.
(3) Ecclesiast. 5, 13.
(4) *Edit.* phantasmatibus
(5) *Edit.* vacate, et videte quoniam.
(6) *Edit.* contentionum.
(7) *Edit.* quædam sunt Exod. 8 18
(8) *Edit.* tenete.... cavete.
(9) *Edit.* Κονομυία... Κονομυια.
(10) *Edit.* mœchari meditantem, conjugio non contentum suo.

quemdam carnis in se domare non vult, qui est nobis pecoribusque communis. Etenim concumbere, et generare etiam (1) porcinum est; et intelligere, hominum est. Ideo ratio, quæ præsidet in mente motus inferiores carnis, tanquam regnans, et dominans frenare debet; non immoderate, et illicite, passim vageque laxare. Ideoque ipsis pecoribus natura datum est, instituente Creatore, ut non moveantur ad fœminas, et ad concubitum, nisi certis temporibus; neque enim se ratione cohibet alio tempore pecus, sed omnino motu ipso frigescente torpescit. Homo autem ideo semper moveri potest, quia et (2) frenare motum potest. Tibi dominationem rationis Creator dedit, tibi præcepta continentiæ, tamquam in bestias inferiores lora, concessit. Tenes tu quod pecus non (3) habet, et ideo speras tu quod pecus non potest. Labores aliquantum (4) continendo, quod non laborat pecus; sed gaudebis in æternum, ad quod non pervenit pecus. Si opus fatigat, merces consoletur, et ipsa enim patientia est interiorem motum frenare, et quod habes commune cum pecore, non tanquam pecus in omnia (5) relaxare. Quod si contempseris te (6) in te, et imaginem Dei, in qua fecit te neglexeris victus cupiditate (7) bestiarum, tanquam amisso homine eris pecus; non quasi conversus in naturam pecoris, sed in hominis forma habens similitudinem pecoris, qui non audis dicentem: *Nolite esse sicut equus, et mulus* (8) *quibus non est intellectus* (*Psal.* XXXI, 9). Et forte eligis tibi esse pecus, et (9) liber vagari libidine, nulla lege appetitum carnis ad continentiam refrenando: attende plagam (*a*); si pecus esse non times, saltem mori sicut pecus time.

IX. Sextum præceptum: *Non occides* (*Exod.* XX, 13); Sexta plaga: *Pustulæ in corpore, et vesicæ bullientes, et* (10) *scatentes, et incendia vulnerum ex favilla fornacis* (*Id.* IX, 10). Tales sunt animæ homicidales, ardent ira, quia per iram homicidii fraternitas deperiit. Ardent homines (11) iracundia, ardent et gratia. Sed alius est fervor sanitatis, alius fervor ulceris. Ardentes papulæ per totum corpus concepta homicidia scatent, et sanum non est, quod fervet. Fervet, sed non de Spiritu Dei. Nam et qui vult subvenire fervet, et qui vult occidere fervet; ille præcepto (12), ille morbo, ille bonis operibus (13), ille saniosis ulceribus. Nam si possemus animas videre homicidarum, plus plangeremus, quam putrescentia corpora ulceratorum.

X. Septimum (1) præceptum sequitur: *Non furaberis* (*Exod.* XX, 15). Plaga septima: *Grando in fructibus* (*Id.* IX, 25). Quod contra præceptum subducis, de cœlo perdis: nemo enim habet injustum lucrum sine justo damno. (2) Furatur verbi gratia; qui furatur acquirit vestem, sed cœlesti judicio amittit fidem. Ubi lucrum, ibi damnum. Visibiliter lucrum, invisibiliter damnum. Lucrum de sua cæcitate, damnum de Domini nube. Neque enim aliquid sine providentia, charissimi. Aut vere putatis ea, quæ patiuntur homines, Deo dormiente pati? Passim videntur fieri hæc, nubes colligi, imbres infundi, grandinem jaci, (3) tonitru terram concuti, coruscatione terreri; passim putantur fieri, et quasi ad divinam Providentiam non pertinere. Contra tales cogitationes vigilat ille Psalmus: *Laudate Dominum de terra* (cum laudes dictæ essent de cœlo) *dracones et omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis, quæ faciunt verbum ejus* (*Psal.* CXLVIII, 7, 8). Ergo qui malo desiderio suo forinsecus furantur, justo Dei judicio intrinsecus grandinantur. Oh! Si (4) possint inspicere agrum cordis sui, profecto lugerent, dum ibi non invenirent quod in os mentis mitterent, (*a*) etsi in furto suo invenirent, quod in aviditatem ventris mitterent. Major fames (5) est hominis interioris, major fames est, et periculosior plaga, et gravior mors, multi mortui ambulant, et multi (6) famelici de vanis divitiis exultant. Denique Servum Dei Scriptura intus dicit locupletem; inquit: *Absconditus cordis vestri homo, qui est ante Deum dives.* Non ante homines dives (7), sed ante Deum, dives ubi Deus. Vide tibi dives, quid ergo tibi prodest (8)? Ubi homo non videt furaris, et ubi Deus videt grandinaris.

XI. Octavum præceptum: *Falsum testimonium non dices* (*Exod.* XX, 16). Octava plaga: *Locusta, animal dente noxium* (*Id.* X, 13). Quid autem vult falsus testis, nisi nocere mordendo, et consumere mentiendo? Denique admonens homines Dei Apostolus, ne se falsis criminationibus appetant: *Si mordetis*, inquit, *et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini* (*Ad Galat.* V, 15).

XII. Nonum præceptum: *Non concupisces uxorem proximi tui* (*Exod.* XX, 17). Nona plaga: *Densæ tenebræ* (*Id.* X, 22). Etenim est quædam mœchia contra quam supra (9) præceptum datum est, etiam in non appetenda castitate uxoris alienæ. Mœchus

(*a*) Codex Excerpt. Eug. legit: *Si pecus es, et non times.*

(1) *Edit.* pecorum est, ratiocinari, intelligere humanum est.
(2) *Edit.* refrenare.
(3) *Edit.* potest *pro* habet.
(4) *Edit.* in continendo, non laborat pecus, sed gaudebis semper in æternitate, ad quam.
(5) Laxare.
(6) *Edit.* et in te imaginem.
(7) *Edit.* insinuatarum rerum *pro* bestiarum.
(8) *Edit.* non habentes intellectum. Sed forte.
(9) *Edit.* libera
(10) *Edit.* scaturientes.
(11) *Edit.* ira.
(12) *Edit.* iste.
(13) *Edit.* iste famosis. *Eugip. legit cum nostro Cod.*

(*a*) *Etsi in furto suo invenirent, quod in aviditatem ventris mitterent* Supplevi ex Cod. Exc. patebat enim lacuna non dissimilis a præcedentibus.

(1) *Edit. præponit vocem* Sequitur.
(2) *Edit.* verbi gratia qui furatur, acquirit vestem.
(3) *Edit.* tonitruis.
(4) *Edit.* possent.
(5) *Edit.* esset hominis interioris, major fames, et periculosior.
(6) *Edit.* facinorosi.
(7) *Edit.* homines dives, sed ante Deum dives, et ubi Deus videt, ibi dives.
(8) *Edit.* Si ubi.
(9) *Edit.* præceptum est.

est enim et qui non it ad uxorem alienam ; tantum quia non contentus est sua. Jam vero non solum post suam peccare, sed etiam alienam attentare veræ densæ sunt tenebræ. Nihil enim sic dolet in corde patientis, et qui hoc facit alteri nihil sic (1) vellet pati. Ad alia paratior est omnis homo, hoc autem nescio (2) utrum inventus est qui tolerabiliter ferat. O densas tenebras ista facientium, talia concupiscentium ! vere excæcantur furore (3) terribili, furor enim indomitus est (4) commaculare viri uxorem.

XIII. Decimum præceptum est : *Non concupisces ullam rem proximi tui, non pecus, non possessionem, non subjugium, non aliquid omnino proximi tui concupisces* (*Exod.* xx, 17). Huic malo plaga contraria est decima : *Mors primogenitorum* (*Id.* xii, 29). In qua plaga (5) cum comparatione quædam quæro ; nihil mihi interim occurrit, fortassis occurrat melius, ac diligentius inquirentibus (6), nisi quia omnes res (*a*) quas homines habent hæredibus servant. Reprehenditur hic autem concupiscens rem proximi ; concupiscit enim et qui furto aufert : et qui furatur aliquid proximi non potest nisi concupiscendo rem proximi furari. Sed de furto jam superius præceptum est (7), ut ibi intelligas et rapinam. Non enim de furto præciperet, et de rapina taceret Scriptura, nisi te intelligere voluisset, quia si pœnale est clanculo auferre, multo majoris pœnæ est violenter eripere (8). Auferre nolenti sive occulte sive palam habet præceptum suum. Concupiscere autem rem proximi, quod notat Deus in corde, etiamsi justam ibi successionem quæras, non licet. Denique qui volunt res alienas tanquam juste possidere, hæredes se quærunt fieri a morientibus. Quid enim tam justum videtur, quam rem sibi derelictam possidere, habere jure communi? Quid apud te facit homo? Dimissum est mihi (9) ; hæreditatem consecutus sum ; testamentum lego. Nihil videtur justius ista voce avaritiæ (10). Tu : juste tenes ; et laudas quasi jure possidentem. Deus damnat injuste concupiscentem. Vide qualis es, qui optas te ab aliquo hæredem fieri : non vis ut habeat hæredes (11). In hæredibus nihil charius primogenito, proinde in primogenitis tuis (12) puniris qui concupiscendo res alienas, id, quod tibi jure non debebatur (*b*) quasi juris umbra perquiris. Et facile est quidem, fratres, corporaliter amittere primogenitos ; moriuntur enim homines sive ante parentes suos, sive post parentes suos ; morituri moriuntur. Illud molestum est, ne per hanc occultam, et injustam concupiscentiam primogenita cordis tui perdas. Primogenitus enim in nobis imaginem habet gratiæ Dei : novus natus, prior natus, inter omnes tanquam natos cordis nostri primogenita fides est. Nemo enim bene operatur, nisi fides præcesserit, sicut dicit Apostolus : *Sine fide*, inquit, *impossibile est placere Deo* (*Hebr.* xi, 6). Omnia opera tua bona filii tui sunt spirituales, sed inter hos tibi (1) primo nata est fides. Quisquis ergo rem alienam occulte concupiscis (2), internam fidem perdis. Eris enim primo sine dubio simulator, obsequens non charitate, sed fraude ; velut amans eum, a quo te cupis fieri hæredem : amando, eum mori quæris (*a*), et ut in re ejus te videas possessorem, illi invides successorem.

XIV. Eja (*b*), fratres decursis decem præceptis, et decem plagis, comparantes contemptores præceptorum contumaciæ Ægyptiorum, cautos vos fecimus, ut habeatis securi res vestras in præceptis Dei, res vestras, inquam, res vestras (3) interiores arcæ vestræ, interiores thesauri vestri ; res vestras, quas vobis nec fur, nec latro, nec vicinus potens possit auferre, ubi nec tinea, nec rubigo metuenda est, cum quibus (4) extitit naufragus. Sic enim eritis et populus Dei inter iniquos Ægyptios (*c*) illis hæc in corde patientibus, vobis autem incolumibus in ipsis interioribus vestris hominibus, donec educatur populus de Ægypto quodam (5) Exodo, quod et fit, nam illud semel factum est, hoc non cessat fieri.

XV. [Nam (*d*) si attendamus etiam expoliamus Ægyptios. Neque enim illud præter mysterium factum est, quomodo homines minus intelligentes accusari hic audent Deum, quia jussit peti ab Ægyptiis aurum, et argentum, et vestes ; data sunt hæc, et ablata (*Exod.* xii, 35). Fures isti essent, nisi Deo jubente fecissent. Intendat Charitas Vestra, fures, inquam, isti essent nisi Deo jubente fecissent ; quia vero Deo jubente fecerunt, fures non fuerunt. Illos jam non accusas, ipsum Deum accusare paratus es. Ad illos obtemperare pertinuit (*e*) ; apud Deum fuit jubentis consilium, qui novit quid quis pati debeat ;

(*a*) In Excerp. Eugip. habetur : *quas habet hæredibus servare deprehenditur. Hic autem clamat.*
(*b*) In iisdem Excerp. legitur : *juris suo umbra.*

(1) *Edit.* volet pati. Ad alienam. *Codex Excer. conformis lectioni nostræ.*
(2) *Edit.* utrum-ne est.
(3) *Edit.* horribili.
(4) *Edit.* conculcare.
(5) *Edit.* cum comparationem quamdam.
(6) *Edit.* nisi qui omnes res quas habet hæredibus servat, reprehenditur. Hic autem clamat qui rem proximi concupiscit, et qui furto aufert, et qui furatur aliquid proximi, non potest nisi rem proximi furari.
(7) *Edit.* ubi intelligas
(8) *Edit.* auferre ergo nolens.
(9) *Edit.* hæreditate
(10) *Edit.* tu laudas quasi jure.
(11) *Edit.* in hæredibus autem.
(12) *Edit.* puniens. *Eugipius confirmat lectionem nostram.*

(*a*) In Editione deest conjunctio, quæ tamen habetur in Eugipio.
(*b*) Noster Codex habet : *Hæc, fratres, decursa decem præcepta, et decem plagas, comparantes contemptores præceptorum contumaciæ Ægyptiorum, cautos vos facimus.* Hanc lectionem fortasse minus integræ alteram præposui desumptam ex Codice Excerp. Eugipii.
(*c*) *Illis hæc in corde patientibus, vobis autem incolumibus in ipsis interioribus vestris hominibus, donec educatur populus de Ægypto*. Supplevi ex Cod. Exc. Eug. ex voce enim *Ægyptios* ad illam *Ægypto* [illegible] aberravit oculus, ut jam vidimus in præcedentibus.
(*d*) Vide lib. 22 cont. Faust. c. 71. et seqq.
(*e*) Vide lib. 2 Quæstionum in Exod., quæstione sexta.

(1) *Edit.* primogenita.
(2) *Edit.* interius.
(3) *Edit.* interioris.... interioris.
(4) *Edit.* exit et naufragus.
(5) *Edit.* Exodo suo.

quis, quid, quo merito patiatur. Parricidium apertissimum et funestum esset Abrahæ, si ultro filium percussisset, hoc tantum secus, laudabiliter faciebat, quia Deo jubenti obediebat, et quod esset in spontanea voluntate crudelitas, sub Dei præcepto facta est pietas (*Gen.* XXII).]

XVI. [De Actibus Apostolorum volo aliquid dicere. Petrus cum esset inclusus in carcere, venit ad eum Angelus salutis, qui (*a*) catenis de manibus ejus jussit exire (*Act.* XII). Egressus ille secutus est Angelum; de carcere liberatus est Domini imperio, Dei auctoritate. Postero die judex eum quæsivit ad audiendum; abcessisse cognovit, custodes carceris duci jussit; *Milites*, inquam, *interrogatos duci jussit;* dedit in illos sententiam, legem, quam sibi (*b*) videbatur, nisi invenirent Petrum. Quid dicis? Petrus auctor fuit mortis illorum? Nonne esset perverse pius, si voluntati Dei contradiceret, diceretque Angelo jubenti, ut exiret: Non exeam, ne propter me miseri homines, custodes carceris moriantur? Responderetur ei: Dimitte ista Creatori; quia non es artifex ut homo nascatur, non esse judex potes quomodo moriatur: nemo enim moritur, nisi quem vult Deus. Mori consilium judici Deo dimittitur, sed tamen concupiscentia homicidæ damnatur. Neque enim hic attendendum est quid Deus judicaverit, sed quid mala gens cogitaverit (*c*). Judas quippe tradidit ad passionem Filium Dei, et per passionem Filii Dei omnes gentes redemptæ sunt ad salutem; nec tamen pro salute gentium merces reddita est Judæ, sed pro ejus malitia debitum supplicium retributum est. Nam si traditio Christi, et non tradentis animus considerandus est, hoc fecit Judas, quod fecit Deus Pater, de quo scriptum est: *Qui Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* (*Rom.* VIII, 32). Hoc fecit Judas, quod fecit ipse Dominus noster Christus, de quo scriptum est: *Qui se ipsum tradidit pro nobis oblationem, et hostiam Deo in odorem suavitatis;* et iterum: *Sic Christus*, inquit, *dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret* (*Ephes.* V, 2 *et* 25). Et tamen gratias agimus Deo Patri, qui *Unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Gratias agimus ipsi Filio Dei, *Qui se ipsum tradidit pro nobis, et in eo voluntatem Patris implevit.* Et detestamur Judam, de cujus facto tantum beneficium præstitit Deus, et recte dicimus: *Reddidit ei Dominus secundum iniquitatem ejus, et secundum malitiam ejus disperdidit eum* (*Psal.* XCIII, 23). Non enim pro nobis tradidit Christum, sed pro argento, quo vendidit eum, quamvis Christi venditio sit nostra redemptio.]

XVII. [Nemo ergo, fratres, nemo discutiat Deum. Superbum est, impium est, stultum est. Tu concupiscentias tuas frena, nihil facias animo malo, obtemperare paratus esto, non nocere. Itaque fecerunt illi, fecit Deus. Si illi furtum fecissent, etiam sic voluerat forte Deus Christus pati qui paterentur, quando permisit eos, qui fecerunt, facere: servaret tamen (*a*) furibus pœnam, exigeret aliquam temporalem vindictam de iis, qui passi sunt furtum. Nunc vero illi ultro non fecerunt, Deus justo judicio fieri voluit. Cum si appendas causam, forte non aurum alienum tulerunt, sed debitam mercedem exegerunt. Injuste oppressi dum in Ægypto lateres fecerunt, pro duris operibus servitutis sine mercede non exierunt, et tamen Deus certa aliqua causa fecit hoc (*b*). Si sumus, tanquam populus Israel in Ægypto, in hoc mundo, certe audeo vobis dicere, puto enim quia Spiritu Dei loquor ad vos, tollite aurum, argentum, vestes Ægyptiis. Aurum ipsorum sapientes, ipsorum argentum eloquentes ipsorum, vestes ipsorum varietas linguarum ipsorum. Nonne hæc omnia videmus in Ecclesia? Nonne quotidie hoc facit Ecclesia? Quanti sapientes in sæculo credunt Christo? Ablatum est aurum Ægyptiis (*c*). Sanctus, cujus mensa ista vocatur, fuit aliquando vel aurum, vel argentum Ægyptiorum. Vestes autem Ægyptiorum, quibus quodam modo sensus induuntur; linguæ sunt variæ. Videtis eas ex Ægypto ad populum Dei migrare: *Non sunt enim loquelæ, neque sermones, quorum non audientur voces eorum* (*Id.* XVIII, 4). Hic aurum, hic argentum Ægyptiorum, et videntes eximus, et mercedem nostram ferimus; non enim sine causa in luto Ægypti laboravimus. Sic omnia, fratres, sive quæ exponi a nobis possunt, sive quæ nondum possunt, sive quæ potestis intelligere, sive quæ nondum potestis, sive hoc modo, quo a nobis dicta sunt, sive alio meliori modo, credite omnino, quia *Omnia tunc in figura contingebant eis, scripta autem sunt ad correptionem nostram, in quos* (*d*) *fines sæculorum devenerunt* (*Cor.* X). Itaque ego non fierem intentus ad ea? Et tu quilibet, Christiane spiritualis, non essemus intenti, et sine causa factum diceremus, quod in tertiam plagam Magi Pharaonis defecerunt? Nihil hic quærerem, frustra factum vel scriptum putarem? Faciunt Magi Pharaonis (*e*) contra Mosen de virgis serpentes, de aqua sanguinem, faciunt ranas, faciunt hæc. Veniunt ad tertiam plagam, id est, ad illas muscas, quæ appellantur Ciniphes, et ibi deficiunt qui fecerunt serpentes, qui fecerunt ranas deficiunt, deficiunt ad muscas. Non est prorsus, non est sine causa. Pulsate mecum (*f*). Tertia plaga hæc cui contraria est? Præcepto Dei tertio, ubi de Sabbato præcipitur populo, ubi quies prædicatur, ubi sanctificatio commendatur,

(*a*) Aliquid profecto omissum est, forte adjunctum vocis *catenis*.
(*b*) Sic in Codice; forte deest aliquid.
(*c*) Quæ sequuntur verba, iterata inveniuntur in Psal. 93, usque ad illa *nostra redemptio*.

(*a*) Vide in Psal. 104. num. 28.
(*b*) Libro sec. de Doctrina christiana ditati dicuntur Ægyptiorum divitiis. Cyprianus, Hilarius, Victorinus, Optatus aliique.
(*c*) Fortasse ad mensam Cypriani loquebatur, qui rhetoricam docuerat priusquam a Cæcilio converteretur.
(*d*) In orationibus pro tempore, et data occasione habitis Augustinum sua, ut ita dicam, facere aliquoties Scripturæ verba annotavit doctiss. Sabatier in Præfat. ad veterem Bibliorum versionem. Hinc apud eumdem S. Doctorem enatæ sunt tot ejusdem textus variantes lectiones, quarum hic vides exemplum.
(*e*) Vide resp. ad Epist. Januar. c. 11. 15. 16.
(*f*) Vide Sermonem 9. num. 6., et Serm. 251. num. 5., necnon lib. 4. de Genesi ad litteram a cap. 13. ad 20., ubi de sanctificatione diei septimi.

ibi enim dicitur : *Memento diem Sabbati sanctificare eum.* Denique et in primis operibus mundi fecit Deus diem, fecit cœlum, terram, mare, luminaria, stellas, animalia ex aquis, ex terra hominem ad imaginem suam. Facit hæc omnia, nusquam sonat aliquid sanctificatum. Peraguntur ista sex diebus, sanctificatur dies septimus vacationis Dei : opera non sanctificat, vacationem sanctificat (*Gen.* II, 3). Quid dicturi sumus? Quomodo nobis laborantibus plerumque dulcius est otium, quam opus, ita putamus et Deum? Non hoc putare debemus, nec sic laborando fecisse, et non jubendo creavisse, *Dixit Deus : Fiat, et factum est.* Hoc modo faciendo, nec ipse homo laboraret. Sed in illo die commendata nobis quædam requies ab omnibus operibus nostris, ut post bona opera nostra intelligeremus nos requieturos sine termino. Nam omnes dies ibi habent vesperum, septimus non habet; operamur enim cum fine, requiescimus sine fine. Ibi sanctificatio sonat magno quodam mysterio, pertinens ad Spiritum sanctum. At eum me dicentem, fratres : Accipite cum venia, obsecro vos, magis inquirentes quid coner, quam quid explicem : novi quis loquar, et quid vobis loquar; Divina hominibus homo (*Isai.* LXVI, 25). Ecce annitimini mecum, laborate mecum, ut quiescatis mecum, quantum Dominus donat, quantum aperit, quantum significat, quantum innuit ipsa sapientia ostendens se amatoribus suis in viis hilariter, et in omni providentia occurrens eis. Sanctificatur dies Sabbati, quies Dei. Ibi primum sonat sanctificatio, quantum mihi videtur, quantum et vos cognoscitis, quantumque credimus (*a*).] Sanctificatio nulla divina et vera est, nisi ab Spiritu sancto. Non enim frustra dictus est proprie Spiritus sanctus; cum sit et Pater sanctus, cum sit et Filius sanctus, nomen tamen hoc proprium Spiritus accepit, ut tertia in Trinitate Persona Spiritus sanctus diceretur. Ipse *Requiescit super humilem, et quietum* tanquam in Sabbato suo. Ad hoc septenarius numerus etiam sancto Spiritui deputatur. Hoc Scripturæ nostræ satis indicant; viderint meliora meliores, et majora majores, et de isto septenario numero subtilius aliquid, et divinius dicant, et explicent. Ego tamen, quod in præsenti sat est, illud video, illud vos ad videndum commemoro, septenariam istam rationem (1) numeri proprie sancto Spiritui deputatam, quia (2) septenario die sonat sanctificatio. Et unde probamus sancto Spiritui deputari septenariam (3) numerationem? Dicit Isaias spiritum Dei venire super fidelem, super Christianum, super Christi membrum *Spiritum sapientiæ, et intellectus, consilii, et fortitudinis, scientiæ, et pietatis, Spiritum timoris Dei* [*Isai.* XI, 2]. (*b*) Si secuti estis septem res percucurri, tanquam descendentem ad nos Spiritum Dei a sapientia, usque ad timorem, ut nos ascendamus a timore ad sapientiam. *Initium enim sapientiæ timor* (1) *Domini* (*Prov.* I, 7). Ita ergo et septenarius spiritus et unus spiritus septenaria ratione unus. An aliquid evidentius vultis? Pentecosten diem festum Scriptura sancta de septimanis factum commemorat. Habetis in Scriptura Tobiæ (2), ubi etiam evidenter dicitur istum diem festum de septimanis. Septies enim septem quadraginta et novem in summa redeunt; sed tanquam ut redeatur ad caput; Spiritu enim sancto ad unitatem colligimur, non ab unitate dispergimur; ideo ad quadraginta et novem additur unum honor unitatis, et fiunt quinquaginta. Non ergo jam sine causa quinquagesimo die per Ascensionem Domini venit Spiritus sanctus (3). Resurgit Dominus, ascendit ab inferis, nondum in cœlum. Ab illa resurrectione, ab illa ab inferis assumptione numerantur quinquaginta dies, et venit Spiritus sanctus in quinquagenario numero, tanquam natalem sibi apud nos faciens. Quadraginta enim diebus hic conversatus est Dominus cum Discipulis suis, quadragesima die ascendit in cœlum, et peractis ibi decem diebus, tanquam (4) decem præceptorum signa, venit Spiritus sanctus, quia nemo implet legem nisi per gratiam Spiritus sancti. Itaque, fratres, manifestum est septenarium istum numerum ad Spiritum sanctum pertinere. Quisquis autem non cohæret unitati Christi (*a*) et oblaterat adversus unitatem Christi, intelligendus est non habere Spiritum sanctum. Contentiones enim, et dissensiones, et divisiones non faciunt nisi animales, de quibus Apostolus ait : *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei* (*Cor.* II, 14). Deinde scriptum est et in Epistola Judæ apostoli : *Hi sunt, qui segregant semetipsos* (5) *animales spiritum non habentes.* Quid manifestius, quid evidentius? Merito veniant etsi eadem credentes, quæ nos, tamen accepturi Spiritum sanctum, quem habere non possunt quamdiu sunt hostes unitatis. Hos autem comparat Apostolus Magis Pharaonis : *Habentes*, inquit, *formam pietatis, sed virtutem ejus abnegantes* (2 *Tim.* III, 5, *et seqq.*). *Habendo formam pietatis similia fecerunt, sed virtutem ejus abnegantes* (6) *in signo tertio defecerunt.*

XVIII. [Sed adhuc quærite mecum quare in tertio signo? Defecissent enim in secundo, defecissent in quarto, quid interest ubi deficerent defecturi? Quare ergo in tertio (*b*)? Sed prius videte quod promiseram, utrum illis Magis hæreticos comparaverit apostolus Paulus. *Habentes*, inquit, *formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, et hos evita. Ex his sunt qui*

(*a*) Hic resumitur lectio editionis.
(*b*) *Si secuti estis septem res percucurri tanquam descendentem ad nos Spiritum Dei* supplevi ex Codice Excerp. Eug. manifesta enim erat lacuna.

(1) *Edit.* inveniri proprie.
(2) *Edit.* septimo die.
(3) *Edit.* numeri rationem.

(*a*) *Et oblaterat adversus unitatem Christi* supplevi ex Cod. Excerpt.
(*b*) Hac explanatione frequenter abrupta, fortasse etiam longiore, genuinitatem Sermonis non hebetari Augustini familiares noverunt, aut saltem præfationem Erasmi ad Augustini opera legentes.

(1) *Edit.* Dei.
(2) Tob. 2. 1. juxta Italam post septuaginta Interpr.
(3) *Edit.* resurrexit.
(4) *Edit.* decimo præceptorum signo.
(5) *Edit. addit* (reprehendens loquebatur) hi sunt qui segregant semetipsos. *Judæ* I. 19.
(6) *Edit.* qui *pro* in.

penetrantes domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur a variis desideriis, semper discentes et ad veritatis scientiam nunquam pervenientes. Testimonium quippe de Ecclesia catholica semper audiunt, et ad Ecclesiam catholicam venire nolunt. Semper dicentes, neque enim non semper audiunt: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen.* I, 2): non semper audiunt: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II, 8); non semper audiunt: *Commemorabuntur, et convertebantur ad Dominum universæ Patriæ gentium* (*Id.* XXI, 58); non semper audiunt: *Dominabitur usque ad mare, et a flumine usque ad fines orbis terræ* (*Id.* LXXI, 18). Semper ista audiunt, semper discentes, et ad veritatis scientiam nunquam pervenientes. Videte jam quod promisi. Quid Apostolus sequitur? *Sicut autem Jamnes, et Mambres restiterunt Mosi, sic et isti restiterunt veritati; homines mente corrupti, reprobi circa fidem.* Quid deinde? *Sed ultra non proficient, dementia enim eorum manifesta erit omnibus hominibus, sicut et illorum fuit* (2 *Tim.* III, 8, *et seqq.*). Jam videte quare in tertio signo defecerunt. Mementote eos, qui adversantur unitati, non habere Spiritum sanctum. Tria vero illa præcepta prima in Decalogo ad Dei dilectionem pertinere intelliguntur, ut septem cætera intelligantur ad dilectionem pertinere proximi; ut duabus tabulis legis, et decem præceptis, duo illa tanquam summaria præcepta teneantur. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua; et diliges proximum tuum* (1) *sicut te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet, et Prophetæ* (*Matth.* XXII, 37, 38). Referamus ergo tria prima præcepta ad dilectionem Dei. Quæ tria prima? Primum: *Non erunt tibi dii alii præter me*; Cui contraria plaga est aquæ conversæ (2) in sanguinem, propter quod summum principium Creatoris ad simulationem (3) humanæ carnis adductum. Secundum præceptum: *Ne accipias in vanum nomen Domini Dei tui.* Pertinet, quantum arbitror ad verbum (4) Dei quod est Filius Dei. *Unus enim Deus, et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia* (*Rom.* XI, 36). Contra verbum ranæ. Vide (5) contra verbum ranas, contra rationem strepitus, contra veritatem vanitatem. Tertium præceptum de Sabbato, pertinens ad Spiritum propter sanctificationem, quæ prima in Sabbato sonuit, quod vobis paulo ante vehementer, quantum potuimus, commendavimus. Huic præcepto contraria plaga inquietudo in muscis de corruptione nascentibus, in oculos irruentibus. Ideo in hoc tertio signo defecerunt, qui unitatis inimici Spiritum sanctum non habuerunt, facit enim hoc Spiritus sanctus pœna: aliud enim facit gratia, aliud pœna: aliud enim facit implendo, aliud deserendo. Denique ut jam evidenter ipsis confitentibus Pharaonis Magis agnoscere valeamus, quomodo appellatus est in Evangelio Spiritus Dei videamus, quod nomen (1) accipit. Objicientes Domino convicium Judæi, cum dixissent: *Hic non ejicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum*, respondit ille. *Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, certe supervenit in vos regnum Dei* (*Matth.* XII, 24); quod alius Evangelista sic enarrat: *Si ego* (2) *digito Dei ejicio dæmonia.* Quod alius Evangelista dixit, *Spiritus Dei* (*Luc.* X, 20). Alius dixit *Digitus Dei*; ergo Spiritus Dei digitus Dei. Ideo lex data, scripta digito Dei; quæ lex data est in monte Sina quinquagesimo die post occisionem ovis, celebrato Pascha a populo Judæorum. Implentur quinquaginta dies post occisionem ovis, et datur lex scripta digito Dei; implentur quinquaginta dies post occisionem Christi, et venit Spiritus sanctus. Gratias Domino occultanti provideuter, aperienti suaviter. Jam videte hoc etiam (3) Pharaonis Magos evidentissime confiteri; deficientes in tertio signo dixerunt: *Digitus Dei est hic* (*Exod.* VIII, 10). *Laudemus Dominum Datorem intellectus, Datorem verbi.* Hæc si non mysteriis gererentur, non studiose quærerentur; si autem non studiose quærerentur, non tam suaviter invenirentur.]

SERMO II.

(a) *De proprio Natali.*

Codex MS. num. 17, de quo supra, discerptos ex hoc uno indicat Sermones 339 et 40. Editionis Maurinæ. Conjectanti mihi qui factum quod in Gallia præsertim distractum, et mancum habeant hunc Codices, juxta quos Amerbachius, Erasmus, Parisienses, Lovanienses, et Maurini editiones suas concinnarunt, hæc subit cogitatio fortasse minus absonas fidei; quoniam scilicet, iisdem Maurinis fatentibus (præf. tom. V), Cæsarius Arelatensis jam gravis ætate jubere solitus erat a Sacerdotibus, et Diaconis recitari non modo Sermones proprios, verum etiam Augustini, aliquando mutilos, quandoque etiam novo exordio, et peroratione donatos, potuit quispiam iterum distinguere præcipua Sermonis argumenta, prout opportunius ipsi erat, his posthabitis, quæ partem vetustam ex omissa noteb ant. Id autem cum non fuerit, qua decebat sagacitate præstitum, supersunt adhuc indicia, quibus firmatur auctoritas nostri Codicis copulantis in unum partita illa membra. Interea Sermo Arelate concisus, et ita perlatus in publicum, Codices primum Gallos pervasit, deinde regiones dissitas, ad quas Cæsarius, ut lib. 1 ejus vitæ legimus, transmittebat per eosdem Sacerdotes quod in Ecclesiis suis prædicare facerent. *Operæ pretium hinc*

(1) *Edit.* tanquam.
(2) *Edit.* aqua conversa.
(3) *Edit.* simulationem, *et in animadversionibus*, simulationem. *Eugip. conformis est nostro Codici*
(4) *Edit.* regnum Dei.
(5) *Edit.* Videte.

(a) Editio inscribit: *In die Ordinationis suæ*: Natalem dici Anniversarium Consecrationis Episcopi, eumque solemnem diem esse testatur S. Paulinus, epist. 20 ad Delphin. Sixtus PP. epist. ad Cyrill. anno 430. Leo M. Ser. 1. et 3. Hilarius PP. epist. 2 ad Episc. Terracon. Et Augustinus ipse epist. 253, et alibi.

(1) *Edit.* accepit.
(2) *Edit.* in digito.
(3) *Edit. addit* fratres.

erit pristinam integritatem vindicare Sermoni in editis hactenus Bibliothecis desiderato.

1. HODIERNUS dies (1), fratres, me admonet attentius cogitare sarcinam meam, de cujus pondere etiamsi mihi dies, noctesque cogitandum sit, nescio quo tamen modo anniversarius dies iste impingit eam sensibus meis, ut ab ea cogitanda omnino dissimulare non possim, et (2) quantum anni accedunt, imo decedunt, nosque propinquiores faciunt diei ultimo, utique quandoque sine dubitatione venturo, tanto mihi est acrior cogitatio, et stimulis plenior, qualem Domino Deo nostro rationem possim reddere pro vobis. Hoc enim interest inter unumquemque vestrum et nos, quod vos, pene de vobis (3) solliciti estis reddituri rationem, nos autem et de nobis, et de omnibus vobis. Ideo major est sarcina, sed bene portata majorem comparat gloriam, infideliter autem (4) gestata ad immanissimam præcipitat pœnam. Quid ergo mihi hodie maxime faciendum est, nisi ut commendem vobis periculum meum, ut sitis gaudium meum? Periculum autem meum est, si attendam quomodo laudatis, et dissimulem quomodo (5) vivitis. Ille autem novit, sub cujus oculis loquor, imo sub cujus oculis cogito, non me tam delectari laudibus popularibus, quam stimulari, et angi quomodo vivant qui laudant. Laudari autem a male viventibus nolo, abhorreo, detestor, dolori mihi est, non voluptati; laudari autem a bene viventibus, si dicam nolo, mentior, si dicam volo, timeo ne sim inanitatis appetentior, quam soliditatis. Ergo quid dicam? Nec plene volo, nec plene nolo. Non plene volo, ne in laude humana periclitер; nec plene nolo, ne ingrati sint quibus prædico. Sarcina autem mea est, quam modo audistis cum Ezechiel propheta legeretur. Parum est enim quia dies ipse admonet nos eamdem sarcinam cogitare; insuper talis lectio (6) recitatur, quæ nobis incutiat magnum timorem, ut quid portemus cogitemus; quia nisi nobiscum, qui imposuit, portet, deficimus. Ecce audistis: *Terra*, inquit, *super quam* (a) *induxero gladium, et posuerit sibi exploratorem, qui viderit gladium supervenientem, et dicat, et denuntiet* (7). *Veniente autem gladio taceat ille explorator; superveniens* (8) *gladius super peccatorem occidat; peccator quidem pro sua iniquitate morietur, sanguinem autem ejus de manu exploratoris inquiram. Si autem viderit gladium supervenientem, et tuba cecinerit, et* (9) *nuntiaverit, et ille, cui* (10) *nuntiat, non observaverit, ille quidem in sua iniquitate morietur, explorator autem animam suam* (11) *liberavit. Et tu, fili hominis, exploratorem posui te filiis Israel* (*Ezech.* XXXIII, 2, *et seqq*). Exposuit quid dixerit gladium, exposuit quid dixerit exploratorem, exposuit quam (1) dixerat mortem: non nos permisit in obscuritate lectionis excusare negligentiam nostram. *Posui ergo te*, inquit, *exploratorem. Si dixero peccatori: Morte morieris, et tu tacueris, et ille in peccato suo mortuus fuerit, ille quidem in peccato suo morietur* digne et juste, *Sanguinem autem ejus de manu tua* (2) *inquiram. Si autem tu dixeris peccatori: Morte morieris, et ille si non observaverit, ille in iniquitate sua morietur, tu vero animam tuam liberasti.* Et addit verbo, quæ voluerit dici populo Israel. *Dices itaque filiis Israel: Quid est quod dicitis apud vosmetipsos: iniquitates nostræ super nos sunt, in peccatis nostris contabescimus, quomodo vivere possumus? Hæc dicit Dominus, quoniam nolo mortem impii, quantum reverti impium a via sua perversa, et vivere.* Hoc voluit, ut nuntiemus vobis. Hoc si non annuntiamus, malam rationem hujus speculationis reddituri sumus. Hoc autem si nuntiamus, egimus quod ad nos pertinet. Vos videte; nos jam securi sumus. Sed quomodo securi? vos periclitantes, et morituri. Nolumus sit nostra gloria cum vestra pœna. Data est quidem securitas, sed facit sollicitos charitas. Ecce dicimus, et scitis me semper dixisse, scitis me numquam tacuisse: *Hoc dicit Deus, nolo mortem impii, quantum reverti impium a via sua pessima, et vivere.* Quid est quod dicebat impius? *Dixit verba impiorum, et iniquorum: iniquitates nostræ super nos sunt, in peccatis nostris contabescimus, quomodo vivere possumus?* Æger desperat, sed medicus spem promittit. Homo sibi dixit: *Quomodo possum vivere?* (*Rom.* III, 4). Deus dicit, potes vivere. *Si omnis homo mendax, Deus solus verax* deleat quod dixit homo, et scribat quod dixit Deus. Noli desperare, potes vivere, non de præteritis malis tuis, sed de futuris bonis tuis: delebis mala, si recedis a malo. Omnia sive bona, sine mala mutatione delentur. De vita bona inclinasti te ad malam, delesti bonam; de vita mala profecisti ad bonam, delesti malam. Vide quod attendas, quid percipias, thesauri duo sunt tibi præparati; quod miseris, hoc invenies; fidelis custos est Deus, reddet tibi quod feceris. Sunt autem alii, qui non desperatione pereunt, non sibi dicunt: *Iniquitates nostræ super nos sunt, in peccatis nostris contabescimus, quomodo vivere poterimus?* Sed alio modo se fallunt. De nimia misericordia Dei blandiuntur sibi, ut nunquam corrigantur; hoc enim dicunt: Etsi facimus mala, etiamsi iniquitates committimus, etiamsi luxuriose, et facinorose vivimus, etiamsi pauperem, et egentem contemnimus; etiamsi superbia nos extollimus, etiamsi nullum dolorem cordis de nostris malis habemus, perditurus est Deus tantam multitudinem, et paucos liberaturus (a)? Duo sunt ergo pericula, unum quod modo audivimus ex Propheta, alterum quod non tacuit Apostolus; nam

(a) Ita septuaginta Interpretes ἐφ' ἣν ἂν ἐπάγω quibuscum sæpissime Itala.

(1) *Edit.* dies iste.
(2) *Edit.* quanto.
(3) *Edit.* Solus pro Solliciti.
(4) *Edit.* gesta.
(5) *Edit.* vivatis.
(6) *Edit.* recitata est.
(7) *Edit.* Si veniente.
(8) *Edit.* et superveniens.
(9) *Edit.* annuntiaverit.
(10) *Edit.* annuntiat.
(11) *Edit.* liberavit.

(a) Vide Serm. 20 N. 3. 4. ubi similia occurrunt.

(1) *Edit.* dixerit.
(2) *Edit.* requiram.

contra eos, qui desperando moriuntur, quomodo gladiatores quasi destinati ad ferrum, inhiando voluptatibus, et vivendo nequiter, quasi addictas jam animas suas contemnunt (*a*), ait quod dicunt sibi : *Iniquitates nostræ super nos sunt, et in peccatis nostris contabescimus, quomodo vivere poterimus?* Aliud autem unde Apostolus dicit : *An divitias bonitatis, et misericordiæ, et longanimitatis ejus contemnis* (*Rom.* II, 4). Contra eos qui dicunt : Bonus est Deus, misericors est Deus, non perdet tantam multitudinem peccatorum, et liberat paucos, nam utique si nollet illos esse, nec viverent; quando faciunt tanta mala, et vivunt, utique si Deo displiceret, de terra eos statim auferret (*b*). Contra hos Apostolos ignoras, inquit, quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? *Tu autem secundum duritiam cordis tui, et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus.* Quibus hoc dicit? qui dicunt : Bonus est Deus, non reddet. Reddet prorsus unicuique secundum opera ejus. Tu quid facis? Thesaurizas, quid? Iram. Appone iram super iram, auge thesaurum; reddetur tibi quod thesaurizas, non defraudat cui commendas. Si autem in alium thesaurum mittas bona opera fructus justitiæ, vel continentiam, vel virginitatem, vel pudicitiam conjugalem; a fraude, ab homicidio, ab scelere alienus sis; memineris egentis quia et tu eges; memineris pauperis, quia et tu pauper es; quantumlibet abundes divitiis, pannis carnis indutus es. Si hæc cogitans, et hæc agens mittis in thesaurum bonum per diem judicii, ille qui neminem fraudat, et reddet unicuique secundum opera sua, dicet tibi : Tolle quod misisti, quia abundat : Quando mittebas, non videbas, sed ego servabam quomodo redditurus eram. Quia et revera, fratres, unusquisque quod mittit in thesaurum quia mittit scit, nec videt cum miserit. Pone thesaurum in terra obrutum habentem unum aditum, vel rimulam, qua mittas; paulatim quidquid acquisieris mittis, et non vides; si quod miseris et non videris servat tibi terra. Non tibi servabit qui fecit cœlum, et terram?]

II. Relevate ergo, fratres, relevate sarcinam meam, et portate mecum, bene vivite (*c*) pascendos habemus hodie compauperes nostros, et cum eis communicanda est humanitas. Vobis autem fercula mea verba ista sunt. Pascere omnes pane tractabili, et visibili, non sufficio, inde pasco unde pascor : minister sum, paterfamilias non sum; inde vobis appono, unde et ego vivo de thesauro Dominico, de epulis illius patrisfamilias *Qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate nos ditaremur* (2 *Cor.* VIII, 9). Si panem vobis ponerem, fracto pane singuli frusta ablaturi eratis; et si ego multum ponerem, perparum ad singulos perveniret. Modo autem quod dico et omne totum habent, et singuli quique totum habent. Numquid enim verbi mei inter vos syllabas divisistis? Numquid ipsius (*a*) producti sermonis singula verba abstulistis? Unusquisque vestrum totum audivit. Sed videat quomodo audivit, quia erogator sum, non exactor. Si non erogem, et pecuniam servem, terret me Evangelium. Possem enim dicere : Quid mihi est tædio esse hominibus? dicere iniquis : Inique agere nolite? sic vivite? Sic agite? Sic agere desistite? Quid mihi est, oneri esse hominibus? Accepi quomodo vivam. Vivam quomodo jussus sum, quomodo præceptus sum. Assignem (1) quod accepi, de aliis (2) reddere rationem quo mihi? Evangelium me terret. Nam ad istam securitatem otiosissimam nemo me vinceret : nihil est melius, nihil dulcius, quam Divinum scrutari nullo strepente thesaurum;

(*a*) Forte aliquid deest.

(*b*) Vide Serm. 18. n. 3. et in Psal. 101. Serm. 1. n. 10. et in Psal. 144. n. 11. Vide etiam lib. 1. cont. advers. leg. et Proph. c. 17. n. 34.

(*c*) Editio addit *natalis Domini imminet.* Dandum ne incuriæ Librarii, quod verba : *natalis Domini imminet* prætereantur in MS.? An invecta fuerunt in tot Codicibus Gallis a quopiam Cæsarii Ministro, vel alio nescio quo de Episcopi ordinatione dicente circa Nativitatis festum? Dicam quod sentio, conjectura sequens probabilia. A Maurinis tom. V in appendicem rejicitur Sermo 116 Cæsario inscriptus a Codice Corbeiensi, cujus n. 6 legitur : *Natalis Domini imminet..... ad convivia vestra frequentius pauperes evocate* et num. 3. *Pauperes ante omnia ad convivium frequenter vocemus* : Cæsarium vero mense Decembri renuntiatum Episcopum conjicere haud prohibet ejus vitæ scriptor, qui Æonio e vivis sublato XVI Kal. Septembris *non longo tempore post* Cæsarium Arelatensi Ecclesiæ præpositum dicit : Quibus verbis maluerim designari intervallum paucorum mensium, potiusquam dierum nonnullorum spatium opinatum a Bollandianis. Quidam ergo ex Diaconis, vel Sacerdotibus Cæsarii, de ejusdem Ordinatione, adventante Natali verba faciens, illius Episcopi Sententiam cum Augustini sermone consuit, immutando vocem *hodie* in illas : *Natalis Domini imminet*, ut de conviviis pauperum diceret, arrepta occasione a metaphora spiritualis alimoniæ, in quam perhumaniter luserat Augustinus. Sed quæres cur ea denegem Episcopi Hipponensi? Nullibi, quod sciam, S. Doctor de peculiari hac præparatione ad Domini Natalem locutus est, hic proinde unus esset locus, in quo pro illa institisset. Ecquis autem in Augustini lectione vel minimum versatus dixerit, potuisse Eum hujusmodi præparationis necessitatem furtim, raptimque, simplici commate urgere, ne dum prolixius in ea immorari? Siquidem ejus Scripta legentem non fallit, eumdem ipsum qui in speculativis auditores acutos requirit, in practicis, et moralibus exposcere homines laboris patientes, dicam cum Erasmo (præfat. ad Oper. Aug.), ut eis æque semper arrideant Sententiæ, quibus instandum ipse duxerit. Præterea difficile suasu credam, S. Doctorem præoptasse illo die onus spiritaliter pascendi fideles a futura Solemnitate mutuari, potius quam a Pastoris ministerio, de quo tanta præmiserat. Sed Pagium, Bollandianos, Maurinos, Tillemontium, cæterosque primi subsellii criticos insciens offendo, qui omnes textui Editionis lubentissime adstipulantur, ut inde Ordinationem Episcopi Hipponensis peractam concludat mense Decembri. Porro ad hanc Epocham definiendam nullam de penu meo, sed Divi Prosperi sententiam recito, quam Cassiodorus in Cronico, et Hermannus Contractus apud Canisium secuti sunt, quamque ipse Tillemontius auctoritate Domini Pontac certam fatetur (Mémoires pour servir à l'histoire Ecclésiast. tom. 13. not. 24, §. 85). Dignus autem ille Augustini discipulus testatur (Chronici parte Secunda) imperante adhuc Theodosio cum filiis Arcadio, et Honorio, Coss. autem Olybrio, et Probino, anno scilicet 395 ad Hipponensem Cathedram evectum fuisse inclytum illud Ecclesiæ decus : At cum Socrates dicat hist. Ecclesiast. l. 6, c. 1. Theodosium vita functum XVI Kal. Februar. ejusdem anni, omnesque chronographi ad unum consentiant; profecto Augustinus mense Januario renuntiatus est Episcopus Hipponensis. His omnibus ergo positis, firmatur veritas Codicis Cassinensis *hodie* pro *Natalis Domini imminet* legentis.

(*a*) Quomodo *productus* dicitur Sermo, si vix dimidiam Editionis paginam excrevit. Ablata ergo fuerant, quæ a MS. Cassinensi restituuntur.

(1) *Edit.* quomodo.

(2) *Edit.* de aliis me reddere.

dulce est, bonum est, prædicare autem, arguere, corripere, ædificare, pro unoquoque satagere, magnum onus, magnum pondus, magnus labor. Quis non refugiat istum laborem. Sed terret me Evangelium. Processit servus quidam, et ait Domino suo: *Sciebam te hominem molestum metere ubi non seminasti* servavi pecuniam tuam, nolui eam erogare; tolle quod tuum est; si aliquid minus est (1) judica; si integrum est, noli mihi molestus esse. Ait autem ille: *Serve nequam, ex ore tuo te* (2) *condemno* (*Luc.* XIX, 21, *et seq.*). Quare hoc? quia avarum me dixisti, lucra mea quare neglexisti? Sed timui dare, ne perderem. Hoc dicis? plerumque enim dicitur: Quid corripis? perit ad illum quod dicis; non te audit; et ego, inquit ille, nolui dare, ne perderem pecuniam tuam. Ait illi: Si tu dares pecuniam meam et ego veniens cum usuris exigerem; erogatorem, inquit, posueram te, non exactorem; si tu exerces erogationem, mihi relinqueres exactionem. Hoc timens ergo, unusquisque videat quomodo accipiat. Si ego erogans timeo, qui accipit securus esse debet? Qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Hæc est erogatio mea: qui malus fuit heri, bonus sit hodie. Malus fuit heri et non est mortuus; si mortuus esset (3) malus, isset, unde non rediisset. Malus fuit heri, vivit hodie; prosit illi quod vivit, non male vivat. Quare ergo diei hesterno hodiernum vult addere malum? Longam vitam vis habere, bonam non vis? Quis longum ferat malum, vel prandium? Usque adeo cæcitas mentis obcalluit, usque adeo surdus est homo interior, ut omnia bona velit habere, præter se ipsum? Vis habere villam? nego te habere velle malam villam. Uxorem vis habere (4) nonnisi bonam; domum nonnisi bonam. Quid curram per singula? Caligam non vis habere malam, et vis habere vitam malam? quasi plus tibi noceat mala caliga, quam vita mala. Cum tibi caliga mala, et constricta nocuerit, sedes (5) dedecalceas te, abjicis, aut corrigis, aut mutas ne digitum lædas, et calceas te (6). Malam vitam, qua animam perdit, corrigere non curas. Sed hoc plane video unde falleris. Caliga nocens dolorem facit, vita nocens voluptatem facit; illud nocet, illud libet, sed quod ad tempus libet, postea pejus dolet; quod autem ad tempus dolet salubriter, postea infinita voluptate et abundantia gaudio lætificat (7). « Videte (*a*) libentem, et dolentem, divitem illum libentem, et pauperem illum dolentem; ille epulabatur, ille cruciabatur; ille circumdatus familia honestabatur, ille a canibus lingebatur; ille epulis crudior reddebatur, ille nec micis saturabatur (*a*). Transiit voluptas, transiit necessitas; præterierunt bona divitis, mala pauperis; successerunt mala diviti, bona pauperi. Quæ præterierunt, non revocabantur; quæ successerunt, non minuebantur. Ardebat dives apud inferos, lætabatur pauper in gremio Abrahæ. Desideraverat prius pauper de mensa divitis micam, desideravit postea dives de digito pauperis guttam. Illius egestas satietatis fine terminata est, illius voluptas succedente dolore sine fine peracta est. Epulis successit sitis, voluptati dolor, purpuræ ignis (*b*). Hoc est prandium, quod Lazarus visus est habere in gremio Abrahæ, hoc volumus, ut omnes habeatis; hoc volumus, ut simul habeamus. Numquid esset prandium, quod vobis exhiberem, si omnes vos invitarem, et ista Ecclesia plena esset mensis epulantium? Transitoria ista sunt. Ista cogitate, quæ dico ut ad illas epulas veniatis, quas nunquam finiatis. Ibi enim nemo est indigestus epulando, nec ipsæ epulæ tales sunt, ut sua corruptione nos pascant, et sua defectione reficiant. Et illæ integræ erunt, et nos ab eis reficiemur. Si oculus noster pascitur luce, nec deficit lux, quales erunt illæ epulæ in contemplatione veritatis, in conspectu æternitatis, in laudibus Dei, securitate felicitatis, mente stabili, corpore immortali, nullo senio tabescente carne nostra, nulla fame laxante animam nostram? Ibi nemo crescit, nemo decrescit; ibi nemo nascitur, quia nemo moritur; ubi nec ulla opera vos cogimini facere, quæ modo hortamur, ut faciatis. Modo enim audistis (*c*) Dominum dicentem, omnibus nobis dixit: *Quando facis epulum, noli vocare amicos tuos.* Ostendit ubi esses largus: *Noli parentes, qui habent unde tibi retribuant; sed voca pauperes, debiles, cæcos, claudos, egentes, qui non habent unde tibi reddant* (*Luc.* XIV, 12). Et numquid perdes? *Retribuetur tibi in retributione justorum* (*Id.* v. 14) Tu eroga, inquit, ego accipio, annoto, reddo: Deus hoc dixit, et hoc nos hortatus est, ut faciamus ista, et reddet nobis. Quando nobis reddiderit, quis nobis auferet? *Si Deus pro nobis, quis contra nos* (*Rom.* VIII, 31)? Peccabamus, et mortem Christi nobis donavit; juste vivimus, et nos decipiet? *Non enim Christus pro justis, sed pro impiis mortuus est* (*Ibid.* 5, 6). Si donavit iniquis mortem Filii sui, justis quid servat? quid illis servat, non habet melius quod illis servet, quam quod pro illis dedit. Quid pro illis dedit? *Filio proprio non pepercit* (*Ibid.* 32). Quid illis servat? Ipsum Filium. Sed Deum ad fruendum, non hominem ad moriendum. Ecce quod vos vocat Deus: sed quomodo attendis? quo dignare attendere, (*d*) et qua dignare attendere, et quomodo? sed plane cum veneris,

(*a*) Editio subnectit insuper clausulam Augustino a Maurinis denegatam, ibique desinit sermo 359. Natalis Alexander (Hist. Eccles. Sæc. V, c. 4.) opinatur rejiciendam esse integram ultimam periodum, et perorationem ab illis verbis: *postea pejus dolet*: Verum nullus dubito quin nostræ adhæsisset lectioni, si novisset.

(1) *Edit.* indica.
(2) *Edit.* condemnabo.
(3) *Edit.* Si mortuus esset, et malus esset, isset.
(4) *Edit.* non vis *pro* nonnisi.
(5) *Edit.* discalceas.
(6) *Edit.* mala vita est.
(7) *Edit. addit*: Secundum illud quod Scriptum est Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Et illud: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

(*a*) Vide in Psal. 48, Serm. 1, n. 10, et Serm. 36, num. 6.
(*b*) Forte aliquid deest, nullum enim antecedens, cui referantur voces illæ *Hoc est prandium.*
(*c*) Lectum [illegible] Lucæ c. 14, quod frequenter [illegible] in antiquis Lectionariis videmus.
(*d*) Sic in Cod.

numquid hoc dicetur tibi : *Frange panem tuum esurienti ; si vides nudum, vesti* : numquid recitatur tibi hoc capitulum ? *Cum facis epulum, voca claudos, cæcos, egentes, inopes* (*Isaï.* LVIII, 7). Ibi inops nullus, ibi erit nullus claudus, cæcus nullus, nullus debilis, nullus hospes, nullus nudus, omnes sani, omnes vegeti, omnes abundantes, omnes æterna luce vestiti. Quem ibi vides peregrinum ? Patria nostra ipsa est ; hic sumus peregrini. Illam desideremus, jussa faciamus, ut promissa exigamus. Imo non bene dixi ; emendo quod dixi : absit, ut promissa exigamus, ultro data sumemus. Si enim exigimus, quasi Deus nolit dare ; prorsus dabit, neminem fraudabit. Hoc considerate, fratres mei, videte Dominus Deus noster quanta bona det malis, lucem, vitam, salutem, fontes, fructus, generationes, plerumque honores, celsitudines, potestates, hæc omnia dat bona et bonis et malis. Putamus-ne nihil est quod servat bonis, qui tanta bona dat et malis ? Nemo hoc inducat in cor suum. Fratres mei, magna bona servat Deus bonis, sed *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (*Cor.* I, 2-9). Non potes cogitare antequam accipias, videre potes cum acceperis ; cogitare antequam accipias non potes. Quid est quod vis videre (*a*) ? Non est cithara, non est tibia, non est sonus, qui facit in auribus voluptatem. Quid vis cogitare ? In cor hominis non ascendit. Et quid facio ? Nec video, nec audio, nec cogito. Quid facio ? Crede magnum compendium. Vas magnum, ubi possis accipere magnum donum, fides est. Para tibi vas, quia ad magnum fontem habes accedere : para tibi vas. Quid est para ? Crescat fides tua, augeatur fides tua, firmetur fides tua, non sit lubrica, et lutea fides tua, tribulationibus hujus mundi non frangatur, sed coquatur fides tua. Cum autem feceris, et habueris fidem, tanquam vas idoneum, capax, firmum, implebit illum Deus. Non enim dicet tibi quomodo dicunt homines deprecanti, et dicenti : Da mihi aliquid vini, rogo te : et ille : Do, veni, et facio. Ille urnam attulit, et dicit : Ut jusseras veni ; et ille : Ego putabam te allaturum unam lancellam, quid attulisti, aut quo venisti ? Ego non sufficio tantum dare, revoca vas majus, quod attulisti, et affer aliquid breve ; affer mihi, cui possit paupertas mea sufficere. Non hoc dicit Deus ; plenus est, plenus eris, et cum te impleverit, ipse tantum habebit quantum habebat antequam te impleret : copiosa sunt dona Dei, nulla talia invenis in terra ; crede et probabis. Sed non modo ; et quando inquies ? sustine Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, ut cum acceperis dicas : Dedisti lætitiam in cor meum (*b*). Sustine (1) Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum. Quid est : Sustine Dominum ? ut tunc accipias, quando dabit, non tunc exigas quando vis. Tempus dandi nondum est ; sustinuit te, sustine illum. Quid est quod dixi, sustinuit te, sustine illum ? si jam juste vivis, si jam ad illum conversus es, si tibi displicent facta tua præterita, si jam placuit tibi eligere vitam bonam novam, noli festinare exigere, sustinuit te, ut mutares vitam malam, sustine illum, ut coronet vitam bonam. Si te ille non sustineret, non esset cui daret ; sustine ergo quia sustentatus es (*a*). Tu vero, qui non vis corrigi ; o quisquis hic es, qui adhuc non vis corrigi ; quasi unus sit ; magis dicere debui quicumque hic estis. Tu tamen qui hic es, si tamen hic es, qui non statuisti corrigi ; sic loquar quasi ad unum. Quisquis non vis corrigi, quid tibi promittis ? Desperando peris, an sperando ? Quisquis desperando peris hoc dicis in animo tuo : *Iniquitas mea super me est, in Peccatis meis contabesco, quæ mihi spes est vivendi ?* Audi Prophetam dicentem : *Nolo mortem impii, quantum* (1) *revertatur impius a via sua pessima, et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11). Sperando (2) peris ? quid est, sperando peris ? Hoc dicis in animo tuo : Bonus est Deus, misericors est Deus, ignoscit omnia, non reddet mala pro malis. Audi Apostolum dicentem : *Ignoras* (3) *quoniam patientia Dei ad pœnitentiam te adducit ?* Quid ergo restat (4) ? Quasi fecisti aliquid, si intravit in cor quod dixi. Video quid mihi (5) respondeatur : verum est, nec despero ut desperando peream, nec male spero, ut sperando paream ; non mihi dico : Iniquitas mea super me est, jam nullam spem habeo ; nec illud mihi dico : Bonus est Deus, nemini (6) reddet mala, nec illud dico, nec illud dico ; premit me Propheta, premit (7) Apostolus. Et quid dicis ? Adhuc modicum tempus vivam quomodo volo. Isti sunt qui nos fatigant ; plurimi sunt, molesti sunt. Adhuc modicum tempus vivam quomodo volo, postea, quando me correxero ; utique verum est quod dixit Propheta ; Nolo mortem impii (8), quantum revertatur impius a via pessima, et vivat : quando conversus fuero, delebit omnia mala mea, quare non addo aliquid voluptatibus meis, et vivo quantum volo, quomodo volo, postea me conversurus ad Deum ? Quare hoc dicis, frater ? quare ? Quia

(*a*) Aliquid omissum, uti patet ex his verbis Serm. 331. n. 3. Oculus non vidit, quia non est color ; Auris non audit, quia non est sonus : etc.

(*b*) Hic incipit Sermo 40 Editionis sic inscriptus : *De eodem loco Eccl. cap.* 5. 8. *Ne tardes converti ad Deum, etc. In eos qui conversionem de die in diem differunt, quorum alii male sperando, alii desperando pereunt* : Qui Sermo ab iisdem codicibus producitur, a quibus ille 339. fuerat evocatus.

(1) *Editio sic exorditur Sermonem* 40. Frequenter fratres cum Psalmista cantavimus : Sustine.

(*a*) Emunctæ naris judices legant, perlegant, meditentur, nexum denique edisserant inter hanc primam periodum, uti jacet in Editione, exordii vice fungentem, et Sermonis partes reliquas. Quod si nullo conatu præstiterint, fateantur Sermonem Editionis integritate destitui, proindeque hanc primam præcedentibus colligari, et disputationem de nimia fiducia et desperatione hic denuo urgeri, tum quia moralis locus erat, tum quia in illa admonitione universam rationem suæ Pastoralis sollicitudinis sitam esse jam dixerit.

(1) *Edit.* tantum.

(2) *Edit.* Qui sperando peris hoc dicis in animo tuo et *omissis interrogationibus.*

(3) *Edit.* quia.

(4) *Edit.* quia si obtinuimus apud te aliquid.

(5) *Edit.* respondeas.

(6) *Edit.* reddit.

(7) *Edit.* premit me Apostolus.

(8) *Edit.* tantum

promisit Deus indulgentiam, si me mutavero. Video, scio (1) promisit indulgentiam per sanctum Prophetam, hanc promittit (2) per me minimum servum suum. Promittit? verum est quod promittit, hanc promisit per unicum Filium suum. Sed quid vis addere dies malos diebus malis? sufficiat diei malitia sua : malus dies hesternus, malus et hodiernus, malus et crastinus. An putas bonos dies esse, quando facis satis voluptatibus tuis? quando in luxuriis enutris cor tuum? quando insidiaris alienæ pudicitiæ? quando fraude contristas proximum tuum? quando commendata negas? quando falsum pro nummo juras? quando exhibes tibi bonum prandium, ideo putas quia bonum diem ducis? Unde fieri potest, ut dies bonus sit, cum malus sit homo? malos dies addere vis malis diebus? rogo aliquantum, inquit, dimittatur mihi; quare? quia promisit mihi Deus indulgentiam, sed crastino die te victurum nemo tibi promisit, aut lege mihi. Quomodo mihi legis Prophetam, Evangelium, Apostolum; quia cum te converteris delet Deus omnes iniquitates tuas : lege mihi, ubi tibi promissus est crastinus dies, et vive crastino die male. Quanquam, frater meus, non tibi hoc debui dicere. Longa erit forte vita tua : si longa erit, bona sit. Quare vis habere vitam longam, et malam? aut longa non erit : et illa longa te debet delectare, quæ non habet finem. Aut longa erit, et quid mali erit quia diu bene vixisti? Tu male vis diu vivere, bene non vis, et tamen crastinum diem nemo tibi promisit. Corrige te (*a*), audi (3) de Scriptura. Ne me quasi hominem natalitiarium contemnas. De Scriptura tibi loquor : *Ne tardes converti ad Dominum* : Verba ista mea non sunt, sed et mea sunt; si amo, mea sunt; amate et vestra sunt. Sermo iste, quem modo dico, Scriptura sancta est, si contemnis illum, adversarius tuus est. Sed audi Dominum dicentem : *Concorda cum adversario tuo cito* (*b*) (*Matth.* v, 25). Quis est iste sermo terribilis? Ad lætitiam venistis : natalis hodie Episcopi dicitur : numquid aliquid ponere debeo, unde vos contristem? imo hoc pono, unde gaudeat dilector, irascatur contemptor : melius est mihi contemptorem contristare, quam fidelem fraudare.

III. Audiant omnes, verba recito (4) de Scriptura, o male dilator, o crastini male appetitor, audi Dominum dicentem, audi Scripturam sanctam prædicentem; de isto loco speculator sum : *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem*. Vide, si non vidit illos, vide si non inspexit illos, qui dicunt : Crastino bene vivo, hodie male vivam. Et cum cras venerit, hoc dicturus es. *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem, subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te* (*Eccle.* v, 8, 9). (1) Quid ego feci? delere illud possum? timeo deleri. Tacere illud possum? timeo taceri (2). Prædicare cogor, territus terreo. Timete mecum, ut gaudeatis mecum. *Ne tardes converti ad Deum.* Domine, vide, quia dico, Domine, tu scis quia terruisti me, cum tuus Propheta legeretur; Domine, nosti in illa cathedra (3) tremorem meum (*a*) cum tuus Propheta legeretur. Ecce dico : *Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem, subito veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te*, sed nolo perdat te; nolo mihi dicas : Perire volo; quia ego nolo : melius (4) est nolo meum, quam volo tuum. Si lethargicus pater tuus ægrotaret inter manus tuas, at adesses juvenis ægrotanti seni, et diceret medicus : Periclitatur pater tuus, somnus iste gravedo est quædam lethalis, observa eum, noli eum permittere dormire. Si videris eum dormire (5) excita; si parum est excitare, vellica; si et hoc parum, stimula eum, ne moriatur pater tuus. Adesses (6) et esses juvenis seni onerosus. Ille in dulcem morbum resolutus iret, oculos gravedine illa premente clauderet. Tu contra (7) : Noli dormire; at ille : Dimitte me, dormire volo; et tu : Sed medicus dixit : Si voluerit dormire, non dormiat; at ille : Rogo, dimitte me, mori volo; sed ego nolo, dicis (8) filius patri. Cui? utique optanti se mori. Et tamen vis differre mortem patris tui, et aliquanto diutius vivere cum morituro sene patre tuo. Dominus tibi clamat : Noli dormire, ne in æternum dormias; evigila ut mecum vivas, et Patrem habeas, quem nunquam efferas; et tu surdus es. Quid ergo feci speculator? liber sum, non vos gravo. Scio dicturos quosdam, quid nobis voluit dicere? terruit, gravavit nos, reos nos fecit. Imo a reatu volui liberare. Fœdum est, turpe est, nolo dicere malum, nolo dicere periculosum, nolo dicere exitiosum; turpe est, ut vos fallam, si Deus me non fallit. Dominus minatur mortem impiis, nequissimis, fraudatoribus, sceleratis, adulteris, voluptatum inquisitoribus, suis contemptoribus, de temporibus murmurantibus, et mores suos non mutantibus; Dominus illis mortem minatur, gehennas minatur, interitum sempiternum minatur. Quid volunt, ut ego promittam, quod ille non promittit? Ecce (9) dabit tibi securitatem procu-

(*a*) En verba de industria omissa ab eo, qui orationem mutilam fecit, ut de sola conversione loqueretur. Vox *Natalitiarius* deest in Glossariis.

(*b*) En rursus verba consulto omissa; vide interim *Natalem* dici diem Anniversarium Ordinationis. Sententiam vero hic *terribilem* non illam Matthæi, sed Ecclesiastici dixisse ex sequentibus patet.

(1) *Edit.* promisit Deus.
(2) *Edit. Sic legit verba quæ sequuntur.* Promisit Deus indulgentiam per sanctum Prophetam, hanc promittit et per me minimum servum suum promittit. Verum est, etc.
(3) *Edit.* audi Scripturam.
(4) *Edit.* Scripturæ divinæ.

(*a*) Vide Augustinum dicentem se esse speculatorem, se fuisse territum, et a Propheta territum cum legeretur. At de speculatione, et de illa Ezechielis lectione nihil dictum in hoc Serm. 40 Editionis, sed tantum in Serm. 339; ergo illa duo conjungendi; ergo certa est fides nostri Codicis illos copulantis.

(1) *Edit. Sic legit verba quæ sequuntur* : Numquid ego hoc scripsi? Numquid ego delere illud possum? Si delevero, timeo deleri, etc.
(2) *Edit.* tacere.
(3) *Edit.* timorem.
(4) *Edit.* melius est ergo.
(5) *Edit.* excita eum.
(6) *Edit.* adesses juvenis seni.
(7) *Edit.* Tu contra clamares patri.
(8) *Edit.* dicit.
(9) *Edit.* dat.

rator; quid tibi prodest, si Paterfamilias non acceptet? Procurator sum, servus sum. Vis dicam tibi: Vive quomodo vis, Dominus te non perdet? securitatem tibi procurator dedit; nihil valet securitas Procuratoris. Utinam Dominus tibi daret, et ego te sollicitum facerem! Domini enim securitas valet, etiamsi nolim; mea vero nihil valet, si ille noluerit. Quæ est autem securitas, fratres, vel mea, vel vestra, nisi ut Domini jussa intente, et diligenter audiamus, et promissa fideliter expectemus? In his, quibus fatigamur, quia homines sumus, ipsius adjutorium imploremus, ad illum ingemiscamus; preces nostræ non sint pro rebus sæcularibus, prætereuntibus, transitoriis, et vice vaporis evanescentibus; sed sint preces nostræ pro ipsa implenda justitia, et sanctificatione pro nomine Dei; non pro vincendis vicinis, sed pro vincenda libidine; non pro (1) satianda, sed pro domanda avaritia. Hinc sint preces nostræ; intus nos adjuvent luctantes, ut coronent vincentes.

SERMO III.

(*a*) *De contemptu temporalium rerum.*

Codex MS. num. 173, *cui titulus* Augustini Operum Tom. 12. *Tractatus, et sermones continet, quorum potior pars cum editis ad unum congruit, reliqui vero præter lectiones variantes exhibent periodos ab editis exulantes. Ex his postremis unum selegi variantibus prope innumeris refertum. Cum enim dijudicare non ausim utrum a Notariis præpropere exscribentibus, scriptaque postea instaurantibus eædem profluxerint, an illas intulerit Augustinus, qui forte sermonem ex tempore prius dictum postea conscripsit, ut lib.* 15 *de Trinitate alias a se factum professus est, satius esse duxi, ut id judicent eruditi, et ex hoc uno statuant quid de aliis in eodem Codice exaratis sentiendum sit. Sed et Codex num.* 219, *inscriptus,* Dydimus de Spiritu Sancto, et alia, *habet sermonem hunc, nihilo quidem a priori codice disparem. Maurini Tom.* 5, *num.* 345, *hunc ediderunt a Colbertinis, et Sirmondianis exemplatum, quem sua integritate destitui nullimode suspicati sunt.*

Admonet (*b*) nos et solemnitas Martyrum, et Dominicus dies hoc (2) loqui Charitati Vestræ, quod pertineat ad contemptum præsentis sæculi (3), et ad spem futuri (4). Si quid contemnas (5) quæris? Omnis (6) sanctus, et pius Martyr etiam vitam præsentem contempsit. Si quid speres quæris (7)? Hodie Dominus resurrexit (1). Si titubas in re, esto (2) fortis in spe. Si (3) te opus turbat, erigat (4) merces (*a*). Prima Apostolica lectio in Epistola, quam scribit ad Timotheum (5) nos quoque admonet, quod ei præcepit dicens: *Præcipe divitibus mundi hujus non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed* (6) *in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam* (1 *Tim.* VI, 17, *et seqq.*). [Et ista lectio non nobis videatur minus congrua solemnitati Martyrum beatorum; habet enim contemptum sæculi. Nam cum divitibus præcipitur, ut thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, et apprehendant veram vitam (*b*), sine dubio ista falsa vita est.] Et maxime hoc divites audire debent (7) quos quando pauperes intuentur, murmurant, gemunt, laudant, invident, (8) æquari optant (9), impares se esse dolent, et inter laudes divitum hoc plerumque dicunt: soli isti sunt (10), isti soli vivunt (11). Propter hæc ergo verba, quibus homines tenues divitibus adulantur (12) [Quia ipsi vivunt, et soli vivunt, ne his adulantium inflati verbis putent se vivere, *Præcipe,* inquit, *divitibus hujus mundi, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum* (*c*). *Divites sint* sed ubi? *In operibus bonis: facile tribuant* quia non perdunt quod tribuunt: *communicent* cum eis, qui non habent. Et quid ex hoc? *Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram justitiam,* non assentientes adulantibus, qui eos dicunt vivere, et solos vivere.] Vita ista (13) somnium est; divitiæ istæ velut in somnis fluunt (14). Audi (15) Psalmum? o dives pauperrime (16) *Dormierunt somnum suum, et*

(*a*) Inscribitur a Maurinis, *de Contemptu mundi,* et habitus est diebus Paschalibus, et in Solemnitate SS. Tuburbitanarum, quæ ex Sirmondo duæ, Felicitas, et Perpetua; ex Henrico Valesio tres, Maxima, Donatilla, et Secunda, testantibus iisdem Maurinis Patribus.

(*b*) Exordium ab adjuncto temporis evidentius hic aperitur quam ed editione.

(1) *Edit.* Sanandæ carnæ.
(2) *In Edit. Exordium est:* loquar hoc Charitati Vestræ, fratres, quod pertineat, etc.
(3) *In Edit. deest,* etc.
(4) *In Edit. additur* sæculi.
(5) *In Edit. præponitur* si, quæris.
(6) *In Edit.* omnis Martyr.
(7) *In Edit. additur* resurrectionem dico, quia hodie, etc.

(*a*) Primæ lectionis nomine venit Epistola Pauli, quam sequebantur Psalmi et Evangelium, aperte hoc innuit Augustinus Ser. 177, ubi tria illa indiscriminatim lectionum nomine donavit. In præsenti Liturgia etiamsi idem servetur ordo, sola tamen Epistola nomen lectionis retinet.

(*b*) Frequenter Augustinus hunc Pauli textum commentans reputat falsitatem præsentis vitæ. Aptissime autem hoc in loco, ut nulla suspicio sit de genuinitate istius periodi. Vide præ cæteris Serm. 39. n 3.

(*c*) Non dissimilis sententiam, et ordo verborum in Serm. 39. n. 5.

(1) *In Edit.* o tu homo si, etc.
(2) *In Edit.* firmus *pro* fortis.
(3) *In Edit.* Si autem.
(4) *In Edit.* ipsa merces.
(5) *In Edit.* nos quoque admonet Apostolus cum præcipit Timotheo, dicens.
(6) *Edit.* in Deum vivum.
(7) *Edit. addit* audite divites qui aurum, et argentum habetis, et tamen cupiditate ardetis, quos quando, etc.
(8) *Edit. legit.* et invident.
(9) *Edit. addit,* etc.
(10) *Edit.* ipsi *pro* isti.
(11) *Edit.* pro his verbis, *quibus.*
(12) *Edit.* cum dicunt isti soli vivunt; ne in superbiam erigamini, o vos divites; sed potius Apostolum audite morbi curatorem, et non verbi adulatorem, Vita ista, etc.
(13) *Edit.* vita ista somnus vester est.
(14) *Edit. addit.* Paulus dicit: Ut apprehendant vitam veram. Paulum audite et superbire nolite.
(15) *Edit.* Audi et Psalmum.
(16) O tu dives pauperrime, quid habes, si Deum non habes? vel quid non habes, si Deum habes? De divitibus dicit Psalmus; Dormierunt, etc

nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (*Psal.* LXXV, 6). Aliquando et mendicus in terra jacens (1), frigore tremens, occupatus (2) tamen somno thesauros somniat, et gaudet (3) et superbit in somnis, et patrem suum pannosum (4) non dignatur agnoscere, et donec evigilet dives est. *Cum ergo dormierit invenit quod falsum gaudeat? cum evigilaverit invenit quod verum doleat.* Dives ergo moriens, similis est (5) pauperi vigilanti, qui thesauros videbat in somnis. Nam et (6) ille induebatur purpura, et bysso. Quidam dives nec nominatus, nec nominandus, contemptor pauperis jacentis ante januam suam, induebatur purpura, et bysso, sicut Evangelicum testimonium est, et epulabatur quotidie splendide (7); mortuus est (8), sepultus est: evigilavit et se in (9) flammis invenit (*Luc.* XVI, 19). *Dormivit ergo somnum suum et* (10) *nihil invenit ille vir divitiarum in manibus suis*, quia nihil boni egit (11) manibus suis (12). Propter vitam ergo quæruntur divitiæ, non vita propter divitias. Quam multi cum suis hostibus pacti sunt, ut (13) totum tollerent, et vitam relinquerent (14): quantumcumque habuerunt (15) tanti vitam emerunt. Quanti comparanda est vita æterna, si tam pretiosa est vita peritura (16)? Da Christo aliquid, ut vivas beatus, si totum das hosti, ut vivas mendicus. A vita tua temporali, quam tanto pretio redimis, appende quanti valeat æterna quam negligis, ut (17) vivas diebus paucis, etsi ad senectutem perventurus sis. Omnes enim dies hominis ab infantia usque ad (18) senectam pauci dies sunt (*a*). Et si ipse Adam hodie moreretur, paucos dies vixerat, quia omnes finierat (19). *Paucos ergo dies, et hos laboriosos in tanta inopia; in tanta* (20) *tentatione* redimis? *Quanti? nihil habere vis, ut habeas te. Vis nosse quanti valeat vita æterna? adde et te.* Ecce inimicus qui te captivaverat (1) dixit tibi: Si vis vivere quidquid habes da mihi, et ut viveres dedisti totum, hodie redemptus, cras forte moriturus; ab isto (2) dimissus, forte ab illo trudendus. Erudiant nos (3) pericula, fratres mei. Quid tam indocti, et inter Dei verba, et inter humana experimenta? Ecce totum dedisti, et (4) abiisti gaudens quia vivis (5) etsi pauper, etsi nudus, etsi egens, etsi mendicus (6), gaudes tamen quia vivis, et dulcis est lux. Appareat Christus, paciscatur et ipse (7), non qui te (8) captivavit, sed qui pro te captus est, non qui te quærit occidere, sed qui pro te occidi dignatus est (9), qui dedit se pro te. Quantum pretium? Qui te fecit (10) dicit tibi. Mecum paciscere (11): te vis habere, et totum perdere? Si habere vis te (12), me habere oportet, ut oderis te (13), ut diligas me et vitam tuam perdendo (14) invenias, ne tenendo perdas (15). De divitiis istis tuis, quas amas possidere, et quas tamen pro vita tua præsente paratus es dare (16), jam dedi salubre consilium (*b*). Si (17) amas et ipsas, noli (18) et illas perdere (19): sed ubi eas amas, tecum perituræ sunt. Consilium et de ipsis do (20): Amas eas? Mitte (21) eas quo sequaris eas, ne cum eas amas in terra aut vivus (22) amittas, aut mortuus dimittas. Et hinc, inquit (23), consilium dedi: non dixi: Perde, sed serva (24): thesaurizare vis, non dico noli, sed dico ubi, Consultorem (25) accipe, non (26) prohibitorem. Ubi ergo dico thesaurizare (27)? *Thesaurizate vobis thesaurum in cœlo, quo fur non accedit, nec tinea, nec rubigo exterminat* (*Matth.* VI, 20). Sed (28) non video, inquis (29), quod pono in cœlo (30). Vides enim quod obruis in terra. Securus es obruendo

(*a*) Hac ipsa lectio in serm. 301. n. 9.

(1) *Edit.* et frigore.
(2) *Edit.* occupatus a somno.
(3) *Edit.* gaudet, exultat, superbit.
(4) *Edit.* pannosum videre indignatur. In somnis est quod videt, sed tu mendice, qui dormis, et gaudes. Tamen donec evigilet dives est: cum dormierit invenit quod certum doleat.
(5) *Edit.* illi pauperi dormienti et thesauros somnianti.
(6) *Edit.* Nam ille dives qui induebatur.
(7) *Edit.* postea mortuus est.
(8) *Edit.* et sepultus.
(9) *Edit.* in flammis.
(10) *Edit.* post somnum nihil.
(11) *Edit.* nihil operatus est de manibus.
(12) *Edit. addit* id est, de divitiis suis.
(13) *Edit.* vitam solam relinquerent.
(14) *Edit. habet interrogationem, quam* [illegible] *Codex.*
(15) *Edit. addit* totum dederunt tantum ne vitam amitterent. Totum dedisti barbaris quod habuisti, frater? Totum, inquit, dedi, nudus remansi; et si nudus vivam. Et quare? [illegible] Vis dicam tibi? quia antequam barbari [illegible] venirent, pauperi non subvenisti, ut per pauperem in eleemosyna ad Christum perveniret? Christo modicum non dedisti, et barbaris totum quod habuisti dedisti, et hoc cum Sacramento dedisti. [illegible] quet, et totum aufert. Si tanti redemisti vitam perituram, quanti comparanda, etc.
(16) *Edit.* [illegible] qui possidet.
(17) *Edit.* ut vivas paucis diebus. [illegible] et quod Christus [illegible]?
(18) *Edit.* ad senectam.
(19) *Edit. addit* [illegible] et tamen pauci erant, [illegible].
(20) *Edit.* tentationibus plenas redimis, ut modicam terram habeas, id est, villam.

(*a*) Vide sermonem 38 a n. 7 usque ad finem. Ibi omnes hujus Sermonis Sententiæ iteratæ leguntur.

(1) *Edit.* dicit.
(2) *Edit.* redemptus ab alio trucidandus. Ecce quanta a barbaris patiuntur homines propter vitam temporalem, et nos piget aliquid pati pro vita æterna.
(3) *Edit.* ista pericula.
(4) *Edit.* et subjecisti; et gaudes.
(5) *Edit.* et hoc dicis etsi.
(6) *Edit.* gaudeo quia vivo, et istam lucem dulcem non perdidi.
(7) *Edit.* ipse tecum: non barbarus.
(8) *Edit.* captivaverat.
(9) *Edit.* ille qui se dedit pro te, ipse tibi dicit.
(10) *Edit.* ipse tibi dicit mecum.
(11) *Edit. cum interrogatione legit.*
(12) *Edit.* habere et me. Oportet.
(13) *Edit.* et pro ut.
(14) *Edit. punctum præponit voci* vitam, *sicque legit* vitam tuam perdendo invenies.
(15) *Edit.* [illegible]
(16) *Edit.* [illegible] consilium [illegible].
(17) *Edit.* si et [illegible] amas.
(18) *Edit.* noli eas.
(19) *Edit.* quod si [illegible] eas amas.
(20) *Edit.* si eas amas *absque interrogatione*.
(21) *Edit.* præmitte eas.
(22) *Edit.* vivus eas amittas.
(23) *Edit.* jam dedit consilium.
(24) *Edit.* [illegible] Thesaurizare vis? bene non dico
(25) *Edit.* [illegible]
(26) *Edit.* non proditorem.
(27) *Edit.* scriptum est: Thesaurizate.
(28) *Edit.* sed forte dicis.
(29) *Edit.* non video locum in cœlo, ubi ponam.
(30) *Edit. addit* quam scalam, quam machinam quæsiturus sum, quæ ad cœlum attingat ut videam ubi ponam pecuniam

in terra (1) et sollicitus et (2) ei dando, qui fecit cœlum, et terram (3)? Serva (4) ubi vis, si inveneris meliorem (5) Christo, (6) custodi, commenda. (7). Commendo, (8) inquis, servo meo (9). Quanto melius Domino tuo (10)? Servus (11) fortassis (12) aufert (13), atque fugit; et inter tanta mala, quæ jam acciderunt, hoc optandum fuit, ut servus auferret, et fugeret, non ad Dominum suum hostes duceret (14). Multi (15) servi dominis suis repente inimici extiterunt, et eos cum (16) illo quod habebant, hostibus (17) prodiderunt. Cui ergo commendas? Interim, inquis, servo (18) meo (19) commendo aurum meum (20). Aurum tuum (21) servo: animam tuam cui (22)? Commendo, inquis, Deo animam meam. Quanto melius (23) illi et aurum tuum, cui et animam tuam? An forte fidelis est in custodiendo animam tuam, et infidelis est in custodiendo pecuniam tuam? Non servat tibi, qui servat te? Fac ergo fidem. Servus agit ne tollat: numquid agit ne perdat? Tota fides ejus est ne te fraudet; fidem ejus attendis (24), et infirmitatem non attendis? Posuit, non latuit (25); venit alius (26), abstulit. Numquid hoc Christo quisquam facturus est? Pigritiam excute, consilium accipe: thesauriza in cœlo. Et quid dixi, pigritiam excute? quasi labor sit in cœlo thesaurizare: etsi labor esset, faciendum erat (27) et suscipiendus labor erat, et reponenda ea, quæ pro magno habemus in loco munito unde (28) ea nemo posset auferre. Non tamen dicit tibi Christus, in cœlo thesauriza (29), scalas quære (30), pennas apta (31), sed mihi in terra da, et ibi (32) servabo. In terra, inquit, mihi da, ideo veni (1) pauper hic esse, ut (2) tu ibi dives sis. Fac trajectitium (3). Times fraudatorem ne perdas (4). Quæris qui portet (5) quo migras? Christus tibi in utroque adest. Non (6) facit imposturam, sed facit (7) laturam. Sed Christum, inquis, ubi invenio (8)? Cum habeat fides mea, quod (9) audivi in Ecclesia; hoc didici, sic credidi, hoc Sacramento imbutus sum (10): sepultus est, resurrexit tertia die, post quadraginta dies ascendit (11) in Cœlum coram oculis Discipulorum suorum, sedet (12) in dextera Patris, in fine venturus est; quando hic enim invenio? cui dabo (13)? Noli satagere, totum audi, aut si totum audisti, totum dic. Scio quia hoc accepisti, suspensus est Christus in cruce, depositus est de ligno, positus est in sepulcro, resurrexit, ascendit in Cœlum (14); sed et illud legisti (15) quia cum ejus Ecclesiam Saulus persequeretur (16) superbiens, crudelis, anhelans cædes, et Christianorum sanguinem sitiens, cum sæviret, cum persequeretur litteras portans Damascum, ut quos inveniret hujus disciplinæ viros ac mulieres vinctos ad pœnas adduceret (*Act.* VI, 2) (17). Audisti quid declamavit, quem sedentem confiteris in cœlo? Recole (18) ergo quid dixit, quid audisti, quid legisti: *Saule, Saule, quid me persequeris* (19)? Paulus enim nec eum videbat, nec tangebat (20) et tamen dicebat ille: *Quid me persequeris?* Non ait: Quid persequeris familiam meam, servos meos, sanctos meos, adde honorem (21), fratres meos, nihil horum; sed quid ait? *Quid me persequeris* (22)? id est, membra mea, pro quibus in terra calcatis caput de cœlo clamabat; quia (23) et pro pede tuo, si calcetur in terra, clamat lingua tua; non calcas pedem meum, sed calcas me (24). Quid ergo dubitas cui des (25)? Qui dixit: *Saule, Saule, quid me persequeris?* ipse tibi dicit: Pasce me in terra (26): Saulus sæviebat, et (27) tamen Christum persequebatur. Sic et tu in terra eroga, et Christum (28) pascis. Nam istam quæstionem, qua moveris, prædixit ipse Dominus. *Com-*

meam? Quid dicis? Vides in terra locum ubi obruis? Video inquit. Bene satis: si securus.

(1) *Edit.* quare *pro* et.
(2) *Edit.* de Deo.
(3) *Edit.* *addit* da securus Deo. Ipsi te commenda, qui tibi pecuniam in cœlo servat; quia ipse et te in terra, quandiu vivis, gubernat. Pecuniam servare vis? serva.
(4) *Edit.* quomodo vis.
(5) *Edit.* custodem quam Christum.
(6) *Edit.* commenda ei pecuniam tuam.
(7) *Edit.* inquit.
(8) *Edit.* *addit* bene.
(9) *Edit.* *addit* o Christianum virum!
(10) *Edit.* servus tuus.
(11) *Edit.* auferet.
(12) *Edit.* et fugiet.
(13) *Edit.* numquid Christus hoc facturus est? Multi.
(14) *Edit.* Multi ad dominos suos servi repente.
(15) *Edit.* cum ipso auro hostibus tradiderunt.
(16) *Edit.* tradiderunt *pro* prodiderunt.
(17) *Edit.* servo *inquit* meo.
(18) *Edit.* *addit* novi fidem servi mei, ideoque commendo servo meo aurum.
(19) *Edit.* *addit* bene satis, præfers servum tuum.
(20) *Edit.* tuum commendas servo tuo.
(21) *Edit.* animam meam commendo Deo meo.
(22) *Edit.* o homo, illi.
(23) *Edit.* et te? Laudas fidem servi tui? Etiam ego novi fidem servi mei. Tota fides ejus est, ne fraudet, ne tollat.
(24) *Edit.* ecce posuit, et.
(25) *Edit.* invenit alius, et tulit.
(26) *Edit.* da Christo esurienti, thesauriza in cœlo. Numquid labor est in cœlo thesaurizare?
(27) *Edit.* ad ponendum pecuniam tuam in loco munito.
(28) *Edit.* nemo eam possit auferre. Cum tamen.
(29) *Edit.* dicit tibi.
(30) *Edit.* machinas liga, pennas.
(31) *Edit.* Hoc dicit mihi.
(32) *Edit.* et tibi in cœlo servo.

(1) *Edit.* ideo veni egere ego in terra.
(2) *Edit.* ut sis tu.
(3) *Edit.* Forte times.
(4) *Edit.* *aufert interrogationem, et addit* et quæris.
(5) *Edit.* qui migret.
(6) *Edit.* faciet.
(7) *Edit.* faciet insuper et laturam.
(8) *Edit.* invenio, inquit, in terra? Eum ibi invenio, ut dem illi? Cum.
(9) *Edit.* audio:
(10) *Edit.* passus est, mortuus, et sepultus.
(11) *Edit.* in cœlos.
(12) *Edit.* ad dexteram.
(13) *Edit.* *addit* ut ad eum deferat?
(14) *Edit.* vel legisti.
(15) *Edit.* *addit* an istud nunquam audisti.
(16) *Edit.* superbus.
(17) *Edit.* Non audisti quid ei clamaverit.
(18) *Edit.* Recole. Quid ergo dixit?
(19) *Edit.* Quem Paulus nec videbat.
(20) *Edit.* In cœlo clamat.
(21) *Edit.* vel fratres? nihil eorum dixit. Et quid dixit?
(22) *Edit.* ait, id est, membra mea. Pro.
(23) *Edit.* et si pedem tuum in terra calcet aliquis, lingua tua de capite clamat.
(24) *Edit.* dicis: Quid ergo?
(25) *Edit.* Qui dicis? Qui dixit Saulo: Quid me.
(26) *Edit.* in terra Saulus sæviebat.
(27) *Edit.* et Christum in cœlo tangebat.
(28) *Edit.* Christum in cœlo pascis.

movebuntur, et illi qui ad dexteram ponentur, et cum dixerit : Esurivi, et dedistis mihi manducare; respondebunt : Domine, quando te vidimus esurientem? et audient continuo : Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (*Matth.* xxv, 35) (1). Si ergo non vis dare, habes quod in te accuses, nam non habes quod excuses. De divitiis ergo (2) istis dicit tibi Dominus tuus : dedi consilium (3) saluberrimum : amas (4) eas? migra eas; et cum migraveris (5) sequeris. sequere eas interim corde (6) *Ubi enim est thesaurus tuus* (7), *illic erit et cor tuum* (8). Si terræ commendas thesaurum, in terra obruis et cor : cum autem in terra obrueris cor, erubesce (9) cum respondes, (quando audis *Sursum cor*) *habemus ad Dominum*. Dedi ego, inquit, salubre consilium (10) de divitiis tuis, si feceris, si audieris, si talis dives fueris, qualem describit Apostolus, ut non superbe sapias, neque speres in incerto divitiarum, facile tribuas, communices (11). Thesaurizes tibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendas veram vitam. Jam interroga (12) me, inquit Dominus tuus; ecce emigravi in cœlum quod habeo, sive totum erogando, sive quod remansit sic habendo tanquam non habeas, utens hoc mundo tanquam non utens. Tanti valet regnum cœlorum (1 *Cor.* vii) (13)? Ecce si feci hoc, tanti valet. Chare est? Charius valet. Non enim vere tale est ut tanti (14) valere debeat; in æternum vives. Qui omnes thesauros istos pro vita paucorum dierum dares, ibi verus dives eris, quia non egebis. Sed hoc agis cum esse dives vis, ne in terra egeas. Et ideo tibi exaggeras, et congeris densum lutum, quo graveris, quo premaris, quo siccato arctius concludaris (15). Ideo itaque ne egeas, quæris ad vectionem multa animalia, ad victum epulas copiosas, ad indumentum (16) pretiosissimas vestes. Ne vero multa habendo tu dives (17) et Angelus pauper, qui nec equo utitur, nec rheda vehitur, nec (1) implet apparatibus mensam, nec ei vestis texitur, quia luce (2) vestitur (3), disce veras divitias. Tu istas (4) habere vis, ut habeas unde (5) fauces mulceas, et ventrem impleas : ille te vere divitem facit, qui tibi donat ne (6) esurias. Hoc est non egere omnino, non esurire : Nam quantumvis habeas, cum venerit hora (7) qua prandeas, vel antequam ad mensam accedas, cum esuris (8) egenus es. Postremo (9) remotis epulis anhelas superbus. Non est expletio ista indigentiarum, sed fumus curarum (10). Vide quid cogitas de divitiis istis tuis augendis. Vide si facile dormis (11) cum cogitas vel ne perdas ubi servasti, vel ut augeas quod servasti. Divitias ergo invenisti, qui requiem invenisti. Cum vigilas, augmentum divitiarum cogitas; cum dormis, latrones somnias : in die sollicitus (12), in nocte pavidus, semper mendicus (13). Verum divitem te vult facere, qui tibi promittit regnum Cœlorum. Et (14) quanti putas empturus es illas veras divitias, illam veram (15) vitam, eamque æternam? Quid? Ideo veram putas quod tanti eam empturus es, quanti paratus fuisti emere paucos istos laboriosos, et miseros dies? Aliquid (16) plus valere debet quod (17) longe majus est. Et quid faciam, inquis (18)? Totum quod habui pauperibus dedi, et quod habeo cum indigentibus communico, quid plus possum (19)? Habes (20) plus, te ipsum; te habes plus; tu es de rebus tuis; tu addendus es. Attende consilium Domini tui (21) quod dedit diviti : *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus*. Et numquid dimisit eum posteaquam dixit hoc? Et ne se ille quod amabat perdere putaret (22), primo eum securum fecit, quia non perdidit, sed condidit : *Habebis*, inquit, *thesaurum in cœlo* (23). Sufficit hoc? Non. Et quid? *Veni, sequere me* (*Matth.* xix, 21) (24). Ama-

(1) *Edit.* si audieras hoc aperte dic : Nolo dare et non habes unde te excusare, sed voce tua te damnare.
(2) *Edit.* ergo tuis dicit.
(3) *Edit.* quid facias
(4) *Edit.* amas divitias. Amo, inquit. Ergo migra.
(5) *Edit.* migraveris eas, sequere eas.
(6) *Edit. addit* cum vivis : quia ubi fuerit thesaurus.
(7) *Edit.* ibi *pro* illic.
(8) *Edit.* Si autem in terra obruis cor tuum, erubesce.
(9) *Edit.* erubesce quia mentiris cum respondes quando audis sursum cor. Nam dicitur : Sursum cor, et continuo respondes : Habemus ad Dominum. Deo mentiris. Una hora in Ecclesia verum non dicis, Deo mentiris, quod semper [illegible] Deus. Habemus ad Dominum, et in terra obrutum habes cor, quia ubi fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum.
(10) *Edit.* si feceris de divitiis tuis, quod audisti, si talis dives fueris qualem Apostolus dicit, non superbe.
(11) *Edit.* ut thesaurizes
(12) *Edit.* interroga Deum, et Dominum tuum, et dic illi : [illegible], Domine, ecce [illegible] quod habeo sic habeo, tanquam si non habeam. Tanti valet
(13) *Edit.* quantum [illegible] meum? Charius valeat.
(14) *Edit.* tanti valeat. [illegible] Dominus tuus, quem interrogasti de [illegible] tuo, ad tempus victurus es et postea moriturus, [illegible] sed in æternum victurus es. Verus ibi dives eris ubi nunquam egebis.
(15) *Edit.* Nam ideo ad subvectionem multa animalia quæris, [illegible]; ad victum, etc.
(16) *Edit.* pretiosas
(17) *Edit.* Re vera tu multa habendo dives es, et Angelus meus pauper est, nihil habet, nec equo, etc.

(1) *Edit.* nec mensam honestis implet apparatibus.
(2) *Edit. addit* æterna.
(3) *Edit.* Disce o homo dives, veras divitias appetere.
(4) *Edit. addit* divitias.
(5) *Edit.* unde multum manduces, quia deficis.
(6) *Edit. addit* in æternum.
(7) *Edit.* hora quinta, antequam.
(8) *Edit.* esuris et deficis, quia miser es. Numquid Angelus sustinet? Absit, nec esuriem, nec defectionem habet Angelus.
(9) *Edit.* his epulis.
(10) *Edit.* cum cogitas de divitiis augendis, vide.
(11) *Edit.* Ni fallor, ubi divitias invenisti, requiem perdidisti.
(12) *Edit.* et in nocte.
(13) *In editione adest transpositio verborum in hoc commate.*
(14) *Edit.* et putas quia tanti empturus.
(15) *Edit.* veram et beatam vitam, quanti paratus es redimere istos miseros et laboriosos dies?
(16) *Edit.* multo plus.
(17) *Edit.* quod multo plus est, quia regnum cœlorum est.
(18) *Edit. addit* ecce sancte Episcope, monita tua audivi, consilio tuo parui, jussum Domini non sprevi, quod habui.
(19) *Edit.* [illegible]
(20) *Edit.* habes, adhuc temetipsum habes, tu ipse plus es, tu dees rebus tuis.
(21) *Edit.* [illegible]? Ecce, inquit. Quid mentiris? Non [illegible], ex una parte fecisti, ex alia nihil tetigisti. Audi quod jubet, vade, etc.
(22) *Edit.* quod pauperibus erogavit, securum eum reddidit [illegible]
(23) *Edit.* numquid sufficit.
(24) *Edit. dicit.* Amas et sequi vis eum; quis eum?

sti? sequi vis? Cucurrit, volavit; quære qua? nescio qua. O Christianum? nescis qua ivit Dominus tuus? Vis dico tibi qua eum sequaris? per pressuras, per opprobria, per falsa crimina, per sputa in faciem, per (1) alaparum, et flagellorum verbera, per coronam spineam, per crucem, per mortem. Quid piger es (2)? Sequi volebas, demonstrata est via. Et tu: quis illum sequitur? Erubesce, barbate (3). Fœminæ secutæ sunt, quarum hodie natalitia celebramus. Fœminarum Martyrum (4), Tuburbitanarum solemnitatem hodie celebramus. Dominus vester, Dominus noster, Dominus illarum, Dominus omnium, Redemptor vitæ nostræ, de via angusta, et aspera præcedendo stratam (5) fecit, stratam regalem, munitam (*a*), [et puram, in qua delectaret et fœminas ambulare, et adhuc piger es? Non vis fundere sanguinem pro tanto sanguine? hoc dicit tibi Dominus tuus: prior pro te passus sum; da quod accepisti, redde quod bibisti. Non potes tu? Potuerunt pueri, et puellæ; potuerunt delicati, et delicatæ; potuerunt divites, et magni divites, qui subito irruente tentatione passionis non retenti sunt copia divitiarum, nec capti hujus vitæ dulcedine, cogitantes illum divitem finientem divitias, et invenientem tormenta, et non suas divitias præmiserunt, sed eas potius in martyrio præcesserunt. Tantis exemplis præcedentibus piger es? Et tamen festa Martyrum celebras. Natalis est hodie Martyrum; præcedam, dicis, et forte cum meliore tunica. Vide qua conscientia, ama quod agis; imitare quod celebras; fac quod laudas. Sed ego non possum. Dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis (*Philip.* IV, 6). Ego, inquis, non possum; tu fontem ipsum noli timere: unde impletæ sunt illæ potes et tu impleri, si avidus accedas, si non quasi collis tumescas, sed quasi vallis humilieris, ut impleri merearis. Non ergo nobis dura sint, fratres, maxime his temporibus abundante (*b*) pressura: Contemptus est a Martyribus mundus cum floreret. Vere magna laude contemptus est florens, et amatur periens. Contempserunt illi flores ejus, et tu amplecteris spinas ejus. Si migrare piger es, vel domus ruinosa te terreat. Sed insultat tibi Paganus. Unde tibi insultat Paganus? Re vera tempus est ut insultet tibi Paganus, quia implentur prædicta Domini tui. Rectius tibi insultaret, si non implerentur quæ ille prædixit. Ille Deum negat, quem colis, tu ex his quæ patitur mundus, ostende veracem, et non contristatus prædictis, gaudeas promissis. Venit enim eo tempore, quo jam mundus, ætate vergente, quasi ita factus, ut finiendus, abundaturus erat cladibus, et calamitatibus, et angustiis, et molestiis. Ad solatium tuum venit qui tunc venit; ne deficeres in pressuris vitæ pereuntis, atque transeuntis, promisit alteram vitam. Antequam mundus his afflictionibus, et calamitatibus laboraret, missi sunt Prophetæ; missi sunt servi ad ægrotum istum grandem, ad genus humanum, quasi unum hominem languidum ab Oriente usque ad Occidentem distentum, et jacentem; misit Medicus potens servos suos. Ventum est ut tales accessiones venirent ægroto huic, in quibus multum laboraturus erat. Et ait Medicus: Multum laboraturus est iste ægrotus, ego sum necessarius. Jam stultus ægrotus dicat Medico: Domine, laboro ex quo venisti: Stulte non laboras de eo, quia veni, sed, quia eras laboraturus, veni. Compendio igitur, fratres, quid multa dicimus? *Verbum consummans breviavit Dominus super terram* (*Rom.* IX, 28). Bene vivamus, et pro bona vita nostra bona terræ transeuntia non speremus (*a*). Vilis merces est bonæ vitæ terrena felicitas; non tanti valet quod hic bene vivis, quanti valet quod hic concupiscis; quamvis talia concupiscendo nec bene vivis, si vis mutare vitam, muta concupiscentiam. Servas fidem Deo, et ideo ut in terra sis felix; et hoc tibi est totum. Quare servas fidem Deo? fides tua tanti valet? tanti illam æstimas? sic illam adducis? si aliquid venale habeas in terra, et cum emptore paciscaris, tu charius pretium dicis, ille vilius; tanti valet, inquis, quoniam quod vendis exaggeras; et ille: Non valet tanti, sed tanti; et dat sibi minus pretium, volens vilius emere. Dominus Christus corrigit te. Dicis tu Domino tuo Christo: Domine, servo tibi fidem, et tu da mihi in terra. Stulte, non tanti valet quod vendis; erras, nescis quod habes. Servas fidem, et quæris terram? Plus valet fides tua, quam terra, nescis illam appretiare. Ego novi quanti valeat, qui tibi donavi; tanti valet quantum est tota terra; adde terræ et cœlum: plus valet. Et quid est plusquam terra, et cœlum? Ille qui et terram fecit, et cœlum. Conversi ad Dominum (*b*).]

SERMO IV.

De Natali Domini.

Sermonem num. 189 *Tom.* V. *Maurini dolent nusquam vidisse in MS. ut loca minus integra, vel male sarta reficerent. Eumdem in integritatem suam restitutum exemplavi a septem Codicibus, quorum tres sunt antiqua lectionaria, quibus in officii recitatione solemni Monachi utebantur in choro, quos inter præstat Codex num.* 106. *elegantissime exscriptus manu propria Leonis Ostiensis, qui epocham, et nomen suum apposuit, et Codicem figuris ornavit. Duo alii Codices sunt Breviaria characteribus latinis sæculi XIV. ante ætatem*

(*a*) Vide Serm. 235, n. 1 et mutilam periodum restauratam agnosces.

(*b*) Ingruente prima persecutione Vandalica, sermonem habitum duco post annum 427. Vide Serm. 296 a n. 6 ad 11. Sed ibi de urbis Romæ vastatione, hic Africam ipsam vexatam dicit.

(1) *Edit.* per alapas, et flagellorum.

(2) *Edit.* ecce demonstrata est tibi via. Sed dura est, inquis, via; quis per istam illam sequatur?

(3) *Edit. addit* erubesce: a virtute vir diceris.

(4) *Edit.* Suburbitarum, in *animadversione autem* Suburbitanarum *ex Sirmondo.*

(5) *Edit.* stratam eam vobis fecit, stratam, securam, munitam. Christus Dominus noster, qui regnat in sæcula sæculorum. Amen. *sicque explicit sermo.*

(*a*) In Epilogum arctissime cum reliquo Sermone connexum, ejusque perficientem integritatem.

(*b*) Sermones editi varias post hæc verba *Conversi ad Dominum* subjiciunt clausulas; anceps ergo est, qua potius usus fuerit Augustinus, quoties nihil insuper additur. Vide Serm. 67, 100, 141, etc.

Urbani V. nam Psalmos ex editione Romana legunt, non ex Gallicana, quam ille Pontifex Cassinensibus præscripserat. Reliqui duo continent sermones diversorum, sicque etiam inscribuntur. In his vero septem Codicibus una et constans est sermonis lectio, unaque inscriptio, quæ cum Maurina editione concordat. Bibliotheca Medicæa Laurentiana monet extare in Cod. 1. Plut. XIV. hunc eumdem sermonem integrum, ut in nostris Codicibus.

SANCTIFICAVIT nobis (1) istum diem dies, qui fecit omnem diem, de quo Psalmus (2) cantat (*a*) *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra; cantate Domino, et benedicite* (3) *nomen ejus* (*Psal.* XCV, 1, 2). (4) bene nuntiate de die in diem salutare ejus. Quis est iste dies de die, nisi Filius de Patre, lumen de lumine. Sed dies ille (5) qui genuit diem, qui de Virgine nasceretur hoc die. Dies ergo ille non habet ortum, non habet occasum. Diem dico Patrem Deum. [Non enim esset Jesus dies de die, nisi esset et Pater Dies.] Quid est dies nisi lumen? non oculorum carnalium, non lumen, non lumen commune hominibus (6), et pecoribus, sed lumen quod Angelis lucet, lumen cui videndo corda purgantur. Transit enim ista nox, in qua modo vivimus, in qua nobis accenduntur lucernæ Scripturarum, et veniet illud, quod in alio Psalmo canitur (*b*) : *Mane astabo tibi, et contemplabor te* (*Id.* v, 5). Dies ergo ille Verbum Dei, dies, qui lucet Angelis, dies, qui lucet in illa Patria, unde peregrinamur, vestivit se carne, et natus est de Maria Virgine. Mirabiliter natus est. Quid mirabilius Virginis partu (7)? Concepit et virgo est? parit et virgo est. Creatus est enim (8) de illa quam creavit, et attulit ei fœcunditatem, non corrupit (9) integritatem. Maria unde? ex Adam. Adam unde? de terra (10). Si Adam de terra, et Maria de Adam, ergo et Maria terra. Si (11) Maria terra, agnoscamus quod cantamus : *Veritas de terra orta est.* Quale nobis beneficium præstitit (*c*), *Veritas de terra orta est? et justitia de cœlo prospexit* (*Id.* LXXXIV, 12). *Judæi enim*, sicut dicit Apostolus, *ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (*Rom.* x, 3). Unde potest homo esse justus? a semetipso? Quis pauper sibi dat panem? quis nudus cooperitur, nisi acceperit vestem? [Justitiam non habebamus; peccata hic sola erant.] Unde justitia? quæ justitia sine fide? *Justus enim ex fide vivit* (*Id.* I, 17). Qui sine fide se dicit justum, mentitur (1). Quomodo non mentitur in quo non est fides? si vult verum dicere convertat se ad veritatem. Sed (2) longe erat. *Veritas de terra orta est.* Dormiebas, venit ad te; stertebas, excitavit te; viam tibi fecit per se, ne perderet te. Ergo (3) quia veritas de terra orta est, Dominus noster Jesus Christus de Virgine natus est; *Justitia de cœlo prospexit* (4), ut haberent homines justitiam non suam, sed Dei. Quantam dignationem! Qualis præcessit indignatio! Indignatio quæ præcessit? Mortales eramus, peccatis (5) premebamur, pœnas nostras portabamus. Omnis homo, quando nascitur, inchoat a miseria. Noli quærere prophetantem; interroga nascentem, et vide flentem. Cum (6) ergo ista esset in terra magna Dei indignatio, qualis subito facta est dignatio? *Veritas de terra orta est.* Creavit omnia, creatus est inter omnia; fecit diem, venit in diem; erat ante tempora, signavit tempora. Dominus Christus in æternum sine initio apud Patrem (7); [et tamen hodie quære quid est. Natalis est. Cujus? Domini. Habet Natalem? Habet. In principio Verbum, Deus apud Deum, habet natalem? Habet.] Nisi haberet ille humanam generationem, nos non perveniremus ad divinam regenerationem : natus est, ut renasceremur. Nemo dubitet renasci, Christus natus est : generatus est, non regenerandus. Cui enim necessaria erat regeneratio, nisi cujus est damnata generatio? Fiat itaque in cordibus nostris misericordia ejus. Portavit eum Mater in utero, portemus (8) in corde; gravidata est Virgo incarnatione Christi, gravidentur pectora nostra fide Christi; peperit (9) Salvatorem, pariamus laudem. Non simus steriles; animæ nostræ fœcundæ sint Deo. Generatio Christi a Patre sine Matre (10); generatio Christi a Matre sine Patre : ambæ generationes mirabiles. Prima generatio æterna, secunda temporalis. [Quando natus est de Patre? Quid est quando? Quæris ibi quando, ibi, ubi non invenies tempus? Noli ibi quærere quando. Hic quære quando : Quando de Matre bene quæris. Quando de Patre non bene quæris; natus est, et non habet tempus;] natus est æternus de æterno, coæternus. Quid miraris? Deus est. Fit consideratio Divinitatis, et perit causa admirationis, [Et quando

(*a*) Versio Itala habet : *Cantate Domino, benedicite nomen ejus, bene nuntiate diem de die salutare ejus.* Ideirco Maurini opinati sunt hunc Psalmi versum a Mss. ad hanc lectionem restitui posse. At Codices nostri conjecturæ illi stabiliendæ non sufficiunt. Sed annotat Cl. Sabatier in sua veteri versione Bibliorum, semel tantum usum fuisse Augustinum lectione illa, cæteris autem in locis semper scripsisse *de die in diem*, vel *de die in die*.

(*b*) Singularis prorsus hic locus. Licet enim in Psal. 56, 58, 148, et in Tract. 54 in Joan. legatur : *Mane astabo tibi, et contemplabor*; hic tamen solum additur pronomen *te*.

(*c*) Diversa interpunctio in editis : [illegible] interrogatio.

(1) *Edit. addit* Fratres.
(2) *Edit.* canit.
(3) *Edit.* nomini.
(4) *Edit.* benedicite.
(5) *Edit.* hic ergo genuit diem qui de Virgine natus est hodie.
(6) *Edit.* cum *pro* et.
(7) *Edit.* concipit.
(8) *Edit.* de ea.
(9) *Edit. addit* ejus.
(10) *Edit. legitur* : Si Maria de Adam, et Adam de terra, ergo, etc.
(11) *Edit.* si autem.

(1) [illegible] quoniam mentitur.
(2) *Edit.* Longe enim veritas est. Dormiebas, venit ad te, [illegible] somno, excitavit te.
(3) *Edit.* Ergo veritas de terra orta est, quia Christus de Virgine natus, etc.
(4) *Edit.* ut per justitiam homines resipiscerent qui per injustitiam desipuerunt. Mortales, etc.
(5) [illegible]
(6) *Edit.* hæc esset.
(7) *Hæc omnia desunt in editis, pro quibus hoc solum habetur* : [illegible] Verbum, qui nisi, etc.
(8) *Edit.* et nos in corde.
(9) *Edit. addit* Virgo.
(10) *In editione pro verbis* Generatio Christi *habetur*, etc.

dicimus, natus est de Virgine; magna res! miraris? Deus est; noli mirari :] transeat admiratio, (1), accedat laudatio. Fides adsit; crede (2) quia factum est. [Si non credideris illud factum est, tu remanes infidelis. Dignatus est homo fieri, quid quæris amplius?] Parumne pro te humiliatus est Deus? Qui Deus erat, homo factus est; angustum erat diversorium, involutus pannis in præsepe positus (3) : audistis cum Evangelium legeretur. Quis non (4) miretur. Ille, qui mundum (5) implebat, in diversorio locum non (6) inveniebat; in præsepe positus (7) cibaria nostra factus est. Accedant ad præsepe duo animalia, duo populi (8) : agnovit enim bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. Attende ad præsepium; noli erubescere (9) esse jumentum Domini. Christum portabis, non errabis (10); ambulans per viam, [sedet supra te via. Meministis asellum illum adductum ad Dominum? Nemo erubescat, nos sumus.] Sedeat supra nos Dominus, et quo vult nos (11) vocet. Jumentum ipsius (12) sumus, ad Jerusalem (13) imus. Ipso (14) sedente non (15) premimur, sed elevamur; ipso ducente non (16) erramus, ad illum imus, per illum imus, non perimus.

SERMO V.

Habitus Carthagine ad (a) Mensam B. Cypriani sexto Idus Septembris de eo, quod Apostolus ad Galatas dicit : Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, etc.

Non adhuc vulgati sequentes sermones classem alteram constituentes nunc primum lucem aspiciunt, habituri, ut opinor, vindices quotquot in Augustini lectione tantisper versati fuerint. Primum hunc exscripsi ex cod. 17, de quo supra, eumdemque signavi titulum quem in cod. præfert. In bibliothecis editis non reperi, eumque si adamaveris inserere sermonibus Editionis Maurinæ, præpones serm. 164. Ex hoc fonte hausisse Florum sententias ad priores versiculos capit. 6. epistolæ ad Galatas explanandos ipsius commentarium legentibus patet. Maurini sermonem hunc ignorantes ex laudato serm. 164 easdem transtulisse Florum censuerunt; sed ibi de proprio et alieno onere ferendo tantum agitur, hic autem sex priores versiculi exponuntur, et Flori commentarium ab hac expositione non abhorret.

I. Recolite commemorantem Epistolæ apostolicæ lectionem : *Fratres*, inquit, *si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens te ipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis Legem Christi. Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semetipso tantum habebit gloriam, et non in altero. Communicet autem qui catechizatur verbum ei, qui se catechizat in omnibus bonis. Nolite errare, Deus non subsannatur; quod enim seminavit homo, hoc et metet; quia qui seminaverit in carne, ex carne metet corruptionem; qui autem seminaverit in spiritu, de spiritu metet et vitam æternam. Bonum autem facientes non infirmemur; tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei (Galat.* VI, 1, *et seqq. juxta Italam versionem).* Huc usque recitatum est de Epistola Pauli : huc usque vobis tanquam lector fui. Sed, fratres mei, si intellectus est lector, cui rei necessarius est disputator? Ecce audivimus, intelleximus, faciamus et vivamus. Et quid opus est vestram onerare memoriam? tenete ista et inde cogitate. An forte movet aliquem vestrum quomodo intelligendum sit quod ait : *Invicem onera vestra portate*, et paulo post ait : *Unusquisque proprium onus portabit?* Dicitis enim in cordibus vestris qui tamen hoc advertistis : Quomodo invicem onera nostra portamus, si unusquisque proprium onus portabit (*b*)? si invicem onera nostra portamus? Fateor, quæstio est. Pulsate, et aperietur vobis : pulsate intendendo, pulsate studendo, pulsate etiam pro nobis, ut aliquid dignum vobis dicamus, orando: ita pulsantes adjuvatis nos, et cito ista quæstio soluta erit. Utinam quam cito solvetur, tam efficaciter quisque quod intellexerit operetur? In pondere infirmitatis *Invicem onera nostra portamus : in ratione pietatis unusquisque proprium onus portabit.* Quid est quod dixi? Omnes homines quid sumus nisi homines, ac per hoc infirmi, et qui omnino sine peccato non sumus? In hoc enim *Invicem onera nostra portamus.* Si enim tædium passus fueris ad peccatum fratris tui, et ille ad tuum, negligitis invicem, et facitis vere grande peccatum. Si autem quod ille non potest toleras tu, et quod tu non potest toleret ille, invicem onera vestra portatis, et quia invicem onera vestra portatis, impletis legem sacratissimam charitatis. Ipsa est enim Lex Christi; lex charitatis est Lex Christi. Ideo venit quia nos amavit, et non erat quod amaret, sed amando amabiles fecit. Audistis quid sit, *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis Legem Christi.* Quid est ergo *Unusquisque proprium onus portabit?* Unusquisque pro peccato suo rationem reddet; de peccato alieno nemo redditurus est rationem. Habet quisque causam suam; Deo redditurus est rationem suam. Sed et ipsi Præpositi, qui rationem reddunt de gregibus Christi, de peccato suo rationem reddunt, si

(*a*) Quæ fuerit Carthagine B. Cypriani mensa videsis in serm. 310. n. 2.

(1) *Edit.* ascendat.
(2) *Edit.* quod *pro* quia.
(3) *Edit.* positus est.
(4) *Edit.* admiretur.
(5) *Edit.* implet.
(6) *Edit.* invenit.
(7) *Edit.* cibus noster.
(8) *Edit.* cognovit.
(9) *Edit.* Dei esse jumentum.
(10) *Edit.* ambulans per viam, sedet super te.
(11) *Edit.* dirigat *pro* vocet.
(12) *Edit.* simus.
(13) *Edit.* eamus.
(14) *Edit.* insipiente.
(15) *Edit.* opprimemur.
(16) *Edit.* errabimus, per ipsum ad ipsum eamus, ut cum nato hodie puero in perpetuum gaudeamus.

(*b*) Fortasse abundat in Codice hæc altera interrogatio.

neglexerint de gregibus Christi. Ergo, fratres, *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, quicumque estis qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis*. Et si clamas, intus ama : hortaris, blandiris, corripis, sævis ; dilige et quidquid vis fac. Non enim pater odit filium ; et tamen pater, si opus est, verberat filium, incutit dolorem ut tueatur salutem. Hoc est ergo *In spiritu lenitatis :* si enim *Præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto* et dixeris : Non ad me pertinet ; et dixero tibi : Quare ad te non pertinet? et responderis mihi : *Quia unusquisque proprium onus portabit :* respondebo tibi : Certe libenter audistis, et intellexistis : *Invicem onera vestra portate. Ergo si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto*, tu qui spiritualis es, instrue hujusmodi in spiritu lenitatis. De peccato quidem suo ipse redditurus est rationem, quia *Unusquisque proprium onus portabit :* sed tu vulnus illius si neglexeris, de peccato negligentiæ tuæ malam redditurus es rationem : ac per hoc si invicem onera vestra non portaveritis, malam rationem habebitis in eo quod *Unusquisque proprium onus portabit.* Facite illud ut invicem onera vestra portetis, et parcit vobis Deus quod unusquisque proprium onus portabit. Si enim portabis onus alterius, quando præoccupatur in aliquo delicto, ut in spiritu lenitatis instruas eum, venies ad eum locum ubi audisti : *Unusquisque proprium onus portabit :* et bona conscientia dicis Deo : *Dimitte nobis debita nostra.* Ergo, fratres, mementote *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto*, non transeuntes accipias, homo : potuit enim dicere : Si præoccupatus fuerit quispiam, si præoccupatus fuerit quicumque. Non hoc dixit, sed dixit, homo. Valde autem difficile est, ut non in aliquo delicto præoccupetur homo; quia quid est homo? Sed spirituales isti, quos admonuit, ut in lenitate instruant eum hominem, qui delicto fuerit prœoccupatus, forte dicebant in cordibus suis : Portemus onera eorum qui præoccupantur delictis, quia nos non habemus quid in nobis ipsi portare possint. Audi, quia non debes esse securus, sequentia verba : *Vide, intendens te ipsum, ne et tu tenteris.* Ne superbirent spirituales, ne se extollerent ; quamquam si sunt spirituales non se extollent ; timeo ne propterea se extollant, quia carnales sunt ; tamen attendat et spiritualis, ne et ipse tentetur. Numquid enim quia spiritualis est, homo non est? numquid quia spiritualis est, non portat corruptibile corpus quod aggravat animam (*Sap.* IX, 15)? Numquid quia spiritualis est, finivit hanc vitam, quæ *Tota tentatio est super terram* (*Job*, VII, 1, *juxta Italam*)? Ergo bene illi dictum est, omnino bene : *Intendens te ipsum, ne et tu tenteris.* Et cum admonuisset illos, id est, spirituales, intulit continuo generalem illam sententiam : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis Legem Christi.* Quid est alter alterius? Carnalis portet onus alterius carnalis ; Spiritualis portet alterius spiritualis : *Invicem onera vestra portate ;* peccata vestra invicem nolite negligere : apud quos fiducia est vobis, arguite ; apud quos arguendi fiducia non fuerit, admonete (2 *Cor.* VII, 4) ; et si hoc necesse est, ne quisquam peccet, orate, rogate. An forte humiliavi vos, quia dixi, rogate? Apostolum audite : *Præcipientes autem*, inquit, *et rogamus, ne in vacuum gratiam Dei suscipiatis* (*Id.* VI, 1, *ex Itala*). Medicus si vires invenerit in ægroto, corripit ; si autem vires non invenerit, et timet ne sub amaritudine correctionis forte deficiat, supplicat, rogat ut audiat, faciat, et vivat. Constat ergo propter hoc dixisse Apostolum, *Invicem onera vestra portate ;* quia spiritualem admonuerat, et dixerat : *Intendens te ipsum, ne et tu tenteris ;* ne tantum sibi arrogaret iste spiritualis, ut putaret se non habere onus, quod debeat ab altero supportari. Audi ipsum rursus propter typhum, propter tumorem, propter inflationem, audi ipsum iterum : *Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit.* Non potuit dici melius, *Se ipsum seducit.* Non in omnibus diabolus est accusandus ; aliquando enim ipse homo diabolus suus est. Cur enim cavendus est diabolus? Nempe ideo ne te seducat. Nonne ergo tu ipse es diabolus tuus, quando te ipsum seducis? Quid deinde? *Opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semetipso tantum habebit gloriam, et non in altero.* Quando facis aliquid boni, si propterea tibi placet, quia laudat te alter ; si autem alter te hinc non laudaret, in faciendo opere bono deficeres destitutus vocibus laudatoris : in altero habes gloriam, non in te ipso. Si laudat, facis ; si forte bonum opus tuum displicuerit homini stulto, non facis. Nonne vides homines res suas effundentes histrionibus, et nihil pauperi porrigentes, quam multorum ore laudantur? Numquid ideo bonum est quod faciunt quia laudantur? Expergiscere tandem : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.* Omnes acclamastis, quia Scripturam sanctam, unde testimonium commemoramus, nostis. Audiant et qui nesciunt. Scriptura sancta dixit, Scriptura sancta prædixit, quoniam *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui inique gerit, benedicitur* (*Psal.* IX, 24). Modo jam si laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicitur, quære laudatores. Dilanient te desideria mala? fac iniquitates quotidie ad explenda desideria tua, et quære laudatores. Mihi crede, non invenis, nisi adulatores, aut seductores. Quomodo seductores, quomodo adulatores? Debeo verborum meorum reddere rationem. Adulatores sunt qui sciunt te male facere, et tamen laudant ; qui vero ideo te laudant malum facientem, quia bonum putant esse quod facis, non sunt adulatores, quia ex animo laudant, sed sunt seductores, quia ad illa mala facienda te suarum laudum frequentatione seducunt, et respirare non sinunt : is enim in auras manes, putas bonum esse quod facis ; præcipitas bona tua ; exinanis domum tuam ; nudos relinquis filios tuos : laudes illæ insanum fecerunt ; curris, manus moves, favores accipis, ad os ponis, fundis domum, et colligis ventum. Quomodo, inquis, sunt isti seductores mei qui me ex animo laudant? Ideo sunt seductores tui, quia

prius errando fuerunt et sui. Itane vero scalas ad te ponere laborabit, ut non te seducat, qui se ipsum seducit? Ergo *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur.* Cave talem laudatorem, vita hujusmodi benedictorem. Imo tu bonum fac. Sed inquies, displicebo tali illi, si fecero : et displice illi, et place Deo. Si enim illi displicueris et Deo placueris, in te ipso habebis gloriam, et non in altero. Sed detrahunt mali bonis, et amatores hujus sæculi maledicunt contemptoribus sæculi, dicunt opprobria, quærunt quid reprehendant ; mox ut aliquid mali dictum fuerit, continuo credunt ; si aliquid boni dictum fuerit, credere nolunt, et turbatur cor tuum, ut deficias in bono faciendo, quia non est inventus laudator, vel adulator, vel deceptor. Et non tibi sufficit testimonium conscientiæ tuæ? In theatro pectoris tui, sub oculis Dei quare turbaris : obsecro te, quare turbaris? Quia multa dicuntur de me mala. Hoc dicis? non turbareris in navi cordis tui, nisi Christus dormiret (*a*). Audisti cum Evangelium legeretur : *Irruit magna tempestas, et navis turbabatur, et operiebatur fluctibus;* quare? quia *Christus dormiebat* (*Matth.* VIII, 24). Quando dormit Christus in corde tuo, nisi quando oblivisceris fidem tuam? Fides Christi in corde tuo tanquam in navi Christus est. Audis opprobria, fatigaris, turbaris : dormit Christus. Excita Christum, excita fidem tuam. Habes quid facias vel turbatus : excita fidem tuam, evigilet Christus, et loquatur tibi : turbant te opprobria? quæ non ego prior audivi pro te? Hoc tibi dicit Christus, sic te alloquitur fides tua. Audi illam, et vide quia si te alloquitur an forte oblitus es, quia *Pro nobis passus est Christus* (I *Petr.* II, 21)? et antequam pro nobis tanta mala pateretur, audivit opprobria? Dæmonia ejiciebat, et dicebatur ei : *Dæmonium habes* (*Joan.* VIII, 48). De illo per Prophetam dictum est : *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me* (*Psal.* LXVIII, 12). Excita ergo Christum, et dicet tibi in corde tuo : *Cum vobis detraxerint homines et dixerint omne malum adversum vos propter me, gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis* (*Matth.* V, 11, *ex Itala*). [Crede quod dictum est, et fit in corde tuo tranquillitas magna.] Si ergo *Putat se esse aliquid homo, cum sit nihil, se ipsum seducit; opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semetipso gloriam habebit, et non in altero.* Sive laudet, sive reprehendat, tu in temetipso habes gloriam, quia gloria tua Deus tuus est in conscientia tua, et eris similis virginibus sapientibus, quæ tulerunt oleum secum in vasis, ut non in altero haberent gloriam, sed in se ipsis (*Matth.* XXV, 8). Nam illæ, quæ non tulerunt oleum secum, mendicaverunt ab ipsis, et extinctæ sunt lampades earum et dixerunt : *Date nobis de oleo vestro.* Quid est, *Date nobis de oleo vestro* (*b*) nisi, laudate opera nostra, quia non nobis

(*a*) Ad cognoscendam liturgiam Carthaginensem vide eo die lectum fuisse de capite 6. Epistolæ ad Galat., et de cap. 8 Evang. Matth.

(*b*) Hunc eumdem Matthæi locum sæpe de inani gloria interpretatus est S. Doctor. Vid. enarr. in Psal. 140. n. 13.

sufficit conscientia nostra? Quod obscurum videbatur in apostolica lectione, sicut Dominus donavit, exposui. Cætera plana sunt, non quærunt expositionem, sed factorem. Ut autem quod audivimus faciamus, ipsum rogemus, sine cujus adjutorio facere nihil boni poterimus, quoniam ipse dixit suis Discipulis : *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 15). Conversi ad Dominum, etc.

(*a*) *Et post Sermonem.*

Quia plebs postulavit ut ante diem Natalis beati Cypriani non proficisceretur, adjecit : Vere dico Charitati Vestræ, quia nostrum desiderium, et querelas etiam per litteras ferre non possumus; sed quia hoc, quod petitis, jam jussit et sanctus Senex, sic concludo sermonem : Natalis beati Cypriani jam propinquat; propter eam solemnitatem in me retinendo violenti esse voluistis; ergo qui verbo studemus, bonum est ut etiam corpore jejunemus.

SERMO VI.

(*b*) *De pluribus Martyribus.*

Ex Cod. n. 12, *cui titulus* Sermones Augustini et aliorum, *prodit hic Sermo Augustini quidem nomine insignitus, et genuinis ejusdem fœtibus permixtus. In bibliothecis editis, quas adire licuit, nulla occurrit sermonis istius memoria. In Maurina editione collocabis post sermonem* 326. *Exordium, et sententia in eo posita iterantur serm.* 286, *et fere iisdem verbis. Vide etiam serm.* 328, *n.* 2, *post medium.*

Martyrum nomen græcum est, latine testes dicun-

(*a*) Hujusmodi additiones frequentes sunt in sermonibus editis. Prima autem verba sunt alicujus notarii, vel exceptoris. Porro ex hoc loco confirmatur, quod Possidius in Augustini vita testatus est, sæpe Episcopos, et populum, apud quos S. Doctor diversabatur, non solum fuisse deprecatos, sed eum insuper ad sermocinandum adegisse : quod eximium argumentum est probatissimæ scientiæ, florentisque famæ illius inclyti.

(*b*) Licet sermonis inscriptio sit indiscriminatim *de Pluribus Martyribus*, certos tamen hic laudari Martyres constat ex actorum lectione, quæ præcessisse dicitur his verbis : « Quando sanctorum passio legebatur. » Arbitror autem hic locutum fuisse Augustinum de Martyribus Carthaginensibus, quorum meminit in Breviculo Collationis diei tertiæ c. 17 ubi hæc leguntur : « Confitebantur in passionibus suis se collectam, et Dominicum egisse. » Eos XLVIII. fuisse narrant Optatus Milevitanus, Baluzius, et Ruinartus, et martyrium subiisse pridie Idus Februarii an. 304. Et revera collectæ hic exprobrantur a judice veluti unica reatus causa, easque Martyres cum gratiarum actione se peregisse fatentur. Vix autem credibile est nullum sermonem habuisse Augustinum de his Martyribus tota Africa celebratissimis, cum Carthaginense Calendarium recenseat quinque distinctas istorum solemnitates, quibus deinceps et sexta accessit postquam Justinianus Imperator in suis ædibus templum extruxit inclytæ Virgini Primæ, ut refert Procopius (de ædific. a Justinian. extruct. 6), quam inclytam Baronius ex his Martyribus unam fuisse tenet. In editis autem huc usque collectionibus desiderabatur aliquis sermo de his Martyribus, quem duo Codices Cassinenses 12 et 17 servabant, Carthagine fortassis habitum, ubi celebrior eorum memoria compulit Augustinum, ut peculiari coercitione moneret fideles, ne in ebrietates, et comessationes diffluerent nimia gestientes lætitia. Sic enim dicendi finem fecit : « Celebremus Martyrum dies, honorando Martyrum passiones, non amando potiones; » quod etiam fere similibus verbis in solemnitatibus Divi Cypriani Carthagine monuit, et in festivitate viginti Martyrum Hippone Regio celeberrima. Porro ubi res ista se habeat, falsitatis arguendus erit Collector Donatista apud Optatum,

tur : si ergo testes sunt, pro testimonii sui veritate tanta perpessi sunt. Serviebat veritas Deo, mentiebatur iniquitas sibi. Sic enim scriptum est; corpus Christi loquitur in Psalmo, quod est Ecclesia *Et surrexerunt mihi testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi* (*Psal.* xxvi, 12). Testes et testes; testes iniqui, et testes justi; testes diaboli, et testes Christi. Utriusque testis genus vidimus, expectavimus, audivimus cum beatorum Martyrum, quorum dies solemnitatis agitur, passio legebatur. Interrogati, responderunt collecta se egisse, quia Christiani essent. Hoc est testimonium veritatis. Judex dicebat : Quoniam de scelere confessi estis. Hoc est testimonium iniquitatis. Prædicabatur Deus, et vocabatur scelus. In prædicatione Dei obediebat veritas Deo; in appellatione sceleris mentiebatur iniquitas sibi. In ipsos enim quod dicebat, revertebatur, et falsum scelus vero scelere damnabatur. Non faciebant scelus Martyres nostri; non faciebant scelus Christi Martyres congregando se in collecta ad laudandum Deum, ad audiendam veritatem, ad sperandum Regnum Cœlorum, et contemnendum præsens nequissimum sæculum. Non faciebant isti scelus. Hæc pietas vocatur. Hujus rei nomen religio est. Hujus rei nomen devotio est. Hujus rei nomen verum testimonium est. Quod ergo scelus faciebant qui de pietate confessos insuper occidebant? Illum et illum, ait judex iniquitatis, testis falsitatis, illum et illum et illum gladio animadverti placet. Ecce scelus. Audi et vocem pietatis : Deo gratias, dixit testimonium primus (*a*). Primus clausit testimonium victoria perpetua. Credo quod advertit Charitas Vestra, quando Sanctorum passio legebatur, qui primus confessus est; primus vocabatur ante novissimum; victoria in fine perpetua. O victoria sine labe! o finis sine fine! Quid est enim victoria perpetua, nisi victoria sine fine? Hoc est vincere carnis illecebras, vincere perversi judicis minas, vincere corporis dolorem, vincere vitæ amorem. Dicam si potuero, Domino adjuvante, fratres mei, quod sentio : in sanctis Martyribus amor vitæ amore victus est vitæ. Qui acclamastis, intellexistis, sed propter eos qui non intellexerunt, patimini me qui intellexistis, paulisper aperire quod dixi. Hoc dixi : in sanctis Martyribus amor vitæ amore victus est vitæ. Amando vitam contempserunt vitam. Quis amando argentum contemnit argentum? Quis amando aurum contemnit aurum? Quis amando prædia contemnit prædia? Nemo contemnit quod amat. Invenimus Martyres, qui amaverunt vitam, et contempserunt vitam. Non pervenirent ad illam, si non calcarent illam. Noverant quod agebant, qui erogando acquirebant. Ne putetis eos, charissimi, consilium perdidisse, quando vitam amabant, et vitam contemnebant; non consilium perdiderunt. Semina spargebant, et messem quærebant. Video agricolæ consilium, et cognosco in Martyribus sapientiam. Agricola amando triticum spargit triticum (*a*). Qui nescis quid faciat seminator, forte corripies illum, et dicis : Quid agis, insane? quod tanto cum labore collegisti, profers, spargis, ab oculis tuis aufers, in terram projicis, insuper obruis? Respondet tibi : Amo triticum, ideo projicio triticum; si non amarem, non projicerem; crescat volo, non pereat. Ecce quod fecerunt Martyres nostri incomparabiliter sapientiores agricolis. Pauca enim grana spargunt seminatores, et colligunt multa messores. Sed et quod spargunt, et quod colligunt habet finem. Quod spargitur non est multum, multum est quod colligitur, tamen utrumque finitur. Et nolebatis ut Martyres nostri spargerent vitam quandoque mortem finiendam, ut acciperent vitam, quæ non habet mortem? Boni fœneratores, boni seminatores, qui multiplicat Deus est. Ipse multiplicat et in agro fruges; ipse quidquid de terra gignitur nutrit. Grana multiplicare Deus potest, Martyres suos servare non potest? Ecce dico vobis, audite quod audierunt. Audistis et vos modo cum Evangelium legebatur; quid eis promissum sit, accepistis : (*b*) *Tradent*, inquit, *vos in conciliis, et in synagogis suis ; flagellabunt vos, et ex vobis occident : dico autem vobis : Capillus de capite vestro non peribit, et in vestra patientia possidebitis animas vestras* (*Matth.* x, 19; *et Luc.* xxi, 18, 19). Possidebitis, et non perditis (*c*). Nemo enim ibi persequitur inimicus; nemo moritur amicus. Ibi eritis ubi perpetuus dies non habet hesternum præcedentem, nec crastinum consequentem. Ibi eritis boni fœneratores, quo vos diabolus sequi non potest. Forte ad tempus; gaudete in æternum. Dura sunt quæ toleratis, sed magnum fructum habet quod seminatis. Legite quid de vobis, cum seminaretis, dictum est : *Euntes ibant et flebant mittentes semina sua* (*Psal.* cxxv, 6, 7). Quo fructu? quo fine? qua consolatione. *Venientes autem venient in exultatione por-*

et Baluzium (tom. 1. Miscell. p. 14 edit. 1761.), qui in suis additamentis refert, Martyres sanctos fame atrocitate adhuc in custodia detentos occubuisse; siquidem judex nonnullos saltem eorum gladio hic jubet animadverti. Baronius, et Ruinartius jam additamenta illa rejecerant Mensurii, et Cæciliani historiam improbantes; non igitur abs re si auctor Donatista in uno falsus, etiam in cæteris falsus extiterit. Denique Codices Colbertinus, Compendiensis, et Pratellensis quibus Ruinartus usus est, et additamentis illis destituuntur, et in actorum titulo inscribunt sanctos illos Martyres diebus diversis sanguinem suum fudisse. Ex quo titulo etiam illud cognoscere datur, cur discretis anni diebus Sanctorum illorum memoria sigillatim ageretur Carthagine. Cassinensibus ergo codicibus acceptam referamus veriorem martyrii historiam, quæ et illorum concum fidem astruunt.

(*a*) Aliquid hic positum per figuram, quam rethores *notationem nominis* dicunt, verba illa *vincere*, et *victoria* toties iterata forsitan evincunt. In sermone enim 325 de Fidentio et Victoria per eamdem figuram dixit S. Doctor : « Initium a Fide, finis ad Victoriam. » Certum est autem unam ex his Martyribus Carthaginensibus nominari Victoriam, cui nisi mea me fallat opinio, animum hoc loco intendit Augustinus.

(*a*) Eamdem hanc similitudinem reperies serm. 331, n. 1.

(*b*) Duo Scripturæ testimonia hoc loco permixta sunt, quamvis de Evangelio eo die in lithurgia posito se dicere profiteatur Augustinus. Scilicet hoc illud est, quod cum Cl. Sabatier (præfat. ad vers. Antiq. Biblior.). annotavi in primo sermone, SS. Patres non semper recitasse Scripturæ textus ex libris, sed quandoque solum retinuisse verborum sensum, quandoque compendium exhibuisse, quandoque prout suggerebat memoria protulisse, quandoque etiam textus similes confudisse, quod factum hic vides.

(*c*) Hanc sententiam sexcentis in locis iteratam reperies, præsertim in sermonibus de Martyribus.

tantes manipulos suos. De manipulis istis coronæ fiunt. Celebremus ergo Martyrum dies honorando Martyrum passiones, non amando potiones. Conversi ad Dominum, etc.

SERMO VII.

De Sancto Joanne Baptista.

Extat hic Sermo in quatuor codicibus MS. Cassinensibus, in Cod. videlicet n. 12, et in tribus lectionariis sæculi XII. constanter Augustino nuncupatus. In bibliotheca vero Leopoldina Blandinii tribuitur auctori anonymo. Sermonis exordium excripsi ex cod. 12, breviatum enim legitur in Leopoldina, et lectionariis forsan ex eo, quod alienum tantisper visum fuerit ab hac festivitate. At clausulam a lectionariis positam retinui, ne mutilus prodiret sermo; Codex enim 12. clausulæ loco subdit quæstionem de verbo et voce, quæ et lacunis intercepta, et insoluta omnino ab incurioso librario relicta fuit. Cæterum hujusmodi immutationum in lectionariis frequentium exempla passim afferunt Editores Maurini, qui in serm. 44. de verbis Isaiæ. c. 53. hæc scite annotant: « Nam qui in Ecclesia legendi essent Augustini tractatus, necessario plerumque decurtabantur, iisque exordium aptabatur, et idonea conclusio. » Possidii Indiculus plures enumerat (c. 8. 9. 10.) de hac festivitate sermones, quos inter accensendos esse hunc, et sequentem confirmant jam edita Maurinis Tom. V. n. 288, 293. et seqq.; nam cum iis sæpe cohærent horum sermonum verba, et sententiæ. In illa autem editione hunc inseres post Serm. 293, eritque VIII. de Nativitate S. Joannis Baptistæ.

Quoniam (*a*). Voluit Dominus hodierno die reddere Charitati Vestræ vocem et præsentiam nostram, et hoc fecit ipse non secundum dispositionem nostram, sed secundum voluntatem suam, agimus ei gratias vobiscum, et reddimus vobis sermonis obsequium, quod est ministerium nostrum, in quo nos servire vobis et oportet, et decet. Vestrum est autem, charissimi, dispensationem qualemcumque servorum Dei accipere cum charitate et illi gratias agete nobiscum (*b*), qui nobis donavit hunc diem simul agere vobiscum. Unde ergo loquimur hodie, nisi de illo cujus natalis est hodie? Joannes ergo sanctus natus de sterili, Præcursor Domini nati de Virgine, factus est Domini sui salutator, ex utero annuntiator. Huic Joanni mater sterilis, quæ parere non noverat, Salvatoris autem mater virgo unde pareret non habebat: genuit sterilis præconem, virgo peperit judicem. Sed multos præcones Dominus ipse Jesus Christus ex utero virginis venturus ad homines præmiserat ante se. Omnes Prophetæ ab ipso præmissi sunt, sed ipse in illis loquebatur; qui venit post illos erat ante illos. Cum ergo multos præcones ante se miserit Dominus, quid tantum iste meruit? quid tantæ excellentiæ amplius habuit, cujus natalis hodie commendatur? Nam neque hoc sine signo cujusdam magnitudinis est ut non lateat dies natalis ejus, sicut non latet dies natalis Domini ejus. Alii Prophetæ quando nati fuerint ignoramus, de Joanne nescire non licuit quando natus sit. Etiam hinc magnum ipsius meritum apparuit, quia cæteri prænuntiaverunt Dominum, et videre desideraverunt, et non viderunt, et si viderunt in spiritu, futurum viderunt; præsentem autem non hic fuerunt ut viderent. Dicit autem ipse Dominus de illis ad Discipulos suos, quia *Multi prophetæ, et justi voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt* (*Matth.* XIII, 27). Numquid non ipse illos mittebat? Sed erat in omnibus desiderium, si fieri posset, videre hic in carne Christum. Sed quia præcesserunt moriendo, sicut præcesserant nascendo, non hic eos Christus invenit, sed tamen eos in æternam vitam Christus redemit. Et ut noveritis quale circa omnes desiderium erat videre hic Christum, recordamini senem illum Simeonem, cui non pro parvo bono nuntiavit Spiritus Dei, quod non esset exiturus de hoc sæculo, nisi vidisset Christum. Natus est Christus; cognovit illum infantem in manibus matris, accepit, tenuit in manibus, cujus Divinitate ipse portabatur; et tenens in manibus infantem Verbum, benedixit Deum dicens: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum* (*Luc.* II, 29). Prophetæ ergo alii non hic viderunt Christum, Simeon infantem vidit; Joannes conceptum agnovit, et salutavit: Joannes annuntiavit et vidit, digito demonstravit, et dixit: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I. 29). Excellentior ergo iste omnibus cæteris. Audi de illo testimonium Domini, ubi se illi prætulit, neminem alium. Valde magnus erat cui qui se præferretur, præter Christum, non erat. Proinde ipse Dominus ita dicit: *In natis mulierum nemo exurrexit major Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Et ut se illi præponeret, secutus adjunxit: *Qui autem minor est in regno cœlorum major illo est.* Se dixit minorem, et majorem; minorem nascendo, majorem dominando; minorem ætate, majorem vero majestate. Post Joannem natus est Dominus. Sed in carne, sed de Virgine, ante illum autem *In principio erat verbum.* Magna res post Joannem Christus, et tamen Joannes per Christum: *Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan.* I, 1). Quare ergo venit Joannes? Ostendere viam humilitatis, ut præsumptio hominis minueretur, gloria Dei augeretur. Venit ergo Joannes magnus commendans magnum; venit Joannes mensura hominis. Quid est mensura hominis? Plusquam Joannes nullus homo esse poterat: quidquid Joanne plus erat, jam plusquam homo erat. Si enim mensura magnitudinis humanæ fuerat, terminata in Joanne, non inveniebas jam hominem majorem, et tamen invenisti majorem, confitere Deum, quem profecto homine potuisti invenire majorem.

(*a*) In Leopoldina, et lectionariis exordium sic se habet: « Solemnis dies hodie, fratres charissimi, de Nativitate « S. Joannis Baptistæ, et præcursoris Domini illuxit. Quid, « inquam, et primum admirer, o charissimi, nativitatem « Salvatoris, an Præcursoris? Huic Joanni mater sterilis, « quæ parere non noverat, etc. »

(*b*) Fortasse hæc verba indicant se loqui ex tempore, et extra suam Ecclesiam: minus enim officiose diceret, si suos alloqueretur.

Joannes homo, et Christus homo; sed Joannes solum homo, Christus Deus et homo. Secundum quod Deus est, ipse fecit Joannem; secundum quod homo, natus est post Joannem. Sed tamen ille præcursor Domini sui Dei et hominis quantum se humiliat videte: quo nemo exurrexit major inter natos mulierum interrogatur, utrum ipse esset Christus? Tam magnus erat, ut possint falli homines: dubitatum est de illo, utrum ipse esset Christus, et ita dubitatum est ut interrogaretur. Jam si esset filius superbiæ, non doctor humilitatis, apponeret se hominibus errantibus, et non ageret ut id putarent, sed jam quod putabant, acciperet. Forte nimium illi erat velle persuadere hominibus, quod ipse esset Christus? Si conaretur persuadere, ei non crederetur: remansisset abjectus et dejectus, et inter homines comtemptus, et apud Deum damnatus. Sed non illi opus erat persuadere hominibus, jam videbat eos hoc putare; acciperet errorem illorum, et augeret honorem suum. Sed absit hoc a fideli amico Sponsi, ut se pro illo ab sponsa diligi vellet. Confessus est se non esse quod non erat, ne perderet quod erat. Non enim erat ille Joannes sponsus; nam cum interrogaretur, ait: *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem venit post me, major me est* (*Joan.* III, 29). Quantum major? *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere.* Videte quantum minor esset, si dignus esset; quantum se humiliaret, si hoc diceret: Major me ille, cujus ego dignus sum corrigiam calceamenti solvere; dignum enim se curvare ad pedes ejus dixerat. Nunc autem quam multum commendavit humilitatem, quando et ipsis pedibus, imo calceamentis ejus indignum se dixit! Venit ergo Joannes docere superbos humilitatem, annuntiare viam pœnitentiæ. Venit vox ante Verbum. Quomodo vox ante Verbum? De Christo enim dicitur: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum* (*Id.* I, 1). Sed ut veniret ad nos, Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Ergo quia Christum Verbum audivimus, quia vox Joannes est audiamus. Nam dum diceretur illi: *Tu quis es?* respondit: *Ego sum vox clamantis in eremo: parate viam Domino, rectas facite semitas ejus.* Audiamus Joannem clamantem, et paremus viam Domino, veniat ad nos Verbum (*a*), quoniam *Omnis caro fœnum, et claritas hominum, ut flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit; Verbum autem Domini manet in æternum* (*Isai* XL, 7, 8).

SERMO VIII.

De Sancto Joanne Baptista.

Appellationem hanc, Fratres charissimi, *initio sermonis positam Maurini Editores annotarunt* (*serm.* 243. *Append. T.* 5.) *in spuriis Sermonibus solemnem, et consuetam esse. At cum hic manifeste sese prodat Augustinus, dicere præoptarem exordium in lectionariis n.* 115 *et* 123, *a quibus exscripsi immutatum fuisse ea ipsa ex causa, quam a Maurinis Patribus in præcedenti mutuam sumpsi. Quod si ibi sorte datum, ut germanum principium detegerem, de clausula autem ambigerem, hic e contrario anceps mihi exordium est, clausula vero certissima. Permagni autem faciendum sermonem hunc ea docent, quæ sub finem posita sunt; nam superstitionem in pervigilio festivitatis hujus a plebe servari solitam monent, quam nullus huc usque ejusdem S. Doctoris sermo indicaverat. Incassum hunc quæsivi in Bibliothecis editis, quem in Maurinam editionem transferre poteris sub num.* 295, *et* nonus *erit* de Nativitate S. Joannis Baptistæ.

I. Fratres charissimi, natalem hodie magni hominis celebramus; et vultis nosse quam magni? *Nemo*, inquit Scriptura, *surrexit major inter mulierum natos Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Hoc de illo dixit Virginis natus; hoc testimonium perhibuit testi suo; hanc sententiam protulit Judex de præcone suo; sic voluit Verbum honorare vocem suam; sicut nostis, et audistis hodie etiam in Sermone (*a*) matutino.

II. Verbum Christus est; vox Joannes. Quoniam de Christo scriptum est, quia *In principio erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Joannes autem cum de se ipso loqueretur: *Ego sum*, inquit, *vox clamantis in deserto* (*Ibid.* 23). Verbum ad cor pertinet; vox ad aurem. Quando vox fuerit ad aurem, et verbum non perducit ad mentem, habet inanem usum, sed non habet utilem fructum. Ut autem nascatur in corde meo Verbum, voce non indiget; ut autem perferatur ad tuum cor, quod in corde meo jam natum est, ministerium vocis assumit. Potest ergo verbum vox (forte *vocem*. Sed in Codicibus *vox*) præcedere, sed non potest Verbum sine voce procedere. Ad hoc vox creatur, non ut Verbum, quod noverat, gignat; sed ut quod erat emittat. Hoc ergo quod de Verbo, et voce diximus, id est, Christo, et Joanne, videamus quale Christus Verbum, qualis sit et Joannes vox. *In principio erat Verbum.* Ubi erat? *Et Verbum erat apud Deum.* Quantum ante nos! Quantum supra nos! *Et Verbum caro*

(*a*) Quæ sequuntur ex lectionariis, et ex Leopoldino Codice [illegible] n. 12 [illegible] hujus [illegible] Paululum ergo, charissimi, paululum, quantum donat Dominus, de verbo et voce tractemus. « Christus verbum est, Verbum quod non sonat et transit, « vox est, non verbum: Verbum ergo Dei, per quod facta « sunt omnia, Dominus noster Jesus Christus est. Vox cla« mantis in eremo, Joannes est. Quid est prius, vox, an « verbum? Videamus quid est verbum et quid est vox, et « tunc videamus quid sit prius. Quid putatis esse verbum, « fratres? Omittamus illud verbum Dei, per quod facta « sunt omnia; de verbis nostris aliquantum loquamur, si « possimus de his ad summa capere aliquas similitu« dines. Verbum Dei per quod facta sunt omnia, quis « comprehendit? quis dignus cogitare possit, ne« dum eloqui, [illegible] Majestatem ineffabilem, « æternitatem, [illegible] coæternitatem pensandus, ut

credendo valere mereamur. » Quis porro non videt tot lapides hic sine ordine positos, et confusim in aggerem redactos, ne imaginem quidem tugurii mentis oculis exhibere?

(*a*) Patet sermonem fuisse habitum in Officio vespertino; quisnam vero sermo fuerit mane habitus haud dubitare non auderem, nullus enim sermo est de Joannis nativitate, in quo Augustinus illud Evangelii testimonium non protulerit, et hominibus testis, præconis, et vocis Joannem non decoraverit.

factum est, ut habitaret in nobis (*Joan.* I, 1 *et* 14). Et hoc unde sciremus, si vocem non audiremus? Ambulabat enim inter homines Christus mortali jam carne vestitus, et tamen veniebant homines ad Joannem, et dicebant ei: *Tu es Christus?* respondebat Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Ibid.* 29). Audite illum, agnoscite illum; ipsum præcedo, ipsum annuntio. Mementote quid dixerit: *Ego sum vox clamantis in deserto: parate viam Domino;* Non mihi, sed Domino. Quando enim ego clamo, illum annuntio; quoniam vox præconis, adventus est Judicis. Quando autem venerit ille, quem ego annuntio et in vestro corde requieverit, *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Id.* III, 30). Nostis enim? (*a*) Dixerunt novimus. Quoniam Verbum quando adjumento vocis arrepto per semitas arctius in regionem cordis influxerit, verbum illud in corde crescit, in aure vox deficit. Non enim permanet sonus, qui percussit aurem; quia non permanet infinitus, quia descendit ad mentem. Hoc quare? quia *Illum oportet crescere, me autem minui.* Baptizat Joannes, baptizat et Christus. Dictum est Joanni: *Super quem videris Spiritum descendentem sicut Columbam, et manentem super eum, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto, et igne* (*Matth.* III, 15). Nostis hoc, fratres. Factum est quando baptizatus est Christus. Ecce jam toto orbe terrarum, ipse est, qui baptizat. Crevit ubique baptismum Christi; baptismum vero Joannis quamvis habeat mysterium in recordatione præteriti, non tamen habet mysterium in celebratione præsenti. Cessavit baptismum Joannis, et crevit baptismum Christi: Unde et dicit: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Hanc sententiam et in nativitatibus amborum, et in passionibus invenimus. Quamvis enim de Joanne dixerit Joannes, hoc est, Joannes Evangelista de Joanne Baptista; quamvis dixerit de eo: *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes; hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine* (*Joan.* I, 6); hodie tamen natus est, fratres, quando nox crevit, et minui incipit dies. Christus vero hyemali solstitio, sicut nostis, natus est, quando in luctum lucis noctis incipiunt damna transferri: *Quoniam fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* III, 8). Quare sic nati sunt? *Quia illum oportet crescere, hunc autem minui.* In passionibus etiam: Joannes decollatur gladio; Christus autem exaltatur in ligno. Ille vero erigitur, iste vero prosternitur. Iste ut minuatur est capite truncatus; ille vero ut crescat, in crucis patibulo est exaltatus. Hi vero duo, Dominus, et servus. Dominus in patibulo crucis, servus in decollatione mortis; unde et dicimus: Illum oportet crescere, hunc autem minui. Non immerito, quantum arbitror, etiam ætates in Parentibus eliguntur. Parit enim Joannem mulier grandæva, Christum Virgo Juvencula. In utero portabatur Virginis, et in cœlis adorabatur ab Angelis. Istum desperata edit sterilitas, illum intacta virginitas. Postremo illum Juvencula crescens, istum senecta deficiens. Illud autem, quale est, fratres mei? quanta est hujus hominis dignitas quod nasciturum, sicut Dominum Christum, Angelus parentibus nuntiavit? Quare hoc meruit? *Quia nemo surrexit major inter mulierum natos Joanne Baptista* (*Matth.* XI, 11). Sicut enim vos scitis, Gabriel angelus et ad Virginem Mariam mittitur, promittitur utrique filius, accepit ab utraque responsum. Respondit Zacharias ad Angelum filium promittentem: *Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea sterilis, et provecta in diebus suis* (*Luc.* I, 18). Respondit et Maria: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* (*Ibid.* 34)? Ambo de naturæ lege desperant, adhuc, credo, nesciebant, [accedente dono gratiæ Dei, legem cessare Naturæ.] Ergo ambo (*a*) de dubitatione respondent, et tamen ille punitur, ista benedicitur. Illi dicitur: *Ecce eris tacens.* Mariæ dicitur: *Benedicta tu inter mulieres* (*Ibid.* 42). Zacharias amittit vocem; Maria concipit Verbum. Post hæc vero quid? Verbum caro fit in Virgine, et vox nascitur de tacente. Joannes natus reddit patri vocem; pater loquens dat filio nomen. Mirantur omnes, stupescunt omnes, et inter se murmurant alterna miscentes. Dicunt sibi: *Quid putas erit puer iste* (*Ibid.* 66)? De Evangelio loquamur (*b*), *Etenim manus Domini erat cum illo.* Quid putas erit qui sic cœpit; adhuc tantillus est, et jam magnus est; et si iste qui modo cœpit, magnus erit, qui semper erat, quid erit? Ille, quem Joannes adhuc in secreta materni ventris inclusus etiam ipsum jacentem in thalamo uteri virginalis agnovit, et quia nondum poterat vocibus, motibus salutavit. Ille ergo quid erit? Vultis scire quid erit? breviter dicam, audite Prophetam: *Ipse* inquit, *Dominus universæ terræ vocabitur* (*Isaï.* LIV, 6). Beati ergo Joannis Dominici præcursoris, hominis magni natalem diem festis cœlestibus celebrantes orationum ejus auxilia postulemus. Quia enim sponsi amicus est, potest etiam et nobis præstare, ut ad sponsum pertinere possimus, ut ejus gratiam invenire mereamur.

III. Sed si volumus invenire ejus gratiam, non faciamus natali ejus injuriam. Cessent religiones sacrilegiorum, cessent studia, atque joca vanitatum; non fiant illa, quæ fieri solent, non quædam jam in dæmonum honorem. Sed adhuc tamen secundum dæmonum morem. Hesterno die post vesperam putrescentibus flammis antiquitus more dæmoniorum tota civitas flagrabat, atque putrescebat, et universum aerem fumus obduxerat. Si parum attenditis Religionem, saltem injuriam cogitate communem. Scimus, fratres, hæc a pauperibus fieri, sed a majoribus fieri prohiberi debuerant. Ait enim quidam: Qui non vetat peccare, cum potest, jubet quidem. Fratres, in nomine Domini, et Dei nostri Jesu Christi, quia proficit Ecclesia per annos singulos, ista utique, et om-

(*a*) Fortasse hæc duo verba ab exceptoribus notata sunt: *Dixerunt Novimus*

(*a*) Vide Serm. 291. n. 5. ubi distincte exponitur hæc sententia; forte in matutino sermone fusius de ea pertractaverat, quam breviter innuere hic tantum voluit.

(*b*) Liturgia illius Ecclesiæ idem Evangelium præscribebat, quod hodie in Missa legitur.

nis diminutio tendit ad nihilum, sed nondum ita consumpta sunt, ut securi tacere possimus. Nihil est vetustas et novitas, nisi pervenerit ad debitos fines, et vetus superstitio consummatur et nova religio perficiatur; Per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria, et potestas, una cum Deo Patre omnipotente, et cum Spiritu sancto, nunc, et semper, et per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO IX.

De Evangelio Luc. XVII, 4. Dimitte, et dimittetur tibi.

Ex Codice Ms. n. 170, cui titulus : S. Augustini Operum T. IX ; hunc exscripsi tractatum (sic enim inscribitur in Codice) aliis jam editis permixtum in Codice illo contentis. Augustinus de hoc ipso Lucæ capitulo alias locutus fuerat ad mensam S. Cypriani, præsente Comite Bonifacio, ut testatur sermo 114. *Editionis Maurinæ, post quem locandus hic noster erit. Collatis autem inter se his duobus, una eademque manus recognoscitur. Hunc in Bibliothecis editis non reperi. Elucubratum vero fuisse opinor post annum* 429, *postquam divus Prosper ad Augustinum scripserat de hæresi Semipelagianorum jam in Gallia gliscente, qua gratiam ad initium fidei necessariam inficiabantur presbyteri Massilienses ; nam, occasione arrepta a laudibus Dei, sibi ipsi quæstionem movet, nonne primitiæ fidei sint a Deo? quam ex Apostolo ad Philipp. confirmat. Cæterum egregius sane sermo est, continetque maximi momenti doctrinas ad fidem, et mores spectantes.*

Præceptum saluberrimum audivimus de sancto Evangelio ut dimittamus fratri, qui in nos peccaverit. Ne sufficiat hoc semel fecisse, sed quotiescumque peccaverit dimittendum esse, si veniam postulabit; hoc ergo ait : *Si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te dicens : Pœnitet me; dimitte illi* (*Luc.* XVII, 4). Si septies in die intelligas, ergo quoties [illegible]? solet enim [illegible] septenarius pro universitate poni. Unde est illud : *Septies cadit justus, et* [illegible] (*Prov.* XXIV, 16); id est, quotiescumque [illegible] tribulatione [illegible] liatus, non deseritur, sed [illegible] tribulationibus liberatur. Inde etiam est illud : *Septies in die laudabo te* (*Psal.* CXVIII, 164). Hoc est enim *Septies in die* quod est semper. Hoc ergo *Septies in die*, quod alibi dicitur : [illegible] (*Id.* XXXIII, 2). Non [illegible] personamus, et [illegible]. Plane in omnibus bonis [illegible] actibus, et bonis meritis nostris [illegible], a quo hæc nos accepisse [illegible]. Videmus enim etiam Apostolos [illegible] (*Luc.* XVII, 5). Numquid [illegible] ipsi sibi dederunt, et augmentum a Domino [illegible]? Absit. Hoc ergo petierunt, ut qui inchoavit ipse perficiat, secundum Apostolum : *Quoniam qui in vobis opus bonum cœpit, perficiet usque in finem* (*Philip.* I, 6). Et quod cantavimus modo (*a*) quid aliud demonstrat, charissimi : *Deduc me, Domine*, inquit, *in via tua, et ambulabo in veritate tua* (*Psal.* LXXXV, 11). Non ait : Adduc me ad viam tuam; nam et hoc ipse facit; sed non, cum adduxerit, dimittit. Parum ergo est ad viam adduxisse, nisi sequatur, in via deduxisse, et ad patriam perduxisse. Cum ergo bona omnia habeamus a Deo, in bonis omnibus operibus nostris quando datorem bonorum omnium cogitamus, Deum sine fide laudamus; cum autem Deum, si bene vivimus, sine fide laudamus, *Benedicamus Dominum in omni tempore, et semper laus ejus propter hoc in ore sit nostro* (*Psal.* XXXIII, 2). *Septies*, inquit, *in die laudabo te*, septenario numero universitatem significans. Ergo si septies in die frater tuus peccaverit in te, et veniens dixerit : Pœnitet me; dimitte illi. Non tibi sit tædium semper ignoscere pœnitenti. Si non es debitor, impune esses molestus exactor; cum vero debitor habeas debitorem, et tu eras ipse debitor, qui non habet debitum, vide quid facias cum debitore tuo; hoc enim Deus facturus est cum suo. Audi, et time : *Lætetur*, inquit, *cor meum, ut timeam nomen tuum* (*Id.* LXXXV, 11). Si lætaris quando tibi dimittitur, time ut dimittas. Quantum enim timere debeas, idem ipse Salvator ostendit proponens servum illum in Evangelio, cum quo rationem Dominus fecit, et invenit eum debitorem in centum millibus talentorum; *Jussit eum venumdari, et omnia quæ habebat, et reddi* (*Matth.* XVIII, 32). Ille provolutus ad pedes Domini sui orare cœpit, ut acciperet dilatationem, et meruit remissionem. Ille autem exiens a facie Domini sui, omni sibi debito relaxato, invenit etiam ipse debitorem suum conservum suum, qui ei debebat centum denarios, et obtorto collo cœpit trahere ad solutionem. Quando ei dimissum est, lætatum est cor ejus; sed non sic ut timeret nomen Domini Dei sui. Servus dicebat conservo quod servus dixerat Domino : *Patientiam habe in me, et reddam tibi*. At ille : Non : hodie reddis. Renuntiatum est patrifamilias; et quod nostis, non solum minatus est ei quod deinceps non esset remissurus (*a*), si debitorem inveniret, sed totum quod relaxaverat, in caput ejus replicavit, et reddere eum quidquid donaverat jussit. Quomodo ergo timendum est, fratres mei, si est in nobis fides, si credimus Evangelio, si mendacem Dominum non putamus? Timeamus, observemus, caveamus, dimittamus. Quid enim perdis ex eo, quod dimittis? Veniam das, non pecuniam; quanquam et in ipsa eroganda pecunia, [illegible] esse debetis. In eroganda pecunia, indigenti tribuis; in danda venia, peccanti ignoscis; utrumque Dominus videt, utrumque remunerat, utrumque uno loco commendavit : *Dimittite, et dimittetur vobis, date et dabitur vobis* (*Luc.* VI, [illegible]). Tu autem nec [illegible], nec erogas; tenes iram, servas pecuniam. Observa iram, ubi non possis liberari per pecuniam : (*b*) *Non proderunt thesauri iniquis* : non est ista mea, sed divina sententia. Noverunt qui legerunt. Legi ut dicerem, credidi ut loquerer : *Non proderunt thesauri iniquis* (*Prov.* X, 2). Videntur prodesse, sed non proderunt. Forte in præsenti? forte; si tamen aliquid prosunt; sed in die illo non proderunt. Teneantur et non proderunt; contemnantur et proderunt. Justitia tunc bene uteris si amaveris, quia si non amaveris, non habebis fortitudinem, temperantiam, castitatem, charitatem. Aliis animi bonis bene uteris si amaveris; pecunia tunc bene uteris, si non amaveris. Postremo pecunia

(*a*) Ex tribus lectionibus in [illegible] positis eo die duas solum commemorat, [illegible] (Psal. [illegible] v. 11.), tertiam [illegible] 17 [illegible]

(*a*) Quamvis in Evangelio id non legatur, Augustinus tamen ad moralem locum instituendum deducit illatione legitima, et tanquam in Evangelio positum reputat; unde etiam in Serm. [illegible] n. 2. Editionis ex eadem deductione loquens dixit : « Caveant ne si quis in illos peccaverit, et noluerint ipsi dimittere, non solum deinceps non illis « dimittatur, sed etiam omnia, quæ dimissa fuerant, re« plicentur. »

(*b*) Vide juxta Sixti Senensis criticem Augustini genus dicendi [illegible] quam plurima secum rapiens aliquando, quod lectorem, et familiarem, et acutum, et attentum, et bene meditantem requirit. (Bibliot. Sanc. Voc. Aug.) Etenim cum [illegible] esset in ea temeritate quam eleemosynæ liberare [illegible] loqui autumnavit, ut postea a contrariis primam illam sententiam fi[illegible]

si amatur, in cœlo servetur. Si timendum est ne amittatur, loco tutiore custodiatur. Neque enim in conservanda pecunia fidem tibi servat servus tuus, et fallit te Dominus tuus. Non eum dicentem audis : *Thesaurizate vobis thesaurum in cœlo?* Ecce non tibi præcepit perdere, sed migrare : *Thesaurizate vobis thesaurum in cœlo, quo fur non accedit, neque tinea corrumpit; ubi enim est thesaurus tuus, ibi et cor tuum* (*Matth.* VI, 20, 21). In terra thesaurizas, in terra cor ponis. Quid futurum est in terra cordi tuo? Tabescit, putrescit, cinerescit. Sursum leva quod amas, et ibi ama, et noli putare hoc te recepturum esse quod ponis. Ponis enim mortalia, recipies immortalia; ponis temporalia, recipies æterna; ponis terrena, recipies cœlestia; postremo erogas quod tibi dedit Dominus tuus, et mercedem accipies ab ipso Domino tuo. Sed dices : Quomodo sum in cœlo positurus, per quas machinas cum auro, et argento meo sum ascensurus in cœlum? Quid quæris machinas? Migra (*a*). Laturarii tui pauperes sunt, et per contritionem mundi facti sunt laturarii. Postremo trajectitium facis; hic das, et ibi accipis. Prorsus si hic dederis, ibi accipies, et cui dederis, ab illo accipies. Non tibi modo veniat in mentem pannosus quisque mendicus; sed veniat in mentem, *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Id.* XXV, 40). In paupere accipit, qui pauperem fecit; a divite accipit, qui divitem fecit; quod enim dedit inde accipit; de suo das Christo, non de tuo. Quid enim te jactas, quia hic multa invenisti? Recole qualis venisti. Cuncta hic invenisti, et multis inventis si male uteris, superbia tumuisti. Nonne de ventre matris nudus existi? Da ergo, da, ne perdas quod habes. Si dederis, ibi inventurus es; si non dederis, hic relicturus es : tamen dederis non dederis, migraturus es. Sed aliquando, etsi nugatoriam et improbandam et respuendam ab auribus fidelium, tamen habet aliquam excusationem avaritia nolens erogare pauperi ex eo quod abundat. Dicit enim sibi : Si dedero, non habebo : et multum dando, egebo; et postea requiram a quo et ipse accipiam; debet mihi abundare non solum ad victum, et tegumentum, et domui meæ, et familiæ meæ, sed etiam propter bonos casus, ut habeam quid calumniatori impendam, ut habeam unde redimam; casibus plenæ sunt res humanæ, debeo mihi servare unde me possim liberare. Hæc dicis cum vis pecuniam servare. Quid dicturus es quando peccanti non vis dare veniam? Si pecuniam piget erogare indigenti, eroga veniam pœnitenti. Quid perdis si dederis? Novi quid perdas, novi quid amittas; video, sed bono tuo amittis. Amittis iram, amittis indignationem, amittis de corde odium fratris. Maneant illic ista? ubi eris? Ira, indignatio, odium permanent; quid de te facit? Quid mali de te non facit? Audi Scripturam : *Qui odit fratrem suum, homicida est* (*Joan.* V, 15). Ergo et si septies in die peccaverit in me, dimittam illi? Dimitte, Christus hoc dixit, veritas dixit cui cantasti : *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua.* Noli timere, non te decipit. Sed nulla, inquies, erit disciplina; impunita erunt semper quæcumque peccata; delectat enim semper peccare, quando te ille qui peccat cogitat semper ignoscere. Non est ita. Et disciplina vigilet, et benevolentia non dormitet. Quid enim putas malum pro malo te reddere, cum peccanti dederis disciplinam? Absit. Bonum pro malo reddis, et tunc non bene facis si non dederis. Aliquando quidem etiam ipsa disciplina mansuetudine temperatur, data tamen est. Sed non aliud est eam negligentia extinguere, aliud mansuetudine temperare? Vigilet disciplina, ignosce et cæde (*b*). Videte ipsum Dominum, audite ipsum Dominum, cogitate cui quotidiani mendici dicimus : *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth.* VI, 12). Et tædia pateris quando tibi frater assidue dicit : Ignosce mihi pœnitenti. Tu quoties hoc dicis Deo? taces ab hac supplicatione in omni oratione. Numquid vis ut dicat tibi Deus : Ecce heri ignovi, nudiustertius ignovi, per tot dies ignovi, quoties adhuc ignosco? Non vis ut dicat tibi : Semper cum illis verbis venis, semper dicis : *Dimitte nobis debita nostra :* semper pectus tundis, et tanquam ferrum durum non corrigis? Sed quia egebamus de disciplina, numquid non dimittit nobis Dominus Deus noster, quia ex fide dicimus : *Dimitte nobis debita nostra?* Et tamen quamvis dimittat nobis, quid de illo dictum est? quid de illo scriptum est? *Quem enim diligit Deus corripit :* sed forte verbis? *Flagellat autem omnem filium, quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Ne indigetur peccator filius flagellatus corripi, et ipse unicus sine peccato dignatus est flagellari. Ergo da disciplinam, sed ex corde dimitte iram. Sic enim ait et ipse Dominus, cum de illo ageret debitore, cui replicavit omne debitum, quod inhumanus fuerit in conservum : *Sic et vobis,* inquit, *faciet Pater vester cœlestis, si non dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (*Matth.* XVIII, 35). Ubi Deus videt, ibi dimitte; inde noli perdere charitatem; exerce salubrem severitatem; dilige et cæde; dilige et verbera. Aliquando enim blandiris et sævis. Quomodo blandiris et sævis? quia peccata non arguis, et illa peccata interfectura sunt eum, quem perverse parcendo diligis. Verbum tuum aliquando asperum, aliquando durum; quod est læsurum, attende, quid est facturum. Peccatum cor vastat, interiora demolitur, animam suffocat, animam perdit : miserere, cæde. Constituite vobis, charissimi, ante oculos, ut planius intelligatis, quod loquor, homines duos (*a*). Puerulus quilibet incautus volebat sedere ubi noverant in gramine latere serpentem. Si sederet, morderetur, et moreretur. Noverant hoc homines duo. Ait unus : Noli ibi sedere; contemptus est. Ivit sedere, ivit perire. Ait alter : Non vult iste nos audire, corripiendus, tenendus, avellendus, colapho est percutiendus, quidquid possumus faciamus ne hominem perdamus. Ait alius : Dimitte, noli ferire, noli offendere, noli lædere. Quis horum misericors? Parcens, ut homo a serpente moriatur; an sæviens, ut homo liberetur? Et sic intelligite, eos qui sunt vobis subditi corrigitis, moribus imponite disciplinam. Servate benevolentiam, de corde dimittite, intus non sit ira, quia ira illa recens festuca est, tenuis, et quasi contemptibilis. Ira recens turbat oculum tanquam festuca in oculo : *Turbatus est in ira oculus meus* (*Psal.* VI, 8). Sed festuca illa suspicionibus nutritur, productione temporis roboratur, ad trabem perventura est ista festuca. Inveterata ira odium erit; jam ubi odium homicidium erit : *Qui odit fratrem suum, homicida est,* inquit (*b*). Et aliquando homines habentes in corde odium, reprehendunt irascentes : odium tenes, irascentem reprehendis? *Festucam in oculo fratris tui vides, trabem in tuo non vides* (*Matth.* VII, 3)? sermo concludatur. Dominus invocetur, ut quod præcipit, donare dignetur : *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*c*) (*Luc.* VI, 37, 38).

SERMO X.

In Dedicatione Ecclesiæ

Ex codicibus Ms. n. 98, 115, 123 *et* 543, *quorum duo inscribuntur collectiones sermonum Augustini, duo*

(*a*) Vocem hanc *laturarii*, et aliam *trajectitium* solemnes Augustino fuisse demonstrant Maurini. Vide Ser. 18. n. 4. serm. 38. n. 9. serm. 60. n. 8, etc.

(*b*) En excursu alio abruptam periodum, ad quam redit per illa verba : *sed quia agebamus de disciplina.*

(*a*) Eamdem fere similitudinem posuit serm. 82. n. 2. Edit.

(*b*) Brevis quidem digressio, stylum tamen indicans Augustini. Vide Pope Blount Censura Auctor. pag. 271. edit. 1710. Sententiam autem eamdem iterat Augustinus sæpissime; præcipue serm. 5. 42. 82.

(*c*) In fine sermonis legitur in Codice, *explicit de Evangelio Luc.* 17. *Tractatus.*

vero sunt lectionaria variorum sermones complectentia, sermonem hunc exemplavi, nomine Augustini insignitum, et tanto Doctore dignum. Sed et in Codice n. 2. Biblioth. Pomposianæ Monasterii S. Benedicti Cartusiæ Ferrariensis, cujus index completus in Archivo Casinensi inter Miscellanea asservatur, extat fol. 77 a ter. Hic idem sermo Augustino pariter nuncupatus, et in tres lectiones divisus, VI, VII, VIII. Codex vero ille est membranaceus in folio characteribus Latinis sæculo XI, exaratus, 79 habens paginas, et ad oram primi folii legitur recentiori manu annotatum. Iste liber est Monachorum Congregationis S. Justinæ de Padova, deputatus usui Conventus S. Mariæ de Pomposa, signatus n. 5. *In editis Bibliothecis non reperi. In editione Maurina inseres post serm.* 338, *eritque IV*, in Dedicatione Ecclesiæ. *Familiares autem in Augustini lectione, inspectis sententiis simul cadentibus, aliisque figuris, quas in deliciis habuit S. Doctor, non secus ac transitionibus, ambagibus, argutiis, quibus Auditores recreare solebat, germanum Augustini partum recognoscent.*

I. Admoneo vos, dilectissimi, ut demus operam, ut simus domus Dei, ut habeamus in nobis habitantem Dominum; nam si habeamus in nobis Deum habitatorem, semper eum habebimus adjutorem. Congratulemur istis bonis operibus, quæ in suis fidelibus operatus est Christus, et unusquisque in quantum divinitus adjuvatur bonorum operum profectus jugiter imitetur. Hoc est autem necessarium, fratres, ut omnis ædificet domum Deo. Ædificet autem dives, ædificet pauper; ædificet sublimis, ædificet humilis; ædificet dominus, ædificet servus. Sed quomodo simul hæc dicimus et diviti, pauperi, et sublimi et humili, et domino et servo? Quandoquidem nec facultas illis æqualis, nec dignitas, nec potestas? Potest denique fiducialiter respondere dives, et dicere: Ædifico domum Deo, quia copiosam possideo facultatem. Respondet sublimis: Ædifico domum Deo, quia excelsam adeptus sum in sæculo dignitatem. Respondet dominus: Ædifico domum Deo, quia magnam habeo in subditis potestatem. Quam bene gaudemus in istis, qui nos lætificant, et sermonibus, et operibus bonis! Sed ut isti nobis talia responderent, securus est dives de abundantia facultatum, attendit sublimis excellentiam honorum, considerat Dominus multitudinem subditorum. Audivimus ergo responsum divitis, audiamus et pauperis; audivimus responsum sublimis, audiamus et humilis; postremo audivimus responsum domini, audiamus et servi. Illi enim habuerunt quod promitterent, habent isti forsitan quod excusent. Dicit enim nobis sine dubio pauper: Quomodo possum domum Deo ædificare, qui sum inopia paupertatis astrictus? Dicit nobis humilis: Quando possum fabricare domum Deo, qui sum ignobilitate dejectionis comprehensus? Deinde dicit servus: Quomodo possum fabricare domum Deo, qui teneor jugo servitutis obnoxius, et cum a domino meo vix diurni panis mihi prorogetur annona, ad ædificandum domum Deo unde mihi sufficiens potest esse substantia? Quasi videntur rationabiliter respondisse. Sed si responsionem nostram velint libenter accipere, nullatenus se ab ædificatione domus Dei poterunt excusare. Respondemus ergo primitus pauperi quod donaverit Dominus, ut ipse potius ædificetur dum ad ædificandum domum Deo salubriter admonetur. Audi quisquis de paupertate conquereris, et ideo ad ædificandum domum Dei te invalidum protestaris. Quare solam attendis paupertatem tuam, et despicis interiorem substantiam? Ibi enim domum Deo construere, ibi oportet te spiritualibus divitiis abundare: Proinde si pauper es inopia terrenæ facultatis, esto dives abundantia charitatis; non possides villam, possides sapientiam; non est nummus in sæculo, sit Deus in animo. Esto nitidus paupertate mentis, quod multo melius est, quam si pretiosis splendeas indumentis; non habes deliciosos cibos, quibus corpus pascitur, sint tibi boni mores, quibus anima saginatur: deliciosi enim cibi quod aliud noverunt, quam in corpore nutrire libidinem? boni autem mores sanctam in corde enutriunt charitatem. Noli ergo pro magno quærere divitias, quæ hic remanebunt; spirituales enim divitias si habueris, pauper non eris; imo si talis fueris, ut per corporales divitias spirituales inquiras, in eo vere dives eris, quia pauper laudabilis eris: Sic vere domum Deo ædificabis, quia ipsa domus Dei tu eris. Ædificando quippe domum Dei non necesse est abundantia nummorum, quia non placet Deo numerositas solidorum, sed puritas animorum. Veram ergo domum Dei charitas ædificat, non facultas. Quod nobis donavit Deus respondimus pauperi; tempus est ut respondeamus et humili. Opponit enim nobis excusatione, quia nullum habuit in sæculo celsitudinis dignitatem.

II. Audi, et esto, charissime, humilis in corde, ut ob hoc existimes domum Dei ædificare te posse. Humilitas tua plus sit in voluntate, quam in necessitate. Esto humilis in corde, et incipiens in te domum Deo ædificare. Ipse enim dicit: *Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 2). Quanto ergo te facit voluntas humilem, tanto te cognosce esse in sublimem; et in quantum servaberis humilitatem cordis, in tantum Deo sanctissima fabricabis.

III. Jam nunc servis respondeamus, qui dum nobis opponunt servitutis conditionem, putant sibi ad fabricandum domum Deo nullam suppetere facultatem. Audi quisquis es temporaliter servus, quisquis teneris quocumque jure dominationis obstrictus, quisquis conditione qualibet obnoxius, ut ædifices domum Deo esto servus, esto et liber. Esto servus humiliter obediendo, esto liber fideliter serviendo, esto servus Domini tui, et noli esse servus peccati. Cum servieris homini, Deum cogita, Dei præcepta conserva, Dei voluntati semper obtempera, a Deo mercedem bonæ servitutis expecta: custodi fidem, fuge fraudem, cognosce Deo te reddere rationem de omni opere tuo: non te faciat pigritia contemptorem, non segnitia negligentem. Ista fiet, ut dum bonam exhibes servitutem, a Deo recipies perpetuam libertatem. Sit ergo in tuo corpore libertas, quæ in se habet veras magnasque divitias, non quibus homo mortalis inflatur, sed ex quibus Deo domus delectabilis fabricatur. *Apud Deum enim, ubi non est servus neque liber* (*Galat.* III, 23), ille veram domum Deo ædificat, qui bonam conversationem in Dei timore conservat. Quantum existimo, fratres, donante Domino, pauperibus, humilibus, servisque respondimus, ut agnoscant ædificare se debere domum Deo non extra se, sed in se. Verumtamen quia et divitum et pauperum, et sublimium et humilium, et dominorum et servorum servi sumus in Christo, quia ipse hoc præcepit, qui primum hoc fecit, *Qui cum sit verus dives, pro nobis pauper factus est, ut illius paupertate nos divites essemus* (2 *Cor.* VIII, 9); cum sit verus Altissimus, *Humiliavit semetipsum pro nobis factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philip.* II, 8); cumque sit verus rerum omnium Dominus, semetipsum servus fecit, quando formam servi non solum pro nobis, verum ex nobis accepit. Ergo quia in Christo servi omnium sumus, sicut pauperibus, humilibus, et servis, ita divitibus, et sublimibus, et dominis debemus servitutem nostri redhibere sermonis. Facilius enim solet et divites facultas inflare, et sublimes dignitas ventilare, et dominos potestas extollere. Proinde ipsi sunt sollicitius instruendi, ut studium quod habent in construendis Ecclesiis adhibeant semper operibus bonis, domumque veram Deo in semetipsis ædificent, cujus sancta ædificatio nulla vetustate concidat, nulla reprehensione succumbat. Vos ergo nunc alloquimur, vos a charitate ipsius nostri ædificatoris hortamur, qui divitiis abundatis, qui honoribus excellitis, qui dominatione potestatis gaudetis. Curam gerite, ut domum

Dei ædificetis in vobis non lapidibus, et lignis, sed moribus sanctis. Talis autem erit ædificatio vestra, qualis fuerit operatio vestra. Principaliter itaque estote stabiles in fundamento, et permanete in Christo. Deinde contra ipsam copiam, et abundantiam vestram custodite congruam in corde cautelam. Tunc enim ædificatis Deo veram domum, si nullum patiamini vestræ animæ detrimentum. Fugite superbiam, si non vultis pati ruinam; *Nolite sperare in incerto divitiarum* (1 *Tim.* VI, 17), et stabile semper habetis ædificii firmamentum. Divites estote semper in operibus bonis, ut non destructioni, sed ædificationi vestræ proficiant. Estote proni ad misericordiam, et nolite esse faciles ad rapinam. Facultas vestra non sit violenta; dignitas vestra non sit superba; potestas vestra non sit injusta. Omnes ergo fideles ædificate domum Deo bene vivendo. Attendamus, fratres, quid nos beatus Petrus admoneat, et quomodo nobis curam hujus ædificationis injungat. Dicit enim: *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini domus spirituales* (1 *Petr.* II, 5). Ecce, fratres, in ista Ecclesia, quam cernimus, quomodo nobis placet lux, novitas, et firmitas. Proinde et nos, qui domus Dei sumus, bonis operibus luceamus, *Veterem hominem deponamus* (*Ephes.* IV, 22), et novum laudabiliter induamus; firmitatem quoque sanctæ charitatis indefessam jugiter habeamus. Ecce videmus columnas, quibus sunt superpositi parietes, videmus etiam lapides in ædificio sibi invicem cohærentes. Qui sunt in domo Dei columnæ, a quibus lapidum multitudo portatur, nisi viri spirituales, per quos multitudo fidelium gubernatur? Qui sunt lapides mutua sibi connexione conjuncti, nisi omnes fideles, qui sunt unitatis vinculo colligati, qui habentes animam unam et cor unum in Deum, ædificant in semetipsis Deo habitaculum sempiternum? Conjungantur ergo lapides vivi lapidibus vivis in ædificio domus Dei; adhæreant sibi invicem sancti lapides, et insolubiliter socientur non admixtione calcis, sed dulcedine charitatis. Quisquis ergo intras in domum Dei, esto domus Dei; custodi fidem, tene unitatis Ecclesiæ charitatem, *Declina a malo, et fac bonum* (*Psal.* XXXVI, 28), fuge avaritiam, dilige misericordiam, fuge fornicationem, dilige castitatem; et si nondum potes esse in domo Dei columna, ut onus multorum lapidum portes, esto lapis adhærens lapidibus, ut in ædificio perseveres. Bonum est quidem, ut ædifices Deo etiam visibilem domum in jure tuo, in solo tuo, in prædio tuo; sed multo melius est ut ædifices Deo domum invisibilem in animo tuo. Extra te est domus orationis humanæ, intra te sit domus orationis tuæ. Illo frequenter habito illam, et in te jugiter porta: ubi te Deus tanto exaudiet libentius, quanto in ea cogitur libentius habitare. In corde ergo tuo domum Deo semper ædifica, ipsam munda, illam Deo præpara, ubi et tu Deum semper possis habere præsentem, et ille te salubriter audiat orantem. Cui est honor, et regnum, et summa potestas in sæcula sæculorum. Amen.

INDEX SUPLEMENTI.

SERMONES RECENS EDITI A MICHAELE DIONYSIO,

CUI INDICI JUNGIMUS INITIA SERMONUM.

SERMONES X RECENS EDITI AB OCTAVIO FRAJA FRANGIPANE.

FINIS TOMI UNDECIMI.

Une grande voix de l'Afrique ancienne

+3 avril 33

« Parmi ceux qui s'intéressent au passé de notre terre si riche en souvenirs, qui n'a pas fait le rêve de se trouver, dans les antiques basiliques de Carthage et d'Hippone, au moment où des foules s'y pressaient, avides d'entendre l'enseignement moral de saint Augustin ?... Durant plus de quarante ans, l'illustre Docteur mit au service de la vérité, devant un peuple toujours vibrant, tous les trésors de l'éloquence profane, auxquels il ajoutait les richesses et les splendeurs de l'Ecriture... Or, un prêtre savant, M. le chanoine Humeau, a conçu le projet de réunir *Les plus beaux sermons de saint Augustin.* Le tome Ier est précédé d'une attachante étude sur l'art oratoire de l'infatigable évêque, ainsi que sur l'assistance d'adversaires, d'indifférents et d'ignorants auxquels il s'adressait. Un ouvrage magnifique et évocateur. » — (*L'Echo du bled,* diocèse de Carthage, décembre 1932.)

UN CONCOURS INTERNATIONAL DE MUSIQUE A LOURDES

La municipalité de Lourdes organise un concours international de musique qui **aura lieu dans cette ville les 11 et 12 juin, avec le patronage de la Fédération musicale de France.**

